

Hamvas Béla: Silentium / Titkos jegyzőkönyv / Unicornis

TARTALOMJEGYZÉK

SILENTIUM

[Henoah.](#)

[Egy csepp a kárhozatból.](#)

[Jázmin és olaj](#)

[Gyümölcsóra](#)

TITKOS JEGYZŐKÖNYV

[1962.február 4.](#)

[Apokalyptikus monológ](#)

[Arlequin](#)

[Kései művek melankóliája](#)

[Pythia](#)

UNICORNIS

[Beszélgetések](#)

[Bolond, aki nem az örök életre rendezkedik be](#)

[Epilegomena](#)

Silentium

HENOCH

I.

A héber hagyomány azt mondja, hogy Henoah Matatron. Matatron, ez a különös szó, mint a már elkallódott Kabbala könyvei magyarázzák, rang. Isten után közvetlenül ő következik.

Feljegyezték, amikor az Úr Henochot a lelkek fölött való teljhatalommal megbízta, az angyalok elcsodálóztak és azt kérdezték, ugyan miféle dolog ez, hogy mi e halandó emberi lénynek szolgáljunk. Hosszú ideig az egész mitológiai túlzásnak is látszik. Csak lassan, mialatt az ember a hagyománynak egyre nagyobb területét látja be, tűnik ki, hogy az őskor kivétel nélkül minden vonala és útja kereszteződésében ott áll Henoch, a Matatron, a lelkek világának helytartója, a hierarchiák legmagasabb lépcsőjén, még az arkangyalok fölött.

Néhány lényeges mozzanat: Ádám Rariel arkangyaltól könyvet kapott. A könyv, héberül Sefer, körülbelül, mint a görög logosz, tudást és világosságot és értelmet is jelent. De mindenestre valamit, amit bevéstek, vagyis szignatúrát. A könyvet Ádám elásta, Henoch azonban, megtalálta, s így azt, ami a paradicsomban történt, közvetlenül megismerte. De, mint Böhme mondja, az első hat pátriárka után, Ádámtól Jaredig, Henoch volt az első próféta. Az apokalipszis küszöbén, a sötét korszak kezdetén ő volt az első éber, mert próféta nem annyi, mint jós, hanem annyi, mint látó és szóló, mint őrző, phylax pneumatón, mint Platón írta. Tanúja volt az angyalok lázadásának, ő volt a követ, aki a bukott angyalok kérvényét az égben az Úrnak átadta. Az egyetlen lény, aki a halál küszöbét teljes öntudattal lépte át, amikor az Úr őt magához emelte. Ő volt az, aki a csillagokról való tudást az emberekkel megismertette. Törvényeket és szokásokat hozott. Végül, mikor a mennyben járt, ő volt az, aki a Megváltót, születése előtt, saját szemével látta.

Henoch lényé összeköti a paradicsomi emberiséget az apokaliptikus (történeti) emberiséggel és a megváltás emberiségével. És, ami a legfontosabb, Henochnak szemléletes tapasztalata volt Istenről, ténylegesen látta őt és hangját hallotta, nem jelképekben, mint Illés vagy Mózes, nem látomásokban, mint a hinduk vagy az irániak, nem a mítosz káprázatában, mint a görögök vagy az egyiptomiak, hanem személyesen és közvetlenül szemtől szemben állt és beszélt vele. Henoch megmutatja, milyen az apokalipszisben (történet) az egyetlen lehetséges magatartás, a sziklaszilárd bázis és a megtántoríthatatlan hűség és elszegődés. Henoch ezért Matatron, a világ kancellárja és Isten után közvetlenül ő következik.

Ezt a tényt ma minden erővel hangsúlyozni kell és fenn kell tartani. Ma, éppen ma, mikor, mint a Sefer Jezirah mondja, az Égnek földi megnyilatkozása nincs. A történet e pontján, ma, a válság egyre félelmetesebb szorosában, ma, Henoch magatartásán kívül más egyáltalán nincs. Az apokalipszis jelenlegi végső szakaszában mást tenni, mint amit ő tett, nem lehet és nem szabad. A megtántoríthatatlan hűség és elszegődés, a megrázhatatlan bizonyosság az Úrban, ma úgy mondanák, hogy az igazság szellemében, ébernek lenni, ahogy a keresztény vallás mondja, hinni, mert a hit hűség is, pistis, ahogy a görögök, fides, ahogy a latinok írták. Légy hű. Légy éber. Keresd meg azt a könyvet, amit Ádám elásott. A könyv, héberül Sefer, tudást és világosságot és értelmet is jelent. Az apokalipszisben, a mélyponthoz egészen közel, a várható ítélet előestéjén, ma Henoch magatartásán kívül más bizonyosság nincs.

Igen, aki a hagyományt olvassa, egészen elcsodálkozik. Henoch, akinek könyvét a régebbi farizeusok az ószövetségből oly észrevétlenül kicenzúrázták, hogy tőlük még a maiak is tanulhatnának, Henoch az őskor minden lényeges mozzanatával vonatkozásban áll. Az egyik feljegyzés azt mondja, hogy benne Ádámnak első lelke kelt életre, az a lélek, aki Ádám a bűnbeesés előtt volt. Mikor megkérdezték tőle, mi a neve, azt válaszolta: Hetven nevem van, de a király engem csak kamasznak hív. Kamasz. Gyermekei fiú. Ephébos, mint Platón a Phaidrosban írta. Henoch az Úr kamasza. Ez a tündöklő kölyök, akiről a Megváltó később azt mondta, hogy jaj annak, aki nem tud olyan lenni, mint ő.

Henoch tudta, mit jelent a sötét nemzedékben élni. Az istentelenek között, az emiták, vagyis a borzasztók, a rephaiták, vagyis a gigászok, a giborim, vagyis a hatalmaskodók, a samsuniták, vagyis a zűrzavarosak, az anaguidák, vagyis a szörnyek, az avidák, vagyis a visszájára fordítottak, a nephilim, vagyis a megrontók között. Elárulták a fényt, írja a hagyomány. Henoch az árulókat és a törtetőket nem gyűlölte. Az Úrral szövetségben állt. Nem gyűlöl. De aki nincs vele, ellene van. Az egyetlen mód az elátkozottak között élni. Nem gyűlölni. Az Úrral szövetségben állni. Az Úr felvitte őt az Arahath-ba, a legmagasabb mennybe, hogy a vízözön nemzedéke ellen tanúskodjék. Megnyitotta neki a bölcsesség háromszázezer kapuját, az ész, az okosság, az élet, a béke, a hatalom, a bátorság, a kellem, a tanítás, a könyörület, az alázat, az istenfélelem háromszázezer kapuját. Adott neki hetvenkét szárnyat és háromszázhatvanötösörös áldással adott neki háromszázhatvanöt szemet, mindegyik, mint a nap; olyan székbe ültette, amely az ő trónusához hasonló, megkoronázta, testének húsát élő tűzzé változtatta és olyan volt, mint a fáklya és mint a villám és, mint az egyik könyv írja: az emberek nem mertek reánézni, mert arcáról az isteni rettenet sugárzott és aki látta, meghalt. Az Úr így szólt: Neveim közül hetvenet kivettem és neki adtam – palotám előtt ül és ítéletet tart az égi seregek fölött – a parancsokat a nyelveknek ő osztja el – neki adtam a huszonkét pecsétet, amelyek mindegyikét ujjammal jelöltem meg s ezek a bélyegek azok, amelyek az Ég minden törvényét lezárják. És végül ismét és újra, ő volt a kamasz, az Úr kamasza, a hajnal és a harmat gyermeke, mint Böhme mondja, a paradicsomi lélek, és jaj annak, aki nem tud hozzá hasonló lenni.

Mi volt az a bűn, amit a lázadó angyalok elkövettek és mi volt az a sötét tudás, amire az özönvíz emberiségét a bukott angyalok megtanították? – igen, Baader szerint már nem tudjuk, mert nem tudjuk elkövetni. Valami borzalom történt, amitől Henoch minden szava reszket. Nem kell azt hinni, hogy ez a borzalom az özönvíz fenekén nyomtalanul eltűnt. Talán létünkbe észrevétlenül beleépült és azért nem tudunk róla, mert állandóan elkövetjük. Az özönvíz előtt élt emberiség sötétsége a maiénál mindenestre kisebb volt. Az Antikrisztus korszakában, mi, ma, mélyebbre merültünk. Henoch helyzete a mienknél könnyebb volt. Nemtelen hitvány fiak, mondja Jeremiás, mi az oka, hogy mennél inkább ostorozlak, annál inkább növelitek a bűnt? Talpától fogva tetejéig nincsen e testben épség, mindenestül seb, daganat, kelevény siess a dúlásra, siess a prédára! Az Apokalipszis pedig így: és az Antikrisztusnak adatott hatalom minden törzs, nép, nyelv és nemzet fölött – és meg fog alázkodni előtte a föld minden lakója, akinek neve nincs beírva a megölt Bárány életkönyvébe. Adatott neki felsőbb hatalom – kai edothe auto exousia. Siess a dúlásra, siess a prédára. Henoch csak Azazelt ismerte, és a lázadó angyalokat, a szörnyeket és a gigászokat és a visszájára fordítottakat, de nem ismerte az Antikrisztust és azokat az embereket, akik "összerágták nyelvüket a fájdalomtól, de azért nem tértek meg". Ou metanoésan. Az ember kínjában melléről a szórt kitépné, mikor a becsapottak milliárdjait látja, az árulást és az erőszakot, a hazugságot és a gyűlöletet és a dühöngőket és az orgyilkosokat és a ripőköket és a mérgezőket és a nyelvöltögetőket és az elvetemültséget és a szenny és a gyalázat és a káromlás és a törvényesített és a megzenésített embernyúzás emberiségét. Siess a dúlásra, siess a prédára! Nyelvüket a fájdalomtól összerágták, de nem tértek meg. Ou metanoésan. Ó, Henoch helyzete igazán könnyebb volt. De ma sincs más mód, mint helytállni, ahogy Henoch tette, Henoch, aki az Úr kamasza volt, nincs más mód, nem gyűlölni, hanem szövetségben állni az Úrral. Ez a kamaszság, ez a hűség, a hit, pistis, ahogy a görögök, fides, ahogy a latinok írták. Ez a megrázhatatlan bizonyosság. Ma, amikor az Égnek nincsen földi megnyilatkozása. Ma, amikor az egész emberiség egyetlen mozgatója, hogy siess a dúlásra, siess a prédára. Amikor az emberek nyelvüket összerágták a fájdalomtól, de nem tértek meg. Ou metanoésan. Tehetsz valamit? Feltéve, ha a földön a legfelsőbb teljhatalmat kezébe kapnád, akkor is tehetetlen maradnál. Ha melleldről a szórt kínodban kitépnéd, akkor se tudnál

tenni semmit. Nem tudnád őket észre téríteni. Nem tértek meg. Ou metanoésan. Nyelvüket a fájdalomtól összerágják és elviselnek árulást és erőszakot és nyúzást és éhséget és háborút és rugdalást és hazugságot és ripókséget és leköpdösést és nem térnek észre. Tovább nyüzsögnek. Siess a dúlásra, siess a prédára. Az Antikrisztusnak felsőbb hatalom adatott – kai edothe auto exousia. Ki vagyunk neki adva. S ebben a helyzetben nincs más mód megállni, mint azt az isteni kölyök tette, az Úr kamasza, a hajnal és a harmat gyermeke, nincs más mód, mint nem gyűlölni, de az Úrral megrendíthetetlen szövetségben állni, ma, a várható ítélethez egészen közel, Henoch magatartásán kívül más bizonyosság nincs.

II.

Az egyetlen, mondjuk, adatot, amely az Antikrisztus felől kétségtelen, senki sem érti. János Apokalipszise azt mondja: Hatszázhatvanhat. És hozzáteszi: íme a bölcsesség – hóde hé sophia estin. Hatszázhatvanhat. Fejtse meg, aki tudja. Mint oly sok tudás, kezünkben van és nem tudunk vele mit kezdeni. Hóde hé sophia estin. De valami most már, ma, az Apokalipszisz ilyen előrehaladott évszakában, holtbizonyos. Az Antikrisztus nem személy. Nem ember. Lehet, talán, nem biztos, hogy valamilyen formában emberi alakot is fog öltetni, de akkor minden inkább lesz, mint ember, inkább szörny, visszájára fordított, zűrzavaros, hatalmaskodó lesz, borzasztó, megrontó, de ezenfelül még erőszakos és vérengző és hazug és dühöngő is. Elég. Lehet, hogy ez így mind majd a legközelebbi jövőben testet ölt, de akármilyen félelmetes és irtózatos, de kimerítő nem lesz. Az Antikrisztus nem alak, nem ember, nem lény, nem test-lélek-szellem olyan egysége, mint amilyenek mi vagyunk. Hiszen éppen ez az. Ez a titka. Talán ez az, amire János azt mondja, hogy íme a bölcsesség. Az Antikrisztus éppen a személytelen. A nem-ember, a nemlétező, a semmi, a hiábavaló, az üres, a sötét, a bűn, a tagadás, a nem valami, nem valaki, hanem a semmi, amit az ember akkor tapasztal és él át, amikor szembekerül az átkozott és buta kényszerrel, a személytelen erőszakkal, azzal, amely mögött nem áll ember, hanem éppen a Személytelen. Szembekerül vele, megborzad, meg akarja nézni, megfogni, de a semmibe nyúl. Semmi. Nemlétező. Talán ez a Hatszázhatvanhat. A személytelen terror. Rémület és reszketés, írja Henoch. Tromos kai phobos. Az Antikrisztus nem személy, de nem is dolog. Azt lehetne mondani, hogy generális kényszerképzet és rettenetes örület. Azért van, mert az emberiség ebben az örületben él. Azért kelt fel és fog felkelni és a világ azért van neki kiadva és azért adatott neki felsőbb hatalom. Exousia. Az Antikrisztus kolosszális valótlanság. A borzalmas nemlétező. Mondjuk úgy, hogy a bűn – vagyis: Istenen kívül lenni, a semmiben és az űrben és a sötétben és a tagadásban és a megsemmisülésben. Mert a bűn éppen a nemlétező. Aki bűnt követ el, az önmagát személyes létéből, vagyis a szellemből, vagyis a valóságból, végül Istenből kizárja. Nemlétezővé vált. Mert Isten az egyetlen valóság, ahogy Coventry Patmore mondja, the divine is only real. Az Antikrisztus nem lehet ember, alakot nem ölthet, történeti személy nem lehet, mert éppen a negatív lét. Mi a borzalom a személytelenben? Az, hogy megszólíthatatlan. Az a személytelen, ami a terrorban, az erőszakban, az ínségben, a szükségben, a felelőtlen irtózatokeltésben nyilatkozik meg, abban, ami a földet ma a rémület és a reszketés helyévé tette. Tromos kai phobos. De senki se tudja, hogy a föld miképpen lett ilyen. Miért? Mert nem az ember csinálta, hanem a nemlétező, az értelmetlen és a vak és a komisz és az örült. Főképpen örült. És valótlan. Mert, értsük meg, csak a személy valóság. A személy, vagyis a szellem, végül Isten. The divine is only real, mondja Coventry Patmore. Ami rajta kívül van, az a megsemmisülésbe lóg. Lehet, hogy János apostol ezt akarta elrejteni abban, amikor azt írta, Hatszázhatvanhat. Íme a bölcsesség.

Az Antikrisztus megszületését hiába várjuk. Sohasem fog megszületni. Fognak továbbra is születni és egyre többen hitványak és pimaszok és vérengzők és hazugok és visszájára

fordítottak, de az Antikrisztus nem születhetik meg, mert nem személy. Még csak nem is dolog. Az Antikrisztus a személytelenség ténye. A megszólíthatatlanság. A megsemmisülés ténye. Hatszázhatvanhat. Íme a bölcsesség. Az Antikrisztus az aperszonális legátoló szükségyszerűség. Az anonim borzalom, ami például a hivatal vagy a technokrácia, vagy a rémállam, az irtózatoss tény, amellyel szemben védtelenek vagyunk, nem, mert tőlünk független, hanem, mert ezt a nemlétezőt mi valósítjuk meg és mi csináljuk és mi tartjuk fenn és mi ragaszkodunk hozzá. Egyetlen pillanatában sem valódi. Egyedül az isteni a valódi. The divine is only real. Az Antikrisztus testetlen és lelketlen és szellemtelen fikció. Hatszázhatvanhat. Ez az, ami most és ma van. Ebben a valóttanban élünk. Ez az Apokalipszis végső szakasza, a személytelen terror megjelenése, mindenki reszket, mégis itt van és tény és mindenki csinálja. Semmi és mégis tény. Senki sem személyesítheti meg. Mégis itt van.

E napokban sokan és sokszor szóvá tették, hogy ma úgyszólván nem történik semmi, ami ne kívánna rajtunk valamiféleképpen segíteni, politikában és gazdaságban és tudományban és vallásban egyáltalán nincsen mozzanat, amely mögött ne a jó szándék állna. Biztos. Akármilyen ügyefogyottan, de ez a jó szándék jelen van. Szekták és államok és szervezetek és művek. Csupa jó szándék. Egészen biztos. De minden ilyen jó szándékot belülről valami megőröl, alig kezd el élni, máris csödben van. A nemlétezőbe porlad. Ez az egyetemes romlás jelenléte. Nem lehet segíteni. A megsemmisülés állandó jelenléte. Az ember csaknem megrendítő erőfeszítéssel készít állami és társadalmi és gondolati és tudományos és ipari és gazdasági terveket, egy percben az egész visszajára fordul és ahelyett, hogy segítene, a romlást fokozza. Egy idő óta az emberi létezés egész területén nincsen és nem volt olyan szándék, amelyre ez érvényes ne lenne. Meg akart bennünket menteni. S amit elért, még több rémület és reszketés. Ennek a minden jó szándékot és segítséget belülről megőrölő és felbontó személytelen hatalomnak vagyunk kiadva. Ez a Hatszázhatvanhat. Ez az Antikrisztus. Semmiféle természeti megjelenése nincs. Nem rovar, nem féreg, nem mikroba. Absztrakt és fiktív. Talán annak az embernek viselkedéséből érthető, akit Proust dompteur-nek nevez. Ez az állatszeliidító. A cirkuszigazgató. Egyik kezében cukor, a másikban ostor és tüzes vas. Egzécíroztat bennünket. Köteleken és karikákon kell átugranunk és körbe kell futnunk és szép sorba kell állnunk és egyszerre tapsolni vagy kiabálni, hogy éljen vagy vesszen, halál reá. Gömbökön balanszírozni kell és fejünkön kell állni és a labdát szájunkkal elkapni és masírozni és egymásra a puskát ráfogni és a másikat jelszóra lepuffantani és indulókat énekelni. Azt lehetne kérdezni, hogy a dompteur, vagyis a cirkuszigazgató az előadást kinek és milyen nézőközönségnek rendezi? Tűnődve nézünk egymásra. Nekem nem. Neki sem? Nem, igazán nem. Neki sem. Kinek? Miért van ez az egész fene nagy díszelőadás? Senkinek se kell. Mindenki unja, mindenki szeretné a cukrot és fél a tüzes vastól és az ostortól. A dompteur hülye. Azt hiszi, hogy az előadás kell. Nem, az egész mutatvány senkinek se kell és a legjobban szeretnénk már végre hazamenni, de nem lehet, kötélnek kell táncolni és hurrázni. A cirkuszigazgató nem veszi észre, hogy az előadást az absztrakt személynek rendezi, vagyis a kell nem személyes, hanem absztrakt kell. Nincs közönség. Körös-körül a semmi és az úr és a valóttan és a fikció és a kényszerképzet és az örület. Főképpen az örület. Az előadás senkinek se kell, mégis tart és végig kell játszani. Amíg rájövünk, hogy nincs is közönség. Andersen meséjének ez pont a fordítottja. Ott a király büszkén lépeget a nagy ünnepen pucéron, abban a hiszemben, hogy a világ legszebb ruháját viseli. Mi itt a semminek komédiázunk, abban a hiszemben, hogy a világgözönség színe előtt a jövőt csináljuk. Hol a néző? A cirkusz üres. Az igazgató örült. Nem látja, hogy közönség nincs. Vagyis a néző a személytelen. Az absztrakt. A nemlétező. Ez az az absztrakt és nemlétező személytelen semmi, ez a sötét és üres kényszerképzet, ez a Hatszázhatvanhat, az Antikrisztus. Íme a bölcsesség.

III.

Bizonyos, ha mindaz az igazságtalanság, amit ma elkövetnek, méltó és egyenértékű megtorlásban részesülne, a földnek napjában hetvenhétyszer meg kellene nyílnia és a tengernek hetvenhétyszer medréből kicsapnia és a mélységek tüzének hetvenhétyszer fel kellene törnie és az égről hetvenhét csillagnak le kellene zuhannia. És nem az a hajmeresztő, hogy az igazságtalanság megtörténik, a hajmeresztő az, hogy a megtorlás kimarad. A felbőszült gonosztevők maguk is megrettenve ámulnak. Íme, szabad. Nem szakad le az ég. Meg van engedve. A hajmeresztő nem az, hogy az igazságtalanság megtörténik, hanem, hogy szabad és hogy meg van engedve. Amikor valaki egy vagy több ilyen cudar igazságtalanságot elkövet, kitapinthatóan érezni, hogy a világ megborzong és valaki keze ökölbe szorul. De nem sújt le. Még nem. Még szabad. Meg van engedve, hogy terhes asszonyokat rugdaljanak és öregek csontjait összetörjék és a havas fagyba egész városokat kitalítsanak röhögve és diadalmasan és egész országokat fölperzseljenek és mindezt a törvény látszatával és mindezt kenetteljesen, sőt vigyorogva, sőt elméletekre hivatkozva, sőt énekelve és géppisztolyosan, sőt mindezt az igazság nevében, ez a hajmeresztő, hogy ez szabad és a megtorlás kimarad. Mi volt Sodoma és Gomorra ehhez képest? Bagatell. Azt a tűz elemészttette s ez itt, a megmérhetetlenül borzasztóbb, ez itt szabad és meg van engedve. Ez a hajmeresztő és nincs megtorlás és az igazságtalanság szabad és meg van engedve.

Ez az, amit ma el kell viselni. Tudni, hogy ez most szabad. Eltűrni és nem bosszúért imádkozni és nem gyűlölni, hanem egyre szorosabb szövetségben állni az Úrral. Elviselni a borzalmat és az undort és a háborgást és a tiltakozást és a rémületet és a reszketést. Tromos kai phobos. Elviselni, hogy az egész emberiség a sötét megsemmisülésbe lohol. Siess a dúlásra, siess a prédára. Látni, hogy íme az Antikrisztus országa jön és jön és jön és ez a nihil és a fantazma országa. A személytelen. A valótlan. A nemlétező. Az Antikrisztus a nemlétező sötét örületének káprázata. A megszólíthatatlan. Mert a valóság a világosság. Isten az egyetlen valóság. Szövetségben állni a világossággal. Nem törödni azzal, hogy a menny az irtózáttól leszakad vagy sem, a tenger kicsap vagy sem és ez most szabad. Biztos, hogy Sodoma és Gomorra ehhez képest vicc volt. Az özönvíz a földre kisebb dolgokért szakadt. De nem az özönvizet kérni. Nem gyűlölni. Szövetségben állni az Úrral. Ez Henoch magatartása, Henoché, akit az Úr kamaszának hívott, a hajnal és a harmat gyermeke volt, aki Matatron és a lelkek helytartója, látta a Megváltót, az Úrral szemtől szemben állt és beszélt vele. Az Úrban való megrendíthetetlenség és nem a pillanat csábjainak való bűvös bókolás. Csak százezer évre érdemes berendezkedni. Henoch tudta.

A szörnyű kérdés ez: miképpen van, hogy mindaz az igazságtalanság, ami ma történik, meg van engedve? Az ember nem szívesen, csak legvégső esetben nyúl eszkatológiai kategóriákhoz. Hiszen, ha lehet, a dolgokat nem kell ilyen magasan venni, egyszerűbben is meg lehet érteni és fogalmazni. Fölösleges a nagy dolgokat minduntalan előrangtatni. Nem is ízléses. De, kérem, próbálja valaki azt, ami egy idő óta s most egyre nagyobb vehemenciával kibontakozóban van, próbálja másként megérteni és megmagyarázni. Akár a szcientifizmus bármelyik elméletével, akár valamilyen filozófiával. Milyen üres és szálnalmas. Ez a helyzet így, ahogy ma fennáll és amilyen irányt vesz, már csakis és egyedül a végső kategóriák segítségével érthető. Ehhez minden egyéb magyarázat szűk és erőtlenséges, kicsiny és fals. Az ember, bármilyen vonakodva és kellenetlenül, de kénytelen az eszkatológiához nyúlni és azt mondani: mindaz, ami történik, csak úgy érthető, ha feltételezzük, ez az Apokalipszis végső szakasza, ez az Antikrisztus elszabadulásának kora, ez az, amiről János apostol beszélt, amikor azt mondta, minden nép fölött adatott neki felsőbb hatalom – kai edothe auto exousia.

Ez az a kor, amikor az az igazságtalanság, amelyet máskor az ég és a föld hatalmai megtoroltak, most meg van engedve és szabad.

A kérdés ez: miképpen van, hogy mindaz a hajmeresztő igazságtalanság, ami megtörténik, megtorlatlan marad és azon mi nem tudunk segíteni? A válasz ez: az igazságtalanság megtorlatlan marad azért, mert ez most meg van engedve. Szabad, azért, mert ez az Apokalipszis végső szakasza és az Antikrisztusnak fensőbb hatalom adatott. Exousia.

A morál prédikáció, akárki tartja, pimaszság, de ha zshivány tartja, akkor az ember mérgében fákat tépne ki. El kell viselni. Ez most szabad.

Valljuk be, sohasem voltunk valami okosak, de most, mint a tökhülyék állunk itt. Tökhülyén állunk itt és tehetetlenül és kétségbeesetten és jajgatva és a borzalomtól megszürkülve és nyelvünket a fájdalomtól összerágjuk.

Mindnyájan azt hittük, hogy a Gonosz majd valamilyen élő emberi és történeti alakban fog megjelenni, sokan még azt is hitték, hogy az egész majd kedvező fordulatot vesz, az Antikrisztus és örültjei észre térnek. De nem tértek meg. Ou metanoésan. Azt senki még csak nem is sejtette, hogy az Antikrisztus nem térhet meg, mert nem élő személy, történeti lényben nem is inkarnálódhat, mert éppen a személytelen és a nemlétező. Hatszázhatvanhat. Nem mintha ebben valami vigasztaló lenne. Sőt. Így még kevésbé fogható meg. Egyáltalán meg se fogható. Az egyetlen, amit tenni lehet, az, amit Henoch tett, nem gyűlölni, hanem szövetségben állni az Úrral. Meg van engedve? Igen. Hajmeresztő, hogy ez most szabad. De szabad. El kell viselni és a szövetséget még szorosabbra venni. Belebújni az Úr ölébe és a boldogtalanokért, akik a fájdalomtól nyelvüket összerágták, de nem tértek meg, imádkozni.

Az Antikrisztus nem térhet meg, mert nem személy s így személyes elhatározása sincs. Sohasem fog testet öltetni és a történetbe nem fog kilépni. Annyiban van jelen és neki csak annyiban van hatalma, sőt fensőbb hatalma (exousia), amennyiben élő emberi lény őt szolgálja és neki meghódol és magában neki helyet és teret enged, és amennyiben az élő emberi lény személytelenné és valótlanná és szellemtelenné válik és sötét lesz és fantasztá és megőrül és lohol. Siess a dúlásra, siess a prédára. Nyomorult; siess, hitvány, böszült, gonosz, aljas, szerencsétlen szegény bolond. Jaj annak, aki a személytelennek csak mustármagnyi helyet ad, aki odaadja neki akaratát és képzeletét, aki a nemlétezőnek létet ad, aki a sötét semmit magában felébreszti. A sivatag nő és nő, szól Nietzsche, jaj annak, aki magában sivatagot rejteget. Die Wüste wächst. Jaj nekünk, mert senki sincs közöttünk, aki magában sivatagot ne őrizne, aki ne adta volna neki el valamijét. Mindnyájan együtt alszunk a rémmel. Megismertük tilos és szentségtörő közvetlenséggel és a megsemmisülést magunkhoz öleltük és mindnyájan, kivétel nélkül ma itt a személytelenség sötét örületében élünk és alszunk. Mind olyanok vagyunk, mint a katona, aki parancsra saját apját lelövi, mert parancsra személyes életünket kikapcsoljuk és meghunyászkodunk és szívtelenek és embertelenek és értelmetlenek és katonák és személytelenek vagyunk, a valóságról lefejtve és elvontan, absztraktul, a sivatagban és meg vagyunk tömve a nemlétezővel, az úgynevezett eszményekkel és hazudunk és át vagyunk szöve a személytelen fogalmak ezreivel és minden második szavunk az, hogy izmus. Nem Izmus. Nem -ság és -ség. Nem kereszténység. Nem krisztianizmus. Jézus Krisztus személye. Nem istenség. Az Élő Isten. Ahogy Henoch mondta, a hajnal és a harmat gyermeke, aki vele szemtől szemben állott. De mi tömeg vagyunk és publikum és csöcselék és személytelen söpredék, statisztikai adat vagyunk és ha parancsot kapunk, személyünket kikapcsoljuk, magunkat megszólíthatatlanná tesszük, apánkat lepuffantjuk és a cirkuszban karikákon ugrálunk át a nemlétező néző, az üres színház előtt a

várható cukorért és az ostortól reszketve, bár mindnyájan régen tudjuk, hogy nincs néző. Nincs néző és a cirkuszigazgató szintiszta örült.

Egészen más feladat lenne, persze, életünkben minden személytelenségi attitűdöt kielemezni, például azt, hogy az a bizonyos katona, mikor a puskát apjára ráfogja, miképpen válik személytelenné, és hogy a hivatalnok íróasztalánál miképpen kapcsolja ki személyét és a tanár a katedrán milyen személytelen és a tudós és a pap a szószéken milyen személytelen és absztrakt és fiktív és örült és milyen komikus és komédiás és hazug és főképpen milyen megszólíthatatlan és a sajtó és a művészet is milyen fikció, mennyire a publikum (az üres cirkusz) előtt áll és milyen mélyen, mélyen a nihilbe merült és nincsen sehol. Életünket ez a személytelenségi attitűd egészen kimarta és személytelenül gondolkozunk és érzékelünk és egész mitológiát építettünk, a szcientifizmust, amely a személytelen, Istentől és embertől független világ blöffét kitalálta. Blöff. Valótlan és hazug és nemlétező. Komolytalan. Hóde hé sophia estin. Antikrisztus nincs és sohasem is fog megszületni. A nemlétező nem lehet létező. De jaj nekünk – a létező lehet nemlétező. Ez a borzalom. Részleges testetöltésre mindnyájan lehetőséget biztosítunk, amikor a személytelenségi attitűdöt mint hivatalnokok és katonák és tudósok és gondolkozók felvesszük és amikor a prédára és a dúlásra sietünk és fantaszták vagyunk és a sivatag van bennünk. Akkor nemlétezők vagyunk és a halálban vagyunk. Valódiság nélkül. Mert az egyetlen valóság Isten. The divine is only real. Minden egyéb káprázat és nemlétező és örület.

Atyám, bocsásd meg, hogy oly sokáig személytelennek hittelek, pedig te vagy az egyetlen valóság és te vagy a Szellem és az Atya, hallgass meg és ne tedd magad megszólíthatatlanná, hallgass meg e boldogtalanokért és magamért, hogy a fájdalomtól összemart nyelvvel hozzád szólok. Hálát adok neked, amiért megengedted, hogy a megsemmisülés szörnyetegét megismerjem. Én is vele aludtam sötét éjszakákon tilos és káromló ölelésben és magamban a sivatagot tápláltam, mert ez az utolsó idő, amikor a rémet minden léleknek meg kell ismernie és az utolsó tapasztalat, hogy a megsemmisüléssel együtt kell aludni és az Antikrisztust mindenkinek meg kell próbálnia. Nincs út vissza a paradicsomba és nincs kerülő és nincs remény a javulásra. Minél gyorsabban átesni e napokon, hogy a te országod eljöhessen. Nem tiltakozom és nem menekülök és nem választom a könnyebbet és nem térek ki előle. Magamra veszem és köszönöm neked, hogy e nehéz sorsra méltónak találtál. De nézd, Atyám, e gyámoltalanokat, akik nem tudják, mi történik, erősítsd meg az én hangomat, hogy az én szavam mennydörögjön és meghallják azok, akiket a sivatag még nem nyelt el, hogy az Antikrisztusnak helyet ne adjanak és neki meg ne hódoljanak és felébredjenek. Boldogok, akik e végső napokban szenvednek és akiket az irtózat összeráz és akik a rémet nem szolgálják és akik ezt tudják és elviselik, hogy a borzalom meg van engedve, akik nem botránkoznak és nem javítgatnak és nem háborodnak fel és szenvedésükért nem láznak és a tiltakozástól nem vakulnak el és nincsenek megsértve, hanem tudják, ez most szabad és meg van engedve és ki vagyunk adva neki. Jaj nekünk, hogy ez most szabad és reszketünk. De jaj azoknak, hogy ez most szabad és diadalmaskodnak. Nekik a végleges jaj. Nem ellenállni. Nem ellentmondani. Nem szembeszállni. Könyörögni a becsapottakért, mert e boldogtalanok áldozatul estek. Engedd meg, Atyám, hogy észre térhessenek. S azok, akik a földet ma igazságtalansággal bemocskolták, az Antikrisztus szolgálói és démonok, Istenhez való hasonlóság nélkül, a személyes lét életszentségének bélyege nélkül. Az életszentség beszennyezése. Amit mi bűnnek hívunk. Erősítsd meg e szavak hatalmát és a tűzözn előtt még legyen türelmed és adj nekik erőt és időt, hogy észre térhessenek. Tedd őket megszólíthatóvá. A léleknek nincs és nem lehet teljes üdve, ha van egy, egyetlenegy, aki elkárhozott. Nincs és nem lehet békéje senkinek, amíg van egy, egyetlenegy, aki szenved. A

világ száma betelt. Az utolsó napokhoz értünk, ne hagyj el bennünket a sötétségben és a sivatagban, hogy megláthassuk a te országodat, ámen.

IV.

Rariel arkangyal, mint a hagyomány mondja, Ádámnak könyvet adott, Ádám ugyan elásta, de Henoch újra megtalálta. A könyv, héberül sefer, tudást is jelent, mindent, ami be van vésve és maradandó. Ezt a tudást az őskor minden népe ismeri. A héberek Kabbalának hívták, a hinduk az Upanishadokban őrizték, de ismerték a kínaiak és a kelták, és ismerték Mexikóban és Peruban és a Húsvét-szigeteken, az irániak Zarathustrának, a görögök Orpheusnak tulajdonították, és reánk is úgy származott, mint orfikus tudás, Isten kezéből való őseredeti értelem.

Amit az Evangélium tanít, nem egyéb, mint ennek a tudásnak Isten szájából való egyetemes és végső kinyilatkoztatása. Nem egyéb, mint az elveszett és vissza nem állítható paradicsomi létezés helyett a magasabb lét, Isten országának törvénykönyve. A megváltás. Az őskori tudás az Evangélium csírája. Mint a régiek mondták: logos spermatikos. Az őskori tudás és az Evangélium úgy összetartozik, mint a paradicsom és Isten országa. A kezdet és a vég. A kettő között van a bűnbeesés, a kiűzetés, vannak a lázadó angyalok, van az apokalipszis (történet) és az Antikrisztus. A kezdet és a vég az életszentség helye. A kettő között van a sötét jaj, az életszentség beszennyezése. Amit bűnnek nevezünk. Az első és az utolsó, a személyes és így a valóságos és így az isteni létezés. A kettő között van a személytelen s így a valótlán és így a nemlétező betörése, a megsemmisülés fenyegető veszélye, a lelkek megpróbáltatása. Végül pedig a szétválás, diakrysis pneumatón, ahogy János írja: aki üresnek és nemlétezőnek találhatik, az elveszett, és Isten országát csak az látja meg, aki olyan, mint Henoch, a hajnal és a harmat gyermeke, nem gyűlöl, hanem szövetségben áll az Úrral.

Az egész őskornak, az Evangélium előtti időben, nincsen lényeges mozzanata, amely Henochkal valamilyen összefüggésben ne lenne. A sötét korszak kezdetén áll. Az első nemzedék pátriárkái után, Ádámtól Jaredig, ő volt az első próféta. A próféta, írja Böhme, Isten országának hangja. Des Reiches Mund. Henochból indul ki a Wunderlinea, az Úrral való szövetség mágikus vonala, és ez tart Keresztelő Jánosig. A próféta Isten országának hangja, a szó a sivatagban, a kiáltó szó a pusztában, vagyis Isten szavának megnyilatkozása a nemlétezőben. Isten országa a bűnbeesés után az Úr hangjában elzárva maradt Jézusig, aki a haragot összetörte és az országba való belépést megnyitotta. A próféta ennek a birodalomnak hirdetője.

Henoch ideje óta adatott nekünk az a nyelv, írja Böhme, amelyet Bábel többé nem ért, mert nem méltó, hogy azt megértse. Ez az a nyelv, amelynek számában (kulcsában) a liliumok rózsája kinyílik. Tudjuk, milyen nyelvről van szó. Ez Toth és Zarathustra és Orpheus és Józsiás nyelve, a tudás, sefer, a bevésés, a logos, az értelem. A liliumok rózsájának nyílása. Lehet ezt mondani másként, mint a legillatosabb szavakkal?

És amikor, szól Böhme, Henoch ideje véget ér, elkövetkezik a legeslegnagyobb vezeklés napja és akkor hiába, tanács nem lesz többé sehol. Az utolsó mozdulat pedig, az örök természet Első princípiuma, a tűz, a külső természetet elnyeli. Böhme azt jósolja, hogy a nagy vezeklés végén a külső világ Isten haragjában elég. Ehhez mi ma nem értünk. De azok után, amik történtek, és azok előtt, amiket látunk, elhisszük. És félünk.

Milyen szánalmas és bárgyú reménykedés, hogy a világ megjavul, a válság szépen elmúlik és a történet (a személytelen izmus) csak úgy magától, tőlünk függetlenül az emberiséget a boldogsággal meg fogja ajándékozni. Könnyezni való baromság. Az elhazudott létezés hülye fantazmagóriája. Reménykedni, ezek után, abban, hogy van embertől és személytől független történet és fejlődés, az Apokalipszis happy endben végződik. Csak úgy, a személy hozzájárulása és akarata és erőfeszítése és bevetése nélkül.

Idiótának kell lenni, hogy az ember a tőle független változásban vagy pláne javulásban hinni tudjon, az olyan változásban, amelyben tevékeny része nincs. A jó és az egyre jobb világ nem a személytelen fejlődés eredménye, amelynek kellemes előnyeit, mint a napfürdőt, élvezni lehet. Az embertől független úgynevezett haladás rémeszményére az összes csibészek azonnal fülüket kezdték hegyezni. Hiszen összes gazságaidat most már nyugodtan úzheted tovább. A világ tőlünk függetlenül halad. Nincsen semmi baj. Hajrá! Éljen a haladás!

Persze nehogy tévedés essék. Van itt valami, nem a személyen kívül (személytelen), hanem a személy fölött. Ez az, amit a keresztény dogma pneuma-nak, Szent Szellemnek nevez, Spiritus Sanctus, Holy Ghost, Saint Esprit, Heiliger Geist. A pneuma azonban nem személyellenes, hanem személyfölötti. Ami személytelen, az éppen a pneuma megfordítása. És a pneuma mindig az élő emberen és emberben nyilatkozik meg, sohasem tőle függetlenül. Ez most nem az a hely, ahol e nagy és kényes elemzésre alkalom lehetne. De illendő, hogy a személyfölötti Szent Szellemet az antikrisztusi személytelentől az ember elhatárolja s ezzel súlyos és fölösleges félreértésnek elébe vágjon.

Istentől, embertől, szellemtől független valóság nincs. A világ javulása az én javító tevékenységemtől függ. Ezt sehogyse akarják tudomásul venni. Ezért van terror, ezért van technokrácia, hivatal és szcientifizmus, és ezért a katona saját apját lepuffantja. Ezért kell az Antikrisztusnak eljönnie. A világ megváltoztatását csak a magam megváltoztatása teszi lehetővé. A körülményeknek itt semmi szerepük nincs. Az emberek sötétségén a legjobb szándék is megtörik. Nem tértek észre. Ou metanoésan. A legerősebb módszerek sem használnak. Az Antikrisztusnak el kellett jönnie. Gegonen, mondja János. Megtörtént.

Nehéz. Nagyon nehéz. Az ember ma minden sikért kizárólag annak köszönhet, hogy személyes életét megtagadja és kikapcsolja. Személytelenségi attitűdöt vesz fel és elmegegy katonának, hogy mihelyt alkalma nyílik, saját apját lepuffantsa. Nemsokára már nemcsak a siker, de a lélegzés, a kenyér is csak azé lesz, aki személytelenné vált, ami ugyanaz, valótlanra és hazuggá. Önmagát letagadja. Önmagát a létezők sorából kizárja. A személytelen hatalomnak magát át kell adnia. A személy bevetése botrány lesz. Tilos. A felelősség ismeretlen. A játék bűn. Senki nem vállal semmit. Senki nem szól egy szót sem. Az ember megszólíthatatlanná válik. A közösség felbomlik. Ami ugyanaz: a szellem eltűnik. A személyt az egész vonalon kikapcsolják. Szellem? Ki a szellem? A szellem az, akié az első szó. A kezdemény. Aki azzal kezdi, hogy önmagát beveti, felel és vállal és szól. Vagyis valóságosan van.

Az Antikrisztus szellemi létezését sohasem nyerhet. Soha személylé és személyessé nem lehet, hiszen akkor Istentől részt kellene kapnia. Mindig valótlan marad és nemlétező. A nemlétező nem lehet létező. De jaj nekünk – a létező lehet nemlétező. Ez a borzalom. Az Antikrisztus soha nem realizálódhat. Mindig káprázat marad. Absztrakt és fiktív. Nem lehet szubjektum.

Hatszázhatvanhat. Hatalom, de törvénytelen hatalom. A hatalom eredetileg, Rariel könyve szerint, vagyis Toth és Zarathustra, és Orpheus, végül is az Evangélium szerint, a közös

életformáló szellem mágikus ereje, siddhi, ahogy a hinduk, exousia, ahogy a görögök mondták, és éppen ezért a nagy életszentségek egyik legnagyobbika. A régiek ezért tartották olyan tisztán. Ma, egy idő óta azt mondják, hogy a hatalom gonosz. Macht ist böse. Nem. A hatalom is gonosszá vált, a sötét rémek ezt az életszentséget is beszennyezték. Most felelőtlen és megszólíthatatlan lett, vagyis személytelen lett. Ezért személyellenes és életellenes. Törvénytelen. Vagyis törvényellenes. Hatalom és erőszak ma egy. Egyértelmű azzal, hogy anonim borzalom és kényszer és terror, és kötelezővé lett, hogy saját apját alkalomadtán mindenkinek, kivétel nélkül le kell puffantania. Így keletkezett az infernális rémállam, de még előbb a technokrácia és a hivatal és még előbb a sátáni szcientifizmus, minden személytelen gonosz káprázat és blöff elseje, az Antikrisztus világhatalmi hódító haditervének bázisa és kvintesszenciája. A szcientifizmus nem a tudomány. De amit ma tudománynak neveznek, abban a kezdetek kezdetének tudása, Rariel könyve reménytelenül összenőtt az antikrisztusi aktussal, az élet megrontásával. El kell jönni az időnek, amikor a szellemek szétválasztása (diakrysis pneumatón, ahogy János írja) itt is megtörténik. Az, aki a mai tudományban a világosságot a sötétségtől elválasztja, még nem született meg. És lehet, ez a világ elmúlik anélkül, hogy abban a Bábel nyelvét valaki elválasztaná attól a nyelvtől, amit Böhme úgy mond, hogy ez a liliomok rózsájának nyílása. Lehet ezt mondani másként, mint ezekkel a legillatosabb szavakkal?

A mai tudományban egyelőre és számunkra el- és szétválaszthatatlanul összekötötték a nagy művet, a megváltás művét, Isten országának felépítését a megváltás megfordításával és paródiájával. Ahogyan egész létezésünk ma, az apokalipszis, felében megváltás, felében a megváltás megfordítása. Mert csak egyetlen mű van, a megváltás. Aki nem ezt épít, az rombol. Henoch tudta. Henoch sokat tudott, mert az Úr Kamasza volt és Matatron, a világ helytartója és a Megváltót még mielőtt az megszületett, látta. Csak egyetlen mű van, a megváltás. Az Antikrisztus az a személytelen hatalom, amely ezt a művet aláássa és meg akarja semmisíteni és megfordítani. Mivel ő maga nem inkarnálódhat, tevékenységét azon az emberen keresztül fejt ki, aki neki meghódol és aki őt szolgálja. Mert ki vagyunk neki adva. Neki most fensőbb hatalom adatott (exousia). Az Antikrisztust nem ismerem meg, mert nem lény és nem is lehet az. De tevékenységét felismerem arról, hogy a Megváltót örökké meg akarja feszíteni és a megváltást meg akarja fordítani.

A paradicsomot beszennyezte, Isten országát nem fogja tudni összetörni. Ezt a fogadalmat most nekünk, itt, e végső napok örületében az Úr kezébe le kell tennünk.

Az Antikrisztus tevékenysége kellő távlatból nézve travesztia és paródia, és így a legnagyobb mértékben komikus. A baj csak az, hogy a rémülettől és a reszketéstől nem tudunk rajta nevetni. A személytelen hatalom megkísérli a megváltást visszacsinálni és az egyetlen művet szétrombolni és a megvalósulást lehetetlenné tenni. Elég ízetlen. Nevetni való. A borzalomnak és a komédiának az a vegyülete, ami egy idő óta az összes, úgynevezett történeti eseményekre annyira jellemző, az irtózat és a fantasztikus bolondság. Meg van engedve. Ki vagyunk neki adva. Minden más megértési kategória szűk és hamis és érvénytelen. Az, ami ma történik, csak eszkatológiai kategóriákkal érthető. Csak így érthető, hogy Hatszázhatvanhat, a szellemtől független, absztrakt létezés, az embertől független történet, Istentől független világ. A személytelen és a személyellenes hatalom. A hivatal és a statisztika és a technokrácia és az erőszak és a hazugság és a szcientifizmus és a rémállam. És éppen ezért az emberi személy hallatlan szenvedése. Léggör, amelyben a márvány megrothad. Íme a bölcsesség.

EGY CSEPP A KÁRHOZATBÓL

I.

Fent a hegyen az erdei házban silentiumot és böjtöt készülök tartani. Este nyolckor könnyű vacsorát eszem. Az emésztés éjjel tizenkettőkor fejeződik be. A böjt kezdete. Az egész következő nap, harmadnap délután négyig. Összesen negyven óra. Böhme azt mondja: Ádám a paradicsomban negyven napig élt, Izrael negyven évig bolyongott. Jézus negyven napig volt a pusztában, Krisztus negyven óráig feküdt a sírban. Ezért választottam a negyvenet. Nem vagyok vallásos. Nekem az egész kell. De tudom, hogy az ember helyesen teszi, ha a vallással számol, mert minden emberi tudás között a legtöbb reális bölcsesség a vallásban van. A negyven óra alatt egyetlen hangos szót sem ejtek ki. Csendesen sétálok, testi munkát nem végzek, inkább az árnyékban ülök, olvasok, meditálok, ha szükségét érzem, imádkozom. A gyomor lázongó követelődését időnkint enyhén citromos vízzel kell csillapítani. Reggel és este tetőtől talpig megmosdani. Napjában egyszer a beleket ki kell mosni. Ez az egész.

Nem kívántam vezekelni. Nem akartam magam valamiért megbüntetni. Semmiféle sanyargatás. Semmi szentimentalizmus. Mélyebb belátásra se szomjaztam. Az alvilág felkeltése, újabban tudatalattinak hívják, szólt egyszer Mesterem, nem ajánlatos. Ami a sötétben van, maradjon a sötétben. Hatalmas kéz takarta le, büntetlenül hozzá senki sem nyúlhat. Mesterem elbeszélte, hogy alvilágát fel akarta számolni. De már pusztán a szándéktól olyan válságba került, hogy ép elméjét is alig sikerült megmentenie.

A silentiumot és a böjtöt azért határoztam el, mert egyébként sem könnyű sorsom eddig legnehezebb esztendejének értelmét megtaláltam és most ezzel az értelemmel szembe kívántam nézni. Ehhez kell a csend és a magány és a böjt és a mosdás, ez a vesztegár, az élettempót lelassítani, ha lehet, megállítani, és így az értelem teljes felismerésére a lehetőséget megteremteni.

A magány és a böjt mágikus állapot. Általában nem szokták tudni. A félénkek és a kislelkűek az egyetlen vallásos böjtnapokat is szédelegve viselik, mint az érthetetlen büntetést és közben folyton az evésre gondolnak. A börtönben a teljes böjt, vagy a kenyér és víz, kínzás. Pedig a törvény eredetileg azért rendelte el, hogy a fogolynak a böjt alatt tisztultabb belátásra alkalmat adjon. Huszonnégy óra egyébként még arra se nagyon elég, hogy a böjt hangulata kifejlődjék. Nem elég, hogy a szüntelen emésztés félig ittas állapotában levő emberi szervezet kijózanodjék és az érzékenyebb hangoltságra képes legyen. Mondom, egyáltalában nem vagyok okkult, de még vallásos sem. Csak azt fogadom el, amit az intelligencia teljes nappali világosságban meg tud nézni. A zárlatot azért választottam, mert tudom, hogy azt, amit meg akarok érteni, csak ebben a mágikus állapotban vagyok képes megközelíteni. Ebben a magánnyal és böjttel tisztított fokozott érzékenységben. Régebben többször koplaltam, néha megesett, hogy nem kényszerűségből és azokra a fényes pillanatokra, amelyek a kedélyen többször villámszerűen felragyogtak, nagyon is jól emlékszem. Most e pillanatokra volt szükségem. Világosságot, világosságot, amiből sohasem lehet elég. A táplálék csak felében elégít ki, másik felében hiányérzést kelt. Az újabb és újabb izgalom kívánsága a jóllakottság másik oldala. Az ételből is, mint az ismeretből, az ember vég és megállás nélkül minél többet eszik, annál többet és többet és többet kíván.

Egyébként is a vedlés korszakában voltam. Az ember pállott és unalmas, romlott és fás, már csaknem rákpáncéllá keményedett bőrét megrepeszti, önmagából kibújik. Az ember azt hitte, hogy én. Kiderült, maszk volt, mint a többi előző mind. A friss bőr most újra érzékeny. Arról ismerhető fel, hogy a normálállapot a mámor. Nem látás, hanem látomás. Nem a realitás, hanem a mirákulum. Nem a common sense, hanem az entuziazmus. A fonnyadtság elmúlik.

Derű. Mindenképpen mágikus. Az alacsonyabb méretkörökön szabad és feltétlen könnyű uralom.

A lélek a Tízezerbőrű Tűz gyermeke. Pyripais myriodermatikus. Tízezer bőrnek kell lehámlania, hogy önmagához elérjen. Minden vedléssel kisebb lesz, a tűz nagyobb. Fizika és kémia és biológia és pszichológia és filozófia és vallás, mind kéreg. Páncél, burok, álarc, kamra, fegyház, elv, doktrína, világnézet. Mind rövidzárlat. Defekt. Az intelligencia tevékenységének leállítása. Minden befejezettnek vélt helyzet okkult szituáció. Következménye dermedés, babona, vakság, szorongás, határok, tételek, sötétség, sötétség. Felbontani. Levetni. De, ha nem kéred a Hatalmak segítségét, ki se bírod. Veszélyes, nem ajánlható, csaknem tilos. Irtózom attól, hogy szüntelenül asztráلكarmámat verklizzem. Átvalósulni. Ezt pedig csak fölfelé lehet. Más út nincs. Az élet arra való, hogy nagy dolgoknak feláldozzák. Egyébként semmi értelme.

Éppen kerek egy esztendő volt, amely számomra el nem képzelhető válságának értelmét most megtaláltam. Öt évvel ezelőtt éppen tavasszal kezdődött. Teljes vehemenciával jelen volt mindjárt az egész. Az átlagállapot a halálfélelem, a szüntelen, kedélybetegségrű, nyúlós és tapadó, olyan üldözési örület, hiába határoztam el, hogy nem félek, tudtam, azért határoztam el, mert félek, gyerekesen és esztelenül, hisztérikusan és éretlenül, gyáván és hunyászan, fogvacogva és reszketve, kiábrándultan és kiábrándítóan, ízléstelenül, bután és szemérmetlenül és minden mentség nélkül félek. Önfegyelmem azonnal eltűnt. A félelmetes az volt, hogy minden mozzanatát láttam és értettem. Félek, mondom. Tehetetlenül félek. Megőrülök? Széttép, kimar és megfojt és kifullaszt. Láttam és amit láttam attól még jobban megijedtem. Elbűjni. Jól elbűjni, ahol nem félek. A vasbánya tárnájában eleinte jó volt, de aztán már ott is féltem. A sziklapincében is féltem. A félelemtől hangosan sírtam. Tudtam, hogy nyomorult vagyok és nevetséges és hülye és beteg, de ez a tudás még irtóatosabb volt és még jobban sírtam és ettől még jobban féltem. Nem mertem levetkőzni, és az ágyba feküdni. Nem mertem hazulról elmenni, de ha elmentem, nem mertem visszajönni. Nem mertem enni, de nem mertem nem enni. Korán elaludtam, mert féltem, ülve, többször felébredtem, mert féltem és még sötét volt, mikor fölkeltem, mert féltem.

A félelemre semmivel sem volt több okom, mint akárki másnak ott és akkor, vagyis tízmillió embernek. De az ilyen megállapítás ügyefogyott. Háború volt, vagyis állandó életveszély. Külső fenyegetés. A biztonságérzet elvesztése. Nálam is pont úgy, mint mindenki másnál. Ostobaság feltételezni azt is, hogy a félelmet a külső fenyegetés idézte. A tényleges életveszély csak arra volt jó, hogy a helyzet valódi értelmét elrejtse.

A biztonságérzet elvesztése. Igen. Elhagyatottság. Egy évvel később a kijózanodás kezdetén Jób könyvét olvastam én is, mint abban az időben oly sokan, akik megmaradtak és a megpróbáltatás kulcsát keresték. A Jób-esztendő.

A körülmények mindnyájunk számára ugyanazok voltak. Ami velem történt sem volt más. Nem. Csak. Azt hiszem, az volt, ami valóban történt. Ebben most már bizonyos vagyok. A többi nem vette észre. Azért is felejtette el, nem olyan hamar, hanem teljesen és élt tovább, mintha semmi sem történt volna. Ezt most nem azért mondom, mert őket megvetem, bár megvetésre méltók, csak nem az én részemről. Életünk nehézsége oly nagy, mondja Basilius, hogy a porba zuhantunk, de a mártírium mégis lehetetlen, mert üldözőink ugyanazt a nevet viselik, mint mi. Emlékszem a villamoson az arcra, mialatt a félelemtől csaknem megfulladtam, a járda szélén újságpapírral takart holttestek, idióta és absztrakt hangon, kicsit nyeglén azt mondta: jól van ez így. Ijedten néztem rá. Bólintott. Jól van ez így. Még jobban

féltem. Irigyeltem, hogy nem fél? Nem. Hiszen nem tudja, mi történik. Én tudtam és reszkettem. A borzalmat, ami történt, nem merték magukhoz ereszteni. Ezért nem féltek. El is felejtették. Nem történt semmi. Most értem csak meg, hogy miért kellett félnem. Tényleg el voltam hagyatva. Ki voltam adva. Így, kiadva. Hivatalosan és végleg. Ez a kárhozat. Elvesztem.

II.

A sötét esztendő pontos leírását öt évvel később a misztikusoknál most megtaláltam. Ezt így és ilyen szavakkal, ha egzakt akarok lenni, be kell ismernem és semmi okom sincs arra, hogy ne legyek az. A misztikusoknál találtam meg, és pedig nem azért, mert esetleg másutt is megtalálhattam volna, de nem kerestem, hanem egyes-egyedül azért, mert csak itt volt megtalálható. Keresztes Szent Jánosnál és Böhménél, főként és elsősorban, nem pedig a pszichológiában. Nem vagyok vallásos. De különösképpen életem minden döntő nagy tapasztalata vallásos volt. Ez is. Az állapot nevét megtaláltam, pontos leírását felismertem és ellenőriztem, igen; az volt az a táj; ahol öt esztendővel ezelőtt jártam, ez volt az, és így van ez ott, azon a vidéken.

Persze a kérdést magam is föl tettem és más is minden joggal föl teheti és föl is teszi, hogy miért nem fordultam a pszichológiához, vagyis a tudományhoz és az állapot nevét, leírását, magyarázatát és értelmét miért nem kerestem ott, vagyis megbízható helyen. A legfőbb ok az volt, hogy a pszichológia erről a földrajzról egyáltalában nem tudott és amennyiben hasonló állapotokat ismert, azokat mind abnormitásoknak tartotta. Neurózis, szól. Én tudtam, hogy neurózisról szó sincs, de azt kérdeztem: helyes, de mihez képest abnormis és akkor, kérem szépen, mi a normális és az egészséges? Mire a pszichológia mélyen hallgatott.

A táj (állapot) nevét, értelmét és földrajzát a misztikusoknál találtam meg, Keresztes Szent János úgy hívja, hogy Noche oscura del alma. A lélek sötét éjszakája. A tárgyat igen nagy könyvben írja le. Mint már oly sokszor, ezúttal is kénytelen vagyok megállapítani, hogy döntően fontos esetekben a tudomány értesültsége hiányos. Igen sok alkalommal egyszerűen nincs is tájékozva. Erről a belső tájról nem is hallott és azt nem ismeri. Nem szívesen, de be kell vallanom, hogy a pszichológiát ezúttal is informátlannak találtam. Mintha az, amivel foglalkozna s ami számára fontos, nem is a valóság lenne, hanem saját elméletei. A misztikusok között egész sereg van, aki sohasem kísérelte meg az elméletek felépítését, vagyis azt, amit átélt, nem nézte meg kívülről, nem oldotta fel és nem színtelenítette el, hanem a tájat, amelyre került, átbolyongta, megfigyelte, átélte s néha még el is nevezte. Így jutottam e névhez: a lélek sötét éjszakája. Tüstént felismertem, hogy ez az. Itt voltam akkor és itt jártam, egész évig, nem hosszú ideig, mert San Juan és Kulman Merswin és Seuse azt mondják, ezen a helyen fél emberéletet is el lehet tölteni. S ez bizonyos tekintetben előleg a túlvilági szenvedésből. Egy csepp a kárhozatból.

Böhme a következőket mondja: A Nagy Lény képét (az Ősképet) minden lélek magában őrzi, vagy, ami ugyanaz, azt a tudatot, hogy a lélek a Nagy Lény hasonmása. Ez minden lény létezésbélyege. Ez a lélek szignatúrája. A kép lehet aránylag tiszta s akkor a lélek derült. A Nagy Lény benne átlátszó, ő is átlátszó, mint a tenger, az égbolt, kristályfény, arany és ragyogás. Általában ezeket a kifejezéseket használja. Paradicsom. A Nagy Lény képe olyan, mint a nap melegítő és éltető sugárzása. Ha a nap nem süt, sötétség van. Az ember azonban ezt a képet a kezdetek kezdetén mindjárt önmagában megzavarta. S a kép elhomályosodott. El is vesztheti. S akkor ő is elveszett. Úgy mondom, ahogy Böhme írja. A lélek a Kép varázslatában és varázslatából él. Nincsen semmi, szól Böhme, nincsen az égvilágon semmi,

ami a lelket meg tudja érinteni vagy akár megölni, csak ez az imagináció, se tűz, se kard, csak ez a varázslat, ez az ő halálos mérge, mert a kezdetek kezdetén az imaginációból született és az marad helye örökké.

Nos igen, az Őskép megzavarodott és elhomályosodott. Ennek következménye nemcsak az, hogy a nap nem süt és nem melegít tovább. Az ember sötétségben él. A következmény: hogy az ember abban a tudatában, hogy ő a Nagy Lény hasonmása, megingott. Nem látja, hogy képére teremtetett. A zavarnak és homálynak ezt az állapotát Böhme úgy hívja, hogy turba. A turba a léleknek az a megzavarodása, amikor az imagináció középpontjában nem a Nagy Lény képe él. Amikor a fény elvész és a lélek elsötétül. Az Upanishadok ezt az állapotot abhimana-nak, örületszerű megzavarodásnak hívja. Ez a turba. A fekete imagináció. Pokolnak is hívják. Vagy külső sötétségnek. Kein Fremder verzeht euch, sondern eure eigene Turba – az embert nem valamely idegen befolyás emészti el, hanem saját örületszerű megzavarodása. Ein Jeder hat seine eigene Hölle, es ist sonst nichts, das ihn ergreift, als sein eigen Gift. Mindenkinek saját külön pokla van és nem érintheti semmi más, mint csakis saját mérge. A turba a feneketlen és örvénylő düh felkavarása és felébresztése, az alvilági fundamentum kitörése. Isten haragja. Orgé theou, amint Pál mondja. A turba összó. Éppen úgy, mint az üdv. Csak éppen nem az üdv, hanem a kárhozat. A kárhozat az, amikor a lélek az infernális imaginációt felébreszti és ebben önmagát foszlányokra tépi. Nem, nem más marcangolja. Nem az ördög. Saját imaginációja. Az égvilágon semmi sincs, ami a lelket megérintheti, akár csak egyetlen ujjal is, se tűz, se kard, csak az imagináció.

Turba. A lélek sötét éjszakája. Az örületszerű megzavarodás, a sötétség, a pokol, az infernális örvény kavargása, a lélek kínjában önmagát marja, Isten haragja, a mélységek lángja. Keserű és reménytelen szenvedés. Félelem, félelem, félelem. Imagináció: nem találsz mást, mint önmagadat, hát önmagadat falod fel. Kapzsiság, káromlás, gyalázkodás, irigység, méreg, gyűlölet, hazugság és félelem és félelem és félelem. A borzalmak tartálya felborult és zuhog, zuhog a sötét irtózat a szakadékba. Még az a legjobb, hogy égek. Mert ez legalább meleg. Mégis folyton fáztam. Mert a tűz mínusz kétszázhetvenkét fok hideg. Az egész sötét esztendőben tudtam, hogy Isten keze érintett. Isten haragjában. Das erweckte Grimm. Amikor a tűz a vízben felrobban.

Felismerem. Ez az. Egy egész esztendeig fejemet szüntelenül azon törtem, hogyan lehetne elbújni. Jól elbújni. Elrejtőzni, akárhová, ahol nem talál meg. Kicsoda? Persze, ha akkor így tudtam volna kérdezni. Elbújni. Vasbánya tárnája, nyolcvan méter mélyen a hegyben. Sziklapince. Nem volt elég biztos. Hátha. Hátha a bomba a tárna szájába esik, beomlik, a légnomás megöl, megfulladok, éhen veszek. Hátha. Reszkettem. Nincs biztos hely? Nem lehet elbújni. Eszelősen gyűjtöttem, főként élelmiszert, a polcok alá és a könyvek mögé cukrot és befőttet és konzerveket és darát és mézet dugdostam. Szappant és borotvaszappant halmoztam fel. Rongyokat. Papirost. Tollat. Tintát. Pénzt. A kenyérhajat félretettem. Keveset ettem, csaknem koplaltam. Spájzot építeni és belebújni. Elrejtőzni. Hová?

Azon tűnődtem, ha Borneóban puskát sütnek el, fejemet kapkodom. Nyilván nem rám lőnek. Mint ahogy nem engemet bombáznak. De én az egészet személyem ellen intézett támadásnak láttam. Ha az utcán holttest feküdt, azt hittem, a következő halott én leszek. Gyáva, mondom. Tudtam, hogy az vagyok, de eszembe se jutott szégyellni magam. Görcsösen imádkoztam, de ugyanakkor tudtam, hogy az Ég a görcsnek sohasem nyílik meg, nem is nyílt és nem is fog. Az ég nem ad nyugalmat, amit ad, az az erő a nyugtalanság elviselésére. Nem ad terített asztalt, amit ad, erő, hogy a kenyeret megszerezsem. Tudtam. De a turba az az állapot, amely a tudásnál erősebb. Mert a tudás is az örületszerű megzavarodás szolgálatában áll. A turba az,

amikor az ember Isten felkavart lángoló dühében él. Az emberi tudatot minden esetben imaginációjának minősége határozza meg. Kivétel nincs. Aki a fekete imaginációban él, annak tudata fekete. A sötétség tüze, mint Böhme mondja, Finsterfeuer. A pokol. A kárhozat. Nem lehet megsemmisülni. Nem lehet elbújni a semmibe. Kell. Végig kell csinálni.

Hiába halsz meg, hülye, a halál se nem sziklapince, se nem éléskamra. Saját imaginációtól nem fogsz megszabadulni tudni. Nem, nem az ördög marcangol és nem a bomba és a golyó és az éhség, önmagad örvénylő mérge, erőtlén mocskok, zuhan és zuhan és félelem és félelem és sötétség és reszketés és félelem. A lélek sötét éjszakája. Most már értem. A görcs.

A meg nem hallgatott imák. A zavar, az örület, a félelem, főként és mindig a félelem és megint a félelem. San Juan de la Cruz azt mondja: a sötét éjszaka küszöbét a lélek akkor lépi át, amikor Isten már feléje nyúl, hogy a kezdők sorából kiemelje. Most már értem, hogy akkor egész évig miért mondtam, Isten keze. Az érintés nem kellemes. Egyáltalán nem. Egyszerre megnyílt életem mélyére zuhant borzalmas és roppant trágyagödör, hitványságom és gyávaságom, elaljasodásom és kapzsiságom, irigységem és erőtlenségem és bűneim, igen, bűneim, nyegle és hencegő bűnök, pimaszul elfelejtett apró és nagy gazságok és ez a rohadék felszakadt. Ez a kárhozat. Most már értem. Isten keze. Isten dühének örvénye. Nyomorultsága tudatában megolvad, írja San Juan, mintha fenevad nyelte volna el. Isten eltaszította, azért zuhant a mélységbe. A sötét éjszaka. Bevetettél engem a mélységbe és a víz körülvelt engem. Jeremiás azt mondja, hogy az ember a száját a porba teszi. A lélek "nagy nyomorultságot érez és annyira odavan, hogy szinte haldoklik bele". Tudtam. Úgyszólván mindent tudtam. De nem értettem. Tudtam, hogy sötétség és zavar és örület és Isten haragja és bűnök. De nem értettem, hogy a kéz, amelynek érintése ilyen irtózatossá, mint San Juan írja, a kezdők sorából kiemel. Nem értettem, amit Pál mond, hogy hou de epleonasen hé hamartia, hyperisseusen hé charis: ahol a bűn túlsúlyra jutott, ott eláradt a kegyelem.

Nem vagyok vallásos. De, különösképpen, teljesen csak a dolgoknak vallásos megértése tud kielégíteni. Mesterem arra tanított, hogy a negatívumokkal sohase elégedjek meg. Keressem meg a pozitív jelentést. Ha nem találok, keressem tovább. Minden sötétség igazi értelme, hogy fény. Minden szenvedés értelme, hogy öröm. A kárhozat az üdvért van. A sötét évet eddig negatívan értettem. Valódi értelmét most találtam meg. A bűn és a pokol és a kárhozat misztériuma. Át kell menni rajta, mint a halálon. Jaj annak, aki a sötétség borzalmas titka elől menekül. Magadra kell vened. Mert az örök nem a sötétség és nem a kárhozat. Nem a negatív. Az örök az üdv. Ahol a bűn túlsúlyra jut, ott eláradt a kegyelem.

III.

Ezt a módszert fent a hegyen az erdei házban azért is választottam, mert a magány dialogikus atmoszférájában, mindennemű praktika teljes kizárásával a lehető legegyszerűbb úton, úgy, hogy negyven óráig nem beszélek és táplálékot nem veszek fel, és így minden előre megfontolt és szándékos gondolatot ki tudok zárni és mindannak, ami bennem felmerül, közvetlenül át tudom magam adni. Azt mondom, hogy bennem, de nem így értem. Ami felmerül s amit megértek, nem bennem van? Hogy hol van? Meghatározhatatlan helyen, de a valóságban. The divine is only real, mondja Coventry Patmore. Isten az egyetlen valóság. Amit megértek, őbenne van. A magány lehetőséget nyújt arra, hogy hozzáférjek. Miért? Mert a magány dialogikus. Nem vagyok egyedül. Negyven óráig vele vagyok. Ez a szakrális hallgatás misztériuma, a hészichia, ahogy az Athos-hegyen a szerzetesek mondták.

A kárhozat? Nem. Csak egy csepp. Egyetlen csepp, amely egy egész évet mérgezett meg és nyelt el és perzselt fel és marcangolt szét, egyébként sem könnyű sorsomban azt az évet, amely a legnehezebb volt. Most már nem nehéz. Nem értettem. Amióta értem, azt hiszem, hogy Mesteremnek igaza volt. A sötétség világossággá lett, a szenvedés öröm, a kárhozat üdv. Ahol a bűn túlsúlyra jut, ott elárad a kegyelem.

A sötét esztendőben minden földi javamat elvesztettem. Az összes elrejtett befőttésüvegeket és konzervet, minden cukrot és borotvaszappant és rongyot és papirost és tintát. Hiába dugtam a könyvek mögé s a polc alá, a polc és a sok könyv is elveszett. Kint voltam a havas utcán és a fájdalomtól és a félelemtől bömböltem, mint Jób és Istent hívtam és a hóba vettem magam, mert éreztem, hogy nem hallgatott meg. De ez volt, amit aránylag hamar meg tudtam érteni. Koldus lettem. Mint Jób. Megértettem, hogy koldusnak lenni jó. A műtét kínos. Mindenem elveszett, mondtam. Elfelejtettem nevetni és gyűlöltem, aki nevetett. Seb. Mély seb. Azután, hogy a darát és a kenyérhéjat gyűjtöttem, csapás. Meg akartam menteni és elveszett. A birtok világa megsemmisült. De aránylag hamar meg tudtam érteni, hogy csak a birtok világának megsemmisülése után léphet át az ember a létezés világába. Mint Jób. Ha az embert békében hagyják, öt év alatt ismét házat szerez és kezdheti előlről. Befőtt és méz és borotvaszappan. A gazdag ifjúnak igazán nehéz. Sohasem tudtam volna lemondani. Ó, lemondani! Mindenről lemondani. Nem például a melankóliát megtartani, a dohányt vagy a pálinkát. Vagy a konzerveket. Valamit, amibe el lehet bújni, mint a vasbányába, valami, amit lehet félteni és amiért lehet reszketni, valami, ami megvéd, valami objektív és manifeszt és a teljes odaadásban megakadályoz. Nem megtartani. Még az örömet sem. Lemondani az odaadásról és lemondani a lemondásról. Mint Jób.

Eláradt a kegyelem. Kegyelemnek nevezem azt, hogy aránylag könnyen és gyorsan megértettem. Koldusnak lenni jó. Még véreztem, de már tudtam, hogy jó. A birtok világa romokban hevert. Tudtam, ha öt évig békében hagynak, nem fogok házat szerezni, hogy kezdjem előlről. Valaki a birtokot levakarta rólam. Bőröm is vele ment, de nem baj, most már igyekszem többé semmihez sem odaragadni, mint a borotvaszappanhoz tettem. Koldusnak lenni nehéz, de jó. A létezés világa a birtoklás világánál magasabb.

Most itt fenn az erdei házban megértem azt is, hogy mit jelent a bűnösség tudatának levetése. A sötét gond. A bűntudattól való zavartalanság. Megértem, hogy nagy szentek bűneiket felajánlják és olyanokká válnak, mint a kisdedek. A bűnről is lemondani. A sötét gondról és az aggodalomról és a holnapról lemondani. Semmi sem az enyém. Én magam a legkevésbé vagyok a magamé. A birtokhajzában és a gondban és a félelemben és a rejtőzködés érdekében épített haditervekben felzaklatott kedély megnyugszik. Elárad a kegyelem. A birtok világában az ember nem is lehet önmaga. Csupa védelem és támadás és érdek és házőrző kutya saját kapujában és ha befőttjeit elviszik, úgy üvölt, ahogy én tettem házam romjain a havon. Effektív létezés csak a birtoklás teljes felszámolása után lehet. Itt kezdődik a valóság.

Kardia ametunoótos, mondja Pál apostol. A meg nem váltott szív. A meg nem váltott szív a szappangondban él és sötét és abban a kegyelem nem is tud megnyilatkozni. A turbában él. Örületszerű megzavarodás. A lélekben a Nagy Lény Ósképe megzavarodott. Egyszerre azt kezdi hinni, hogy ő a szappan és a konzerv és a befőtt és a rongy. Nem transzparens. A valóság képét önmagán nem ereszti át. Ez a fekete imagináció. Gond, gond. Ez a turba. Irigység, mérég, féltékenység, kapzsiság, elbújni, Isten haragja, spájz, eszelősen elrejtteni és megmenteni a megmenthetetlent és házat építeni és a kapuban ugatni. Az egészszet ki kell vágni. Persze az ember könnyen rákészüli. Sohasem tudtam volna magamon végrehajtani. De

megtörtént. Nem vagyok vallásos, de a sötét esztendőt vallás nélkül megérteni teljesen lehetetlen. Vallás nélkül értelmetlen borzalom és hülye véletlen katasztrófája. Nem kielégítő. Negatív. Nem is igaz. Valláság egyszerre pozitív lesz és értelmes. Még ennél is jobb. Ez a valóság. És csak ebben vagyok hajlandó megnyugodni.

IV.

Aki a böjthöz és magányhoz nyúl, feltehető, hogy önmagát nem csak foltozni kívánja. A metanoia (megtérés) légkörét megkívántam. A veszély ilyenkor mindig az, amire Mesterem nem győzött eleget figyelmeztetni, a határon nem túlmenni. Semmi tilosat meg nem érinteni. "Aki az égi kenyeret mértéktelenül zabálja, egyenesen a pokolba tart." Tudásban mindenki csak üdvfokához mértén részesülhet. Az üdvfokozat a megvalósulás fokozatának felel meg. A megvalósulás fokozata pedig annyit jelent, hogy milyen fokon vagyok valódi. Csak, ha teljesen valódi vagyok, üdvözültem.

Ó, igen, mutatni és megejtetni és elkápráztatni, sőt még igazat is mondani, ha ez jól áll és hízeleg, még jónak is lenni, lehetőleg közönség előtt, beszélni róla, kellő szerénységgel, hogy a hatás még nagyobb legyen, ez a lényemben mélyen-mélyen lakó svihákság, mint a polip a tenger szikláinak legsötétebb lyukában, ott lakik, ez az, ami lényemben és magatartásomban és csaknem minden szóban, amit kimondtam és leírtam, ez a svihákság, ez a tisztátalan nagyozolás és egészségtelen túlzás. Jellemhiba. Megbízhatatlanság. Ígérni és nem megtartani. Az összeütközésből magamat kivonni. A kellemetlent elkerülni. Nem helytállni. De minderről óvatosan nem tudni. Ennek a nemvalódinak és fölhecceltnek és maszknak és parádénak és hencegésnek túl nagy hatalma volt, ennek a hazugnak, próteuszian jó és ügyes, remek technikával forgott és dolgozott, hogy mindenkit megtévesszen és ez csaknem sikerült is és nem keltett gyanút, csak a legtisztábbakban, azokban is csak néha. Persze ahol svihák vagyok, nem vagyok, és nem is lehetek valódi. Álarc, semmi, üresség, hiábavaló, nemlétező. Minden bűnös pont az infernalis hatalmak számára betörési hely. Az ember itt személytelen. S ezért hatalmát a pokol itt kifejtheti. Nem valódi annyi, mint nincs. A svihák a jellegzetes nemvalódi. Hazug és ál, de tüneményesen rejtegeti mindazt, ami becsstelen és hitvány és piszkos, végeredményben komikus. Az önmagát elrejtő csibész hihetetlen apparátusát veszi igénybe, hogy megtévesszen. Elbújni. Jól elbújni. Az egész pszichológiát fel- és kihasználni, hogy még jobban el lehessen bújni. Minden karakterológiai tudás csak arra jó, hogy az ember a rejtőzésben még ügyesebb és gyorsabb legyen, az ember itt tanul lélekjelenlétet, intelligenciája itt finomodik, hogy a leleplezést már jó előre megelőzze. "Ha a hazug igazat mond, rosszabb, mintha az igaz hazudik." Ez a fals hang fületem már-már alig bántotta, csak ha egyedül voltam, a magány dialógusaiban, okát kerestem, de nem találtam.

Most aztán torkát elkaptam. A svihák, aki oly ragyogóan megtanulta, hogyan lehet kibújni, mindig a leglangyosabb kuckót megtalálni, kitérni, félrenézni, nem észrevenni és főként elbújni és közben az összes méltóságok látszatát fenntartani, az elismerést ezért bezsebelni és hirdetni és hirdetni és sokat beszélni arról, hogy helyt kell állni és szembenézni.

A sötét esztendő a svihákság csődje. Jó példa, hogy minden előre tett lépés ára szenvedés. Nincs nagyobb rossz, mint a szenvedés, mondja egy szent, de nincs nagyobb boldogság, mint a szenvedésre való visszaemlékezés. Az ember csak így lehet valódibb. A valódiság foka pedig az üdv fokának felel meg. Isten haragjából ittam. A Jób-esztendő. A lélek sötét éjszakája. Turba. A sötét imagináció. A szemetet kiégetni. Misztikus halál. Nagyon mélyen lehetett, hogy ilyen műtétre volt szükség. Vége? Nincs vége. Még tart. De rejtekhelyét már

ismerem. Molinos azt mondja: az önmegtartóztatásban eltöltött élet több, mint a szentek minden csodatétele.

Mindenkit megtévesztettem, önmagamat is beleértve, pedig elég gyanakvó vagyok, különösen magam iránt s ezek szerint túrhető pszichológus. Ez azonban a pszichológia határán túl van. Végeredményben semmi rendkívüli, a pszichológia mégsem tud róla. Ha azt mondom, hogy turba vagy abhimana, vagy a lélek sötét éjszakája, csak a száját tátja. Holott akkor mindenki benne volt. Azt hitték, a bombáktól és a gránátoktól van és hamar elfelejtették. Hamar és véglegesen. Sírivaló, hogy milyen véglegesen. Nem értették, hogy a lélek sötét éjszakája az, amikor az emberből már halandó lehet. Nekik az éjszaka mindössze külső körülmény volt.

Az embert a sötét éjszaka akkor éri el, ha az Úr keze feléje nyúl és megérinti, hogy kiemelje. Az érintés rettenetes. Az ember nyög és fúj és fogát vicsorgatja, reszket és fél és fél és fél és az örületszerű megzavarodásban egyre jobban elmerül. Az átvalósulásnak el nem kerülhető és el nem kenhető és lealkudhatatlan lépése. Minden léleknek, aki elviselhetetlennek tartja, hogy szüntelenül asztrálkarmáját verklizze és ki akar törni, meg kell tenni. Ez a metanoia. Az átvalósulás. A megvalósulás. Csak ha teljesen valódi vagyok, üdvözültem. Az első lépés a lélek sötét éjszakája. A pszichológus erre száját tátja. San Juan de la Cruz pontosan leírja.

Száz év alatt sokan, Hölderlin, Schumann, Baudelaire, Nietzsche, Gogol, Van Gogh, ebbe a lépésbe belebuktak. Az éjszakában elmerültek. A turba elnyelte őket és megőrültek. A megőrülés ma már nem időszerű. Az üdvtörténet órája elmúlt. Strindberg ugyanazt az örületet, Inferno-korszakában átélte s a sötét éjszakából meggazdagodva lépett ki. Napjainkban az első ember, aki az átvalósulás magasabb fokát így elérte. Azóta az üdvtörténeti óra még tovább haladt. Úgy látszik, a sötét éjszaka átélése mindenkire kötelezővé lett. A metanoia életszükséglet és parancs. Az Antikrisztus korszakában állunk. Nem tudunk helytállni, ha tízezer bőrünkől legalább ötöt nem vedlettünk le. A lélek a Tízezerbőrű Tűz gyermeke. Pyripais myriodermatikus. Legjobb lenne a szüntelen vedlés állapotában élni. Úgy, hogy reggel ne ismerjek magamra és estére ismét új legyek, tökéletesen új. Állandó metanoia. Metamorphosis és transfiguratio. Ha egy svihákot mindennap le tudnék vetni, reményem lenne rá, hogy ezer év múlva elkészülök.

A negyven óra letelt. Láttam önkéntes böjtölőket, akik a böjt alatt csodálatosan megfehéredtek. Nem bőrük lett fehérebb, nem hajuk vagy hangjuk, mozgásuk, vagy szemük. Átlátszóbbak lettek. Lassabban mozogtak, nyugodtabban néztek, hangjuk tisztább lett és halkabb és távolibb és közvetlenebb. A sűrű hús transzparensabb lett. Ezt nevezem fehérnek. A tükörbe néztem, kíváncsian, s amit láttam, vörösbarna bőr, őszülő szőke haj, kék szem. A szenvedésnek semmi nyoma és az arc csakugyan fehérebb. Gyomrom nyugodt. Erőcsökkenést nem érzek. Lebegő kellemes állapot. Érzékenység, ahogy a szél az arcomba fúj s ahogy a levelek zörgését hallom.

JÁZMIN ÉS OLAJ

I.

Gyermekkoromtól az egész évet szerettem volna egyszer úgy eltölteni, hogy a természet mozgásából, a rügyezéstől a lombhullásig, egyetlen mozdulatot se mulasszak el. Amit láttam, a csupasz ág és mire újra odanéztem, a bimbó kifakadt, mire megint, már nagy volt a levél és rajta a gyümölcs. Szerettem volna fákat és ágakat, növényeket és domboldalakat mindennap, sőt reggel, délben, este megnézni; a rügyek fakadását, a legelső zöld csíkot, ahogy a bimbó

nyílik, fakad, a szírom lehull, egész addig, amíg a gyümölcs megérett, a levél lassan megsötétedik, aztán októberben vörösödik, sárgul, dohánybarna lesz és lehull.

Most láthattam és látom. Az első tapasztalatom különös volt. Azt hittem, a kertész és a földművelő a természetet jobban ismeri. Erről szó sincs. A természetből a legtöbbet a művész látja. A kertész nem is a fát nézi, hanem a termést. A paradicsomot, a tököt, az uborkát, a szőlőt észre se veszi. Nem a lény a fontos, hanem a haszon. Egyetlen földművelővel se találkoztam, aki a növényt ne úgy nézte volna, hogy az kizsákmányolásra neki szánt alany és ő, persze, mindent elkövet, hogy azt ki is zsákmányolja. Igazán nem jobb, mint bármelyik kapitalista. A legtöbb kert nem különb, mint a kényszermunkatábor. A földműves lelkiismerete pedig rossz. Kertjének nem apja. Zsivány. Persze minden művész se tud úgy nézni, mint Van Gogh vagy Corot. De már az az egy, hogy nem akar rabolni, szemét tisztábbá teszi.

Második tapasztalatom, hogy időszámításom megváltozott. A valódi naptár szerint kezdtem gondolkozni.

A valódi naptárt pedig a napnak az állatkör jegyeiben való vándorlása teremti. Tavaszkezdet március huszonegy. Minden lényeges változás huszonegyediké körül van. És, amikor a nap az állatkör jegyének a közepén áll, nyolcadika körül. Március nyolc, a rigók fütyülni kezdenek. Április nyolc, a fülemüle énekelni kezd, a mandula virágzik. Június nyolc, Medárd, a nyári esőkorszak kezdete. Augusztus nyolc, a kánikula kulminál, a régiek népünnepei. Szeptember nyolc, a fecskék elköltöznek. Október nyolc, a tücskök elhallgatnak. A Gergely-naptár érvénytelen. A természet a hagyomány naptára szerint él.

A Kos jegyében vetni kell. A Bika jegyében ültetni kell. Az Ikrek jegyében nevelni kell. Az erdő a Rák elején eléri a legnagyobb lombosúságot. Július elején a levél megsötétedik. A Rák és az Oroszlán az érlelő. A tavasz a Bika végén tetőre ér. A jázmin és az olaj virágzik.

Amikor az első ember bűnbe esett és a természetet magával rántotta, a Paradicsomból a növény is a földre zuhant. De minden lény közül eredeti lényéből a legtöbbet a növény mentett meg. Enélkül a virágot és illatot egyáltalán nem is lehet megérteni. A jázmin a Paradicsom illatából valami. Mi az, ha valami nyílik? Ha megnyílik. Ha az, ami a legmélyen van, bent, bent, az egyszerre kívül megjelenik. Ha a misztérium látvánnyá lesz. Megvalósul. Ha a rejtély megnyilatkozik. Ez a virág. A növény misztériuma. A teremtett világ legmélyebb titka. A legbelső, ami most itt kint van, egészen kint az ágak hegyén. A megfoghatatlan, amit most letéphetek és illatát szívhatom. Az első asszonynak biztosan jázminfehér bőre volt és jázminillata. Ahogy aranysárga porzóival a májusi harmattól duzzadt zöld gallyakon sűrűn nyílik, fehér és fehér, ez a szűziesség illata, az üdvözült boldogság illata, amiben semmi homály, semmi megtört, semmi keserű, semmi szenny. A jázmin az a virág, amely az Édenkertből a legtöbbet mentett meg és az idők végén, az üdvözültek városában, Új Jeruzsálemben, a házak udvarán szent jázminbokrok fognak állni és jázminvirágzaskor a leányok hajukban jázminkoszorúval fognak járni, jázminfehér ruhában és jázminhangon fognak énekelni.

Az olaj más. Ha ezt mondom, hogy mámor, az olajra gondolok. Illatának édes és nehéz sűrűsége. Altat. A jázmin a paradicsomi szűzleány szépsége. Az olaj hús és vér, csók, fullasztó, mert az ember torkán akad. Az olaj illata részegítő. Virága kicsinyke, kívül ezüst, belül arany tölcser. Nektár van benne. Ha a jázmin számunkra megmentette a Paradicsom illatának egy részét, az olaj meg fogja menteni a földi szerelem illatát, az ittas olvadást, az

önkívületet. Alles stehet im Wunder, ahogy Böhme mondja. A világot csak akkor értem, ha ettől a csodától reszketek.

Mit nevezek csodának? Ha a természetfölötti a természetet felülről és belülről áttöri. Ha a transzcendens a szükségyszerűség világába betör. Nem tudom, hogy a határon túl mi történik. Észfölötti. Érteni nem, csak átélni lehet. A csoda-atmoszféra. A határon túl az enyémnél mérhetetlenül erősebb létezés. Én csak azt látom, hogy a szükségen valami átsugárzik és ez a legtöbb, amit még el tudok viselni. A logikát nem látom, ezért hívom csodának, mintha kivétel lenne, vagy véletlen. De tudom, hogy a magasabb, a nálam erősebb létezésnek, a csodának is van logikája. S ez a logika, ha megérint, önkívületbe esem, esetleg énekelek, vagy látomásom van, költeményt írok, vagy réten táncolni kezdek a rezgőfüvek között. Mert a mítosz és a zene a csodát a legjobban érti. Alles stehet im Wunder. A csoda a logika és a mágia együtt, egyetlen pillanatban és elválaszthatatlanul. Értelem és vízió. Láthatatlan és alak, szellem és test. Elválasztva, vagy, ami ugyanaz, egyesítve. A lélekben. Szétbontva, vagy, ami ugyanaz, összeolvasztva. A csoda pillanata az, hogy valami megtelik és túlarad és kicsordul. Megvalósul. Ahogy a jázmin és az olaj megtelik szépséggel és önkívülettel és az ágak csúcsán kicsurog. Ez a virág. Ez az illat.

A jázmin és az olaj virágzásának ideje, a csodaatmoszféra pillanatnyi megnyilatkozása, a mágia és a logika együtt, az, amit idillnek hívnak, das All stehet im Wunder. Amikor virágban és illatban, minden évben, az elvesztett paradicsomi és a még el nem ért üdvözült létezés itt, most, a földön transzparenssé válik. Kevesen, de vannak idillikus emberek. Akik tudnak nyugodtan ülni, bor vagy tea mellett, nem sietnek, a fűbe hevernek és semmit nem akarnak. De az idill maga más. Képesség arra, hogy az ember hallgasson, hogy üldögéljen, hogy várjon. Idilli fák. Az üveget a polcra úgy lehet állítani, hogy idill legyen. Szalmaszék. Van Gogh. Idilli állat. A személyfölötti. A metamorfózis legmagasabb lehetősége. A valóság küszöbe. Még én, de már nem az. Amikor az ember rájön arra, hogy a test tömény szellem és a logika tömény mágia és az anyag tömény anyagtalan és a tartalom tömény forma és a csoda tömény valóság. A Bika jegyének végén a természet minden évben újra néhány napig a csoda jegyében áll, a valóság küszöbén, Pünkösöd táján, amikor a személyfölötti szellem a földön megjelenik és megnyilatkozik, a mérhetetlenül erősebb létezés határán, a jázmin és az olaj virágzik.

II.

Ebből a fél évből sokat mentettem meg. Úgy élni, persze, hogy az ember életének egész idejét, csak megközelítően is, megmentse, teljesen lehetetlen. Van úgy, hogy egész napok, sőt hónapok is nyomtalanul elporlanak, az enyészetbe. Megtört létezésünk következménye. Van úgy, hogy minden nappól, sőt órából is legalább valamit sikerül megőrizni. Az órát fenekéig átélni. Csak ez marad meg. Azért marad meg a költészet és a zene és a szobor, mialatt a királyok és a császárok és a kancellárok a semmibe merülnek.

Sokat mentettem meg. A cseresznyefaágakat, amelyeket mindennap láttam, mikor mellettük elmentem, a szőlővesszőt, a diófát, a sárgarépát, amit ültettem, a tököt és a paradicsomot és a körtefát és a napraforgót és az esős májusban, mikor a sárban gázoltam és amikor lihegve a tarackos földet törtem és a mácsonyát irtottam és a köves szőlőt kapáltam és mindenekfölött a jázmin és az olajat, mikor csokrot szedtem, szobámban a vázába tettem, eléje ültem és bámultam.

De megmentettem legfőképpen a metamorfózist, a változást, a kibontakozás, részfelhalás transzfigurációját. Azt az átvalósulást, ami az év. Mit jelent az, hogy megmenteni? Az időföltre átemelni. Elveszíthetlenné tenni. Ebben a szüntelen átvalósulásban az objektum káprázat. Megnézem a sóska levelét. Egy óra múlva más. A szőlő napról napra változik. Már-már arra kezdtem gondolni, hogy a tárgy fogalma számunkra ideiglenes segédfogalom, nehogy az örök változásban eltévedjünk. Objektumkomplexus. A tárgyszövevény nem egyéb, mint lényünk állandósághátrahívásának kivetítése. A tárgynak mindenki addig hisz, ameddig abban a bódulatban él, hogy van állandó. Nincs tárgy. Kolosszális mirákulum. Az egész a lét kerekén forog. Varázslat. Ahogy a hinduk mondják, maya. Aki egyetlen esztendőt ezen a keréken, ami az év, eltölt, nevet azon, ha valaki azt mondja: objektum. Folyton bomlik és hámlik és vedlik és nyúlik és zsugorodik és színt és alakot változtat, vagyis folytonos metamorfózisban él, pont úgy, mint az emberi lélek.

A Tízezerbőrű Tűz gyermeke. Pyripais myriodermatikus. Az objektum káprázat. Mire elnevezem, már más. Nem az objektum, hanem a transzfiguráció iránya felé kell tájékozódnom. Az egyetlen biztos és szilárd alap, ha az átvalósulást követem. Ha arra megyek, amerre ez az egész világ itt velem együtt mozog. Körülbelül ez az, amit úgy hívnak, hogy tavasz-nyár-ősz-tél. Reggel a kertet csak azért ismerem meg, mert az éjjel magam is pont annyit változtam, mint az egész. Ha megálltam volna, azt hinném, idegen tájon vagyok. Mert az évszakok változásában a nemző szellem szüntelen teremtése. Csak az örökkévalóságra érdemes berendezkedni. Metanoiában élni. Ez az egyetlen stabil. Az egyetlen valóság. The divine is only real, mondja Coventry Patmore. Minden egyéb álmokkép és káprázat és mítosz. A világ súlypontja az átvalósulás. És ha a szilárd pontot keresem, márpedig azt keresem és mindig azt keresem, nekem is meg kell állnom.

Az imagináció és a szubjektív én viszonya. A nemző szellem és a látomás. Ebben a viszonyban a legolcsóbb megoldás, ha valaki a tárgyi világra számít. Ezt az ügyefogyottságot hívják realizmusnak. Persze mindnyájan fejünk bűbjáig benne vagyunk, de ez nem ok, hogy igaznak tartsam. Ez a minden emberre egyaránt érvényes tévedés. Ez a káprázat. Minden átkunk és vétünk és boldogságunk. Ez a mítosz. Ez a fantazma, amelynek elemi megnyilatkozása a zene.

Azon a ponton, ahol a valóság a káprázatba áthajlik, áll a szám. A szín látható szám. A hang megzendült szám. A zene az éneklő mathézis. Mert a káprázatnak önálló léte nincs. A nemző szellem teremti. Ez a teremtés az imagináció. Ez a varázslat. Ahogy az anyag a tömény anyagtalan. Ahogy a látomás tömény valóság. A zene tömény matematika. A káprázat tömény szellem. Böhme azt mondja, hogy a lélek ebben a káprázatban és káprázatból született és ebben él és fog élni örökké. Ez az imagináció, ez az álmokkép, ez a valóság. We are such stuff as dreams are made of, and our little life is rounded with a sleep. Abból az anyagból készültünk, amiből az álom. Amiből a jázmin és az olaj illata. Mámor vagyunk. Ez a mi erőnk és erőtlenségünk. Jázmin és olaj. Álom, csoda, mathézis, káprázat, költészet, mítosz, látomás, zene.

Ezt sikerült megmentenem. Sikerült, mint huzamos állapotot és tartós közérzetet. A káprázat, ha az ember gyanútlanul benne él, valóságnak látszik. A valóság manifeszt objektum. Az egész azonban csak akkor látom, ha magamat, vagy legalábbis lényem csúcsát az álomból kidugom, ha a csoda-mathézis-káprázat-látomás-mítosz-zene-világból kivonom. Ha létem súlyát a Semmibe helyezem át. Semmi, vagyis Ungrund, ahogy Böhme írja. Ez a megfoghatatlan. Ez a szellem. Csak ha a súlypont a meghatározhatatlanban van, akkor látja és láthatja azt, hogy az álom álom, a látomás látomás és a mítosz mítosz. Csak akkor láthatja, mi

a valóság. Csak akkor láthatja, hogy az egyetlen valóság Isten. The divine is only real. Csak ha magamat az Ungrundban megalapozom, tudhatom, hogy mi az imagináció. Egyébként az egész manifeszt és objektív világot készpénznek veszem és annak kell vennem és kénytelen vagyok valóságnak tartani. Ha magamat a láthatatlan és meghatározhatatlan szellemben helyezem át, abban a pillanatban kiderül, hogy valóságról nincs szó. Álom és káprázat. Látomás. Forog és változik és megsűrűsödik és elpárolog és alakot cserél és átvalósul.

III.

A kérdés, amit föl tettem, a következő volt: miképpen kell kiindulni, hogy valódi élettémámat ki tudjam elemezni?

Megoldás közben váratlanul, de kellő pillanatban megtaláltam Coventry Patmore meghatározását. Ezzel a legfontosabb helyen, a valóság helyén nyugvópontra jutottam. Tudom, hogy ennek az axiómának semmiféle technikai és praktikus következménye nincs. Tudományosan teljesen használhatatlan, ha biztos is vagyok benne, feltéve ha a tudomány ebből indulna ki, a szörnyszülött kosmos atheos rémképét s az ezzel járó összes baklövéseket megtakaríthatná. Az egyetlen valóság Isten. De ha ebből nem is következik semmi, mégis azonnal lecsaptam rá és tudtam, nemcsak további tájékozódásom bázisa, hanem igen régen, de hiába keresett végleges megfogalmazás. Ez így nekem azonnal evidens volt. Most már tudtam, hogy a valóságot nem a tárgyi világban és nem a viszonylatokban és nem a természetben és nem a logikában és a matematikában kell keresnem. Mindez másod-harmadlagos. Mítosz. Az axiómának kiaknázható következménye nincs. Személyes életemet egy percnél rövidebb idő alatt stabilizálta. És ez volt az, amire szükségem volt. Íme valami, ami holtbiztos. Az összes izmusokat kizártam.

Kérdésem most így módosult: mivel az egyetlen valóság Isten, miképpen induljak ki, hogy valódi élettémámat ki tudjam elemezni?

A válasz így könnyebb. Személyes kapcsolat Istennel. Isten megismerése. Olyan életgyakorlat, amely megközelítést lehetővé teszi. Morálitás, önfegyelem, tiszta életmód, munka, szellemi tájékozódás, lélekjelenlét. Amit általában vallásnak hívnak. Nem vagyok vallásos. De lehetetlen más életpraxisban tisztán élni.

Hogyan van az, hogy Coventry Patmore axiómája végül is semmit sem jelent és belőle semmi sem következik? Azért van, mert, mint Böhme mondja, Isten számunkra az Ungrund, a Semmi, vagyis az üres, a megfoghatatlan, a néma, a láthatatlan, a mítosztalan. Deus absconditus, ahogy a középkorban mondták. Theos hyperonsiotés, amint Dionysios Areopagita írja. És nincsen név, amellyel Istent hívni lehetne. Számunkra, akik az álom káprázatában élünk, Isten a Semmi. Ez az úr mindennek az alapja. Ez a semmi a valóság. Az egyetlen valóság. Ami ezen kívül van, az káprázat. Káprázat a világosság, a nap, az ég, a tenger, a cseresznyefa, a kert, a tarack, a vallás, az idő, a logika, a mágia, a csoda, a mítosz, a zene. Az egyetlen valóság a semmi. Az egyetlen biztos a meghatározhatatlan. Az egyetlen látható a láthatatlan. Vagyis az egyetlen valóság Isten. Számomra ez a valóság kérdésének megoldása.

Ezért mondja Böhme, hogy alles stehet im Wunder. Az egész világ a csoda atmoszférájában áll. Mindaz, amit gondolunk és gondolhatunk, mítosz. A költészet éppen úgy, mint a mathézis, a logika, a pszichológia és a fizika és a festészet és a morál. Wunderspiegel. Varázstükör. Ennek a varázslatnak elemi megnyilatkozása a zene. A legelső mirákulum. Ez a

káprázat teljessége és az éneklő imagináció és a zengő átvalósulás. A skála a megzenésített szívárvány. Nem valóság. Nem valóság az, ahogy a rigó és az erdei pacsirta és a fülemile énekel. Bach és Mozart és Beethoven nem valóság. Ez a legfinomabb tárgyszövevény, ahogy a szellem önmaga teremtő tevékenységét a varázstükörben még nem hallja, de a varázsvisszhangban már hallja. A hallható imagináció. Az éneklő káprázat. Érzékeink mind az imagináció szervei, nem arra valók, hogy velük a valóságot tapasztaljuk. A valóságot csak szellemünkkel tapasztalhatjuk. A megfoghatatlannal a meghatározhatatlant. Az ürességgel a semmit. Érzékeink arra valók, hogy az imaginációban lerészegedjenek. A jázmin és az olaj illata. A fül hallja a rigót és a b-moll fúgát. Mámor. Örök átvalósulás és álom és káprázat. Mítosz. Ez a káprázat teljessége. A mágia a legfelsőbb fokon, a Bika jelének végén, amikor a jázmin és az olaj virágozik. A nagy látomás és a szimfónia és fantazma. A zene megmarad. Varázslat, amely elmúlik és változik. Metamorfózis. A szellem mítosztalan és nincs zenéje és nem érez illatot és nem változik és nem valósul át, mert a szellem az egyetlen valóság. A zene megmarad. Aki a valóságban áll, nincsen látomása. Szédületen túl és álmokon túl és az imagináción túl. De a zene megmarad. A költészet is megmarad. A mítosz is megmarad. Megmarad a csodában és a káprázatban és az imaginációban, mint varázslat, a tükörben. A látomás is megmarad. A mirákulum is megmarad. Az egyetlen valóság Isten. És a tükör megmarad.

Mulandóvá tettem magam, hogy örökké virágozzam. Jázmin és olaj. A káprázatban élek, hogy a valóságot lássam. A láthatatlant. Én, a megfoghatatlan. Egyszer vagyok, hogy örökké legyek. Mert a zene megmarad. És a mítosz is megmarad és a hajnali harmat a jázminvirágon és az olaj illata és a pillanat és a mámor és a női szépség, mind megmarad.

Régebben azt hittem, hogy valódi élettémám a mű megalkotása. A kárhozat esztendeje óta ebben már nem hiszek. Külön művek nincsenek. Egyetlen mű van, a megváltás és aki nem ezen dolgozik, az ellene dolgozik. Aki pedig ellene dolgozik, az az Antikrisztust idézi. A Jób-esztendő a műből kijózanított. Nem élettéma s végül sohasem is volt. A valódi élettéma az átvalósulás. Jázmin és olaj. Mialatt a cseresznyeágakat és a paradicsomot és a diófát és a sóskát mindennap láttam és ástam és ültettem és gyomláltam, azon tűnődtem, hogy mikor leszek készen. Rájöttem, hogy ez a mű részemről nem befejezhető. Egyetlen mű van, a megváltás műve. Megváltani a földet és a cseresznyefát és a paprikát és a rigót és a szomszéd kutyáját és a szomszédot. Ez a mű. Az egyetlen mű. A jázmint és az olajat. Megváltani úgy, hogy reszketve bámulom és mikor illatát beszívom, szédülök. Mert a zene megmarad. Az egyetlen valóság Isten és a káprázat megmarad. A varázslat megmarad. Itt vagyok és itt élek ebben az imaginációban és mulandóvá kell tennem magam, hogy olyan legyek, mint a jázmin és az olaj. Egyszer vagyok, hogy örökké legyek. Ahhoz, hogy egyszer legyek, ebben az illatban és ebben a zenében legyek, nem befejezhető mű. Átvalósulni. Soha sincs készen. Ez az egyszer. Ez az örök. Ami káprázat és látomás. És ami megmarad. Örökké megmarad.

IV.

A mítosztalan valóság magatartása a derű. A derű a meg nem zavarható tiszta üresség. Arról ismerem fel, hogy nincs zenéje. Mert nincs ellenállása. Transzparens. Önmagán az egészet átérteszti. Amikor a lélek a valóságba lép, megfoghatatlan lesz és meghatározhatatlan. Amikor a káprázaton teljesen kívül van, vagyis amikor a varázslatból kimászott és fejét kidugta és látja, hogy itt nincs semmi és ez a semmi ő maga és itt van itthon, mert ez a valóság és itt nincs többé látomás és mítosz és zene és sors és tükör. Itt lakni annyi, mint derű. Ez a létezés teljessége. Úgy is meg lehet fogalmazni, hogy csak annyiban vagyok valódi, amennyiben derült vagyok.

Amikor a derűt elvesztem, meg kell zavarodnom. Ez az, amit az Upanishadok abhimana-nak hív. Az örületszerű megzavarodás. Böhme turba-nak mondja. A zavaros homály. Megtört létünk imaginációja. A káprázat és a mítosz és a zene.

Kicsoda és milyen módon és milyen fokon valódi? És mit jelent valódinak lenni? Effektív módon létezni. A szavakat beváltani. A mindennapi kötelességet megtenni. Az óra követelményét felismerni és megtartani. Új és nagy mérték. Kicsoda milyen mértékben tudott átvalósulni és megvalósulni. Nem úgy általánosságban. Ténylegesen, minden órában, nem elvileg, hanem konkrétan itt és most és ma. Nem nagy szájjal beszélni róla, és hirdetni és írni róla és szónokolni. Ez svihákság. Ha az ember ezt a kérdést bárkinek fölteszi, máris lemérte. Ki az, aki maximálisan önmagát megvalósultnak tarthatja, nincs adóssága és nem tartozik sem a más, sem a maga létének és nem tévelyeg állétezesek zavarában. Ki az, aki a turba-ból kimászott? Önmagát mindenkinek meg kell valósítania. Alku nincs. Ebben az átvalósulásban a tükör a varázslat, ami a világ, a jázmin és az olaj, a káprázat. Valódinak kell lenni. Léteemet az utolsó fillérig be kell váltani. S mivel az egyetlen valóság Isten, hozzá hasonlónak kell válnom, minden egyéb elporlad és elmúlik és az enyészetben eloszlik és amikor az ember meghal, csak azt viszi magával, ami valódi, a többi a nemlétezőben marad. Csak azt vihetem át, ami tiszta. Amit, ha megkopogtatok, cseng. Ami üres és így meg nem zavarható. A derű. Megfoghatatlan és meghatározhatatlan.

Ezt az új nagy mértéket megkísérlem önmagamra alkalmazni. Az élet arra való, hogy az ember belőle valami nagyot csináljon. Egyébként nincs értelme. A derű a kedély dolga és nem az ösztöné. Az ösztön az elkorcsosult és leszűkülte intelligencia, állativá lett létünket tartja fenn. Intelligencia, hogy hol, mikor, mit kell hazudni. Az ösztön teljes egészében praktikus, földi életre való, ami mögötte van, mindig az én és gondja, a táplálék, a biztosítás, a jó szimat. A kedély nem praktikus, hanem Mária-tulajdonság. Nem alkalmazkodik. "Kevés dologra van szükség, talán csak egyre." Az ösztön túr, ás, fut, liheg, öl, eszik, emészt, keres, szaglál, támad, szorgalmatos az élet dolgaiban. A kedély a Mester lábainál ül és elfelejti, hogy ebédet kell főzni, és a gyerekek sírnak és a tehén az istállóban bög és ki kellene seperni és az edény elmosatlan és a kancsóban nincs víz, mert kevés dologra van szükség, talán csak egyre. Jázmin és olaj. Nem főzhetek belőle főzeléket és nem gyűjthetem takarmánynak. Az ösztön háborog, de a kedély az olajfa alatt ül és tudja, hogy csak erre az egyre van szükség. Ez a bizalom és a hit és a béke és a világosság túlsúlya. Ez az idill. Ösztön állandó turba. A kedély egy csepp az üdvözültségből. A kedély a lélekben ül, angyal, mindig nő, leány, jázminfehér bőre van és leheletének olajillata. Beatrice és Dulcinea, néha Puck, néha Antigone. Nincs irtózatossabb, mint a sötét kedély. A turba. Mikor Lady Macbeth, vagy Goneril. A kedély kék, mint az ég májusban a virágzó jázmin fölött. A kedély ellensége az ösztön, a nyargalás, a gond, a nyüzsgés. A kedély az emberi léleknek az a része; amelynek az üdvvel állandó kapcsolata van. A kedélynek nincs mítosza és nincs zenéje és nincs tükre. Ő maga a tükör. A sorsból kinyúlik. Rajta tudom megnézni, kicsoda milyen mértékben valósult át. Akiben az ösztön erős, az okos és lohol és jóllakik és seper, vizet hord és siet. A káprázatban él, mint a többi sötét állat és nem tudja, hogy mindez fölösleges. Csak egyre van szükség. Aki az olajfa alatt ül és elbámul, az átvalósult. Nem fél, hogy éhen hal. Nem akkor vagyok valódi, ha ösztönömmel, hanem ha kedélyemmel élek. Az ösztön mindig gondoskodik, a holnap, a holnap. Mit együnk, mit igyunk. A kedély ideje a pillanat. Virágzik. A misztériumot éli, amikor az, ami a legbelül van, kifordul. Jázmin és olaj. És csak a pillanatban való teljes jelenlétből fakad valódi jövő. Az az idő, amit az ösztönben élek, elporlad a semmiben. Amit a jázminbokr tövében töltök, az megmarad. Ahogy a zene megmarad és a mítosz megmarad és a varázslat megmarad.

Minden matematikai műveletnek létezőművelet felel meg. A számok művelete a gyökérművelet, mert a szám a legelső varázslat, a legelső tükör. Azon a helyen, ahol a valóság és a káprázat elhajlik, ahol a kettő a bűnbeeséskor eltörött, áll a szám. A differenciálás megfelel annak, amit individuációnak hívnak. Mindig egyénibb vagyok, sokrétűbb és árnyaltabb és összetettebb. Az integrálás az, amikor mindig általánosabb vagyok és egyszerűbb és tömörebb és egyértelműbb. Az átvalósulás művelete a mathézisben eddig ismeretlen, a differenciálás és integrálásnál alapvetőbb és elemibb, talán ez az, amit keresnek, de még nem találtak meg, ez a megvalósulás (megvalósítás) művelete. Csak az alkímia tud róla. A megváltásművelet. Ez az, amikor szimultán a minőségtelen szellemben élek és üres vagyok és semmi és Ungrund és infinitezimális, de ugyanakkor a káprázatban és a varázslatban és tele vagyok és a bőség vagyok. Az ismeretlen művelet az átvalósulás művelete. Amikor létemet beváltom. Effektív leszek. Amikor jelen vagyok s amikor az, amit élek, megmarad. Ezért marad meg a mítosz és a költészet és a festmény és a zene. A rigó éneke. A diófa. A jázmin és az olaj.

Amikor a nap a Rák jelébe lép, június huszonegyedikén, a fülemüle azonnal elhallgat. A rigó néhány nappal később. Ha az idő hűvösebb és esős, még július nyolcadikáig énekel. A levendula virágzik. A fák eléri legnagyobb lombosúságukat. Az erdei réteket a rezgőfü borítja el. Az érlelés kezdete. A kakukk már nem szól. A nyár hangja más, mint a tavaszé. A mámor elmúlt. Nem a zene, hanem a festészet ideje. A mámor elmúlik, de a csoda megmarad. Alles stehet im Wunder. Átvalósulni nem befejezhető mű.

GYÜMÖLCSÓRA

I.

A természetek ebben is különböznek. Van, aki a gyümölcsöt a legjobban reggeli előtt kedveli, van, aki ebéd végén, uzsonnára vagy vacsorára. Az én gyümölcsörám reggeli után fél órával kezdődik. Télen rendes körülmények között, alma, ha jól megy, dióval, ha még jobban megy, mézzel is. Nyáron, ami éppen érik, a cseresznyétől a naspolyáig. A nagy bőség ideje június vége, néhány elkésett szénfekete cseresznyeszem együtt van a szamócával, a meggyel, a ribizskével, az egressel, a málnával, a barackkal, az őszibarackkal és a búzakörtével. Kilenc. Ilyen ünnep még augusztus, amikor gyümölcsörám műsorán a ringlő, a szilva, az alma, a körte, az őszibarack, a szeder, a szőlő, a dinnye, a mandula szerepel. Reggeli után fél órával a kertbe megyek és körülnézek. Egy-két szem, fél fűrt, csakhogy a gazdagságot növeljem, néha vérpirosra érett édes paradicsomot szedek, esetleg nagy húsos paprikát. Van úgy, hogy ténylegesen egész órát eszem így, nem sietek, leülök, bámulok és valamin gondolkodom.

Gyakran eszembe jut Novalis, aki azt mondja, hogy a vad fán a virág illatozik, a szelíd fán a gyümölcs. Igen sokszor Wordsworth valamelyik sora. Vagy Keats. Tegnap Rudolf Pannwitzet olvastam. Azt mondja, hogy amit a test tart, az tartja a testet. Pont gyümölcsörára való gondolat. Szőlővel és almával és mandulával elég jól megalapozom magam. Jól tartom őket s ők jól tartanak engem. Szolid bázis.

Ma reggel arra gondolok, hogy érettnék lenni annyi, mint megkétszereződve fiatalnak lenni. Az eredeti egyszerűbb és szebb. Reife ist doppelte Jugend. Minden érett gyümölcs ezt bizonyítja. Íme, az őszibarack. Sárga húsa van, az egyik oldala krapplakkvörös, a másik narancs. Kihívó és kívánatos. Megérni annyi, mint duplán fiatalnak lenni. És érettnék lenni a legnagyobb, mondja Shakespeare, ripeness is all. Semmi sem fiatalabb, mint az ilyen kacér

gömbölyűség. Közben már régen a muskotályszőlőt szopogatom és hozzá mandulát harapok, de a fűben mellettem piros alma és két csodaszép szem szilva.

Gyümölcs? A fa beváltja azt, amit virágával ígért. Megvalósult. Az utolsó cseppig. A gyümölcsóra számomra hieratikus aktus. Tiszta esszenciákat szívok fel és arra gondolok, hogy a materialistáknál jobban csak a spiritualistáktól irtózom. A borzalom test nélkül élni. De az irtózat megrontott testben élni. Ha a test a gyümölcsöt tartja, a gyümölcs tartja a testet. Ez jó. És arra gondolok, hogy az egészségről milyen bárgyú fogalmaink vannak. Azt hisszük, ha jól ki vagyunk hívva, egészségesek vagyunk. Ez csak a kövér állat. Valódi egészségünk sokkal inkább abnormitásainkban van, semmint animális egészségünkben. Nem okos, aki nem bolond egy kicsit, és nem egészséges, aki egy picinykét nem beteg. Úgy értem, ahol az ember beteg, szenvedélye ott van. A betegségben a létezés magasabb hőfokon ég. Ez az, amit láznak hívnak. Ez a mámor. A szellem jelenléte. Mert, ahogy Böhme mondja, ahol a szellem a legmélyebben szellem, ott mámor. Verzückung ist das Wesen des Geistes. A szellem nem hideg és nem ész és nem józanság és nem okosság, mégcsak nem is értelem. Ha a szellem mélyen és igazán és valódián szellem, ott önkívület. Akkor egészen rajtam kívül vagyok. Ez a nyelv. Ezt az önkívületet a pirosposzsgás és kihízott állati egészség nem ismeri. Baromi józanságban él. Az ilyen egészségből, köszönöm, nem kérek.

Igazi gyümölcsőrára való gondolat, fejemet az egészség új megfogalmazásán töröm, mialatt a körtébe harapok. Mindjárt ételrendet kezdek építeni tiszta, kevésbé tiszta és tisztátalan ételekből. Teljesen tiszta és így hieratikus étel a kenyér (búza, rozs), a dara, a rizs, a méz, a tej, a bor, a vaj, az olaj, a gyümölcsök közül főként az alma, a szőlő, a dió, a cseresznye, a narancs, a citrom, a saláta, a hagyma, a paradicsom, a paprika. Kevésbé tiszta már a krumpli, a répa, a kukorica, a tök, az uborka, a tojás, a hal, a mák, a cukor, a sajt, a sör. Tisztátalan táplálék mindenféle hús, bab, borsó, zsír, pálinka.

Most nyáron igazán könnyű. Fő táplálékom a paradicsom, a paprika, a hagyma olajban, és a kenyér. Aztán a rántott leves. Ó, ha költő lennék, legszebb versemet a rántott leveshez írnám. Olajban enyhén pörkölt fehér liszt, köménymag, forrásvíz és só. Ha kenyeret aprítok bele és utána két almát eszem, egészséges vagyok. De ódát írnék a tejbénrizshez is. Almakompóttal és mandulával. Teám kakukkfűből és mentából készül. Olajban pirított kenyeret kell hozzá enni fokhagymával. De a mézes-vajas kenyér se rossz. Télen sokkal nehezebb. Babot, húst, répát, krumplit kell enni. De a gyümölcsőrán mindig van alma. Jó lenne egyszer a világ minden népében élő almamítoszt összegyűjteni, a paradicsomi almától Páris almájáig és a Csipkerózsika almájáig. Egyszer valaki álomban az élet vizét megkóstoltatta velem. Világos piros, híg, pezsgő, savanykás, egészen enyhén sós íz volt. Olyan, mintha egy pohár tengervízbe egy alma levét öntötték volna.

Azt hiszem, az egészség fogalmát előbb-utóbb tisztázni kell, nem az orvosoknak, hanem a költőknek és a gondolkozóknak. Az orvostudományra ebben a kérdésben nem számíthatunk. Amit a klinikákon egészségnek tartanak, annak fertőtlenítőszaga van. Mi lenne, ha egy szép nőt megcsókolnál és szájából szublimát párologna? Az egészség nem steril. Az egészségnek gyümölcsillata van, olyan, mint a muskotályszőlő, a fekete hamburgi, a muscat otonel. Leginkább az alma, akár a kanadai ranette, a belle-fleur, a kálvil vagy a jonatán.

Az ételszentség tudománya az ételek hierarchiájának végleges kiépítésével kezdődik. Mózesre és Hermes Trismegistosra és Manura és Orpheusra lenne szükségünk hogy ezt a hierarchiát törvénybe foglaljuk. Henochról mondják, hogy az emberiséget új ételekkel ismertette meg. Amíg étrendünk rossz, arra, hogy életünk rendeződjék, nem számíthatunk. S amíg személyes

éltünk rendetlen, nem számíthatunk arra, hogy világunk nagy bajai eltűnjenek. A tilalmak hiábavalók. Az elvek még hiábavalóbbak. Nem lehet pacalt enni és ugyanakkor tisztán élni.

Azt hiszem, hogy a legfontosabb a test rehabilitálása. Mindenki tudja, mi a testetlenség borzalma. De nem ismerek embert, még nőt sem, akinek testi létében ne lenne rossz lelkiismerete. Az ételt megtagadja, vagy zabál. Esetleg a kettőt együtt. Tisztán és nyugodtan enni, ahogy például az ember a nagy könyveket olvassa. Úgy enni, hogy az ember a kegyelem állapotát élvezzi. Szüntelen gyümölcsóra. A gyümölcs a legtestebb test. A virág misztériuma testet ölt. Ezért mondja Novalis, hogy a vad fán a virág illatozik, a szelíd fán a gyümölcs. Ez a testetöltés. Megérni. Reife ist doppelte Jugend. Ripeness is all. A Corpus. A Szóma. A nép. Az Egyház. Az ígélet és a lehetőség és a tehetség és a képesség és a tulajdonság és az egyéniség megvalósulása.

II.

Évekkel ezelőtt az öreg Tolsztoj naplóját olvastam, és az a szenvedély, ahogy ez a nagy vénember, ez az öreg szent örült valamiért küzdött, amiről maga se tudta, micsoda, eszeveszetten küzdött, meg kellett rendítsen és meg is rendített. Eleinte nem tudtam, miről van szó. Olvastam és megilletődve figyeltem. Aztán rájöttem, hogy ez az ember önmagában az autentikus létezés gondolatát elültette, s most nem tudja, miképpen nevelje fel, hogyan virágoztassa ki és hogyan teremjen gyümölcsöt. A gondolatokkal nincs baj. Megértésükkel sincs baj. Tolsztoj nagyon intelligens ember volt. Még a hirdetéssel sincs baj. Nagy művész volt. A baj ott kezdődik; hogy azok szerint kell élni. Itt kezdődik az önmegvalósítás.

Az öreg Tolsztoj az egyetlen hiteles létezést meg akarta valósítani, de úgy vettem észre, hogy erről neki magának tudomása csak igen homályosan van. Ezért volt, amilyen szent, éppen olyan örült. Ez az ember drámája, aki magában irtózatossá erejű gondolatokat tárol anélkül, hogy reménye is lenne ezeket beváltani. A fa helyzete könnyebb. Képességein belül marad és a gyümölcsöt megérleli. A fa nem olvassa a Hegyi beszédet. Egy idő múlva kiderül, hogy az ember hiába tárol bármit, ha azt nem valósítja meg. Haszontalan és terméketlen emlékezeti massa. Az embernek csak terhére van. Megerjed és időnként infernális válságok törnek ki.

Amióta Tolsztoj naplóját olvastam, életem középpontjába a hiteles létezés megvalósítását helyeztem. Hogyan kell megvalósítani azt, hogy amit helyesen gondolok, be kell váltanom. Létezem effektívvé kell tennem. Amit eddig elértem, szármalmasan kevés. De nem engedek.

Az autentikus létezés nem a műben van. A műnek, akár írott, akár festett, akár komponált, akár más, hallatlan előnyét alkalmam volt sok éven át tapasztalni.

Többféle meghatározással is kísérleteztem, és ezek egyike az volt, hogy a mű tanúskodás. Aki művet csinál, tanúskodik. Ahogy Böhme Henochról mondja, hogy des Reiches Mund, Isten országának szája. Tanúja. Az ember legyen annak a világnak tanúja, amely világban él. Ahol valóban él. Ott él és mellette tanúskodik. Bárhogyan is akarom, nem tudom másképpen mondani.

A mű helye, szintén Böhme mondja, tulajdonképpen nem a társadalom és nem a föld és nem az emberiség. A műnek a hierarchiában egzakt helye az Ég és a Föld között a középén, a Paradicsomban van. Ez a mű világhelye. Ez minden mű alapállása. Urstand, mint Böhme írja. Minden nagy műnek kivétel nélkül elíziumi igénye van, örök akar maradni a Paradicsomban és az Elízium mellett tanúskodik. Ez minden műben a transzcendens.

Praktikus előnyeit is átéltem akkor, amikor minden mű bennem elektromagnetikus középpontot teremtett. Azt az értelmi és gondolati és képzeleti és élménytömeget, ami bennem az idők folyamán felhalmozódott, minden újabb koncepcióban rendezte, szóval véglegesen megformálta és összefoglalta és megtisztította. Tükör és tanú. Minden mű a szellem mámorának megvalósulása.

De végül is tiltakoznom kellett az ellen az életrend ellen, amely nem volt egyéb, mint önmagam tehetségein való élőködés. Mert a mű gyönyör. Másoknál is a legmagasabb rendű gyönyör. Kifogást emeltem az ellen, hogy privát kéjekben úszkáljak és minden egyebet veszni hagyjak. A legveszélyesebb kísértések egyike. Vagy talán éppen az. Üdvtörténeti eltévelyedés. Az ember nem lehet elég óvatos. A gyönyör minél nagyobb, annál jobban kell vigyázni. A művészet kísértése az alkotás ájultsága. A filozófiáé, a szerelemé, az alvásé, az evésé, a kutatásé, a hatalomé, a munkáé. Mindenki valódi életét akarja élni, ami annyit jelent, hogy mindenki autentikusan akarna élni. Még senkivel se találkoztam, aki kivétel lett volna.

De a gyönyör nem a valódiságban van. A gyönyör egészen másutt van. Ebbe bele lehet betegedni. Türelem és tehetség és tudás és lelkiismeret és bátorság és? Megtanulni, hogy csak a valódit, csak a valódit. A gyönyörnek nem felülni. A gyönyörtől csaknem félni. Ez volt az a pillanat, amikor megértettem, hogy egyetlen mű van, s ez a megváltás.

Az öreg Tolsztoj kijózanodott. A gyönyörnek már nem ült fel. Tudta, hogy az autentikus élet, a valódiság, egészen más helyen fekszik. És ha itt van is gyönyör, az is egészen más. Megvalósulni. Nem a műben, ami nagy, nagy, igen nagy és még ennél is nagyobb. Vigyázni arra, hogy az egész ne privát kéjérzetek eredménye legyen. A mű világhelye az Ég és a Föld között van. Emlékezés az Édenkertre és előleg Új Jeruzsálemből. Ezért minden mű atmoszférája transzcendens. Itt azonban valami egészen másról van szó. Megvalósulni. Effektíven létezni. A hiteles létezésről szerzett gondolatokat beváltani.

Ez volt az a pillanat, amikor kétségkívül túlzó szenvedélyemben, a művet el akartam taszítani. Nem kell. A szőlőtőke alatt ültem és ettem. Ezt az egészségtelen műőrületet egyszer s mindenkorra fel kell adni. Választásom volt, mi legyek, szent, vagy naplopó. Szent azért, mert igényem és magam iránt táplált váromlásom igen magas és kényes. Nem elégszem meg kevéssel. Naplopó azért, mert végül is nem vagyok vallásos. Nekem az egész kell. És csak egyetlen ember van, aki az egészet nyugodtan birtokba tudja venni, ez a naplopó. Program nélkül és elvek nélkül. Amint Kung-ce mondja, nem hivatást vállalni, hogy az ember ráérjen a fontos dolgokkal foglalkozni.

Később láttam, hogy a művet megtagadni fölösleges. Maradhat is, ha akar, csak a mű-ájultságból kell kijózanodni. És a súlyt nem a műre helyezni, hanem eggyel tovább. Effektíven létezni. Autentikusan élni. Megvalósulni. A hiteles létezést realizálni. Csak egyetlen mű van, a megváltás. Lehetek szent, akár naplopó. Mindegy. Nem ez a fontos. A fontos az, hogy valóban éljek. Hogy a valódiságot, legalább a valódiság igényét és követelését magamban kialudni ne hagyjam és a lehető legnagyobb feszültséggel önmagamból sugározzam. Mert ha van ember, csak egy, csak egyetlenegy ember van, a többinek is könnyebb. Ha van Tolsztoj, mindenkinek könnyebb. Ha van Henoch, már csaknem egészen könnyű.

III.

Életrendem újítása ez: az összes kérdéseket függőben tartani. Ezek szerint a gondolkozást nem lezárni, hanem éppen minden ajtót kinyitni. A fonalakat nem csomóra kötni, hanem minden csomót felbontani. A kérdéseket nem megoldani, hanem azokat megkeresni, minél többet és minél veszélyesebbet és a lehető legélesebben felállítani. A szellem tevékenysége elől a megoldásokkal nem elzárkózni, hanem az összes ajtók és ablakok teljes kitárásával a szellemnek szabad beözönlést és keresztthuzatot biztosítani. Semmiféle szilárd megállapodás és megállapítás. Semmi elv. Semmi meggyőződés. Hadd jöjjön és járjon át a levegő és süssön a nap. Az egyetlen módja annak, hogy megérjek. A megoldások, ha jók, mindig gyönyörködtetnek. De senki se kívánja tőlem, hogy bármit is megoldjak. Semmi sem áll tőlem oly távol, mint rendszert építeni. És semmi sem tud annyira mulattatni, mint az úgynevezett világnézet. Szükségem van arra, hogy önmagammal minden pillanatban szabadon rendelkezem, és fenntartom jogomat arra, hogy azt csináljam, amit akarok. Paradox. A paradoxon kísérlet arra, hogy az igaznál igazabb legyen. A paradoxon abszurd. De én ebben az abszurdban remekül érzem magam. Mert az abszurd számomra a csoda lehetőségének állandó nyitva tartása. A csoda tömény valóság. Már nem is megvalósulás. Ennél több: a beteljesülés. Azzal, hogy az összes ablakokat és ajtókat éjjel-nappal tárva-nyitva tartom, a szellem nemzőereje számára magamat hozzáférhetővé teszem. Eresszétek be a napot. Alles stehet im Wunder. A lélek a Tízezerbőrű Tűz gyermeke, tízezer bőrnek kell lehámlania, hogy önmaga legyen, teljesen beérjen, hogy megvalósuljon és teste olyan legyen, mint Henoché, élő tűz és fény. Mert a test tömény szellem.

Amit ma, az Antikrisztus korában a legkevésbé tudok elviselni, az a test szakrális voltának teljes és tökéletes elfelejtése és megtagadása. Ahogy az emberek ma egymást taszigálják és rugdalják és lökdösik és ahogy az embereket ütik és kínozzák. Az Antikrisztus legnagyobb vétke a megbocsáthatatlan szentségtörés. A női test szakrális érintésének csodaaktusa is elveszett. Nem tudják, hogy a test tömény szellem. Vagy nagyon is jól tudják? Éppen ezért? Sejtelmük sincs arról, mit jelent valakit megérinteni. Azt hiszem, a testi érintés primordiális aktusa a női test érintése. Ez a csoda, kettőnek lenni. Amikor a nőt megérintem, önmagam mélyét érintem, önmagam bordán belüli részét, azt a részt, amelyből a nőt teremtették. Ez a csoda kettőnek lenni. Ce miracle d'être deux. Ez a varázslat. Ez a mámor. Ó, a testetlenség borzalma. Ha valaki azt mondja, tiszta szellem, káromlást követ el. Micsoda mirákulum valósult meg abban, hogy gyümölcs. Mit jelent a nő karját megsimogatni, vagy a derekát átfogni, vagy halántékát megcsókolni. Baader azt mondja, ha a nőt megölelem és magamhoz szorítom, eredeti helyére visszateszem, bordáim közé, ahonnan kivették. Az Antikrisztus a személytelenség borzalma. A megszólíthatatlan, az önmagába bezárt és megdermedt lélek, akit hiába hívsz és hiába érinted és hiába öleled meg, nem válaszol. Az ígét elvesztette. Nincs nyelve. Nem tud szólni. Vagyis nemlétezővé lett. A test is elvesztette hieratikus voltát, és már sanyargathatják és kínozzhatják és püfölhetik és nyúzhatják és pörköltetik, mint ahogy meg is teszik. Azt hiszem, emberhúst még azért nem esznek, mert nem jó. De nemsokára meg fogják enni, nem mert éhesek, vagy mert jó, hanem tébolyból. Már nem fogják tudni, hogyan legyenek még elvetemültebbek és egymást felfalják. Csak azért, hogy még rondábbak legyenek.

Semmi sem lenne hamisabb, mintha az ember ez előtt szemet hunyna. Ilyen elzárkózással az ember létének hiteles voltát kétségessé teheti. Ebben a borzalomban helyt kell állni és az egyetlen helyes magatartást fenn kell tartani és a valódiság felé az összes ajtókat és ablakokat kinyitni és a valódiságot gyakorolni. Egészen régen Ádámtól Jaredig az emberiséget a pátriárkák vezették. Henochtól a vezetők a próféták voltak egészen Keresztelő Jánosig. Ma, Krisztustól a hiteles életrend tanítványnak lenni. Pátriárkának vagy prófétának lenni már

időszerűtlen. Amióta a teljes kinyilatkoztatást ismerjük, tanítványnak kell lennünk. Tanúskodni kell. Soha inkább, mint most, az apokalypsis végén.

A filozófia sok ezer éve a phainomenon és a noumenon viszonyáról gondolkodik. Az érzékelhető látvány és a láthatatlan lényeg. De nincs lényeg látvány nélkül, és nincs phainomenon noumenon nélkül. Mert a látvány tömény lényeg. Ahogy a test tömény szellem. Ez itt, ahogy mi élünk, mint minden szavahihető gondolkozó mondja, az eredeti testnek elég rossz és rongált alakja. De valódi testünkről mindnyájan tudunk. Különösen a nők. Számukra a szerelem, vagyis az intenzív érintés, vagyis megszólítás nagy pillanataiban ez az igazi test, ez a mirákulum, ez az üdvtest meg is valósul. A Corpus. A Szóma. A Mária-test. Az autentikus test. Amikor az van, ami látszik és az látszik, ami van. Megvalósult, vagyis üdvözült, vagyis istenivé lett. Mert Isten az egyetlen valóság, the divine is only real. A bolondok azt hiszik, hogy üdvözülni annyi, mint a testet levetni. Senki sem üdvözülhet teste nélkül. Megvalósulni éppen ez. Átvalósulni. Ez a metanoia. Magamban és magamon a megváltás műveletét alkalmazom, itt, a gyümölcsórán, a fűben, az almafa alatt. Különös alkímia ez. Átvalósulni. Egyre inkább megnyílni, és magamat a fény számára hozzáférhetővé tenni azzal, hogy almát és szőlőt és diót eszem. Érlelődni. Ripeness is all. Lényemet ebbe a forró üstbe dobni, ami ma ez az apokalyptikus világ, és benne főni és helytállni és egyre személyesebbé lenni és egyre megszólíthatóbbá és érzékenyebbé, és az autentikus lét mellett tanúskodni.

IV.

Itt, a gyümölcsórán igazán van időm, mert az idill az, amikor az embereknek van ideje. Naplopó. Semmittevő. Még csak nem is eszik, csak torkoskodik. Hivatás nélkül, hogy az ember ráérjen a fontos dolgokkal foglalkozni. S ezért itt, a gyümölcsórán, a fűben ülök, feltehetem azt a kérdést, mi volt ennek az évnek a nagy tapasztalata?

Rögtön tudok rá válaszolni. E legutóbbi évnek nagy tapasztalata az volt, hogy a szellem felszabadító munkáját tevékenység közben a maga eredeti és teljes szövevényességében önmagamon átéltem. Azt a munkát, amely csaknem állandóan és minden percben jelen volt. Jelen volt mint effektív segítség, mint külső gondviselés, mint földi egzisztenciámról való gondoskodás, de jelen volt mint útmutatás, figyelmeztetés, mint vonzás, mélyebb és lelki segítség, különösen gondolatok ösztönzésében, mint intelligenciám érzékenységének fenntartásában, hogy intéseket és utalásokat elértek, mint segítség abban, hogy könyveket a kellő pillanatban kapjak meg, mint a kedély világosságának állandó fenntartója, mint humor és derű, de főképpen jelen volt mint akarat és szívósság és önfegyelem és lélekjelenlét, nehogy kihagyjak, és ha mégis kihagytam, jelen volt mint bölcsesség és belátás, íme kihagytam, ezentúl jobban vigyázok, bűnöket és vétkeket és mulasztásokat igyekszem jóvátenni, jelen volt mint a megvalósulás és megvalósítás szenvedélye, tudatosan és éberem, mint az emberi lelken való üdvtevékenység. Ez volt a nagy tapasztalat.

Nem kívánok félreértést kelteni. A szellemnek az a felszabadító és megvalósító tevékenysége, amelyet átéltem és tapasztaltam, nem volt misztika, sem yoga, vagyis nem volt az autosoteria (önmegváltás) valamely lépcsője. Ebben nem lett volna semmi különös. Az önmegváltás műveletét ismerem és már régebben a fiókba tettem. Nem ismerem el egyéni műveket. Csak az egyetlen közös művet, a megváltást. Nem kívántam saját üdvömön dolgozni, vagyis igazán nem kívántam saját bőrömet menteni, ma, az apokalypsis e kései évszázadában, mialatt mindenki mást a vízben hagyok, önmagamot megmenteni. Olcsó életmegoldás. Nincs olcsóbb. Ezen az alapon igazán nekiállhattam volna még vagyont is gyűjteni. Nem azért

vagyok itt, hogy a magam üdvösségét megmentsem. Magammal ebből a szempontból igazán nem sokat törődöm. De a többi. A többi boldogtalan. És az a hallatlan sok tennivaló. Egyébként is tudom, ha az ember a megváltás művét önmagán végzi, elcsurog és hiúsággá lesz, terméketlen és üres, yoga és praktika, a semmibe vész, mint minden mágia és az ember végül érintetlen marad. Az embernek önmagán nem is érdemes dolgoznia. Önmagát nem tudja megmenteni. Csak ha máson dolgozom vagy állaton, vagy növényen, annak van hatása rám, mert reám visszacsap.

Nem autosoteria. Gnadenwahl, ahogy Böhme mondja. Ha szó szerint fordítanám, csak félreértésre adna alkalmat. A Gnadenwahl az, amit az imént leírtam. A szellem felszabadító tevékenysége. Nyilván kegyelmi aktus és nyilván egészen személyes. Ebben a dologban itt engem senki sem helyettesíthetne. Ha mégis megtenné, abból, amit én tapasztaltam és tapasztalok, semmit sem látna. Tudásban mindenki csak üdvfokához mérten részesülhet. Senki se tudhat többet, mint amennyire megvalósult. A Gnadenwahl, amit Böhméből legutoljára, csak most értettem meg, nem önmegváltás, hanem a szellem megváltó tevékenysége felé való személyes és szabad megnyílás. Az ember magát a Gondviselés számára megszólíthatóvá teszi. Semmi egyéb, mint állandó készenlét és lélekjelenlét, hogy megértsek és befogadjak és megértsek és felfogjak és engedelmeskedjem és lássak és kövessék és alkalmazkodjam, mindezt tökéletesen szabadon. Ez az egészben a legfontosabb. Mindenképpen a Gondviselésről van szó. De több. A Gondviselés az atyai gondoskodás. A Gnadenwahl, mondjuk így, a Pneuma kegyelmi aktusa. Nem személyem számára és kivételesen. Ez éppen Böhme koncepciójának nagysága. Az egész nyíltság (szabadság) kérdése. Hangoltság és szenvedély, hit és hűség. Mindenki, aki kívánja, eléri. Abban a pillanatban, amikor akarja. Csak éppen akarni kell, de akarni kell. Még csak nem is várahoztam. Azonnal jelentkezett. Soha egyetlen másodpercre se hagyott el. Mikor nem volt jelen, én voltam az, aki elfordultam. Alig múlt el néhány hét, életfeltételemmé lett. Amikor elvesztettem, sürgősen okát kellett keresnem, mert semmi sem volt irtózatossabb, mint ezt elveszíteni. A szellem kegyelmi (megváltó) tevékenységének átélése a maga eredeti szövevényességében, amikor önrendelkezésem egyetlen aktusra összpontosult, figyelni, hogy mit mond és szabadságom egyetlen értelme az volt, hogy hangjának azonnal engedelmeskedjem.

A Gnadenwahl sokkal inkább szüntelen dráma, mint sima és oldott életrend. Egyetlen mozzanat sincs erőfeszítés, küzdelem, ellenfél, összeütközés, erőbevetés, lélekjelenlét nélkül. Olyan összetett és árnyalt és olyan elképzelhetetlenül a pillanat és az aktuális és a jelen és a soha meg nem ismétlődő egyetlen és egyszeri, hogyha kihagytam örökre kihagytam, lyuk maradt, mert mennem kellett tovább, szüntelenül menni. Tudásban mindenki csak üdvfokához mérten részesülhet. Van az egyik eset, amikor az ember a lépesőn előbb lép feljebb és a hozzá való tudást csak később szerzi meg. Ez sok szent esete. Nietzscheé. Van a másik eset, hogy az ember először a tudást szerzi meg, és csak aztán lép feljebb. Ez Pascal esete vagy Tolsztojé. Ez volt az enyém is. Már régen tudtam, mi következik, de még nem voltam ott. Még nem valósítottam meg. Ez a műsvihákság esete is, tele szájjal beszélni valamiről, amit az ember még át sem élt. Megpróbálok svihákság nélkül élni. Csak egyetlen mű van.

Ez alatt az év alatt az üdv folyamatát átéltem úgy, hogy a tudást többnyire ugyanabban a pillanatban szereztem meg, mint amikor továbbléphettem. Ez a Gnadenwahl drámája. Persze nem minden esetben. Voltak zökkenők, amikor már feljebb voltam, tájékozódás nélkül, nem tudtam, hogy vagyok és kishitűen ijedeztem. Aztán jött a világosság és értettem. Néha már előre a következő lépéseket sejtettem, de akkor megvalósítási nehézségeim voltak. Erőtlen voltam és gyáva és ügyetlen és hitetlen és rest. A legtöbb esetben mentem és ugyanakkor

láttam. Olyan volt, mintha éjszaka teljes sötétségben valaki előttem ment volna, kezét felém nyújtotta volna, de én a kezét tulajdonképpen sohasem érintettem meg. Nem elveszteni. Nem lemaradni. Most elérem. Már fogom és akkor. Megint előttem van. Tudtam, hogy előttem van és kezét nyújtja és vezet, de nem értem el és nem tudtam megérinteni. Inkább vonzott, mint vezetett. De a vonzás olyan erős volt és biztos, hogy ki lehetett tapogatni.

A kép nem elég egzakt. Nem volt éjszaka. Mert minden sikerült lépéssel nemcsak a hely, ahol voltam, lett világosabb. Önmagam is világosabb lettem, és pedig olyan mértékben, amilyen nagyot léptem és amilyen mértékben a hely is világosabb lett. Ez a metanoia. Az átvalóság. Amikor jelentékenyebb megvalósulási lépést tettem, a világosság is nagyobb lett. Egészen kevés ilyen esetre emlékszem. És az eredmény, amit elértem, szintén igen szerény volt. De tért nyertem. A műveletet begyakoroltam. A gyümölcsórákon, csaknem mindennap, egyenletet készítettem, aztán fölkeltem és dolgoztam tovább, a nap feladatán, permetezni és ültetni és földet túrni és kapálni és gyomlálni, mert az átvalóság nem befejezhető mű.

Budán, 1949 őszén

Titkos jegyzőkönyv

1962. FEBRUÁR 4.

1.

Ezerkilencszázhatvankettő február negyedikén reggel hét órakor, mondják, a bolygók az égen ritka helyzetben fognak állni. Napkeltekor a Vízöntő jelében a Nap mellett ott lesz a Hold, a Merkúr, a Venus, a Mars, a Jupiter, a Saturnus. A hagyomány hét bolygója egyetlen stelliumban. E kolosszális találkozással pontosan szemben áll az Uranus és a Pluto, és pontosan kilencven foknyira a Neptunus. Az asztrológusok a helyzethez különböző jóslatokat fűznek, s ezek közül egy se mondható kedvezőnek. A Vízöntő az állatkörnek az a jegye, amelyben világtengelyünk jelenleg áll. Jézus születésétől a huszadik század negyedik évtizedéig a Föld a Halakban tartózkodott. Most, tizenkilenc és félszáz év után új világhónapba léptünk át. Az ilyen átlépés mindig válságos volt. Ma is az. Most ez a hatvankettőben elkövetkező stelliúm a válságot, mondják, még jobban aláhúzza. Egyesek a reánk váró eseményt az atombombával hozzák kapcsolatba. Mások a helyzetnek messianisztikus jelentőséget tulajdonítanak. Korunk egyik nagy előnye, hogy annyira tele van lappangó borzalommal, hogy az ember bárhová néz, mindenünnen egy-egy apokaliptikus halálnem arcát látja magára meredni. Jóslat van elég, kétségtelen bizonyítékaul annak, hogy mialatt az emberek túlnyomó többsége élete felszínén csak azért látszik loholni, hogy éhen ne haljon és meg ne fagyjon, a mélyben hogyan reszket valamitől, aminek még józanságáról sem volt alkalma meggyőződni.

A konstellációk fix időponthoz kötött jóslataival az ember nem lehet elég óvatos. 1962, 64, vagy más várt és rettegett időpont, minden valószínűség szerint csődöt mond. Mindig van valami sajnálatraméltó naivitás abban, ha valaki a valóságos történést csak mint látható és látványos események bekövetkezését képes megragadni. Az öntudatlan chiliazmus olyan modern változatáról van szó, amely a nyíltan vallott pragmatikus ateista racionalizmussal csodálatos ellentétben áll. Mialatt a hivatalos tudomány az ember minden élettevékenységét egy állati rassz sajátságaira vezeti vissza s ezzel az egész létezését papíron kiszámíthatóvá akarja tenni, az emberiség sohasem volt babonásabb, és imaginárius világveg lehetőségében hisz.

Nem éppen csodálatra méltó. Nem lehet elég keveset élni ahhoz, hogy az ember a bajokon való segítségnek tökéletes időszerűtlenségét ne tapasztalja. Úgy látszik, az ilyen időknek az a sajátosága, hogy nem azoknak enged, akik javítani kívánják, hanem azoknak, akik ténylegesen aláássák. A modern civilizáció gépszövevénye remekül működik, amíg jó idő van. Mihelyt aszály áll be, vagy árvíz van, sokat esik az eső, vagy a hó, kitűnik, hogy az egész elképzelhetetlenül labilis. Inogni kezd, és pedig nem egyik vagy másik részletében. Inogni kezd az egész. Az államintézmény is csak jó idő esetén működik. Mihelyt szociális zavar, elégedetlenség; bizalmatlanság lép fel, válságba kerül. Az egész civilizáció normálidőben jó. Nem számol azonban a mutációkkal és a katasztrófákkal. Ami pedig a Vízöntőbe való átlépéskor, főként pedig a stelliumban fenyeget, az éppen valami ilyen mutáció, vagy katasztrófa. Ilyen ki nem számítható aszály, vagy árvíz, vagy olyasvalami, amivel a civilizáció nem kalkulált és ezért most egész létében fenyegeti.

Mihelyt valaki eddig eljutott, asztrológiára már nincs is szüksége. Részben azért, mert ehhez a tudáshoz való igazi kulcs fölött ma igen kevesen rendelkeznek és így a jóslatok iránt az ember nem lehet eléggé bizalmatlan, de részben azért is, mert a helyzet asztrológia nélkül is éppen elég világos. Nincsen szükség a hindu kali-yuga elméletére sem, amely azt tanítja, hogy a sötét korszak végső idejében élünk, ennek tünetei az államok és a társadalmak felbomlása, világháborúk, szociális felfordulások, a morális débacle, ismeretlen betegségek és az a tény, hogy a társadalomban alig van ember, aki saját helyén áll, egyik oldalon a felhalmozott vagyon és hatalom, a másikon a tehetetlen szegénység, vallásszurrogátumok, hamis próféták és sok más. Az asztrológia, a kali-yuga és hasonló theoria a hagyomány magyarázata, ma pedig mindez hatástalan és ezekkel a módszerekkel a mi létünk kérdései megoldhatatlanok. Történetünk e fokán, a keresztény áionban, a tudomány, a szabadság és a személyiség korszakában a hagyomány már érvénytelen.

2.

Régebben a fejlődéseméletet nem úgy tanították, mint ma. Folyamatos evolúciót nem tételeztek fel. Úgy látták, hogy sima átmenet a természetben sehol sincs. Az egyes fajok között szemmel látható problematikus hiányok vannak. Ma ezt úgy magyarázzák, hogy a közbeeső fajok kivesztek. Nem mondom, ez is kényelmes álláspont. Régebben valamivel intelligensebben azt mondták, hogy minden faj keletkezése hosszú-hosszú ideig felhalmozott erőknél és hosszas készülődésnek ugrásszerű megnyilatkozása. Úgynevezett mutáció. Ehhez képest az élőlények családfáját az egysejtűtől az emberig nem tekintették egységes összefüggően emelkedő rendszernek. Az ilyesmit nagyon is absztraktnak, doktrinérnek tartották volna. A régiek azt gondolták, hogy voltak hirtelen kiugrások, megelőzések is, voltak ideiglenes megoldások, sőt kísérletek, voltak hibák és baklövés, kudarcok és elég nagy számmal voltak visszaesések. Egész sereg fajról azt tanították, hogy ez az embernek retrográd evolúciója. Úgy képelték el, hogy az emberiség egy része valamely mutáció következtében a többitől elszakadt és visszaesett, s aztán, ahelyett, hogy fejlődési hátrányát behozta volna, egyre jobban lemaradt. Mondjuk úgy, visszakanyarodott és irányát ismét a primitív felé vette. Egyiptomban azt mondták, hogy a pávián, Iránban azt mondták, hogy a kígyó és a hangya leszakadt embercsoport, amely ilyen choc en retour-ban, furcsa szédületben visszafordult és jelenleg retrográd irányban mozog.

Ez a kép a modern, gyermekesen mechanikus, sok tekintetben ostoba és unalmas fejlődéseméletnél sokkal szellemesebb és érdekesebb. Nem is szólva arról, hogy mennyivel valóságosabb. A faj nem állandó tényező, hanem valamely irány felé mozgásban való állandó erőfeszítés. Darwin ebből sejtett valamit. Csakhogy nem minden faj mozog előre és nem

mindegyik mozog ugyanabban az irányban és egyöntetű időben. Van olyan, amelyik lassan mozog, amelyik hirtelen, sőt ugrik. Vannak stagnáló fajok. Vannak, amelyek retrográd mozgásban vannak. Ez a sok szimultán idő és irány és cél és mozgás a mai monoton, egy irányban menetelő terrorista-imperialista állammal analóg modern fejlődéseméletnél komolyabbnak és reálisabbnak látszik.

A régieket nem szabad lebecsülni. Mérheteretlenül okos emberek voltak, sok tekintetben okosabbak, mint mi. Nagy előnyük volt fölöttünk, hogy olyan alkalmakra is gondoltak, amikor az idő nem kifogástalan. Számoltak a mutációkkal és a katasztrófákkal. Tudták, hogy az átlagos időknek átlagos teoriák felelnek meg. Válságos időkben azonban egészen más elméletekre van szükség.

Ilyenkor mélyebbre kell nyúlni és többet kell merni. A baj a nyakunkon van. Lesz, ami lesz.

3.

Ha kozmikus helyzettel kapcsolatban mutációról, vagy katasztrófáról van szó, rendszeren arra az Atlantiszra szoktak hivatkozni, amely állítólag tizenkétezer évvel ezelőtt az óceánban egyik napról a másikra elsüllyedt. Atlantisz azonban tegnap volt, a világ pedig nem tegnapelőtt keletkezett. Amiben a régiek ismét kimagaslottak, az a generozitás, ahogy történetüket mérték. Nem úgy, mint mi, nemzedékekben, legfeljebb századokban, vagyis időmilliméterekben, hanem tágas és levegős távlatokban. Amikor történetről volt szó, az egyiptomi és a hindu és a kínai papoknak volt szívük százezer évekről beszélni.

Ha az ember a mutációt és annak lehetőségeit meg kívánja érteni, a brahmanok történeti perspektíváit mindenesetre fel kell vennie. Csak így értheti meg a következőket.

Íránban, ha valaki valamilyen individualitás ellen bűnt követett el, vezeklésül kígyókat kellett megölnie. Ha valaki a kollektivitás ellen vétkezett, hangyabolyokat kellett elpusztítania. Ez volt a penitencia. A rítust összefüggésbe hozták azzal, hogy a kígyó valamikor ember volt, de autokrata, önhitt és önző, kevély, hiú, befolyásolhatatlan és részvétlen, kőszívű, kegyetlen, zárkózott, egocentrikus ember. Egész rassz volt ilyen. Az énről a régiek éppen úgy tudták, ahogy ma tudjuk, hogy tulajdonképpen a matematikai pont, fikció, üresség, a semmi. Az én felület, látszat, ruha, fátyol, maszk. Aki tartósan az én világában él, az ilyen felületté válik. Ezért az egoista hiú és a hiúság merő külsőség. A többitől elszakad, érzéketlenné válik, ezért dölyfös és konok. Belső világa lassan kiürül és csak az marad meg belőle, ami látszat. Mindössze a fátyol. Egyetlen vonal. A kígyó. Aki középpontjába énjét helyezi, annak középpontja üres. Maszk és egyetlen vonal. A kígyó, ha szembenéz, pont, profilból vonal. Ez a pont és ez a vonal az én valódi képe.

Valamely mutáció következtében az én-ember, ez az autokrata szívtelen maszk, az emberiségről leszakadt. Nem volt nehéz leszakadnia. A közösséghez úgyszemint fűzte semmi. Most egészen magára maradt. Mindez talán százezer év alatt történt, de egyetlen megrázkódtatásban vált valósággá. Beleforradt saját maszkjába, emberi alakját egyre jobban elvesztette és olyan alakot vett fel, amely létezésének megfelelt. Ez az alak a kígyó. A kígyó, amely semmi más, csak felület, centrumtalan üresség. A maszk és a középpontban a nemlétező fikció. Egyetlen ruha foszlánya, szalag, fátyol, felület, vonal.

4.

Aki Iránban a közösség ellen vétkezett, annak hangyabolyokat kellett elpusztítania. Ezt a rítust összefüggésbe hozták azzal, hogy a hangyaállam valamikor emberi közösség volt. Ez a közösség, lehet, hogy az éhenhalástól való félelmében, vagy vele született örömtelenségében, vagy valamely ismeretlen októl hajtva és szorongva olyan szervezetet épített ki, amelyben a középpontban a munka állott. Semmi más, csak a munka. Nem volt színház, nem volt költészet, nem volt muzsika, nem volt sport. Hangya az, akinek nincs szabad ideje. Munka lett az evés, az ivás, kötelesség a szerelem. Tompult automatizmusával dolgozni, fát hordani, vizet méríteni, beverni, kirakni, eltenni, szállítani, monomániás egyhangúsággal, folyton-folyton dolgozni, ösztönből, kényszerből, szokásból, szenvedélyből, hülyeségből, kicsapongásból, örületből, folyton dolgozni és dolgozni és dolgozni.

Valamely mutáció következtében a munkaállam leszakadt. Nem volt nehéz leszakadnia. A többi néphez úgysem fűzte semmi. Nem volt zenéje, csak munkauteme, nem volt költészete, csak munkaparancsa, nem volt vallása és soha nem nézett az égre. A kígyó énjébe, a fikcióba, az ürességbe merült el mint én, és mint individuum és mint egy én és egyedül. A hangya mint állam és közösség, és társadalom merült el és fordult vissza. Egyszerre többmillió lény. Elkezdett feketedni, hat lába nőtt, csápja és rágója, mindez hihetetlenül praktikusán, munkájához mérten és annak megfelelően, kedélyét elvesztette és egyre mogorvább lett. Elkezdett zsugorodni és sietni és sietni és sietni, hogy egyszer munkájával elkészüljön. A munka azonban olyasvalami, amivel még soha senki sem készült el. Közömbössé vált a humor, a művészet, az öröm, a szabad csatangolás iránt, leszokott a jó mély alvásról, az üldögélésről, a beszélgetésről. A hangya mint egész állam, az emberiségről egyszerre szakadt le és kocsosult vissza e különös irányba, ahol lény előtte még nem állott és nem élt. Rág, cipel, keres, rak, emel, fut és fut és fut. Végül a szerelemtől is leszakadt. E dráma olyan mélyen megrázta, hogy minden évben meg kell ismételnie és még ma is gonoszul és vérszomjasan a hímeiket, akik nem dolgoznak, csak szeretnek, egy hallatlan Szent Bertalan éjszakáján halomra gyilkolják.

5.

Azt, hogy a vétkesnek az iráni rítus szerint miért kellett magát ilyen vezeklés alá vetnie, most már nem különösebben nehéz megérteni. Miért kellett annak, aki az individualitás ellen bűnt követett el, kígyót ölnie? Mert az illető a kígyóbűnben, az egocentrizmus bűnében részesedett. Abban a bűnben, amelyet sok százezer évvel ezelőtt az individuum követett el és amiért kígyóvá lett. Miért kellett annak, aki a közösség ellen követett el bűnt, hangyabolyokat elpusztítania? Mert az illető részesedett a hangyabűnben, kedélytelen volt és mogorva, monomániásan dolgozott és futkosott és sürgött-forgott, tett-vett, rohant és cipelt. Részesedett abban a bűnben, amit egyszer, sok százezer évvel ezelőtt egy emberi közösség követett el és hangyává lett.

"Elveted a tettet, kinő belőle a magatartás. Elveted a magatartást, kinő belőle a jellem. Elveted a jellemet, kinő belőle a sors." Nemcsak az egyes ember sorsa. Az egész emberiségé. De a régiek tudták azt is, hogy még mielőtt a tett volt, van valami más, annál mélyebb, sokkal mélyebb. Ez a kép, a gondolat, ez az idea. A régieknek tudomásuk volt arról, hogy ezeknek a képeknek, vagy gondolatoknak leírhatatlan hatalmuk van. A kerek földön a legnagyobb hatalom az idea s ezért a legnagyobb valóság a kép. Ma azt hiszik, hogy a hatalom a revolvergolyó. S ezek szerint az egyetlen valóság. A régiek tudták, hogy a revolvergolyót megelőzi az embernek önmagáról alkotott, látott képe. A gyilkos előbb van, mint a revolver. A pisztolyt az ember süti el, mégpedig az idea, a kép és a gondolat mágikus érintésére. A kép kitágít és leszűkít és lehangol és felbuzdít és megőrjíti és búskomorra tesz. A régiek a

képeknek az emberre tett hatásával tudatosan foglalkoztak. Ezért tudták, hogy a kép az embert az emberiségről leszakíthatja és kígyóvá varázsolhatja, mint Odysseus társait Kirké bűbája disznókká varázsolta. Tudták, hogy a kép az emberiségről egész népeket szakíthat le és örömtelenül nyüzsgő hangyabollyá teheti. A kép jelzi azt, hogy az ember önmagában milyen erőket táplál, hova és merre koncentrálnak, milyen hőfokon, azt, hogy mi a vágya, mitől fél, mit kíván, merre megy, mit titkol és mivel kérkedik.

Ma ismét kezdik tudni, hogy nincs külső és belső valóság. Valóság az, ami hat. És semmi sem hat mélyebbre és mélyebbről, mint az idea. Az embert nem intelligenciája vezeti, nem akarata, hanem imaginációja. Ma ismét kezdik látni, milyen iszonyú veszélye és következménye van annak, ha valaki a pszichológiai realitást elhanyagolhatónak véli. Kezdi megérteni az ideák hatását és kezdik megérteni, mi történik azzal az emberrel, aki önmagát kígyóvá és azzal az állammal, amely önmagát hangyabollyá változtatja. Kezdi megérteni, nem a revolvergolyó varázsolta el őket, hanem saját képükké alakultak át. Az emberben elhatalmasodhat a choc en retour, a visszafelé való szédület, amikor az ember saját létéről, anélkül, hogy tudná mikor és hogyan, leszakad és a sötétség bűvöletében a létezés távoli, elfelejtett tájaira visszabukik.

Ez a choc en retour minden megrázkódtatáskor fellép és minden mutáció egyik legfontosabb tényezője. Ilyenkor az örvény visszahívó hatalma igen erős. A lények ezreit, egész népeket szívhat vissza, mint ahogy visszahívta a hangyát és a kígyót.

6.

Az új élet először mindig mint idea jelentkezik. Ilyenkor az új ember a világban még láthatatlanul él, mint szédítő lehetőség, a józanok számára tökéletesen hihetetlen bámulat és fantasztikus izgalom, kiválóság és vívmány, mint veszély és különbözőség. Ez a lappangási idő, amely alatt a kép csupán eszmény és ezért csaknem tilalom. Senki sincs, akit az ideál észrevétlenül ne feszélyezne és éppen ezért ne inficiálna. Bűvös varázskép, amit az ember önmagáról gondol, persze észrevehető szerénytelen túlzással. Úgy látszik, az egész emberiség törvénytelenül a vadonatúj élet előlegéből él és ebből a még tilos létből torkoskodik. A hétköznapi értelem a dolgot hiába tartja eszeveszettnek. A fanatikusokat követik a tudósok, vagyis a prófétikus monomániát követi a szcientifikus exaktság páthosza. Most már nemcsak hogy meg kell csinálni, hanem be is van bizonyítva. A bűvös kép boldogság, de ugyanakkor kötelesség és büntetés terhe alatt követendő mintakép. Az eszménnyel az ember önmaga útját mind a két oldalról elállja, belülről azzal, hogy önmagának puha álmohangon suttoz, kívülről azzal, hogy nagy, nyilvános érdemet ígér.

Nem egészen érdektelen, hogy a mai embernek ez az eszménye micsoda. Mi az, amire magát oly kinnal kényszeríti s amelyre ugyanakkor oly szenvedélyesen sóvárog. Mit csinál az ember önmagából ma, amikor álmodik és magát nyilvánosan kitünteti, amikor önmagát eszményíti, csaknem tudatosan, mintha már sejtene, hogy ennek a bűvös képnek melengetése biztosan az első és biztosan a döntő lépés ama bizonyos egészen új élet megvalósítása felé. Az eszmény a kép, amellyé változni óhajt s ha rajta múlna, máris az lenne, mint ahogyan ténylegesen máris az. Az elhatározás megtörtént. A bűvös képben annak a vadonatúj életnek első csíráját életre hívta. Most már minden azon múlik, hogy a körülmények mennyire kedvezőek és a teremtő eszménycsira életének fenntartásához szükséges összes szerveget milyen gyorsan és tökéletesen tudja kifejleszteni. Az ilyen kihordási idő lehet nagyon hosszú, de lehet egészen rövid is. A történeti körülmények ma példátlan kedvező voltát tekintve úgy látszik, hogy az új lény megszületése küszöbön áll.

Senki sem állíthatja, hogy ez az új élet meglepetésszerűen lép elő. Csak nézze meg jól Bosch és Brueghel képeit és gondolkozzék afölött, amit Swift a yahoo-ról mondott, akkor talán sejtelmé lesz azokról a titkos és fenyegető gondolatokról, amelyekkel az emberiség már sok száz éve oly ittas és elvetemült kíváncsisággal foglalkozik. Az ember azt a lényt, amelyet végre teljes életnagyságban meg akar valósítani és a föld történetének tevékeny hatalmává kívánja tenni, sok-sok száz éve hordja magában bámulatraméltó titkoktartással. Ezt forralta magában, mialatt nyilvánosan folyton utópiákról és ideális életről beszélt? Ezt gondolta ideálnak? Szándékát jól elrejtette. Milyen mamlaszok voltunk, mikor a kéjes hitegetéseknek felültünk!

Nem gondoltunk arra, amit az idealisták már réges-régen csaknem a szószékről tanítottak, hogy van eszmény, amely fügefalevél s ezzel az ember szégyenét takarja. Az ellenkezőjét jelenti annak, amit mond. Az idealisták, ha másra nem is, de arra megtanítottak, hogy óvakodjunk a moralistáktól. Nem jó olyan országban élni, ahol az igazságról sokat beszélnek. Ott az embernek a már csaknem természetes áruláson kívül is irtózatossabb dolgokra kell felkészülnie.

Ha valaki a mai művészetet, mondjuk a szürrealista festészetet, vagy a regényt, vagy a költészetet jól megnézi, vagy modern zenét hallgat, Bosch szörnyei és a mai gondolatok között való nyílt azonosságot tapasztalatilag észlelni fogja. Az egész élet egyetlen középpontból lüktet. Ez a középpont tudattalan, de közös. Csak úgy lehet felőle tudomást szerezni, ha az ember megvizsgálja a tudattalan és közös megnyilatkozást. A művészet mondja el az ember titkos gondolatait és félelmeit és azt, hogy mire sóvárog, mitől reszket és azt, amerre szédül. A művészet az a kulcs, amellyel az eszme arra, amit eltakar, visszanyitható. A felbőszült komizás elemi kitörése, a viszályok kioldhatatlan világszövevénye, az embernyúzás technikájának megsemmisítő fejlettsége és mindehhez még a raffinált önsanyargatás módszereinek hallatlan virtuozitása, minderről csak a mai művészet beszél úgy, hogy világosabban már nem is lehet. Grillparzer, úgy látszik, jól látott, amikor azt mondta, hogy a modern emberiség a humanizmusból kiindulva a nacionalizmuson keresztül a bestializmus felé tart. Mintha az ember számára csak egyetlen élvezet lenne, a más szenvedésében való gyönyörködés, amelynél nagyobb csak a saját szenvedésében való gyönyörködés.

7.

Amikor az ember önmagát a vadonatúj létezés számára fölszenteli, olyan lényt csinál, amelyet pontosan legfeljebb Swift, vagy Brueghel tudott volna leírni. Ma olyan művész, aki az élet nemének ilyesfajta átalakulását figyelemmel tudná kísérni és azt fel tudná mérni, sajnos, nincs. A mai művészet részleteiben fontos mozzanatokot ábrázol, de a látomás egészéhez sem a tudás precizitása, sem az erő mélysége fölött nem rendelkezik.

Minden jel arra vall, hogy a legközelebbi korszakban a föld uralkodó lényé nem az ember lesz. Leginkább madárhoz hasonlít és pedig nagyságban és alakban a keselyűhöz. Félig madár, félig rovar. Szárnya nem tollas, hanem szaruhártyás, amikor repül, úgy zúg, mint a bogár. Nyaka, lába is ilyen szaruréteggel borított és éles, üvegszerű karmai vannak.

Több száz, néha ezer lény él egy csoportban, de minden rend és vezető nélkül. Maguk között sem okosabbat, sem hatalmasabbat nem túrnak meg. Szüntelenül veszekszenek, tökéletesen értelem nélkül, egymást lökdösik, tépdésik és taszigálják, ok nélkül egymást mardossák, vagy, lesből, egymás fejére ütnek, egymás oldalából, vagy combjából húsdarabokat tépdésnek ki és

lenyelik. Ezek szerint mindegyik csaknem állandóan tele van vérző sebekkel. Mivel a sebek, természetesen, fájnak, a lények ingerültek és folyton egymást figyelik, mihelyt az egyik csak gyanús mozdulatot tesz, támadásnak vélik, odakapnak és felvisítanak. A másik erre dühében szárnyával csapkodni kezd és visszavág, eszeveszetten forgolódik, horgas csőrével jobbra-balra csapdos, tekintet nélkül arra, hogy mit és kit talál. Most a többi is odafigyel, odasereglik, vijjogni kezd, csődület támad, azonnal két párt alakul. Az egyik a másikat szidalmazza és piszkolja. Megrohanásra azonban nem kerül sor, mert egy perc múlva a pártok már egymás között is összevesznek és így civódnak tovább.

A sok száz madár-rovar berregő zúgással repül, de rendszeren nem nagyon messzire. Néhány mérföld után leszállnak, mert elunják és amilyen lármások, rendetlenek, piszkosak, amilyen eszeveszetten veszekszenek, éppen olyan restek. Ahol megtelepsznek, ott pillanatok alatt mindent fölfalnak, állatot, hangyát, tetűt, egeret, gilisztát, békát, levelet, fűvet, a fa levelét, kergét, rügyét. Ahonnan eltávoznak, ott sivatag támad, puszta föld és a kövek.

Egyetlen állat sem tud ellenük védekezni, mert amilyen aljasak, hitványak, sóvárok, olyan vérszomjasak és mohók. Elefántot, orrszarvút éppen úgy pillanatok alatt szétszednek, mint oroszlánt, vagy krokodilust. Nincs szenny, amit el ne kapdosnának, különösen egymás elől. Ha valamelyik a falatot már nem tudja lenyelni, el akarja dugni. A többi azonban résen van és akit azon kap rajta, hogy ételt elrejt, azt azonnal véresre püföli.

A hím cementszürke, horkoló hangon berreg, körülbelül, mint a motorkerékpár, vagy a géppisztoly. A nőstény eszeveszetten tarka, piros, sárga, kék, lila, zöld szarutollaival kellelti magát, szakadozott fejhangon visít, csőrével szüntelenül tollait fésüli, peckesen illegeti magát. A hím brutális, zaklatott, tele méreggel és lihegve sürgölődik a koncert és a nőstényért, lecsap, veszekszik, kurrog, tolong. A nőstény, mint a vámpír, ha egyszer hímhez jut, folyton nyakán lóg, szidja, bántalmazza, alvás közben is fölzaklatja, követelőzik, sértődik, duzzog, siránkozik, panaszkodik, pletykál, zsvajog. Bár a lény faja rovar, mégis elevenszülő. Gyermeküket úgy nevelik, hogy azokat a hím a nőstényre, a nőstény a hímre uszítja, amíg a kis rovar az undortól mindkettőt megcsalja, meglopja és becsapja.

Az új faj neve csirihau. Latin, illetve tudományos neve csirihau communis. Többféle varietásban szerepel, van europeus, africanus, asiaticus, americanus és itt is többféle alfajt különböztetnek meg.

A csirihau szemmel láthatólag azt hiszi, hogy amit csinál, az az egyedül józan és ésszerű élet. Amit lehet, felfalni, amit nem lehet, a többi elől eldugni s ami ereje ezen felül marad, párzani és horkolni. A létezés egyetlen lehetősége azonnal mindent bekapni és a nőstényt lerohanni, aztán vijjogni és verekedni. Vezetésről szó sem lehet. Egyik se hisz a másiknak egy szót sem. Így valósul meg a teljes egyenlőség. Csak az él meg, aki éppen olyan kegyetlen, komisz, zsvány, aljas, vérszomjas, alattomos, kéjsóvár, sunyi, mohó, erőszakos, mint a többi. Sohasem tisztálkodnak. Régebben a varietas germanicusnál szokás volt a fürdő úgy, hogy vezényszóra a vízből hol kiugrottak, hol bele. A szokás már idejét múlta. A többi fajta más szokást honosított meg és pedig, hogy ürüléküket egymásra kenik. A szenny így vastagon és csomókban áll rajtuk, a koszfoltok között üt át a sebzett véres hús és az ótvar. Sok csirihau tele van fekéllyel, soknak fél lába van, félszeme, vagy bevert feje. Különösen kedvelt szokás, hogy egymást szárnytövön vágják. Akkor nem tud röpdülni, a többitől lemarad, az idegen törzs elkapja és széttepi. Néha vele marad nősténye, de csak azért, hogy a hímet agyonüsse, felfalja és csürhéjét ismét megkeresi.

A csirihau józanságával igen meg van elégedve. Azt hiszi, hogy sikerült az életet tökéletesen leegyszerűsíteni a maga teljes realitására. Ez a valóság, a többi csak mellébeszélés. Ez a létezés kvintesszenciája, minden fölösleges szentimentalizmus nélkül. Ez az úgynevezett létért való küzdelem, mindenki csak magára gondol, magát biztosítja, önmagának szerez annyit, amennyit tud, mindegy, milyen áron és milyen úton. Ez az ésszerű, a józan, az okos, a praktikus. Aki mást mond, az csak saját érdekeit védi raffináltan és valami trükkel akarja ugyanazt. A csirihau az ilyesmin keresztüllát. Az élet alapvetően önző. A rend és az uralom arra lenne való, hogy egyesek a többi rovására jól élnek. Ezt megszüntették. Náluk nem lehet hazudni. Mindegyik amúgy is tudja a másiktól, hogy zabálni akar, zabálni és párizni és horkolni, a többi tökéletesen érdektelen.

8.

Ez a csirihau. Ez a századokon át melengetett és némán táplált eszmény, a józan valóságérzék csodája, a fanatikus próféták monomániájában és az exakt tudósok kísérleti racionalizmusában közösen kiérlelt, most megszületésre váró új világtörténelmi lény. Ez az emberben mint állatfajban való hitnek, a choc en retour-nak, az örvénybe való visszaszedülésnek édes diadala. Ez a puha bűvös álomnak és a kőkemény szükségszerűség realitásának tündöklő egysége, a várva várt boldogság és az utópiák nagy nyilvános érdeme. Erre készült az emberiség oly titokban, célját még önmaga előtt is letagadta, hogyha majd eléri, gyönyöre annál nagyobb legyen. Mialatt a szószékről morált és humanizmust, tökéletes embert és társadalmat, oly sok vallást és tudást hirdetett, legőszintébb szívbéli izgalommal erre gondolt és ez volt benne a valóság, amelytől úgy rettegett és amelyet oly szomjasan várt, amelytől irtózott és amelybe beleszedült. Ezzel fenyegette és ezzel kecsegtette magát, félelmetes duplán, sóvárogva, akarva és nem akarva, mert, amit az ember akar, azt eltaszítja, amit nem akar, azt magához vonzza. Most végre felszabadult. Ez a humánus már nagyon a terhére volt. Ostoba és korlátolt előítélet, régi idők csökevénye, amely arra kötelezte, hogy legalább külsőségekben tisztességesen viselkedjék. Most már nem kell szégyenkeznie, ha dühében zabál és kéjesen marakodik, mindezt a létért való küzdelem jegyében, ha irigy és gonosz és pimasz és hazudik és vigyorog és vijjog és vérszomjas, ha lesből a másik torkát elharapja, ha a másik szemébe ganéjt ken és ha gennyes fekélyekben vájkál. Nincs többé gondja gátlásokra és az illemre, micsoda felszabadulás! Úgyis mindig ez volt a valóság. Hát nem voltunk mindig bestiák? Ember! – álnok hazugság, bigott képmutatás! Milyen hálásak vagyunk az idealizmusnak, amely fennhézó eszméivel bennünket ide vezetett és kitermelte bennünk az ellentétet, mialatt malasztal beszélt és senki sem vette észre, valójában mi történik.

Ez a csirihau, a bűvös kép valóságos arca, amely századok óta a cselekvő és a gondolkozó ember szívében él, amelyet most sikerült felszabadítani. Katasztrófális megrázkódtatásnak kellett elkövetkeznie, hogy e lény megvalósulhasson. E megrázkódtatás nélkül talán a lélek e gyermekét még ezer évig kellett volna rejtegetni. Most egyszerre pattant ki a bámuló világ szemeláttára, mint Zeus fejéből Pallas Athéné.

Halleluja csirihau!

9.

E vízióknak persze nincs valószínűsége. Nem azért, mert képeit és következtetéseit iráni példára a hagyományból vette, s a hagyomány értelme ma, a keresztény aionban megváltozott. Nincs valószínűsége, mert a helyzet ennél sokkalta súlyosabb. Amiről a jelen

történeti pillanatban szó van, az a tömegesen fellépő embertelenné válásnak olyan legázoló ereje, amely elől kitérni éppoly kevésbé lehet, mint azt feltartóztatni. Hogyan? Van érző lény, aki látja, hogy egész népek észvesztő sebességgel zuhannak az állati lét alá és szótlanul megállja? De van olyan ostoba, aki látja, hogy egész népek, mint a lavinák gurulnak le a hegyről, amelyre százezer év alatt kapaszkodtak fel és azt higgye, ha ő kiáltozni kezd, a lavina meg fog állni? Mindenképpen arról van szó hogy az emberiség túlnyomó nagy többsége az emberi létezés körét elhagyni készül. A népek nagy része leszakad és elmerül. Ez a leszakadás természetesen irtózatossá fizikai és biológiai és pszichológiai erőmennyiséget szabadít fel és ez az erőmennyiség azokat, akik nem merülnek el, valósággal a magasba repíti. Az emberiség így ketté szakad. Amelyik lezuhan, abból lesz a yahoo, vagy a robotos, vagy akár a csirihau. Mindegy. A szubhumánus lény. Amelyik felröppen, abból valami félszellem, féllélek, félangyal. Az emberi közép helye pedig üres marad.

A helyzet azonban minden valószínűség szerint még ennél is sokkal súlyosabb. Persze pontosan senki sem tudhatja, de aki esetleg sejtené, óvakodna beszélni róla. Arra a kérdésre pedig, hogy miért, azt kellene válaszolni: mert a jelent már a csirihau, vagy más féreg oly inkubációs idejének kell tekinteni, amikor a lény maga ugyan még nem él, de a létrehozásában közreműködő erők rendkívül érzékenyek s azt, aki az új lényt ócsárolja, elpusztítanak. Ami egészen természetes. Nem lehet büntetlenül a várandós szülők füle hallatára a még meg nem született gyermeket szidalmazni. Különösen akkor, ha a terhesség ideje oly hosszú volt, a lény alakja oly féltett titok és amikor a gyermek megszületésétől az emberiség oly rendkívül sokat vár.

10.

Egyszerűen tényként még annyit kell elmondani, hogy nálunk, újkori európaiaknál a művészetnek egészen más szerepe van, mint a régieknél volt, vagy mint a színeseknél még ma is. Régebben a művész a világ erőit megfékezte. Rendezte és harmonizálta és megbékítette. E régi művészetnek minden magas teljesítménye, a kínai, a görög, a tolték, az egyiptomi éppen ezért az orphika egy neme volt. Ma azt mondanók, hogy klasszikus. A mű kristály, a megérintett összes erőket végleges alakban rendezte: A mi művészetünk nem a kristály, hanem az örvény jegyében áll. A mi művészeink idéznek. Éppen ezért a régi klasszikus művészettel szemben a mienk varázslat. A világ erőit nem fékezi és nem rendezi, hanem azokat varázsförmuláival felébreszti és felszabadítja. A mi művészetünk nem orphikus, hanem mágikus.

A zenének és a költészetnek, a festészetnek és a regénynek, ezek szerint nálunk egészen különleges fontossága van. A művészet ébreszti fel azokat az erőket, amelyek az emberiséget kormányozzák. A művészet sokkalta fontosabb, mint a tudomány, fontosabb, mint az államhatalom, fontosabb, mint a morál, vagy mint a vallás. A művészet az a kulcs, amellyel az eszme arra, akit eltakar, visszanyitható. A művészet az, ami az ideálokról elmondja azt, ami bennük igazán érdekes. A kapcsolatot a transzcendens erővel egyedül a művész tartotta fenn. Az egyetlen hívő. A hitről pedig tudjuk, hogy hegyeket mozdít meg, vagyis hatalmakat idéz. Ezért most a hívő autonóm módon rendelkezik afölött, hogy milyen erőket idézzon. Milyeneknek adja át a hatalmat, milyeneket távolítson el, emeljen ki, szabadítson fel abból az örvényből, amelynek mágusa a művész.

Ez a tény kedvező és nem kedvező. Kedvező azért, mert az újkori Európában a magasrendű ember a művész volt. Kimondhatatlan veszély lett volna, ha az idéző erők fölött például a gazdasági ember, vagy a tudós, vagy a politikus, vagy a pap, vagyis a hitetlen rendelkezett

volna. Veszély azonban azért, mert a művészek, egészen kivételes esetektől eltekintve erről a képességéről sejtelve sincs és nem is volt. Ilyen kivételes eset kevés volt, Rabelais, Cervantes; Shakespeare, Bach, Velazquez, Rembrandt, Beethoven, Cézanne. Lehet, hogy nincs is több. A többi sok-sok esetet tekintve igazán alig számít. És ha az újkori Európát ez a néhány művész teremtette volna, úgy élnénk, mint a Bach-fúga szólamai és Thelema kolostor tagjai, mint Goethe Itáliában. Olyan egészségesek lennénk, mint Sancho Pansa, olyan humorunk lenne, mint Cervantesnek és olyan szenvedélyesek lennénk, mint egy Beethoven-szonáta. A többi művész nagy mester lehetett és volt is sok, és idézhetett erőket, amelyeknek nem lehetett ellenállni, de a magasabb tudást tekintve mind kontár volt. Nem tudta, mit csinál. Nem tudta, milyen varázslatot idéz a földre és életünkre milyen erőket szabadít.

11.

A modern művészet mintha semmi egyéb nem lenne, mint egy féreg létrehívása és apotheózisa. Idézi az örvényt, amelynek, úgy látszik, legmélyebb fenekéről a legfélelmetesebb erőket kelti fel. E korcs szörnyetegeket Porphyrios elementároknak hívta. Később a kabbalisták basztardoknak mondták. Állítólag a preta (vagyis asztrál) világ legalsó rétegében milliárdszámra élnek. A héber hagyomány szerint Nachash-nak, a vilákgígyónak édes gyermekei. Depravált, a világ minden részéből elűzött és kitiltott söpredék, foszlány és lélekrony, intelligencia és érzés és önálló akarat nélkül, szégyentelen életmohóságának tehetetlen martaléka. Jóra, rosszra egyáltalán tökéletesen érzéketlen. Csak élni akar, élni. Nem egész lény, a létezésnek mindössze homályos nyoma. Alaktalan, ha nem is egészen testetlen, tudatlan, csak derengő szomjú ösztönével lézeng és nyüzsög. Van, aki úgy írja le, hogy láthatatlan pszichikus baktériumhoz lehetne hasonlítani. Uralkodó állapota a szorongás és az alattomos kéjszóvárság. Ha az ember nem védekezik ellene testi és lelki tisztasággal, belefurakszik az ételekbe, a gondolatokba, a beszédbe, a szerelmesek csókjába, az anyatejbe, az imádságba. Belepiszkol az ember fantáziájába, feldúlja a harmonikus barátságokat és házasságokat, népeket egymásra uszít, gyűlölködést szít, pimaszul bemászik az álmodó képeibe és összerondítja a tiszta szándékokat. Mivel láthatatlan és ritkatestű lény és mivel nem ismer tiszteletet és szégyent, számára minden út szabad. Egyetlenegy módon lehet ellene védekezni: világossággal. Napfény, értelem, erkölcs, derű, nyugalom, béke. Mindaz, ami ma nincs. A pantagrueli mágiával. Ahol valaki hazudik, irigy, ahol tilosat gondol, vagy tesz, valamit elrejt, ott milliós számra megjelenik és az embert elárasztja és mint az atmoszféra veszi körül, beletolakszik lélegzetébe, vérébe és májába és elkezd mérgezni. A basztard csak tiszta gondolatokkal, mély meditációkkal, erényes tettekkel, imákkal űzhető el. Ilyenkor nincs hatalma.

Ha a basztard valamely lényt megrohan, azt elfogja a choc en retour, a sötétségbe való visszasóvárgás, az örvény szédülete. Az a lény, ha idejekorán nem védekezik, visszaszédül, mint az iráni hangyaembernek elkezdi hat lába nőni, megfeketedik, összezsugorodik és elkezdi futni és futni és futni, mint az iráni kígyóembernek lesorvad a keze és a lába, elvékonyodik, vére kihűl és a hasán kezd csúszni, mint a csirihaunak keselyűcsőre nő, kurrog, zsivalyog, tépdes, rikácsol, falánk, orvul taszigál, irigy, verekszik és tele van fojtott méreggel.

12.

És eljön az éjszaka, amikor senki sem tehet semmit.

Elkerülhető a katasztrófa? Mi fog történni? És végül, mit lehet tenni?

És eljön az éjszaka, amikor senki sem tehet semmit. Szent Colette egy víziójában látta a lelkeket oly sűrűn, mint ahogy a hó esik, a poklokra hullani. Gigantikus hekatomba, amelyhez képest Michelangelo utolsó ítélete illedelmes jelenet. Ki hozza ezt az ítéletet? Mindenki maga. Iszonyú veszélye van annak, ha az ember a láthatatlant megtagadja és azt hiszi, mert a láthatatlan nem érzékelhető, nincs. Veszélye van, mert ebben a világban tájékozódását elveszti és így a világ legfélelmetesebb erőinek önmagát kiszolgáltatja. Ennek is vége lesz nemsokára. Addig mondják, hogy a lélek tudománytalan, amíg elnyeli a tudomány.

Egyetlenegy dologról van szó. Az örvény szédületéből megszabadulni. A világosság kezét nem elereszteni. Nem engedni a csábításnak, se fel, se le, embernek maradni. Amikor ilyen katasztrófa fenyeget, úgysem lehet megszökni. Aki saját énjének bőrét akarja megmenteni, az máris kezdi tagjait ledobálni, vére kihül és nemsokára hasán csúszik. Aki azt hiszi, hogy a kollektívumban el lehet bújni, annak máris nő a hat lába, elkezd feketedni és fut és fut és fut. Nem kell sem a kígyó, sem a hangya. Jó dolog embernek lenni.

Ha aztán a katasztrófa mégis elkövetkezik, mint Atlantisz esetében, tizenkétezer évvel ezelőtt, vagyis tegnap és más esetekben is, minden valószínűség szerint igen sokszor elkövetkezett, mert hiszen van rossz idő, van vihar, tájfun és számum és szökőár és földrengés és ilyenkor a civilizáció csődöt szokott mondani – és ha a katasztrófa mégis elkövetkezik, az emberiséget valamely ismeretlen vész előnti, az ember ember marad, nem aljasodik el és helyéből nem mozdul. Az újan avatott görögök a tengerbe rohantak és a nagy szent vízben alámerültek. Ez volt a halál és az újjászületés rítusa. Halade mystai! – tengerbe mystések! A tengerbe avatottak. Merüljünk el és szülessünk újjá. Amíg emberek vagyunk, nincs mitől félnünk. A napfény és az értelem világossága a miénk. Fejünket semmiféle irtózatban nem veszítjük el. Embernek kell maradni, és ha jön az ár – Halade mystai!

APOKALYPTIKUS MONOLÓG

1.

Éberségemet azért szeretném, amennyire csak lehet, fokozni és soha nem elveszteni, hogy a halál pillanatában a lélek kiteljesedését egész nagyszerűségében át tudjam élni.

Régebben évenként legalább egyszer, ha csak néhány hétre is, el kellett vonulnom. A külső körülmények mesterséges harmonizálásával ilyenkor sikerült azt a görög nyugalmat megteremtenem, amelynek felületén a békés derű félelmetes varázsa csillogott és az alatta levő vulkáni dübörgés nem ütött át. Csak ilyenkor tudtam, hol vagyok és mit csinálok. Az életet nem lehet megszökni. Bosszúsan és csodálkozva undorodom azoktól, akik még gyermekkorukban sem érezték soha, hogy az élet olyan megszokhatatlan, mint a bor, a nő, vagy az Isten. Kábítószer nem használtam. Ezért szenvedélyesen kellett élnem, ahogy az ember meztelen istennőt szeret. Ha pedig külső elragadtatásoktól nem óvakodtam eléggé, nem a kifulladás veszélye fenyegetett, hanem olyan tűz, amelyen átjutni súlyos égési sebek nélkül nem lehetett.

Az az illúzióm, hogy biztosan határolt világban élek, régen megszűnt. A valóság mágikus és az ember akaratának legkisebb mozdulatára is enged. Nem szörnyű, hogy az embernek minden kívánsága teljesül? Az óceán közepén voltam. És megszűnt hülye reménykedésem abban, hogy a halál megsemmisülés.

A megnyugvásra sok évig nem volt alkalom. Nem lehetett mérleget készíteni. Futni kellett, futni, úgy látszik, végkimerülésig.

Most mégis eljött az idő. Sajátságos alakban érkezett: mint mérsékelt, forrásvízszerűen hűvös érdeklődés, elfogultság nélkül, történeti kíváncsiság, hogy kicsodák is voltak ennek az életnek elődei. Elődöknek láttam őket és apáknak, letörlesztett inkarnációknak, idő előtt elhalt önmagamnak alakjait, idegeneket, akik iránt már bizalmatlan voltam.

A szüntelen halál atmoszférájában hét év telt el. Fölöttem olyan fenyegetéssel, hogy rémületemben évszázadokat tettem meg hetek alatt és milliókat egy év alatt. Végül az összeroppanás következett.

A halál nem nyúlt értem s ezért itt vagyok. Amióta az élet megszokhatatlan idegenszerűsége bennem tudatosra lett, még gondtalanabb lettem, hiszen olyan időbe kerültem, amelyet egyáltalában nem éreztem a magaménak. Eredetileg ez már nem járt nekem. Már csak úgy van itt, mint még egy fogás az ebéd után, amely az étlapon nem szerepelt. Még sokkal kevésbé járandóság, mint azelőtt volt, amikor néha mégis megtörtént, hogy követelésem voltak és igényeket támasztottam. E pillanattól életem mágikus mirákulumszerűsége soha nem szűnt meg. Az élet nem magától értetődik. Azért, mert mint a régiek mondták, az életet nem a természetesség jellemzi, hanem a varázs. Élni annyi, mint megrázva lenni, annyi, mint önkívületben lenni, megrendülve lenni, mint a gyökerekkel kitépve lenni, mint kínlódni és őrzöngeni a meglepetéstől és a csodálkozástól, a fájdalomtól és a zavartól, a borzalomtól és az örömtől, a meghittségtől és a félelemtől, a szenvedéstől és a gyönyörűségtől. Az életnél nincs természetlenebb. Az élet kegyelem. És ezt most tudtam meg, amikor tényleg az lett. Irgalomból vagyok itt, csaknem véletlen és kinyomozhatatlan tünemény.

A körülmények most önmaguktól leegyszerűsödtek. Nem kellett azokat mesterségesen harmonizálni. Egyszerűek lettek, mint a szent vagy a bolond élete, aki a koldulást választja. Minden földi javamat elvesztettem és pedig olyan sokat, hogy pótlására gondolni sem lehetett. Lemondtam. E sannyasin-exisztencia végre teljesen levegőhöz juttatott. Már semmi sem zavar abban, hogy istennőmmel olyan szenvedélyes szerelemben éljek, amilyenben csak tudok. Hozzájárult a csaknem észvesztő egészségre s ez annál nagyobb lett, minél mélyebb a mámor.

Ebben az időben gondoltam először arra, mit jelent az, ha az ember készületlenül hal meg. Amortizált inkarnációimmal különös viszonyba kerültem. Azokban nem sikerült volna meghalni. Legfeljebb meghaltak volna helyettem s engem csávában hagynak. Most a helyzet más. A régi alakokon keresztül láttam, de ezzel az újjal sem vagyok bizalmas.

A halál közelségétől átizzott entuziazmus az, amit éberségnek szeretnék nevezni. Nem odaragadni semmihez, ami mellékes és fölösleges, főként semmihez, ami birtok és tulajdon, ami érdem és erény, fensőbbrendűség és kiválóság, alkalom és ok a kevélységre és hiúságra, semmi többetudás és fontoskodás és koravétség, semmiféle titkos raktár és rejtkehely, dugdosott kincsek, takarékkönyv, életbiztosítás és élelmiszerraktár. Az embernek minél többje van, annál szegényebb. A sannyasinnak mámorán kívül semmije sincs. Ez most az utolsó arc. A legutolsó? Nem tudom. Az entuziazmus, amellyel a küszöbön át lehet lépni s a lélek kiteljesedését egész nagyszerűségében át lehet élni.

Más megsemmisülni és más meghalni. Más értelmetlenül és ájultan a semmibe zuhanni és más éberem átlépni. A halál világossága a létezés legmélyebb rétegeit is áthatja. Ilyen győzedelmes tudommal senki sem tudott meghalni. Hiábavaló is lenne jelen képességeimmel ilyesmiben reménykedni. De szeretném a nagy világosságot átélni, nem készületlenül és nem véletlenül meghalni. Megérni. Ripeness is all. Shakespeare mondja, a legtöbb, amit az ember elérhet, hogy megéri. Ha puha lesz és szelíd, porhanyó és könnyen omlik, ha nem menekül, hanem elébe megy annak, aminek úgyis engedni kell. Vigyázni, hogy az ember el ne tévedjen, vissza ne peregjen, mint azok, akik az átlépés pillanatában életüket elejtik és az visszagombolyodik, mint a felbomló szövet, akik meghalnak és egy pillanat alatt leélik életüket visszafelé.

Ez az a vizsga, amit az ember álmában átél. A modern pszichológia töméntelen ostobaságai közül egyike a legnagyobbaknak, hogy a vizsgálmot erotikus álomnak tartja. Mi értelme van az erotikában annak, ha az ember nem készült? Mi értelme van annak, ha nem tud felelni? Vagyis, ha megbukik? Az impotenciától való félelem? Az erotikus aktus nem vizsga egyszerűen azért, mert sohasem kényszer, hanem a szabadság jegyében áll.

A régiek halotti könyvei tudták, miről van szó. Egyiptomban azt tanították, hogy a restau-n, vagyis a küszöbön az embert faggatni kezdik, szokatlan kérdéseket tesznek fel, ott a helyszínen valóságos rejtvényeket kell megoldania, soha nem látott lényeket ex tempore megnevezni, ismerősöket, akik álruhában vannak, felismerni, furcsa utakon a helyes irányt megtalálni, a labyrinthus-ban nem eltévedni, varázsszavakat és ráolvasásokat mondani. Az álom tudja, hogy az ember akkor vizsgázik, ha a küszöbön átlép. Itt indokolt, ha valaki készületlen, vagy ha a leckét nem tudja, vagy ha nem tud felelni. Igen, itt aztán igazán van értelme annak, ha az ember megbukik, vagy ha átjutott, felsőbb osztályba léphet, vagy pedig ismétlésre utasítják, vagy letette az érettségit. Ripeness is all.

A készülődés egyetlen módja, hogy az ember éberségét fokozza és gyakorolja magát abban, hogy azt soha el ne veszítse. A régiek ezt filozófiának hívták és azt mondták, filozofálni annyi, mint felkészülni a halálra.

A halál pillanatában az emberi élet igen rövid időre teljes egészében és egyszerre kiteljesedik. Valahogyan úgy kellene elképzelni, hogy minden falat kenyér, minden csepp tej, hús és gyümölcs, tészta és bor, víz és hal és főzelék és leves és saláta és szalonna és sajt, amit valaha megevett és megivott, az a sok száz és ezer mázsára, vagy tonnára, vagy hordóra menő étel és ital lényemben egyszerre esedékesé válik és hirtelen olyan térfogatban élek, mintha mindez a táplálék, amit elfogyasztottam, most belém egy időre visszatérne. De nem a táplálék, hanem a tapasztalat. Ebben a percben megjelenik bennem az anyaméhben átélt legeslegelső élettapasztalattól kezdve a halálig minden előérzet, sejtetem, ösztön, vágy, kívánság és szenvedély, megjelenik minden íz, amit valaha átéltem és minden illat, az is, amit anyám mellén éreztem, az is, amit kedvesen ajkán, amit nyáron a hegyoldalon a fenyvesben, az is, amit a háborúban a foszló hullák között, megjelenne minden szó, amit hallottam és mondtam és olvastam és minden könyvre és mondatra emlékeznék pontosan és világosan, minden arcra, amit láttam, megjelenne minden nő, akit megkívántam, látnám a sirályokat a tenger fölött és a bombázott várost, a halott katonákat és hallanám Schumann a-moll koncertjét és az esőcseppeket a víz színén, a sziréna üvöltését és a déli szél suttogását éjszaka, látnám Velencét és Párizst, a fűvészkertet nyári délután és átélném írásaim és gondolataim izgalmát, a félelmeket és a sóvár álmokat, mind, mind egy időben és egyszerre és az egészet. A halál világossága a létezés legrejtettebb rétegeit is áthatja. Ebben a percben nincs titok. Olyan fénybe lépek, amelyben koszos bűneim éppen olyan láthatók, mint hazugságaim, aljas

szándékaim, állhatatlan, nyugtalan, gyenge próbálkozásaim a jóra, a tényleges jó, a buta, az értelmes, a nagy és a silány.

A lélek e kolosszális generálvizsgálatán csak az felel meg, aki a világosság kegyetlen hatalmát kibírja. Igazán csak az halhat meg, aki erre felkészült, a leckét megtanulta és felelni tud.

"A mestermű: mindazt, amit valaha tettem, egyetlen pillanatban látni és megérteni." A nyolcvanéves Goethe mondja ezt a küszöb átlépése előtt közvetlenül.

3.

Az ember nem gondolat, hanem lény. A lényt pedig nem akkor ismerem, ha meghatározom, hanem, ha ismerem a nevét.

A halál percének generál-összefoglalásában, még mielőtt valami egyébbé, biztosan tökéletesebbé átalakulna, az egész életem egyben megjelenik. Azért, hogy teljes lényemnek birtokában legyek, tudjam, hogy ki vagyok. Ha hívnak, tudjak felelni. Ebben a percben valódi lényem megjelenik és valódi nevem eszembe fog jutni.

4.

Gyermekkoromban azt hittem, hogy megváltó vagyok. Ez volt az első nevem. Hároméves sem lehettem. Elég nehéz helyzetben voltam. Tudtam, hogy Jézus a világot megváltotta és így a művet már elvégezték. Azt a határtalanul komplex és komoly valóságérzéklet, amellyel hároméves koromban gondolkoztam, később csak ritkán értem el. Tudtam, hogy semmit sem tehetek, aminek létfontossága ne lenne. Jézustól bizonyos tekintetben rossznéven vettem, hogy a művet elvégezte. De jóhiszemű voltam. Nem voltam reá féltékeny. Nem irigyeltem, már csak azért sem, mert beláttam, a művet jól végezte el, ki tudja, talán jobban, mint én végeztem volna.

Ugyanekkor persze tudtam, hogy másról is van szó. Ez a komoly önvizsgálathoz tartozik és én, mint mondom, akkoriban semmit sem kívántam elkenni. Eltörölhetetlen nyomot akartam hagyni. Olyan tettet akartam, amelynek hatása ezer és ezer évekre terjed és soha nem múlik és nem múlhat el. Meg akartam tenni a nagyot. Meg akartam tenni a legnagyobbat, amit ember egyáltalában tehet. Lényemet a világ arcába örök időkre be akartam vésni. Ez a nagy volt számomra a megváltás.

Mikor életem döntő tapasztalataira gondolok, úgy érzem, hogy a megváltás számomra nem volt merőben jézusi aktus. Örök hírt akartam és uralkodni. De meg volt bennem a művészi halhatatlanság ösztöne is. Mindenképpen a kitörölhetetlen hatás. Azt hiszem, ez a kép egészen közel van Istenhez. Azt kerestem, hogy melyik az a tett, amely számomra ezt megvalósítja. Csak egy mód van rá, megváltónak lenni. A megváltó a halhatatlan mű, az örök hír és a világhatalom.

Ha azonban a dolgot ennyiben hagynám, a hároméves gyermekhez igazságtalan lennék. A megváltás gondolatát nemcsak az örült nagyravágyás ösztönözte. Azt a szüntelen és hiábavaló nagytakarítás-hangulatot, ami a világra olyan jellemző, azonnal felismertem: folyton takarítanak, de a rendetlenség, a por, a piszok mégis egyre nagyobb lesz, egyre több a korom és a féreg. Megszántam őket. Rendelkeztem az erők fölött, amelyekkel rajtuk segíteni lehet.

Senki sem teszi, hát nekem kell. Mikor később Jézus szavát olvastam, a magam gondolatára ismertem: Fölmegyek a mennybe és az egész világot magammal húzom. Tizennégy éves koromban az egyházba ezzel az ígérel vettek fel: Légy hű mindhalálig és neked adom az élet koronáját.

Kevéssel utóbb a feladatot, anélkül, hogy igazi lényemmel feladtam volna, túl nagyra tartottam. Azt gondoltam, hogy megváltó nem leszek, mert az egy kicsit sok. De Keresztelő János leszek, aki a megváltó előtt jár és az ő eljövételét hirdeti. Nem volt rezignáció és visszavonulás. Úgy gondoltam, hogy van emberi nagyság s aki a csúcson áll, az a megváltó. Mindig jön és van, amikor valaki elég nagy ahhoz, hogy az legyen. Ha a dolog másnak nem sikerül, én jogomat fenntartom és a művet átveszem. Egyelőre azonban szerényebb helyre vonulok. Keresztelő János volt a második nevem, bizonyos tekintetben már álnév.

Négyéves koromban szerzetes akartam lenni. Még ma is látom a fehérre meszelt cellát, amelyben néhány bútor áll a magány szimfonikusan intenzív atmoszférájában. Valószínűleg barna csuhában éltem ott, rácsos ablaka délnek nézett a kolostor kertjére, balra a fal mellett volt az ágy, jobbra a szekrény és a mosdó, az ablak mellett az asztal és a szék. A súrolt puhafapadló fehér volt és a cella tökéletesen portalan.

Nem játékaim és testvéreim között voltam szabad, hanem ebben a szobában. Azért éltem, hogy ezt az atmoszférát keressem.

Ebner azt mondja, hogy a nevelés a megvadult elefánt a porcelánboltban. Végül és véletlenül marad ép darab is. És, amikor a nevelés befejeződik, az ember nekiállhat a törött cserepeket ragasztani. Élete végéig talán elkészül vele.

Az én porcelánboltomba kisebb állat tört be, de azért, különösen, amikor iskolába kezdtem járni, elég szép munkát végzett. Ettől az időtől kezdve tizennyolc éves koromig neveimre csak homályosan emlékszem. Nemcsak azért, mert a nevelés fenevadja csörömpölt és a legdrágább kivételével bennem is mindent elcsorbított vagy megrepszett. A dolog ott kezdett félelmetessé válni, hogy tapodtat sem voltam hajlandó engedni annak a büdös mosléknak, amellyel naponta és minden óra minden percében, főként az iskolában, mosdattak s amelyet oly előszeretettel az élet realitásának neveztek. Úgy vettem észre, hogy a serdülő gyermek ennek a visszafelé való keresztelésnek túl könnyen és túl gyorsan enged. Ez a hjailyenavilágvallás. A tanuljmegfiamavalóságnak-engedelmeskedni-magatartást egy pillanatra sem fogadtam el. Soha senkinek sem hittem el, hogy ez a mocsok a realitás.

5.

Realitás volt nekik az ég minden csillagával, amely tulajdonképpen egy kozmikus sarlatán vursliparádéja, realitás az emberi test, amely egy ügyefogyott kontár baklövése, a női szépség, amely a dúvadak léprecsalása, a szerelem, amely kutyakomédia. Realitásnak nevezték azt, ha egymást bemaszatolták, ha mindazt, ami tiszta, leköpdösték, ha azt, ami egyszerű, alattomban kétértelművé tették, ha a becsületben kételkedtek, ha a meleg szív megnyilatkozására hunyorgattak, ha a szenvedélyt kipletykálták, ha a mélységre az orrukat fintorgatták, ha mindazt, ami komoly és igaz és fényes, benyálazták és lekicsinyelték és meghazudtolták és beszennyezték. Ami ezen a realitáson kívül volt, az gyerkőcök éretlen álmodozása, úgynevezett idealizmus. A nemesi züllöttség, a polgári korrupció és a csöcselék ressentiment ja ebben az egy pontban találkozott. Az életet csak, mint ezt a moslékot, voltak hajlandók lenyelni. Csak az elvetemült aljasságnak volt realitása és az életterv azon nyugodott, hogy a

csalásnak és az erőszaknak volt létjogosultsága, ez volt az úgynevezett életrevaló, a kérkedő és a képmutató és a stréber.

Ezt az úgynevezett realitás-világszemléletet a modern társadalom külön e célra szervezett intézménnyel tartja fenn. Ez az intézmény a sajtó. A világ mint trágyagödör, gyűjtőfogház, bordély és zsidóvásár. Az újságolvasástól gyermekkoromtól fogva tartózkodtam. Egész életemben kétszer vettem újságot. Egyszer 1915-ben, egyszer 1940-ben, mind a két esetben háborúban, lényemet közelről érintő hirtelen esemény felől akartam tájékozódni. Mondanom sem kell, hogy a hír mindkét alkalommal hamis volt.

Bennem akkor különös gyanú ébredt. Azt gondoltam, hogy hátha mégis az a valóság, ami gyermekkoromban és a művészen és az Isten közelében tartózkodó emberben él? Hátha az emberek mind valamely hallatlan világtévedés áldozatai? Véleményemben megerősített az, hogy se közel, se távol egyetlen embert se láttam, aki ne lett volna csődben. Csődben úgy, hogy bankrott volt. Csődben úgy; hogy sakk-matt volt. Egyszerűen olyan, aki nem számított és valójában játékon kívül állt. Kivétel nélkül mind. Már akkor sejtettem valamit abból, hogy a valóság mágikus természetű, vagyis, hogy a realitás szakrális. Egyáltalában nem undor és kanális és kutyakomédia. Beethoven és Homeros és Shakespeare és Dosztojevszkij, Corot és Pheidias valósága nem az, Jézusé sem az. Emlékeztem rá, hogy az enyém sem volt az.

És, amikor a nevelés befejezése után az életbe való kilépés ünnepélyes pillanata elkövetkezett, a gázságra rájöttem. Kilépés az életbe persze annyit jelentett, mint kilépés a koszos kéjekbe és az árulásba és a fekete morálpójácáságba.

Minden erőfeszitésem, hogy magamat destruáljam, megbukott. Melankolikus lettem és neuraszténiás. Az én realitásom így volt kénytelen védekezni az ő realitásuk ellen. Az önfeláldozást nem tudtam végrehajtani. Ebben az időben számos igen sötét tettet követtem el. A melankolikusok és az örültek és a gonosztevők fejlődéstörténetét csak később értettem meg. Nietzsche a gonosztevőt a modern társadalom egyetlen intakt emberének tartja, akiben még van erő ez ellen az életrend ellen tiltakozni. Ebben az időben a nevem valószínűleg az ágyrajáró volt. Dosztojevszkij-figura, kétségbeesett és züllött fiatalember. Mélységes depresszióm jele volt annak, hogy nem adtam fel semmit. Ez az ágyrajáró, ez a magányos vakondok, ez a sötét földalatti rossz lelkiismeretű csavargó már akkor nagyon sokat tudott. Nyelveket, tudományt, hallatlanul sokat olvasott, emberismerete volt, ipart is tanult, volt kocsis, vándorlegény, pékinas, és háziszolga, volt vagy kétszáz zeneműve és több írói kézírata. Most egy könyvben horogra akadt. A könyv azt mondta, hogy nincs is kereszténység. Na ugye! Első pillanatban dühroham fogott el. Becsaptak? Aztán csupa diadal lettem. Nincs kereszténység. Minden gázságom igazolva van. És a hároméves gyermek helyeselt. Azt mondta: ugye, mégis csak szükség van a megváltóra?

Minden emberi mértéket meghaladó tanulási szenvedély fogott el. Lélektan, vallás, filozófia, néprajz, főként primitív népek, társadalomtan, történet, művészetek, irodalmak, őskor, kelet, középkor, nyelvek, zene, archeológia. Ez az idő ismét hét évig tartott.

6.

Első zenei és írott műveimet ma sem értem eléggé. Tizenöt éves koromban keletkeztek egészen önmaguktól. Két év alatt vagy száz zeneművet és vagy ezer lapot írtam. Elképzelhetetlen tevékenység és elképzelhetetlenül alacsony színvonal. Semmi közük sem volt sem a melankolikus szerzeteshez, sem Keresztelő Jánoshoz, sem a megváltóhoz, de az

ágyrajáróhoz sem. Különösen ízetlen unalom és elcsépett fecsegés. Még édeskés is, émelyítő, csupa közhely és mindenekfölött bántóan középserű. Volt-e különös okom arra, hogy magamat a játékból csaknem tudatosan kihagyjam? Nem mertem magamat belevetni? Miért?

Fiatalkori műveim közül a legtöbb a zongoraverseny volt. De valódi életemnek nyoma sem volt benne. Az alkotói kényszer elemi módon nyilatkozott meg, de életemtől érintetlenül, elavult kisvárosi vonalon.

Most, hogy a könyvtárba halálugrást tettem, ez a kérdés a felszínre került. A legintenzívebb stílusokat kerestem. De, amit magam írtam, sértően jelentéktelen maradt. Tanulni. Még többet tanulni. Azt gondoltam, ha magam tudással színültig töltöm, végül is meg kell nyilatkoznia annak. Minek? Minek is kell megnyilatkozni?

Mindazt, amit tanultam, magamra vettem. Semmi sem maradt objektum. Én voltam a karakterológiai alany, a primitív és az őskori és a keleti ember, a szankszrit, a kínai, az egyiptomi, az azték, a héber, a perui, a görög, a középkori, a piramis, a kabbalah, az eleusisi misztérium, a sankhya, a quipu, az arithmológia. A világrészek és az országok és a korok bennem mind country of the mind lett. Azt hiszem, inkább átéltem azokat, mintha ott lettem volna.

Az embertelen erőfeszítésbe belebetegedtem. A betegségnek kis hűlésen kívül semmiféle testi oka nem volt. A legsúlyosabb mérgezési tünetek jelentkeztek. Utóbb azt mondták, allergia. Egy hétig negyvenfokos lázban feküdtem. Az volt a kényszerképzetem, hogy a "helyes" irányba megyek. Pontosan így, a helyes irányba. A halál felé mentem. Egy barátom látogatott meg. Észrevette, hogy fordított arccal haladok. Rémülten kiáltozott és felrázott. Értettem, de mindig arra gondoltam: hiszen jó irányba megyek, erre van a kijárat. Már láttam a túlvilág kapuját. Olyan volt, mint Brueghel tája "Pál apostol megtérése" című képén, vagy még inkább olyan, mint Csontváry Nagy Cédrusa. Aztán visszafordultam. Soha életemben semmi sem volt olyan nagyon nehéz. Vízióm volt. Éreztem, hogy belül két lény küzd. Egy perccel később valami irtózatost csavart rajtam és én szememmel láttam a kínai sárkányt belőlem kirepülni. Síváran és csalódottan nézett vissza reám, a zsákmányra, akit kénytelen volt elhagyni.

Ha valaha beteg lennék, ismét így szeretném. Alchimista betegség volt. Nagy adag sulphurt raktároztam fel magamban, az meggyulladt és mindent, ami szemét volt, elégetett. Az orvos azt mondta, hogy a betegség tizenöt évvel meghosszabbította életemet.

A lábadozás hat hete alatt az újjászületés tisztaságának gyönyörében fürödtem. Kutyaímmal sétáltam a kertben. A már-már megszokott élet ismét mirákulummá lett. Ismét minden pillanatban reszketni tudtam. Ez volt a negyedik inkarnáció.

7.

Következik az idő, amit a repaganisation korszakának neveztem el.

Déli szigeten történt. Egy júliusi hajnalon a tenger partjára indultam olyan sziklák között, amelyekről elég távol kellett lépni, mert még a tegnapi hőségtől izzottak. A levegő már akkor égett. A fürdő után a felkelő naptól lángoló erdön jöttem át és a temetőbe léptem. A bejáratnál néhány lépésnyire virágzó rózsaszín leanderfa állt. A reggeli párában a fa és a fenyves és a tenger illata elernyesztett. A fa alá a langyos márványra feküdtem. Lehetett egy óra, talán kettő. Lehetett egy fél másodperc. Nem tudom. Soha mélyebben nem aludtam s abban a

pillanatban, amikor az álom vizéből a felszínre bukkantam, irtózatos és fájdalmas gyönyör csípését éreztem pont a szívemen, olyat, mint a kígyómarás, de észvesztő kéj volt, olyan, mint egy arany villanás, mintha egy töredék másodpercre az üdvözültek kertjébe pillantottam volna.

Sejtelmem sem volt arról, hogy mi történt. Csak azt tudtam, hogy olyasmi volt, aminek megisméltődéséért nem is lehet küzdeni. Tökéletesen reménytelen. Ha mégis, csak egészen kicsiny esélyem lett volna rá, azt hiszem, mint Faust, eladtam volna magam érte.

Ezt a maró gyönyört és szívettépő kéjt pogány üdvösségnek hívom. Következménye volt a szenvedélyes erőfeszítésnek, amely a világot a látszat félelmetesen ragyogó fátyolán tartja és a mélységeket leszakítja róla. Ez a héroikus idill. Ez, mint Nietzsche mondja, a Schein aus Tiefe, amikor valaki olyan mélységekbe ért, hogy a nyugalmat csak a felület káprázatában találja meg.

A következmény pedig irtózatos. A felszínről letépett mélységben vulkáni dübörgés támadt. Egyelőre azonban kimondhatatlan diadal a fátyol és az örvény között szédítő balansz.

Ha valaha, ebben a pogány üdvösségben akartam volna örök lenni. De, úgy látszik, ez is kevés volt. Nem kívántam túl korán boldog lenni. Félrefordulok, ha olyan embert látok, aki a legkisebb morzsát is mohón kapkodja s magának szájalmas boldogságot képes építeni. Megtörtént, hogy bűnös módon törtem össze biztos üdvösséget csak azért, mert a magam számára kicsinynek találtam. Amin mindig csodálkoztam, az az önmagamról táplált vélemény rendkívüli nagysága, az öntiszteletnek az az eszelős mértéke, amellyel magamat a legmagasabb sors számára is méltónak ítéltam, amellyel természetesnek tartottam a magam számára egészen ritka fensőbbrendűséget – mialatt a fekete sokaságot elámuló csodálkozással meg kellett vetnem, hogy miért nézi magát ilyen hitványnak és miért nem tartja magát méltónak ennél különbre.

Ezer évre kell cselekedni. Akkor pedig azt gondoltam, hogy ez az ezer év az a pillanat, ami éppen jelen van. Ebbe kell magamat belevetni. A pillanatba való ugrás titka a salto immortale. Ez a halhatatlanság.

Mikor az önkívületnek ezt a fokát megtaláltam, vonzó erejét minden külső becsvágy, kitűnés, emberi megbecsülés, hír, vagyon, kényelem, tekintély, hatás, egyik pillanatról a másikra elvesztette. Az arany villanásban éltem. A dübörgő mélység fenyegetése és a felszín észbontó ragyogása között kifeszített selyemszálon táncolni. Ez volt a tündöklő kábulat és az elviselhetetlenségig felcsigázott életveszély. Ez volt a görögök égszínkéi örülete, a mediterrán tenger bűvös káprázata, a görög megdicsőülés.

8.

Hódolat a mesternek! Hódolat az Égi Mester földi alakjának! Hódolat, háromszor hódolat!

Nem volt különös ember. Külsejéről ismertem őt, ágyrajáró volt. Én akkor a repaganisation vége felé tartottam. Az üdvözülés pillanatában az a gyanú villant fel bennem, hogy isten vagyok. Most ez a hybris már éreztette hatását. Olyan lettem, mint a megkövesedett éjszaka. A Mester érintésére fekélyeim felfakadtak. Aztán felvágta hasamat, megnyitotta koponyámat, belebújt sebeimbe. Ezredrész annyit tanult és tízezerszer többet tudott.

Értelemben készen voltam. Agyamban mindazt, amit ötezer év alatt írtak, felhalmoztam. A tudás sohasem maradt objektum. Minden szót magamra vettem. De mégis volt valami hiba. A Mester azt mondta, hogy igazi lényem üvegkoporsóban van. Mindent lát, hall, tud, de üvegen keresztül. Nem volt erőm a koporsót betörni. Ő betörte.

Télvégi éjszaka volt. Egyedül laktam a hegyoldalon. Akkor tudtam meg, hogy mi a különbség a halál és a megsemmisülés között. Egész éjjel a nihil előterében lebegtem, felhősziürke tetőtlen és feneketlen szakadékban. Imádkoztam és könyörögtem, minden tanult és olvasott varázslatot felidéztem. Semmi sem használt és senki sem felelt. Másnap azt kérdezték: Halálfélelmed van? Azt mondom, nem, nem a haláltól, a megsemmisüléstől félek. Dideregtem. A Mester nagyszerűen viselkedett. Ahelyett, hogy vigasztalt volna, még nagyobbát sújtott reám. Öngyilkos lettem volna, ha ezt a kiutat meghagyta volna. De ezt is elvette. El akartam égetni a műveimet, de a Mester fitymálva mondta: Ez az öngyilkosságnak csak másik faja. Nem lehetett elbűjni.

Tibeti nyelven azt mondhatnám, hogy évek hosszú során, a koszrealitástól való undorom következtében legjobb erőimből kilkhor-t építettem és vele magamat azonosítottam. Ez volt az a bizonyos "isten", a megkövesedett éjszaka. A Mester a bálványt szétzúzta. Én azonban már annyira összenőttem vele, hogy csaknem én is vele pusztultam. A Mester tudta, de azt mondta: Lárvaként élni úgysem érdemes. Ha elpusztultam volna, igazán nem lett volna kár. De így, hogy a műtétet kibírtam és vámpíromtól megszabadulok, elkezdhetek élni. Mert ez eddig igazán semmi sem volt. Ha azonban valaha is magamból mégegyszer bálványt csinállok, elvesztem. Ebből a koporsóból csak egyszer lehet kilépni. Vigyázz! Csak egyszer.

Álmomban láttam kilkhor-om arcát. Vörös férfiarc volt, zöld szemekkel. Soha olyan megkínzott, olyan összeszorított fogakkal önmagába tíz körmével kapaszkodó arcot nem láttam. Eszelős őrült volt, de titkát nem ismertem meg. Valószínűleg rettenetesen szenvedett, de nem tudta, miért. Én sem tudtam. Azt hiszem, egészen kevésen múlt, hogy ez az ember valami egészen nagyot tegyen. De abba az egészen kevésbe beleszorult. Sohasem fogom megtudni, hogy ez az egészen kevés mi volt.

Nagyon lassan gyógyultam. Olyan érzékeny voltam, hogy a világ pusztja jelenléte fáj. Tetőtől talpig seb voltam, de már tiszta és egészséges seb. A melankólia nyomtalanul eltűnt. Különös, egyre növekvő világosság támadt bennem. Abban az időben, amikor műveimet el akartam égetni, azt álmodtam, hogy sötét rembrandtbarna fallal állottam szemben. A fal előtt állt Jézus, úgy, ahogy soha és sehol sem láttam. Elképzелhetetlen erőteljes alakban, olyan csontokkal és izmokkal, hogy az első pillanatra fel sem ismertem. Csak aztán értettem meg, hogy ez Jézus Logos-alakja. A létezés legnagyobb hatalma. Kezében könyv volt és azt nékem nyújtotta.

Az irtózatosan meggyötört lélek kínjában kiizzadja magából az áldott tudás legelső cseppjét.

9.

Közben még egy inkarnációt kellett leélni. A bálvány építését mégis megkíséreltem. Túlságosan veszélyes és tilos volt és ezért nem tudtam ellenállni. Szerencsére nem sikerült. Úgy látszik, védelem alatt állottam. Ez volt a keleti halhatatlanság korszaka, a hetedik hetes, de már csak hat évig tartott. Egyet sikerült megtakarítani.

Ilyen kifejezéseket, mint megváltó, Keresztelő János, ágyrajáró, pogány üdvözülés, keleti halhatatlanság, egészen nyugodtan használhatok. Ezek a szavak, amelyek kizárják azokat, akiknek ebből megérteni bármit is tilos, és ezek azok a szavak, amelyek összekötnek azokkal, akiknek erre szükségük van. Erről mást és többet mondani fölösleges.

A keleti halhatatlanság félreértésből fakadt, mint ahogy a legtöbb inkarnáció félreértésből, vagyis éberségihiányból fakad. Az én esetemben is így volt. Ha gyermekkoromhoz hű maradok, sorsom a halál pillanatának nagyszerű kiteljesedéséig simán futott volna. De elárultam magam és így hétszeresen kellett bűnhődnöm. Azt szokták mondani, nem baj, legalább az ember tanul. Nem mondhatom. A legtöbb, amit tanultam, fölösleges volt. Első tudásomhoz képest mindenestre az. A keleti halhatatlanság is. A Mester avatása után nem egy valamely irányba, hanem minden irányba kezdtem nőni. A vonal átalakult gömbbé. Az ilyen gömbnövésben az időjelentősége egészen más. Itt az ember állandóan érintkezik azzal, ami az időn túl van. Állandó érintkezésben áll a középponttal.

Minden rendben volt, mégis féltem. Attól féltem, hogy tilos örülni. Kishitűség! Attól féltem, hogy a kereszt szenvedés, keserű, borzalom, sötétség, reszketés, Nem akartam. Kelet, az más, gondoltam. Az Upanishadokat olvastam és Chuang-ce-t. A tücsök-halhatatlanságot akartam elérni. A hírt, a rangot, a becsvágyat, a hatást és egyebet már a repaganisation óta nem vettem komolyan. Most a nevezetes névtelenség kellett. A magányos hegycsúcs és a mosoly. Még nem tudtam, hogy a szenvedő Jézus és a ragyogó Jézus egy. Csak az ragyoghat, aki szenved. Ez a tündöklő kereszt értelme. A derű azért olyan árnyéktalanul tiszta és azért szikrázik, mert abban az öröm és a fájdalom egy. Csak az tud mosolyogni, aki ezt az egyensúlyt megteremtette. Akkor ezt még nem értettem.

10.

Ez az élet sem múlt el nyomtalanul. Egy napon egyedül hazafelé tartottam és műveim iránt való elintézetlen magatartásom nem éppen készületlenül, de annál váratlanabban egyetlen pillanat alatt tisztázódott. Azt a botor mű-komédiát, amit általában űztek, már meg sem vettem. A művész megcsinálja a fenénagy reprezentációt és közben maga silány marad. A mű a nagy parádé. Csak a szerzőt ne bolygassuk. Az elsüllyed a konjunktúrában. Már a héroikus idill óta sohasem írtam magamról helyzetjelentést, hanem a magamon túl való sóvárgás szenvedélyét éltem. A kifejezőművészet ügyefogyott öntetszelgés. Ebből a szempontból mestereim a legjobbak voltak. Nietzsche Überschöpfungnak hívja azt, amikor valaki nem tükrébe mered, hanem saját tökéletességét idézi. Másfajta írásnak, vagy művészetnek számomra semmi értelme sincs.

Valaki, aki nagyon szeret, abban a pillanatban megsúgta, hogy a műhöz hozzáragadni éppen olyan rossz, mint azt lerázni. Ha hozzáragadok, szuverenitásomat elvesztem. Ha lerázom, nyegle vagyok, vagy rezignálok. Miért írok? Mert az írás számomra az intenzitás olyan fokát hozza, amelyet írás nélkül nem érek el. Csaknem minden lényegeset az írásban tudtam meg. És most hálás vagyok műveimnek, hogy oly sok mindenre megtanítottak. Tisztelem őket, mert magasabbra vittek, mint amilyen magasra magam erejéből jutottam volna. Ragaszkodni hozzájuk? Mi ketten, a mű és én, dolgunkat egymással elvégeztük.

Másfél évvel később a művekre rászakadt az égő ház és elpusztultak.

Most, hogy ezt így végiggondolom, a Logos-álmot teljesen megértem s azt, hogy Jézus a könyvet miért nyújtotta nekem. Akkor úgy értelmeztem, hogy nekem adja a könyv dicsőségét.

Ez rossz. Most látom, hogy a Logos-közelséget adta nekem, az írni-tudást, amely a tudás magasabb foka.

Micsoda felszabadulás! Nem szolgálom többé saját műveimet. Ez több, mint a nevezetes névtelenség. Nem kell törődnöm többé még azzal sem, hogy nem törődöm velük. Mi lesz azzal, ha valami elkészült?

Az utolsó félelem pedig a következő volt. Mesterem feltárta előttem a teljes felszabadulás lehetőségét. A szakadatlan és mindig megújuló szenvedésnek véget vethetek. Rajtam múlik. S ezért erőfeszítem arra irányult, hogy ezt a feladatot végrehajtsam. Az erőfeszítésből egy idő múlva görcs lett. Elkezdtem a visszatéréstől félni. Időnkint rohamokban dolgoztam, kilépni, kilépni. Mintha verseny lett volna. S mint ilyenkor lenni szokott, az erőfeszítés az ellenkező eredményt érte el. Ha az ember meg akar szökni, nagyobb veszélyt idéz elő, mint amilyen az, ami elől szökni akart. A visszatéréstől való félelmemben belemenekültem Isten haragjába.

Isten haragja ismét olyan kifejezés, mint megváltó, a héroikus idill, vagy a keleti halhatatlanság, annak szól, akit hív, a többinek tilalom.

Számomra elviselhetetlen volt, hogy a nevezetes névtelenség hegycsúcs-mosolya ilyen véget érjen. Minden izmom meglazult. Megteltem nehéz, izzadó, nyúlós fájdalommal és félttem, folyton félttem. A félelemtől sírógörcseim voltak. Éjjel nem mertem levetkőzni a félelemtől, állandó menekülésre készen álltam. Menekülni? Hová?

Tudtam, hol vagyok, mert akkor már Mesterem jóvoltából mindent tudtam, amit emberi lény tudhat. Tudtam, hogy ez itt Isten haragja, amit Böhme a középpontok középpontjában égő emésztő tűznek nevez. Tudtam azt is, hogy ide senki sem jut el véletlenül. Aki itt van, az maga jött ide. Ó, nagyon sokat tudtam, de semmi sem használt. Ez az örvény mélypontja.

11.

A legnagyobb dologra még túlságosan puha voltam. Ha a hároméves gyermek biztonsága meg lett volna! Milyen kishitű lettem! Kerestem a görög, kerestem a keleti halhatatlanságot. Milyen kevés. Nem voltam elég nagylelkű, hogy méltónak találjam magam valamennyi halhatatlanságra. Para venir a serlo todo, mondja Keresztes Szent János: a létezés teljességét elérni. Birtokában lenni az egésznek. Félttem az újjászületéstől, de nem tudtam elkerülni. A hetedik inkarnációnak is meg kellett halni, irtózatos kínhalállal, Isten haragjában el kellett pusztulnia. Teljes ragyogásában megjelent az élet, valódi alakjában, mint kegyelem. Nincs szó többé káprázatos paradicsomokról. Minden izgalom elveszett. Egészen egyszerű lett, csaknem színtelen. Ahogy egyszerű és színtelen a fény.

Az összes félelmeket lefélni most és mindörökké.

A kishalálokban elég gyakorlatot szereztem és már készülődhetek a nagyra.

Ez az arany-színtelen élet nem várt ajándék és kegyelem. Nem a nagy embert kellett kidolgozni és nem a géniuszt és nem a történeti csodát és szobrot. Ezt a színtelent és ezt az egyszerűt. Legutolsó inkarnációmban ragadt mindaz, ami számbavehető vagyon és birtok volt. Nem kellett, mint a gazdag ifjúnak, eladni semmit. A bomba ettől a fáradságtól megkímélt. Sem elnök, sem igazgató, sem vezér, sem gazdag nem akarok lenni. Ilyen kicsiny céljaim nincsenek. Szabad koldusnak lenni, aki még azt sem tartja számon, hogy valami

nagyot akar, nincs becsvágya, nem akar parancsolni és semmit sem tud jobban, mint más. Ez a sannyasin. Az ifjúkorban kezdődött felbomlás ide ért. Nem kívánok nagy műveket teremteni, hanem magát a létezést elérni úgy, hogy ezt sugározzam arra, akinek kell. Mert arról, hogy a világot magammal húzzam, nem mondom le. Ha feljutok, a világot magammal húzom, ez az imitatio Christi. Ebben a távlatban a halál nem túl jelentékeny. Nem vagyok elhagyatva. A gondviselést minden pillanatban érzem. És én sem hagyok el senkit.

Eddig a létezés legmagasabb intenzitása az írás volt. Most ez a dialógus lett. Az első emberrel való beszéd. Szent ez az ember? Milyen ostoba szó! Ha meg akarnak vele valakit fogni. A műszenvédélyt követte az emberszenvédély, mert szenvedély nélkül ugyan lehet, de nem érdemes élni.

Milyen különös. Micsoda kín, micsoda meglepetés, micsoda szégyen és szenvedés, megrökönyödés és utálat, hogy ezt Rajta és rajtam kívül olyan kevesen látják. Még mindig vannak, akik előtt gyűlöletessé lettem, mint botrány és gonosztevő. Tud az ember valaha is a más ember által rávetített képektől megszabadulni? Vagy viselni kell ezt is, mint a többit?

12.

Olyasvalamit látok, ami idegenszerű és félelmetes s amelynek különös módon vagyok tanúja, nézője és cselekvője. Olyan módon, hogy amikor nézem, cselekszem is és tudom is és ítélek is és vagyok. De reám visszanéz, engem cselekszik, engem tud, engem ítél, engem van.

A kettő pedig egy. Nem saját tudatomban látom magam, hanem az ő szemében és én csak tükör vagyok, amelyben látom, amint ő cselekszik engem és gondol engem és ítél fölöttem.

Ebben a percben minden tudományos és művészi szóhasználat egyoldalú. Misztikus? Most ezt a szót is elvetem. Konkrét. Elemi őstapasztalatról van szó. Elemi logosok felismerése ez, amelyek abban a pillanatban keletkeznek, amikor azokat megismerem. A logos szó. A szó létformáló hatalom. Külső? Belső? Van ennek a kérdésnek értelme? Saint-Martin azt mondja, hogy kint azt kell megcsinálni, amit az ember bent elmulaszt. Hét logost ismertem meg, hét szót, hét embert, hét arcot, hét nevet.

Most, ahogy gondolkozom és beszélek, hallom magamban a magamról való beszéd mámorát és az éntől való részegség állapotát élvezem. Ha titkolnám, elárulna és lefokozna. Így, hogy bevallom, csak a látás erejét növeli. Az én? Ha arra jó, hogy az ember gyilkoljon vele, miért ne lenne jó arra, hogy lerészegedjék tőle? Semmitől sem riadok vissza. Nem tisztelem különösebben sem az ént, sem az ellenkezőjét. Az én esetemben is, mint másban, minden attól függ, hajlandó vagyok-e feláldozni valamiért, ami több.

Ennek a mámorának köszönhetem, hogy megtaláltam életemben a primordiális logost. Első és örök nevemet, talán azt, amelyen a küszöb átlépésekor szólítani fognak. Úgy látszik, azért maradtam gyermek. Ezért tudok még mindig csúfolódni, ezért tudnak megcsalni és ezért vagyok sebezhető. Ha eszembe jutna valamire büszkének lenni, erre lennék. Az elemi őstapasztalat, amiből az ember él, saját neve. A karakter-exisztencia és az időtlen esszencia gyújtópontja. Az ember ebben a pontban konkrét és igaz. A többi csak inkarnáció. Ez volt a módszerem ahhoz, hogy létezési helyemet ki tudjam számítani.

Csak végleges dolgokat érdemes írni. Életrajz? – mint amelyet az üdvhadsereg tagjai mondanak az utcasarkon, amikor megtérésük történetét éneklük. Ez az irodalom körébe

tartozik. Szeretném az életszentségről szóló tudomány alapjait megvetni. Ez az, amit magamban hieratikának nevezek. Éberségemet szeretném fokozni és soha nem elveszteni, hogy a halál pillanatában a lélek kiteljesedését át tudjam élni.

ARLEQUIN

1.

Amíg Rómeó a csinos Rózába szerelmes, egy kicsit érzékeny, de pontosan úgy viselkedik és úgy beszél, mint a többi. Abban a percben, amikor Júliát megismeri, elkezd félrebeszélni. Szokatlan szavakat mond és azokat furcsa értelemben használja. Néha bizarr, többször groteszk, még többször teljesen értelmetlen. Minél bolondabbul szeret, annál bolondabbul viselkedik és beszél. Nyelve, mintha hirtelen a többinél egy oktávval magasabbra ugrott volna.

Amíg Hamlet apjának szellemével nem találkozik, egy kicsit búskomor, de pontosan úgy viselkedik és úgy beszél, mint a többi. Abban a percben, amikor apját meglátja, elkezd félrebeszélni. És micsoda meglepetés! Ugyanabban a percben, kiderül, hogy nem ő, hanem a többi beszél félre, s ő az, aki helyesen beszél. A többi a maga nyelvét gyanútlanul tovább használja, Rómeó és Hamlet badarságait rosszállóan hallgatja. De bennünket, akik a drámát pártatlan helyről látjuk, ez már nem tud megtéveszteni. Egészen jól tudjuk, hogy Rómeó és Hamlet beszél helyesen és a többi beszél félre és mellé. Tudjuk, hogy azért használnak szokatlan szavakat furcsa értelemben, azért gyártanak szójátékot, mert, mint Shakespeare mondja, a világ kizökken és nyelvük mintha egy oktávval magasabbra ugrott volna.

Mialatt a többi a félre- és mellébeszélést gyanútlanul tovább folytatja, Rómeó és Hamlet elkezd pontosan a helyzethez mért szavakat használni. Micsoda helyzethez? Ostoba kérdés. Hát ahhoz a helyzethez, ami van. A többiek az egészről egy hangot sem értenek. Micsoda dologból? Ostoba kérdés. Hát abból a dologból, ami történik. A többiek azt hiszik, hogy itt a létezésnek veszedelmes, sőt kártékony, sőt tilos felfokozásáról van szó. De bennünket, akik a drámát pártatlan helyről látjuk, ez már nem tud megtéveszteni. Egészen jól látjuk, hogy semmiféle felfokozás nem történt. A többiek Rómeóhoz és Hamlethez képest a nemlétezésben vannak. És abban a percben, amikor Rómeó Júliát megismeri, vagy, amikor Hamlet apja szellemével találkozik, vagyis amikor a világ kizökken, a nemlétezőkből hirtelen létezők lesznek. S amikor létezők lesznek, elkezdnek beszélni és pontosan a helyzethez mért szavakat használni úgy, mint akik a dolgot pontosan értik. Semmiféle veszedelmes, sőt kártékony, sőt tilos felfokozás nem történt. Nincs szó félrebeszéléstről. Nincs szó arról, hogy minél bolondabbak lesznek, annál bolondabbakat beszélnek. Ezt csak a többi hiszi. Mi, akik a drámát pártatlan helyről nézzük, tudjuk, hogy a többiek egyszerűen nem számítanak, a drámában egyedül Rómeó és Hamlet a létező.

2.

Arra a megkülönböztetésre, amit már egészen régen meg kellett volna tenni, soha kedvezőbb alkalom nem volt. Van művészet, amely geometrikus és értelmes, csaknem pythagoreus és klasszikus, de mindenképpen valamely rend ihletéből él, és ehhez képest az arányt és a bizonyosságot és a tudást sugározza. Ezt a művészetet orfikusnak lehet hívni, nem azért, mert Orpheus találta ki, hanem, mert Európában legmagasabb foka az orpheusi görög klasszika. Orfikus végül az egyiptomi művészet is, a tibeti, sok tekintetben a kínai, a tolték, a gótika, a reneszánsz. Az orfikus művészet megfélemező művészet. Nagy példája a keleti yantra. Az

erőket, amelyekhez nyúl, rendezi. Ezért minden orfika nagy célja a harmónia. S ezért értelmes, geometrikus és arányos és ezért él a rend ihletéből és ezért legmagasabb foka a görög klasszika.

Minden művészetben a rendező és a fegyelmező és a megfélemező mozzanat mellett ott van és megvan az idéző mozzanat. Ez a mágikus művészet, amely időnként kitör s amely az orfikát Európában csaknem teljesen lerohanta. A mágikus művészet nem fékez meg, hanem éppen idéz. Nem értelmes, hanem imaginatív. Nem a harmóniában él, hanem a mámorban. Nem a bizonyosságot keresi, hanem az entuziazmust. Az erőket, amelyekhez nyúl, felszabadítja.

Jellegzetes mű a Divina Commedia, az orfika egyik csúcspontja. A poklok fenekétől a legmagasabb mennyországig az összes erőket rendezi és megfélemezi. Jellegzetes mágikus mű Dosztojevszkij Ördögök-je. Ez a mű, amelyben Sztavrogin a tábornokkal nyugodtan beszélget, de egyszerre minden ok és előzmény nélkül feláll, a tábornokhoz lép és fülébe harap.

"Általában borzasztó dolog a zene, írja Tolsztoj – mi is az tulajdonképpen? Én nem tudom. Mi a zene? Mit csinál? Azt mondják, a zene hat, borzasztóan hat, de egyáltalán nem lélekemelő módon. Nem lelket felemelő módon, vagy lealacsonyító módon, hanem lelket felizgató módon hat. A zene hatása alatt úgy látszik, valamit értek, amit nem értek, hogy képes vagyok valamire, amire pedig nem vagyok képes."

Tolsztoj ezekkel a szavakkal Beethoven mágikus zenéjét jellemzi. A zene lelket felizgató módon hat. Nem lelket felemelő, vagy lealacsonyító, hanem felizgató módon. A beethoveni zene idéző zene. Mágikus zene, mint ahogy Dosztojevszkij írása mágikus írás. Ez a lelket felizgató művészet, szemben a lelket megfélemező művészettel, a mágikus művészet, szemben az orfikus művészettel, amikor képes vagyok valamire, amire pedig nem vagyok képes, amikor értek valamit, amit nem értek. Ez a mágia. Ez a mámor és az imagináció és az entuziazmus. Az orfikus művészet mindent a helyére tesz és kiegyensúlyoz és fegyelmez és a lelket felemelő módon hat, mint Pindaros ódája, vagy a Divina Commedia vagy egy Bach-fúga, vagy a Parthenon, vagy egy Raffael-kép. A mágikus művészet a mélységet felidéző és az egyensúlyt felbontó művészet, amely lelket felizgató módon hat, mint a Faust, vagy egy Beethoven-szonáta, vagy egy Van Gogh-kép, vagy egy kései Michelangelo-szobor. Az orfikus művészet emblémája a kristály, a mágikusé az örvény. Orfikus a Bibliának ez a mondata: Kezdetben teremté Isten a mennyet és a földet. Mágikus Tolsztojnak ez a mondata: Csak akkor kezdődik az élet, ha az ember nem tudja, hogy mi lesz.

Amikor Rómeó Júliát megismeri és amikor Hamlet apja szellemével találkozik, egyszerre és hirtelen és egy pillanat alatt a megfélemezés állapotából az izgalom állapotába lép át. Létezésének összefüggései egy pillanat alatt megváltoznak. Nem a kristályban él, az örvényben van. Kizökönt a világ, mondja Shakespeare. Ez az entuziazmus, és az imagináció és a mámor. Nincs rend többé. Értek valamit, amit nem értek. Csak akkor kezdődik az élet, ha nem tudom, mi lesz. Rómeó és Hamlet valami döntő dologra jön rá. A többi ember rosszul értékel és rosszul kalkulál és hibásan számol és leszűkít és lesorvaszt és letagad. Mit? Ostoba kérdés. Azt, ami van. Úgy látszik, hogy Rómeó és Hamlet megőrült. Erről szó sincs. Az élet csak akkor kezdődik, ha az ember nem tudja, hogy mi lesz. A létezés nem hat megnyugtatóan. Egyáltalán nem fölemelően, hanem felizgató módon hat. Hirtelen azt hiszi, hogy képes valamire, amire pedig nem képes. Nincs többé bizonyosság és rend és fegyelem és harmónia és megfélemező hatalom. Ellenben igenis van önkívület és szenvedély és van idézés és entuziazmus és mágia és mámor.

3.

Az emberi lét egyik főalakjáról van szó. E lény származásának egyik fele, mondjuk egyik szülője, mondjuk, hogy az anyja az örvény mámora. A lény származásának másik fele, mondjuk másik szülője, mondjuk, hogy az apja, Shakespeare-nél szintén könnyen megtalálható.

Az alapszó a vaulting ambition. Fordítható nagyravágyásnak, vagy becsvágynak, vagy hatalmi ösztönnek. Ebben az örületben szenved a történelmi drámák minden alakja, de senki sem inkább, mint III. Richárd. És Macbeth. De éppen úgy Antonius és Caesar és Coriolanus.

A hatalmi ösztönnek különös logikája van. Befehlen ist Seligkeit, ahogy Goethe mondja. Elmondhatatlan gyönyör, ha az ember parancsol. Hatalmasnak lenni. Lerészegedni attól, hogy parancsolhat. III. Richárd sokat tudna beszélni róla. Macbeth még többet. Ha valaki útjában áll, megöleti. De valaki a gyilkosságról tud, azt is meg kell ölni. Vér, vér. Még mindig van valaki, aki útjában áll és aki valamit tud és akitől félni lehet. Mind meg kell ölni. Ez a vaulting ambition. Most már oly sokan állnak útjában és oly soktól kell félni, hogy tulajdonképpen nem is tehetne mást, mint szüntelenül ölni és öletni. Ez a hatalmi ösztön. Megöli Duncant, de, mert megölte, meg kell ölnie Banquot és mert őt megölte, meg kell ölnie Macduff egész családját. Mikor lehet végre hatalmában biztos? Ez a vaulting ambition.

Az Athéni Timon Shakespeare-nek az a drámája, melyben az első felvonásban Timon hatalmi örületben él, gazdag és befolyásos és uralkodik és parancsol. De amikor vagyonát elveszti, abban a pillanatban kivétel nélkül mindenki elhagyja. Athéni Timon Shakespeare-nek az a alakja, aki látja, hogy nincs a világnak sejtje, melyet a hatalmi éhség ne itatna át. S a dráma második fele, mikor Timon egyedül van, elhagyatva és szegényen, megvetve, koldus az erdőben, nem egyéb, mint a hatalmi örület világának bírálata. "Ferde minden, nincs egyenesség csúf természetünkben, csak egyenes gazság." Barlangban él, gyökeret eszik és a vaulting ambition ellen toporzékol. Ez Macbeth és III. Richárd és Caesar bírálata. Timon a madman so long, now a fool – sokáig örült, most bolond. Timon az egyetlen lehetséges átmenet a becsvágy és aközött, ami a becsvágyon túl van. Mi az, ami a becsvágyon túl van? Sokáig örült, most bolond. Az egyetlen ember, aki a hatalom örületét legyőzte. Az egyetlen ember, aki a világban élőt különös szavakkal áldja meg: the plague of company light upon you – a közösség döge szálljon rád. "Egyetlen büszkeségem, hogy nem vagyok te." Ha elég tiszta lennél, leköpnélek.

Az emberi lét egyik főalakjáról van szó. E lény származásának egyik fele az örvény mámora. A lény származásának másik fele a hatalmi örület legyőzése és megfékezése, "sokáig örült, most bolond".

4.

A hatalmi ösztön azt hiszi, hogy a világ tetején a Mindenható trónusa áll és ebbe bele akar ülni. Az idióta. Miért vigyorog a bolond? Mert tudja, hogy Isten nem ül a trónuson. A trónus megvan. A hagyomány azt mondja, hogy Isten a trónust a teremtés legelső napján az Arabothban, a legfelsőbb mennyben megeremtette. De sohasem ült bele. Maga helyett a hetedik napon a Sabbath-ot, az ünnepet ültette. Az egész földkerekségén ezt csak a bolond tudja. A hülye becsvágy azt hiszi, hogy Isten paláttal és kormánypálcával ott ül és parancsol, abban a hiszemben, hogy Befehlen ist Seligkeit. Csak a nagyravágyás hiszi, hogy parancsolni a földön a legnagyobb gyönyör. A bolond vigyorog és nem győz rajta viccelni. Ha a bolondnak a

trónust felajánlanák, fejére csörgősapkát tenne, hahotázna és a trónus támláján tótágast állna és hosszú orrot mutatna. Micsoda hallatlan mulatság látni a loholókat, amint nyelvük kilóg és tülekednek és egymást tapossák, az árulókat és az orgyilkosokat és akik csontjukig sárgák az irigységtől és forrnak a bosszútól, pokoli mulatság az egész úgynevezett történet, eszeveszett és bomlott őrzöngésével a trónusért, vagyis a hataloméért. A világhatalom nem Isten, hanem a bálvány. Trónus! Hatalom! Talán egyszer Isten megteszi, a maga mulatságára, hogy valakit a trónusba ültet. Lehet, hogy erre a szerepre az Antikrisztust jelölte ki. Pokolian komikus lesz, nevetethetünk rajta, csak kibírjuk. A bolond nevet. Mind a trónusra akar ülni, mind, mind, azt hiszi, diktátor lehet és parancsolhat. Befehlen ist Seligkeit.

A bolond a becsvágyon kívül áll. Megtanulta Timontól az átkot, hogy ezen a világon minden görbe, csak a gázság egyenes. De a bolond nem toporzékol. A bolond a hatalmi örületen kívül áll. A történeten kívül. Pótolhatatlan ember. Páratlan ember. Az öreg Lear tudja, és egy percig se tudna meglenni nélküle. Amikor nincs ott, azonnal felkiált: Hol a bolondom? Hol az én legénykém? Hej, mintha aludna a világ! Az öreg Lear tudja, hogy nincs nagyobb biztosság, mint olyan ember közelében lenni, aki nemcsak hogy nem akar a trónusra ülni, hanem hahotázik azokon, akik a trónus felé loholnak. "Itt a bohóc, itt a kincs", mondja Goethe. Itt a nagy rejtett kincs, a bálványon való nevetés és a bálványimádókon. Itt a nagy és édes nevetés azon az őrzítő semmin, ami a hatalmi ösztön. Ez a bolond. "Nem ritka fickó ez, uram? He is as good as anything and yet a fool." A világ legritkább fickója és az emberi élet egyik főalakja. Pont olyan, mint a többi és még hozzá bolond.

5.

Arlequin egyik szülője, az anyja, az örvény mómora. Csak akkor kezdődik az élet, ha az ember nem tudja, hogy mi lesz. Arlequin másik szülője, az apja, a hatalmi ösztönön való nevetés. Sokáig örült, most bolond.

Arlequin úgy beszél, mint Rómeó, miután Júliát megismerte, mint Hamlet, miután apja szellemével találkozott. Létezésének összefüggései megváltoztak. Szójátékokat gyárt és különös szavakat használ még különösebb értelmezésben és nyelvet öltöget és hosszú orrot mutat és sapkáját csörgeti. Pont olyan, mint a többi és még hozzá bolond. "Milyen kár, hogy a bolond egy okos szót se mondhat, mikor az okosok oly bolondok."

Elég. Most már ideje a dolog lényegére térni. Arlequin az emberi lét egyik főalakja. És a világ egyik legritkább fickója. Miért? Mert Arlequin paradox? Nem. Ez így teljesen rossz. Arlequin nyelvének logikája paradox. Miért? Mert paradox? Ez viszont kevés. Tény: Arlequin megismerte, hogy a létezés logikája paradox.

Mindenekelőtt a harci szituációt feladta. A hataloméért való küzdelemben nem vesz részt. A nevetés ezzel a világgal való együtt nem működésének éppen olyan jele, mint a csörgősapka és a vicc és a tótágas. Arlequin nem ambiciózus. Neki az egészből csak annyi kell, amennyi éppen eléje hull. Arlequin nem kötelezi magát le se vagyonnak, se rangnak, sem elméletnek, sem az evésnek, sem az ivásnak, sem valamilyen mesterségnek, sem a tudásnak. Nem hódol meg senkinek. Arlequin szabad. Ezért a lét egyik főalakja és ezért ritka. A nevetés ennek a szabadságnak éppen olyan jele, mint a szójáték és a bukfenc és a hahota.

Az olyan ember, aki a harci szituációt feladta s aki a zsidvásár közepén leül és a feneketlen loholás közepette szundikál, az olyan ember paradox helyzetben van. Tibetben azt mondják, hogy a szellem olyan, mint a teve. Ha meg akarják fékezni, egyszerre tíz irányba tör ki, de ha

békében hagyják, meg se mozdul. A szellem logikája paradox, mert a létezés logikája paradox.

Senki se mer egyedül élni. A legtöbb ezért nekiáll, érthetővé teszi magát, hízeleg, magyaráz, megalkuszik, hazudik, vagyis partikularizálja és szekularizálja magát. A közösséget nem a társas ösztön teremtette, az egyének teremtették, az egyedülléttől való félelmükben.

Senki se mer egyedül élni. Fantasztikusan bonyodalmas trükköket eszelnek ki, hogy egymáshoz valami közük legyen. Tíz körmükkel egymásba kapaszkodnak s ennek arányában egymástól csillagászati sebességgel távolodnak. Nem különös? Ha mindenki azt mondaná, hogy egyedül van, abban a pillanatban a félelem elmúlna s abban a percben a nagy közösségben mindenki találkozna. Miért? Mert a közösség logikája paradox, ahogy a magány logikája paradox és a nyelv logikája paradox, mert a létezés logikája paradox.

A lélek is paradox, mert a legmélyén nem a bestia él, hanem a tiszta égi tűz. A történet is paradox, mert a kezdetek kezdetén nem a vadember és a gorilla áll, hanem a magas szellemű lény. Az emberi lét és a lény elemei intakt tisztaságok, mint a legelső értelem és a lelkiismeret és a szeretet.

Ha természeted ellen erőszakot követsz el, a természet bosszút fog állni. A megalázott természet minden esetben bosszút áll. Ha szellemed ellen erőszakot követsz el, nem fog bosszút állni. A megalázott szellem hallgat, mélyen hallgat, meg se mozdul, nem felel, nem szól, nem ad jelt és nem áll bosszút. Ez a bosszúja. Miért? Mert a szellem logikája paradox.

Arlequin ebben a paradoxonban él. A történeten kívül, vagyis annak középpontjában. Szokatlanul, vagy ami a paradox logika értelmében ugyanaz, minden elképzelhető sorsban egyszerre. Nincs karmája, vagyis minden elképzelhető karma számára kinyílt. Prepared for all events – minden eshetőségre készen. A nullponton, vagyis a forrponton. Miért? Mert a létezés logikája paradox.

Az emberek, ha valaki egészséges, vidám, gondtalan, meg vannak ijedve. Meg vannak ijedve, ha nevet és bolondozik és nagyokat eszik és alszik. Azt hiszik, ha valaki jól él, nekik már nem jut belőle. Azt hiszik, ha valaki intenzívebben él, nekik kevesebb jut és az életet valaki elől úgy elélhetem, ahogy a kenyeret előle elehetem. S ezért azt hiszik, hogy az ilyen embert irigyelni kell és el kell pusztítani. Mert száz másik életét éli el. Ennek természetesen éppen ellenkezője. Ha valaki intenzívebben él, oly erőket szabadít fel, amelyek az én életemet is elmélyítik és fölemelik. Az élet nem fogy el. Az életet nem lehet más elől elélni. Az élet abban az arányban gazdagszik, amilyen arányban elszórják. Minél intenzívebben élek, annál több ember számára annál intenzívebb életet teszek lehetővé, annál több ember lehet egészséges és gondtalan és vidám. Az élet logikája paradox, mert a nyelv és a magány és a közösség és a sors és a szellem logikája paradox.

A költő mámora az élet természetes állapota? Igen. A szerelem szenvedélye az élet természetes állapota? Igen. Az entuziazmus az élet természetes állapota? Igen. Miért? Mert a létezés logikája paradox. A bolond bölcs? A bölcs bolond? Igen. Milyen kár, hogy a bolond egy okos szót sem mondhat, mikor az okosak olyan bolondok. Nincs okosabb lény, mint a bolond. Az élet normál állapota az örület. A kristály örvénylik. Tulajdonképpen csak az beszél helyesen, aki félrebeszél. Ezért van, hogy akit a hatalmi ösztön elkap és az életre veti magát, az egésztest elveszti. S ezért van, hogy aki leül az országút szélére és szundikál, az egésztest megnyeri. Csak akkor kezdődik az élet, ha az ember nem tudja, mi lesz. A létezés

nem hat megnyugtatóan. Ezért Isten megalkotta trónusát, de eszéágában sincs beleülni. Ezért Arlequin az egész világhoz vigyorg. A létezés, amilyen arányban valaki le akarja igazni, kezéből elpárolog. És ha szétszórja, egész gazdagságában eléje dől. A világ ezt nem tudja: Ezért mondja Goethe: die Welt ein einziger grosser Tor – a világ egyetlen nagy bolond. Foolery does walk about the orb, like the sun, it shines everywhere – a bolondság szabadon sétál a világban, s mint a nap, mindenütt világít. Arlequin pedig az egyetlen józan ember.

6.

Persze, ahol az ilyen ember megjelenik, azonnal kész a skandalum. A világnak a lét paradox voltáról sejtelve sincs. Mindössze kényes pontokon olyasvalamit érez, mintha valami nem lenne egészen rendben. Azt hiszi például, hogy az az erős, ami sok, vagyis nem tudja, hogy minél több van valamiből, annál gyengébb. A világ azt hiszi, ha valamit sokan mondanak, az igaz. Például, ha mindenki örült, azt hiszi, hogy aki józan, olyan bolond, hogy meg kell verni. A világnak sejtelve sincs arról, hogy Arlequinhez képest éppen úgy nemlétezésben van, mint a dráma többi szereplője Rómeóhoz és Hamlethez képest.

Arlequin a létező, a többi hozzá képest nemlétező. A peloponnesosi háború kitörésekor Athénban nagy készülődés indult meg. Az emberek ide ügettek, oda loholtak, cipeltek, rejtegettek, fegyverkeztek, hurcolkodtak, búcsúztak, kiabáltak. Diogenész, az öreg Arlequin ezt látva, hordóját a főutcán elkezdte gurigázni. Tíz lépés oda, tíz lépés vissza. Rendkívüli buzgalommal és sürgősen. Mit csinálsz bolond? kérdezték. Látom, felelte Arlequin, hogy mindenki szorgalmasan készülődik, én se akarok lemaradni.

A létezés logikája paradox. Amikor Isten az embert megteremtette, maga is elcsodálkozott. Azt mondta: úgy alkottam, hogy testében is szellemi legyen s íme testivé lett szellemében is (Bossuet). A létezés önmagának egyszerre alanya és tárgya. Ezért paradox. Az a mozzanat, amellyel az ember önmaga személyét önmaga tárgyává teheti, a nyelv. Ezért paradox a nyelv. Ezért paradox az én. Én magam nevében vagyok, de nem magamért. Helyettesíthetetlen vagyok és pótolhatatlan. Bárki bármit megtehet helyettem, de senki sem létezhet helyettem és az én nevemben nem mondhatja, hogy én vagyok. De ha magamat önmagamnak tartom meg, magamat elvesztem és létem is elvész. S ha önmagamat eleresztem, megnyerem és létem gazdagsággal telik meg.

Kínosabb skandalum el sem képzelhető, mint hogy a becsvágy világába, az orgyilkosok és árulók ünnepélyes hazugságainak kellős közepébe Arlequin belép. Az összes III. Richárdok és Macbethék és Caesarok és Antoniusok meghökkennek. Íme itt jön az az ember, akinek nincsenek elvei és nincs úgynevezett életcélja és nem óhajt tisztességes polgár lenni és fütyül a morálra és nem tiszteli sem a gazdagokat, sem a hatalmasokat. Furcsa ember! Till Ulenspiegel, amikor a hegyről lefelé ment, sírt, mert arra gondolt, hogy fölfelé kell menni s amikor fölfelé ment, nevetett, mert arra gondolt, hogy lefelé fog menni. Mit lehet az ilyen bolonddal kezdeni? Nagy Sándor a sütkérező Diogenészhez lépett és azt mondta: Kívánj valamit, teljesítem. Az öreg Arlequin azt válaszolta: Menj félre, ne állj el a napot.

Kidobják? Nevet. Nem adnak neki enni? Nevet. Kicsúfolják? Nevet. Megverik? Még jobban nevet. Bezárják? Akkor nevet csak igazán. Mi az, hogy tőlem olyan sok ember fél? Az egész város, az egész ország tőlem fél. A királyok és a nagyszakállú tanácsosok és a katonaság és a rendőrség és a gazdagok, mind félnek. A mamák gyorsan eldugják leányaikat. A fiúkat a kamrába parancsolják. A tudósok feszengenek, a papok elfordulnak. Kész a skandalum. Miért?

7.

Európa két nagy Arlequinje Shakespeare és Rabelais. Az öreg Powys a jelenkorban az emberi tudás nagymestere, akinél többet a létezés paradox és mágikus természetéről ma senki sem tud, Rabelais-ról hatalmas könyvet írt. Arlequin, mondja, tulajdonképpen a kozmikus csecsemő, kicsiny, újszülött gyermek, mint a kis Heraklész, aki semmit sem tud és nem akar tudni a becsvágy-világ kényszerzubbony-logikájáról. Akinek egyetlen fontos dolog van, hogy abban a mámorító tündöklésben, ami az élet, gyönyörködjék és azt élvezze. Minden fenntartás, minden gátlás és zavar és bonyodalom és szégyen nélkül. Élvezze és ne hagyja magát ebben az élvezetben megzavarni. A kis gyermek titka, hogy a világ misztériumát pontosan annak látja, ami, s ez számára teljesen fölöslegessé tesz minden úgynevezett filozófiát, amelyet kinevet és úgynevezett vallást, amelyet örültségnek tart. Ez a pantagrueli élet megalosaurusi ereje és szépsége. Ez Rabelais szakrális obszcenitása és mennyei profanitása. Az étvágnak ez az entuziazmusa és az ivásnak ez a szaturnáliája. Ez az ártatlan gyönyörvág, mert az élet édes és gyönyörű. Ez az, amit Shakespeare midsummer madness-nek hív, ez a szentivánéji örület. Ez az, amiért nekünk annyira kell a jó étel és ital és a csók és a szerelem és a jó alvás és a meleg és a virág és a séta és a napfény, s amiért nem kell, egyáltalában nem kell a loholás, a munkában való meggömbülés, a hazugság, a fontoskodás, a nagyszakállú tudomány és a pergamentsárga vallás. Ezért kell nekünk mindenekelőtt a béke, a nagylelkűség, a derű, a nevetés, az előítélettelenség s ezért nem kell nekünk a zshivaj, a tülekedés, a háború, a komizság, az elv és az erőszak.

8.

Az archaikus Egyiptomból különös emlékünknél maradt fenn. Huszonkét kép; amelyet ma is kártyajáték huszonkét lapjaként használnak, huszonegy darab betűvel megjelölve és megszámozva egytől huszonegyig. A huszonkét kép, a tarot, a régi egyiptomi beavatás huszonkét fokozatát jelenti. Ilyen képek ezek: a király (hatalom-vaulting ambition), a kerék (a sors kereke), a szerencse (a körforgás), az áldozat, a nagy küszöb átlépése (a halál). A képsorozatban az utolsó, betű és szám nélkül, a bolond. A bolond, igen, betű és szám nélkül, ahogy ez az igazi bolondhoz illik, az utolsó, mint aki a játékon kívül áll, aki nem számít, csak éppen úgy meg kellett említeni, a teljesség kedvéért, mert itt van, letagadhatatlanul itt van. Az Arlequin. Még szép, hogy tudomást vettek róla. Egyiptomban még komolyan vették.

A beavatás tudása az, hogy az emberi lélek, amikor a sors összes lehetséges birodalmainak útját végigjárta, megérkezik a nullához, a betű- és a számnélküliséghez, a játékon kívüli ponthoz, ahhoz, akinek az egészhez csak annyi köze van, hogy nevet rajta. Akinek az egész létezése midsummer madness. Talán csíny. Mindenesetre hallatlan tiszteletlenséggel viselkedik és képes megfricskázni a királyokat és gorombáskodni velük. Amikor Sztavrogin a tábornokkal beszélget, egyszerre csak feláll, odamegy, és ok és előzmény nélkül a fülébe harap. Amikor nagy bölcsességeket mondanak neki, a sapkáját csörgeti s amikor azt mondják neki, bármit kívánsz, teljesítem, azt válaszolja, eredj félre, ne álld el a napot.

9.

Arlequin tudásáról nemcsak az egyiptomi beavatás beszél. Az evangélium lelki szegénynek nevezi őt. Boldogok a lelki szegények, hoi ptochoi to pneumati, vagyis anijé haroach. Miért áll a tarot-beavatás csúcsán a bolond? Miért nincs jele, nincs száma, nincs betűje? Miért áll játékon kívül és mégis, mégis, miért a legerősebb, erősebb, mint a király, vagy a sors, vagy a halál? Mert a beavatásnak bolond-fokát, a huszonkettediket, csak az az ember éri el, aki nem

fél többé. Attól sem, hogy éhen hal, attól sem, hogy elhagyják, vagy megalázzák, vagy kinevetik, vagy kínozzák, vagy bezárják, vagy agyonütik. Semmi tisztelet nincsen benne a talárok és az érdemrendek és a sok pénz iránt. A bolond nem fél a szidástól és az álmoktól, a kísértetektől és a falragaszoktól és a töltött fegyverektől és nem fél attól, hogy korábban fog meghalni, mint amikor annak ideje amúgy is elkövetkezik. A tarot-beavatás legfelsőbb foka az a bolond, akit nem lehet többé semmivel megijeszteni. És Arlequin azért nem fél, mert, mint Powys mondja, a pantagrueli gyermek, aki az élet édes mámorát szégyen és reszketés nélkül élvez, abban nem hagyja magát megzavarni. Ennek a megalosaurusi gyermeknek nincs igénye úgynevezett tudományra és bölcsességre. Boldogok a szellemben szegények. Boldogok, akik szegények s ezért igényük van a szellemre, akik éheznek és szomjaznak a szellemet. Nem a tudományt és nem a bölcsességet, hanem közvetlenül és tisztán a szellemet. Azt a valamit, amiből élnek. Ami nekik adja erejét, könnyűségét, világosságát, derűjét, hevét, szenvedélyét. A szellem nem filozófia és nem elmélet. A szellem nem tudás és nem bölcsesség. A szellem a világ világossága, az a világosság, amely úgy nyilatkozik meg, mint félelemtelenség, mint gondtalanság, mint bizalom, mint szeretet, mint gyermeki kedély.

Ha valaki a szellemben szegényt, vagyis az intenzív szellemigényben élő embert látni kívánja, nézze meg Velázquez Pablillos de Valladolidját, vagy a Don Juan d' Austria-t, vagy a hallecasi gyermeket, vagy a Geografust. Érdemes. Ezen az arcon fel fogja ismerni Lear bolondját és Shakespeare összes bolondját, Touchstone-ig bezárólag, Pantagruelt és Diogenészt és Till Ulenspiegel és Hodzsa Naszreddint, sőt el fogja ismerni Rómeó és Hamlet örületét és az Athéni Timont és meg fogja érteni a létezés paradox logikáját, de azt is, hogy miért boldogok, akik intenzív szellemigényben élnek.

Ha valaki a félelemtelenséget elérte, vagyis akit többé semmivel sem lehet megijeszteni, egymagában elég ahhoz, hogy boldog legyen. Micsoda szabadság! Micsoda gondtalanság! Nem reszketni és nem aggódni, nem vacogni sem az erőszaktól, sem a fegyvertől. Ez azonban nem az egész. Arlequin nem fél, de ezenkívül állandó szellemigényben él és titkos forrásból szüntelenül kapja a gondtalanságot és a bizalmat és a derűt és a kedélyt, vagyis a szellemet. Az ilyen ember a hatalmi örület számára tökéletesen használhatatlan. Bármit mond és tesz, abból csak skandalum lesz; ahogy skandalum az, amit Hamlet és Rómeó és Timon és Pantagruel és Touchstone és Till Ulenspiegel tesz. Mindenki kínos feszélyben van. Mit kezdjen vele? Megvesse? Nevet. Megverje? Nevet. Börtönbe zárja? Nevet. Nem fél. Nem tartja be a játékszabályokat. Hogy ilyenkor reszketni illik? Játékon kívül áll, sem betű, sem szám nem jelöli. Nem ingadozik, mert lába alól minden talajt elrúgott. Teljesen átadta magát a bizonytalannak, vagy ami a lét paradox logikája szerint ugyanaz, a sziklaszilárd fundamentumon áll. Az ember csak akkor hatalom, ha semmi. Átkozott helyzet. Persze, nem Arlequin, hanem a világ számára. Szörnyűség így élni, hogy valaki minden pillanatban felállhat, ok és előzmény nélkül a főtanácsos úr fülébe haraphat. Sőt, még a püspök úr fülébe is. Szörnyű a létezésnek ez a mágikus paradoxája. Bolond. Olyan, mint a hülye, legalábbis arcáról ez látszik. Ez a szellemben szegény. De mindig nevet és gondtalan és van valami legyőzhetetlen ereje. Hülye és mégsem az. Ő a szellemben szegény és az övé a mennyeknek országa.

10.

Kínai és japán tusrajzokon és fametszeteken is találkozhatni vele. Néha ott ül egyedül, mint Pablo de Valladolid és maga elé kuncog. Biztos, valamelyik magas állami, vagy egyházi méltóságra gondol és pokoli módon mulat. Néha csak úgy szundikál és ezzel azt mutatja, hogy az egész neki még vigyorgásnyit sem ér. Van úgy, hogy többen vannak együtt, kócosak

és rongyosak, fejüket összedugják és hahotáznak. Az egyik a többit biztosan arra akarja rábeszélteni, hogy indítsanak rohamot a trónus ellen, törjenek előre, hatoljanak egészen az Arabothig, Istent üzzék el, a világhatalmat szerezzék meg, szerezzenek mérhetetlen vagyont, állítsanak fel legyőzhetetlen hadsereget és igázzák le a csillagokat. Mialatt az egyik nagy buzgalommal e pompázatos hatalom előnyeit méltatja, a másik kettő majd megpukkad. Az egyik végre meghajlik a másik előtt és ezt mondja: Főigazgató úr! Vagy azt mondja: Elnök úr! Csak ez kellett! Homéri nevetésben törnek ki. Főméltóságú hercegséged! Hogy vagy? Hogy vagy, király úr? Isten úr, hogy vagy? A hahotától fuldoklanak.

Szerényebb alakban és közelebb itt van Assisi Ferenc, a gyermek-Arlequin tündöklő csodája. Európában nem élt ember, aki a félelemtől alaposabban megszabadult volna. Soha nem volt senki, akiben mélyebben élt volna a bizalom és a gyengédség és a szellemigény és a gondtalanság és kevésbé félt volna a szegénységtől, akár a szükségtől, vagy a haláltól. Szent Ferenc szellemigényben élő ember, aki mosolyog és a madarak nyelvét érti és a halaknak prédikál. Mit prédikál? El lehet gondolni. A lelki szegénységet. A tarot huszonkettedik fokának titkát, hogy ne legyetek számok és betűk, hanem legyetek nullák és a sorsból lépjete ki, mert akkor vagytok erősek. Mint Sophoklész mondja: csak akkor vagyok hatalom, ha nem vagyok semmi. Ne legyen sorsotok. Sors annyi, mint ütközni. Annyi, mint súrlódni és küzdeni és fájni és haragudni és gyűlölni és akarni és ez a trónusért való harchoz vezet. Aki pedig a hatalmi örületbe esett, az elveszett. Szent Ferenc a halaknak Touchstone és Pantagruel filozófiáját tanítja. Mi ez a filozófia? Ha a sors megbotoz, törd nyugodtan és ne vess. Tartsd a hátadat és mondd, haramabb fogsz elfáradni a verésben, mint én a türésben. Csak üss. Amíg a sors dühében felkiált, királyokat győztem le, s ezzel a bolonddal nem bírok.

11.

A művészet néhány nagy műve Arlequin úgy ábrázolja, mint Picasso, vagy Schumann, vagy Sztravinszkij, vagy egy-két helyen Velazquez. A bohóc egyedül van és csaknem üresen néz. Ez a tárgyitalan nézés, ami a melankóliára oly jellemző, nem lát semmit, vagyis éppen a semmit látja. Nem fél. Ahhoz túlságosan bolond, vagyis lelki szegény. Más szóval gondtalan és nulla. Nincs mitől félni. A melankólia mégis ott van benne, mint nevetésének paradox ellenpontja. Picasso ezt a semmibe való belemeredést több helyen megfestette, főként a Bohóc a vörösben, a Két Arlequin-ben és a Három muzsikus-ban. De csaknem minden igazi festő ragaszkodik a cirkuszhoz, ahogy Shakespeare és Molière és Arisztophanész és a többi Arlequin a színházhoz. Sztravinszkij a Petruskában írja meg ezt a melankóliával mélyen aláfestett bohócnevetést, Velazquez bolondjaiban fest néhányat, Schumann a Karneval-ban és a Papillons-ban, de a Kreisleriana-ban, főként azonban a Novellettekben beszél róla. Schumannnak egyébként is volt valamilyen elmélete arról, hogy benne a bolond és a melankolikus együtt lakik, a két lényt magában Eusebius-nak és Florestan-nak nevezte el.

Arlequin évszaka a farsang. Karneval herceg, vagy aki ugyanaz, Dionysos ünnepe, az évnek ez a mágikus és paradox ideje, amikor az emberek bolondnak öltöznek és táncolnak és nevetnek és nagyokat esznek és isznak. Ez az a bizonyos lelket felizgató karnevál és dionysosi entuziazmus, amikor a létezésnek mágikus paradoxiója fellobban és az utcára rohan, és az emberekből elemi módon kitör és amikor meg van engedve, hogy minden ok és előzmény nélkül egymás fülébe harapassunk. A jelszó Arlequin jelszava: God is in his heaven – all right with the world. Míg Isten fenn él az égben, a világon nincsen semmi baj. De álarcban. Szépen leálcázva, hogy senki se lássa. S az álarc alatt ott van a melankólia, ahogy Eusebius alatt ott van Florestan és ahogy Sztravinszkij és Velazquez és Picasso bolondjainak arcán ott van a dermedt mosolytalanság. A létezés logikája paradox s ezért a nevetés mögött ott van a

szomorúság, amelyből él és a pojáca mögött ott van a melankólia, mint a derű tüze és tápláléka. A melankólia nem félelem és nem reszketés és nem aggodalom és nem szorongás. A melankólia melankólia. Semmivel össze nem téveszthető és nincs tovább, mint titkos és kimondhatatlan név. A melankólia a bolond misztériuma. Aki nem szomorú, nem igazi bolond. Nem tud elég édes lenni és elég könnyű. Nem tud olyan lenni, mint Assisi Ferenc, vagy a kínai bolond és Pantagruel és Till Ulenspiegel. Milyen nagyszerű ez, hogy mind a kettő úgy együtt van a paradoxia varázslatában, egyszerre hahota és mély-mély szomorúság. Aki nem ismeri a melankóliát, nem lehet gondtalan, nem ugrálhat és nem gyárthat szójátékot és a hülye királyokkal nem gorombáskodhat. A melankólia teszi őt porhanyóvá. Ez teszi őt félelemnélkülivé. Ez teszi nullává. Mert csak akkor vagyok hatalom, ha nem vagyok semmi. A melankólia teszi vidámmá és gyermekké és lelki szegénnyé.

A világ legnagyobb csodája a derű. Ennél csak az a nagyobb csoda, hogy a derű a melankóliából él. Ez a létezés legelragadóbb paradoxona. Ez Arlequin legmagasabb tudása.

12.

A tarot huszonkettedik fokának, a csörgősapkás bolondnak titkát nem lehet megtanulni. A legmagasabb fokot elérte, felszabadult és félelemtelen. Arlequin misztériuma nem adható át, mindenkinek magának kell megszereznie, ha hozzá elég ereje és bátorsága van. S ha a szellemre elég éhes és szomjas. Sem Pantagruel, sem Till Ulenspiegel, sem Hodzsa Naszreddin, sem Diogenész, sem Szent Ferenc tudását nem lehet tanítani. Miért? Mert ez a világ itt teljes egészében a hatalmi ösztön s így a birtoklás körében van. Szent Ferenc és Touchstone pedig a létezés körében él. Ez az egész világ itt III. Richárddal és az összes királyokkal és püspökkel és tanácsosokkal együtt azért él, hogy valamije legyen, kalapja, vagy sok pénze, vagy orrában karikája. Filozófusok is, művészek is, hétérák is, leányok is. Hatalom, rang, hír, vagyon, ház, pénz, ékszer, tudás, ruha. Ezért, ha el is érnek valamit, a birtoklásban lesznek nagyok és minden birtoklás a világtrónus hatalmában való részesedés. Ezek mind a birtoklás zsenijei. Arlequin pedig köp a zsenire. Ha valaki azt mondaná, hogy Arlequin ezzel szemben a létezés zsenije, ostobaságot mondana. A létezésnek nincs zsenije. Ez megkülönböztetés. Arlequin pedig köp a megkülönböztetésre. A létezés egésze mindenki számára állandóan és tökéletesen nyílt és mindenki annyit él belőle, amennyit akar. Itt nincs értelme annak, hogy nekem több van. Mindenkinek ugyanannyija van és annyit szerez, amennyit akar. Az életet nem lehet más elől elélni. Sőt, minél intenzívebben élek, az intenzív életet más számára annál hozzáférhetőbbé teszem. A lét logikája ilyen paradox. Arlequin azonnal és mindig felismerhető arról, hogy a birtoklással szemben biztos magatartása van. A magántulajdon iránt semmi érzéke sincs. Arlequin szegény. Indiában sannyaszinnak mondják. Egy szál zsákrongy van rajta, övében egyetlen evőcsésze. Ezért nem lehet megijeszteni s ezért a sors hiába püföli, csak nevet. Semmit sem lehet elvenni tőle, mert őt magát nem lehet elvenni. A létezés más elől nem vehető el és nem rabolható el. Arlequin egészen nyugodt, mert semmije sincs, amit elveszthet. Szent Ferenc misztikus házasságra lépett a szegénységgel. A világ a magántulajdont örültségének felsőfokán találta ki. A kínai és a japán bolondok kócosak és rongyosak, mint Diogenész és Touchstone. Soha még gazdag és hatalmas Arlequin nem volt és nem is lesz, mert aki gazdag és hatalmas, az állandóan reszket. Nincs mulatságosabb bolond, mint az ilyen reszkető, aki zsebéből mikor egy darab fémet kivesszenek, tombolni kezd és a rendőrségért kiált. Mind a birtoklás körében él, nem pedig, mint a tarot mondja, a nulla körében. Csak akkor vagyok hatalmas, ha nem vagyok semmi. A létezés ilyen paradox valami. A bolondé a tudás és a lelki szegénység a mennyek országa. A sannyaszin, a rongyos és kócos koldus, a gondtalan és vidám bolond, akinek semmi igénye azokra a birtokokra, amelyek a többieket csábítják. Amikor Szokratész-Arlequin az athéni

bazárban sétált és a sok ételt, ruhát, ékszert, selymet látta, így szólt: mennyi minden, amire nekem nincs szükségem. Jób tragédiája, hogy nem tudott Arlequin lenni, mikor mindene elveszett, és az országúton füttyörészve elindulni. Arlequin nem zseni. Nem az uralom és a tudás és a művészet zsenije mellett a létezés zsenije. A legtöbbször művészet zsenije mellett a létezés zsenije. A legtöbbször azt se tudja, mi a zseni, mint Don Juan d'Austria, csak bámul és nem érti, hogy a szavakkal miért komédiáznak. Ha megérti, mint Szent Ferenc, leül és mosolyog és elkezd szundikálni. Vagy ha találkozik két hozzá hasonlóval, fejét összedugja és hahotázik. Zseni! Pont olyan szó, király. Vagy püspök. Isten úr ömértósága. Az ilyen szavaktól az ember félni kezd. Akkor már mégis csak jobb rongyokban élni és koldulni. Míg Isten fenn él az égben, a világon nincsen semmi baj.

KÉSEI MŰVEK MELANKÓLIÁJA

1.

Beethoven utolsó kvartettjeiről beszélni nem azért nehéz, felállni mert bennük a számunkra ismert legmagasabb zene szólal meg. Ez a zene se lefordíthatatlan. Nyelvi megfelelője azonban csak a művészet néhány rejtett helyén található. A Faust második részének, az Oidipos Kolonosnak, Shakespeare Vihar-ának világa ez. A Kunst der Fuge, az öreg Tolsztoj és Cézanne éppen úgy ide tartozik, mint az aggastyán Platon, Hérakleitos és Lao-ce.

Mi az, ami a kvartetteket a korábbi művektől elválasztja? Ugyanaz, ami elválasztja a Phaidrost a Nomoiminttól, a IV. Henriket a Vihartól és a Karenina Annát a Kreutzer szonátától. És ugyanaz, ami a korábbi művekről lerobbantja, mások öregkori műveivel olvasztja egybe. A kései művek rejtélyes analógiája ez. Az öregkori művekben metafizika és festészet, költészet, dráma és zene, nyelvtől, kortól, néptől, időtől függetlenül azonos világról beszél. A zene nyelvi megfelelője itt van, Beethoven utolsó kvartettjeiről előbbi művei alapján beszélni csaknem lehetetlen. De nem csak lehet, hanem kell beszélni róluk, ha az ember az öreg Goethe és Sophoklés, az öreg Platon és Bach műveiről szól.

2.

Mindenekelőtt az öregkori táj.

Sophoklés Kolonost nem írja le. Mindössze annyit mond: Ó, a világnak e páratlan helye! Mégis, az egész művészetnek érzékelhetőbb helye alig van. Inkább sík vidék ez, ahol a magas helyek csak a látóhatár szélén emelkednek. Enyhe és szélesen hullámzó halmok. Kolonos ilyen halom. Gyéren öreg fák állnak rajta s a kis erdő szélén cserje, bozót, fű és bokor. A dombról a síkságra látni. Kisebb tanyák, néhány falu s egészen messze, mintha város lenne. Mély és kiegyensúlyozott távlat. Ó, a világnak e páratlan helye!

Liget? Igen, de milyen liget! Még aki sohasem hallott róla, ide belépve az is halkan kezd beszélni. A levegő illata egészen más. Még az anyaga is. A fák ebben az intenzív levegőben csendesen égne. Sima táj, selbst der Gedanke gleitet ab, ahogy Goethe mondja: még a gondolat is lecsúszik róla. Megfoghatatlanul van itt és kiszámíthatatlanul, érthetetlenül és megmozdíthatatlanul. Nincsen benne semmi rendkívüli. De lépj be és meg fogsz borzongani.

Kolonos szent liget, ahová az istenek Oidipost meghalni küldik. De inkább megdicsőülés ez, mint halál. "Az istenek az aggastyánt, aki mint ifjú elesett, ismét fölemelik."

Különös, hogy Oidipos vak, mégis az egész kolonosi dráma látással van tele. Theseus azt mondja Oidiposnak: A te látnok erőd sohasem tévedett. Oidipos így szól: Most már tisztán látok. Isméné pedig: Abban, amit mondasz, a látnok hatalma szól.

Oidipos, amikor látott, sorsának rabja volt. Most itt Kolonosban a vak látni kezdett. "Most már világosan látok." Nemcsak a halálba vezető szakrális ösvényt, nemcsak sorsát, nemcsak az embereket, Isménét, Antigonét, Theseust. A megdicsőülés ligetébe lép. Megkérdezi, hogy hol van. De az arcába áramló levegőn úgyis tudja, hogy ez Kolonos, ahol róla az élet sötét és véres gyalázatát most visszavonhatatlanul lemossák.

Az öregkori táj nem magas és sziklás hegység. Ez a magányos bölcséké. Az öreg pedig se magányos, se bölcs. Az öreg öreg. Az öregkori táj nem a tenger. Ez a szenvedélyeseké, a kalandoroké, a sóvárgóké. Nem az erdő, mert az erdő az aszkétáké, a misztikusoké, a vadászoké. Nem a sivatag, mert a sivatag a lovasoké, a rablóké és a remetéké. Az öregkori táj csaknem üres tér, kevés fa, éppen csak hogy kiemelkedő halom, gyér árnyék és fájdalmasan mély távlat. Szegényes, egyszerű, sima, szenzációtlan és festőietlen. Semmi rejtett hatás. Semmi színpadi. De ezen az üres, csaknem sivár, gyér és hatástalan helyen a levegő illata és anyaga egészen más s aki ideér, az önkénytelenül halkán beszél. Itt nem lehetne házat építeni, falut, még kevésbé várost. Ezen a helyen az életet senki sem bírná ki. Itt nem lehetne kiabálni és veszekedni. Semmi sem lenne lehetetlenebb, mint Kolonosban a vásár. Nem embernek való. A hely a magasabb létezés állandó jelenlététől felfokozott forróságban ég. Ó, a világnak e páratlan helye! Semmi csinoság, semmi cukor. Ez a csaknem üres tér kegyetlenül józan és megrázóan egyszerű. Beethoven kolonosi muzsikájában, Cézanne kolonosi képeiben. Lao-ce filozófiájában ez az öregkori táj.

3.

Előbbi életéből néhány kétértelmű emléket hozott. Az egyik ezek közül a Négy Szürke Asszony. Sohasem hagyták el, de nem azért, mintha szerették volna. A Négy Szürke Asszony nem szeret senkit. Ők csak ott vannak és mindig és nincsen hely, ahova el ne kísérenék. Ha egyedül van, ha kedvesével, ha barátjával. Álmában is megjelennek, a hangtalan árnyak, a Szegénység, a Gond, a Betegség, a Szükség. Most is itt vannak valahol. Már nincs hatalmuk, de itt vannak, sírja mellett is ott fognak állni és távozó lelke után fognak nézni, különös szomorúsággal és szenvtelenül. Volt eset, hogy küzdött velük, ha tudta is, hogy reménytelen. Megkísérelte őket elűzni. Akkor még fiatal volt. Később megszokta, nem őket, hanem jelenlétüket. Még később sajnálta, nem önmagát, hanem őket. Mit akarnak? Mit lesnek folyton? Olyan remek zsákmány ő, hogy ilyen kitartóan ott vannak reggel az ágy mellett és mozdulatlanul állnak a kietlen szobában? Mindig várnak. Mire? Tűrhetetlen ez a türelem. Várnak kíváncsiság nélkül, állhatatosan, csaknem gonoszul közömbös arccal.

A másik emlék az, hogy recept nélkül. Még egészen korán több tucatot kínáltak neki. Így leszel gazdag. Így leszel boldog. A tiszta erkölcs a legjobb. Az erény végül is diadalmaskodik. A tudás hatalom. Egyik se tett rá különösebb hatást. Egyetlenegy se volt vonzó. Inkább komikus. Aztán raffináltabb recepteket kínáltak a tudomány és a vallás örve alatt. Bonyolult boldogsággal kecsegtették. Soha eszébe se jutott, hogy bármelyiknek is felüljön. Recept nélkül. Eldobni a kormányt és ki az óceánra! A többiek a kikötőben csücsültek és recepteken törték a fejüket, hogyha majd esetleg mégis elindulnak, milyen methodus szerint fognak hajózni és hová utaznak. Persze a kikötőt sohasem hagyták el. Recept nélkül egyedül az óceánon. Bárhová ért, mindenütt idegen volt, mert mindenütt azonnal azt kérdezték, hogy mi a recept. Neki pedig nem volt. Kizárták és megfigyelték. Azt hitték, hogy a titkos

varázsrecept. birtokában van és ki tudja nyitni az összes rejtett kincseskamrákat, csak nem árulja el. A dolog végül is unalmas lett. Egyedül maradt. Néhány nő kíváncsian körülötte ólálkodott, hogy titkát kicsalja. Volt eset, hogy be hagyta magát csapni néhány csókért. Nem volt különösebben érdekes. Miért pont ezt a két emléket cipeli magával?

4.

Ez az egész létezésnek egyik legintenzívebb helye. Hívják pedig Logos Mennysországnak. Azért hívják így, mert az ember bizonyos határon túl a közhasználatban levő nyelvet kénytelen felfokozni és mágikus fogalmakkal operálni. A Logos Mennysország ilyen mágikus fogalom.

Más kifejezéssel szó megdicsőülésnek is lehet nevezni. Ellentéte felől pedig aránylag igen könnyen megközelíthető. Az ellentét az, amit általában és elég régen irodalmiságnak hívnak. Az irodalmiság nyelve tulajdonképpen holt, vagy idegen, vagy kölcsön nyelv, vagyis nem nyelv, hanem legfeljebb chiffré, legfeljebb slang, vagyis terminológia. Az irodalmár az igazi nyelv parazitája. Ezért olyan végtelenül szőszegény s ezért kell olyan gazdagnak mutatkoznia. Az egész mindössze néhány szó. E szavak külsőségei mágikusak, de csak külsőségei. Szeretnének mantrák, vagyis varázsigék lenni, amelyeknek értelemteremtő és válságfeloldó hatalmuk van. Az irodalmiságot azonban éppen az jellemzi, hogy nem mantra, hanem terminológia, vagyis nincs értelme és a valóságot meg sem tudja közelíteni. Az irodalmiság nyelvszurrogátum és pontosan az olyanok igényének felel meg, akik vagy nem tudnak, vagy nem akarnak, vagy nem mernek valódi életet élni.

Az irodalmiság szemfényvesztő és látszólagosan gazdag szóhasználata bonyolult raffinéria eredménye. Az irodalmár tulajdonképpen kontár és pedig a legveszedelmesebb. A rutinié kontár. Nyelve ízetlen és ízléstelen. Zenéje nincs. Erőszakos, mesterséges, trükkös és nyegle.

Az irodalom nem valódi, hanem mű- és ál-szavakkal operál. Ezért hat úgy, mintha stílus lenne, holott a süketnéma jelbeszéd egy faja, mint minden slang és terminológia. Az igazi stílus pedig liturgia.

A szó-megdicsőülés az irodalmiságnak csaknem pontos ellentéte. A nyelv félelmetes és forró varázshatalmától való ittasságnak az a tartós állapota ez, amelynek rövid felvillanásait a művészek és a gondolkozók ihletnek, vagy sugallatnak nevezik. A szó-mámor a létezésnek egyik legintenzívebb helye. A tudás egyetlen eszköze a szó. A legtöbbet erről a helyről az öreg Hérakleitos tudja, aki ebben a transzcendens logos-entuziazmusban élt. Erről az entuziazmusról szól Origenés nagy logos-metafizikájában. Ez az irtózatos heve János evangéliumának, amikor azt mondja: Kezdetben volt a Szó és a Szó Istennél volt és a Szó Isten volt.

Ó igen, amíg az ember a szót nem éli és nem érti, azt sem értheti, hogy Jézus Jánost, Pétert és Jakabot miért nevezte el boanérgeknek, vagyis a Mennydörgés fiainak. De ha tudja, hogy hatalmuk volt a lelkek fölött és pedig szavuk által, de főként, ha meghallja a Kezdetben volt a Szó és a Szó Isten volt szavainak dübörgését, akkor egyszerre érteni fogja, a szavak nem szólnak, hanem a szavak igazi ereje mennydörög. A boanérgek mágikus fogalom. A szómáorból fakadt logos. A szómámor az üdvözülés egyik legmagasabb lehetősége. Az ember átlagosan folytatott életéhez képest ez az állapot az örület egy nemének látszik. Van abban valami eszeveszett, amikor az öreg Cézanne azt mondja, hogy: festés közben akarok meghalni. Aki a szót megízlelte, azért imádkozik, hogy a küszöböt a logos-entuziazmusban

léphesse át. A festmény és a szobor és a zene természetesen éppen olyan mantrákat mond, mint a költemény, vagy a gondolat. A mantra az értelemteremtő és válságfeloldó varázshatalom.

Ha az embert a szó-mámor elkapja, felismerhetetlen jele van. Ez a mű-kicsapongás. A szenvedélyes munkaláz örülete, fájdalmas és gyönyörű, kínos és káprázatos, mint együtt a szerelem és a betegség. Mint a szerelem, teles-tele kízó kéjjel és mint a betegség, sötét izgalommal. Aki erről a kicsapongásról nem tud és nem akar lemondani, de akinek a fenyegető és bűnös homály kitisztul, az a Logos-Mennországba érkezik. Ez a létezés egyik legintenzívebb helye. Ez a logos mágikus hatalmának birtoka. Semmi raffinéria. Semmi rutin. Semmi irodalmiság. Nem parazita. Van eset, amikor a logos-extázis olyan, mint az üvöltő dadogás. Hérakleitos mondja Sibylláról, hogy tagolatlan szavakat nyögött és kiáltott és e szavaknak oly értelme volt, amely évszázadokra szólt. A mámorban az ember mantrákat mond, értelmeket teremt és válságokat old fel, és titkos aktus birtokába jut, amely minden rejtett helyet megnyit, minden zárt szívet felold, minden némaságot megszólaltat, minden süketet hallóvá tesz, bénákat és sántákat gyógyít, hegyeket megmozgat, vihart lecsillapít és a vizet borrá változtatja. A logos-entuziazmus a létezés egyik legintenzívebb helye.

5.

Szűnj meg, varázs!

Ez a bűcsű a szó-megdicsőüléstől. Amikor Shakespeare a Vihar-ban kimondja, a Logos-Mennországból kilép. A Vihar még tele van az üdvösség visszfényével, de már csak visszfényével, mert a szavaknak önfényű ragyogása nincs. A világosság eltompul. A hang szürke lesz, sajtóságon és félelmetesen eltompul. A Faust második részének és a Kunst der Fuge-nek hangja ez, de sehol se érezni jobban, mint a Tao te king-ben és Beethoven utolsó kvartettjeiben.

Pihenj, varázs – azt jelenti, hogy az ember a logos-paradicsom angyalait békével elbocsátja. A mámorban csaknem bénító hiánya ez, különösen az izzó mantrák után, a megrendítő izgalom és a csontig ható gyönyör után, a lángoló entuziazmus után. Beethoven kvartettjeinek alaphangja olyan, mint az Oidipos Kolonos-ban az aggok kórusa, rekedt és mély, kopott és fénytelen, olyan lyukas hang ez, amelyben semmi mágia nincs. A varázs megszűnt.

Ez még az előbbinél is intenzívebb hely. Ez a hátborzongató színtelenség. Ha az ember helyesen él, veszteségeinek arányában nő. Lemondani. A szóról is lemondani. Lemondani, szól Lao-ce, annyi, mint egésznek maradni. Görbének lenni annyi, mint egyenessé válni. Üresnek lenni annyi, mint megtölteni, széttépettnak lenni annyi, mint megújulni. Az öregkori művek fénytelen hangjában és kopár színtelenségében ez a lyukas görbeség, ez a széttépett üresség – itt áll Oidipos akkor, amikor azt mondja: Csak, ha Semmi vagyok, akkor vagyok Hatalom? Úgy látszik, le kell mondani és görbének és üresnek és széttépettnak kell lenni és megkopni és elszíntelenedni és lyukasnak és szürkének kell lenni. Csak akkor vagyok Hatalom, ha nem vagyok Semmi? Ó, nincs könnyebb ennél, mondja Goethe, de a könnyűnél nincs nehezebb! Ez a kései művekben a csaknem hangtalan mély és monoton basszus, az egész létezésnek még a logos-paradicsomnál is intenzívebb helye.

6.

A kvartettnek előadásából ezt kihallani s ezért megérteni rendkívül nehéz. Miért? Mert a kvartettek az obligát irodalmisággal adják elő, mint a Kunst der Fuge-t, az Oidipost, a Vihart és a többi nyilvánosan előadható kései művet. Egészen természetes. Bizonyosan semmi sem lenne nagyobb botrány, mint egyszer az a-moll kvartettet a maga színtelenségében és szörnyű kopottságában, lerongyolt harmóniáiban és összetört hangjaiban, csaknem süket tónusában, a benne levő valódi tartalom szerint előadni. Mindenki káromlásnak tartaná. S az is lenne. Mert nincs olyan előadó, aki az öregkori művek halálközelségétől felfokozott létének olyan elképzelhetetlen erejét ismerné, mint Beethoven, Bach, Shakespeare, Sophoklés, Lao-ce ismerte. Nincs és nem is képzelhető el olyan előadó, aki tudná, hogy itt már egyáltalán nem gyönyörökről és szikrázó izgalmakról, bűvészetéről és káprázatról van szó. A varázslat megpihent. Az ember soha nem remélt szabadságban élni, mert a mágiának még legmagasabb alakjától is megszabadult. Elküldte őket. Minden művészet, még a legmagasabb mélyén is van egy kevés, bármilyen kevés komédia. Most ez eltűnt. Csak akkor vagyok Hatalom, ha nem vagyok Semmi? Nincs könnyebb ennél, de e könnyűnél nincs nehezebb. Nincs több kábulat és maszk és parádé. Az állandó haláljelenléttől felfokozott létből minden salak kiégett. Mi az, ami megmaradt? A valódi. Ez a valódi. A többi úgyszemint volt. Szemét és láрма. Ez a csend egy neme. Kétségbe kellene rajta esni. De hol van már a kétségbeesés! Das Leere lernen, Leeres lernen? – megtanulni azt, ami üres, az ürességet tanulni? Schweige still – hallgass csendesen. Búcsú a varázshatalmaktól. Ez Kolonos. Az élet nem hatvan, nyolcvan év, hanem örök létezés és nem úgy kell élni, hogy az ember a végén megsemmisül, hanem úgy, hogy még ha akarna, se tudna soha megsemmisülni. Megtanulni azt, ami üres, ahogy Goethe mondja. Csak azt megtartani, ami valódi, ahogy a kvartettek teszik. Pihenj, varázs. Elkopni és görbének lenni és lemondani. Ez a kései művek melankóliája, amely az egész létezésnek még a Logos-Mennyországnál is intenzívebb helye.

7.

A közértelem az életet rendkívül megkönnyíti. A létezés fontos területeit feltérképezi. Persze, hogy szűk egy kicsit, de éppen jó annak, aki nem akar messze menni, csak úgy a ház körül, legfeljebb jó sétányira. Van aztán a tudomány, amely a térképezést az ismert területeken túl is folytatja, nem túlságosan megbízhatóan és rendkívül fontoskodva, de mégis. Ahol a tudomány megáll, a művészet megy tovább. Ez sokkal élvezetesebb és egzaktabb térkép, itt az embert ritkán éri csalódás, annál több kellemes meglepetés.

De mi történik akkor, ha az ember a létezés olyan helyére ér, ahol előtte még senki sem járt? Igen, mi történik, ha az ember olyan szavakat hall, amelyeket még senki se hallott és senki se mondott ki és kimondhatatlanok, ha olyan képeket lát, amelyeket még nem látott senki és lefesthetetlenek és olyan látomásai és tapasztalatai és olyan álmai és megrázkódtatásai vannak, amelyeket senki sem ismer s amelyekről hiába ír és beszél, és fest, senki se tudja, merre vannak és vannak-e egyáltalán? Mi történik akkor, ha az ember a létezésnek olyan helyére ér, amely az emberi térképen ismeretlen és egyedül marad, tökéletesen tanácstalanul és társtalanul és egyedül? Ilyenkor az ember mellől még a melegszívűek is elhúzódnak és gyanakodni kezdenek és félnek. Annyira félnek, hogy még azt se merik mondani rá, szegény. Még azt se, hogy bolond. Ins Unbetretene, nicht zu betretende. Ins Unerbetete, nicht zu erbittende. Mi történik akkor, ha az ember belép oda, ahová belépni tilos és mi történik, ha belép a beléphetetlenbe?

Azt mondják, hogy ez a halál. Fehér sötétség. Ott él pontosan mellette. Annyira mellette, hogy már átlát, mint a szomszédba. Ahonnan már áthallani valamit. Nem érti, de azért hallja. Ahová már át lehet kiáltani. Ez a kérlelhetetlen? Onnan, ahová belépni tilos, hűvösség árad.

Fagyos huzat ez, de oly különös! Beleborzong, de olyan forróság lepi meg, hogy a csontja égni kezd. Sebek? Diadal? Öröm? Legyőzetés? Kiábrándulás? Kudarca? Nincs.

Az élet úgy van megalkotva, hogy bármilyen keserű legyen, bármilyen zaklatott, vagy sötét, nyomorult, vagy piszkos és mérgezett, van benne egy csepp áldás, egy csepp méz. Enélkül az édes csepp nélkül nem lehet élni. Egyetlen csepp méz. Nincs olyan komisz és züllött és léha és aljas ember, akiben ez ne lenne meg. És az életet sohasem lehet annyira meggyalázni, hogy ezt a csepp mézet elveszítse.

Az ember életében az utolsó előtti csepp méz az öröm a női szépség fölött. Az utolsó előtti hatalom, amely ellen nem lehet védekezni. Az utolsó a melankólia. A hangtalan és fájdalmas gyönyörűség az élet értelmetlen és érthetetlen elmúlása fölött. Ez az utolsó csepp méz. Ez a tikkasztó édesség a fehér sötétség küszöbén. A melankólia a mulandóság utolsó cseppje, a létezés térképén, a megismerhetetlen határán az utolsó állomás. Ez az a hely, ahol az öreg Lao-ce-t még egyszer és utoljára látták és felismerték s ahol megkérték, hogy tudását írja le s ahol a Tao te king-et megírta. A létezés helyeinek feltérképezésére csak egyetlen mód van és ez a szó.

8.

A melankólia nem a kedély dolga, nem érzelem, nem lelkiállapot, nem betegség. A melankólia a mulandóság végső állomása, az élet utolsó, legeslegutolsó csepp méze. Ez a végső gyönyörűség és a legvégső tudás. Ez az édes szomorúság az élet utolsó csábítása és az ember utolsó elragadtatása, ez az utolsó bizonyosság és ez az utolsó veszély. A közértelem számára idegenszerű és félelmetes, a tudomány számára pathológ, a művészet számára szakrális csoda. De mindegyik számára elérhetetlen. A melankóliának saját nyelve van, minden nyelv között a legkimondhatatlanabb, saját festészete és zenéje, minden festészet és zene között a leglefesthetetlenebb és megírhatatlanabb. Saját látomásai vannak, saját álmai, megrázkódtatásai, saját magánya, tanácstalansága, félelme, titka, bizalma, saját sebe és öröme és kudarca. Az egész élet az utolsó csepp mézbe mártva. Az ember tudja, hogy nincs több, ez az utolsó. Ez a holtbiztos tudat, hogy az utolsó, ez a melankólia. Az a tudat, hogy nincs több, ebben a cseppben benne van mindaz, ami megmaradt, ez a melankólia. Úgy látszik, soha nem volt édesebb még a szenvedés sem, mint most. Soha még ilyen csábító nem volt, ilyen reménytelenül és hiábavalóan csábító s mégis olyan megrendítően édes.

9.

Beethoven utolsó kvartettjeinek süket ugrálása és fakó éneke szörnyű és utolsó erőfeszítés. Még egyszer. Még egyszer, aztán soha többé. Itt az előbbivel már semminek sincs analógiája. A régebbi művekkel nem lehet összehasonlítani. Sok értelme nincs. Úgysem érti senki és valószínűleg soha senki se fogja megérteni. Ez itt nem szép, nem káprázat és semmi sincs, ami kevésbé lenne vigasztaló. De olyan kényszer rohama nyugozta le, hogy azt kell hinnie, nincs fontosabb, mint ezt megcsinálni. Még ezt. Még ezt az egyet. Még egyszer és soha többé. Nem valakinek, vagy valakiknek. Csak úgy. Hogy legyen. A létezést csak szavakkal lehet feltérképezni. A szám is szó, a szín is szó, a hang is szó. A festészet és a zene is nyelv.

Egészen pontosan tudja, hogy ezt a hangulatmenetet így kellene kidolgozni, így megformálni, így befejezni, de nem csinálja. Elgörbíti és kihagy belőle, hogy végül csak a jelzőkarók maradnak meg. Milyen üres és kietlen! Olyan görcsös, korhadt és lyukas, mint egy kolonosi fatörzs. Ki érti? Én nem. Én csak csinálom. Biztosan beleőrülnék, ha nem csinálnám.

A lassú és ünnepi dalba egyszerre csak belerüg. Nem bolondság ez? De az. Előbb lenyúzni róla a szépséget, hogy recsegjen és ha kopár, csak akkor jó. Közben groteszk víziói vannak és kínosan vigyorog. Az áhítat kellős közepén furcsa öreg embert lát futni, hóna alatt két lepedővel. Az egyik sötétlila, a másik narancsvörös és mind a kettő csupa rongy. Hallja, hogy az öreg valamit kiabál, mintha azt mondaná, hogy várja meg. Furcsa hang! Leírja. Bele az áhítat közepébe. Látomás és közönségesség. Szenilitás és infantilizmus.

Nem fél semmitől. Attól sem, hogy az ima közepén trágáruul káromkodják és a szerelmes asszony arcába beleköpjön. Borzalom. Egyszer mintha hangot hallott volna, réges-régen egyetlenegy hangot, s amióta hallotta, tudja, hogy ezek után semmi újat nem mondhatnak. Már semmi baja sem történhet. Ez a hang beoltotta minden tudatlanság és csalódás, hazugság és remény, képzelődés és kaland és varázs, álom és óhaj és bölcsesség és szenvedély ellen.

Mi értelme van annak, hogy egész életében a magas szépséget és ízlést, komolyságot és tiszta stílust művelte és most ilyen éretlen csínyeket csinál? Egész zenei logikáját összemorzsolta. Tanácstalanul áll és gondolkozik, de nem inog és nem kételkedik. Csinálja tovább.

10.

Az öreg Cézanne képein látható, megvan a Faust második részében, a Tao te king-ben, de sehol sem annyira, mint Beethoven utolsó kvartettjeiben. Mintha egymáshoz nem tartozó darabokból lenne összerakva, még inkább összedobálva. Talán az anyag nem akart összeállni s az öreg a részeket mégis egymáshoz kényszerítette volna. Erőszakosan, türelmetlenül és szenvedélyes sietséggel. Cézanne utolsó képein vad és vastag vonalak futnak át. Repedések. Mintha az öreg indokolatlan mérgében a képet előbb összetörte volna s úgy festette volna meg. Beethoven kvartettjeiben zsúfolt összefüggéstelenségben témák torlódnak. Az egész, mint Cézanne képein, azt a benyomást kelti, hogy a vén bolond eszét most már tényleg teljesen elvesztette, és egymáshoz nem tartozó gondolatokat akar mindenáron összetákolni. Minden áron, igen, jegyzeteket és ötleteket, papírkosárba való fragmentumokat, kiérleletlen szeszélyeket. Ostoba kísérletezés, amelynek a művészethez semmi köze. Alig kezd valamibe, máris abbahagyja, paradox ideákat ékel bele azzal a szándékkal, hogy a feszültséget majd később kidolgozza és feloldja, de az egészséget úgy hagyja, ahogy van és nyargal tovább. De nem is nyargal, sokkal inkább iránytalanul és kiszámíthatatlanul hol erre, hol arra ugrál úgy, hogy az emberben nyugtalanságnál és ijedelemnél egyebet alig kelt. Aki hallgatja, levegő után kapkod és nem tudja, füle mondta fel a szolgálatot, vagy értelme bomlott meg. (Been justed from your senses.)

A melankólia nem egyszerű. Egyáltalában az öregkori melankóliánál bonyolultabb és sokszerűbb állapot nincs. Az ember nemcsak jelen életének valamennyi korszakát éli egyszerre. Mintha azoknak, akik a lélekvándorlást tanítják, igazuk lenne. A melankóliában az elmúlt és a jelen és a jövő karmái torlódnak. Az ember szimultán egy tucat, még több sorsot él, egymáshoz alig tartozó, különböző eredetű, korú, foglalkozású, fajú, fejlettségű, vérmérsékletű ember sorsát ugyanabban az órában és percben és pillanatban. Észvesztő gazdagság és észvesztő bonyodalom. Néha két sors benne egymás mellé kerül, az egyik háromnegyedes andante fisz moll, a másik alla breve con brio g-dúr. Mit kezd vele? Mind a kettő egyszerre szól. Olyan, mint a macskazene. Bele kell örülni.

Az öreg Cézanne egzakt ember volt. Nem sokat törődött azzal, hogy ki mit ért belőle. Neki az volt a fontos, hogy azt fesse le, ami van, pontosan úgy, ahogy van. Ha a részek nem tartoznak egymáshoz és a dolgokat és a látóteret fekete villámok cikázzák át, akkor ezt a valóságnak

megfelelően így is kell ábrázolni. Több sors fut egyszerre. Tíz emberélet torlódott össze s ő tíz ember helyett lát. A valóságot Beethoven sem vette éppen semmibe. Ha torlódás van, akkor torlódás van. Úgy látszik, mintha egymáshoz nem tartozó darabokból lenne összetákolva eszelős sietségben. Erről kérem nincs szó. Soha olyan gonddal és lélekjelenléttel nem szerkesztett. De a valóság ez, ilyen zsúfolt, ilyen összetörtnek látszik és az egyes részek között ilyen brutális fekete villámok égnek. Egészen heterogén anyag, ébredő és félig alvó lelkek benne, okosak és züllöttek, szerelmesek és iszákosak, gonosztevők és fanatikusak, tékozlók és kéjlegők és rejtélyesen és kinyomozhatatlanul mind egyszerre van.

Van olyan idő, amikor úgy látszik, mintha a torlódás az egész emberi létezés anyagát felvetné. De nem. Amit felvet, abban éppen az a különös, hogy minden részhez, vagyis minden karmához és minden sorshoz külön olyan személyes köze van és mindegyikben annyira legérzékenyebb saját személyében van érintve és érdekelve, hogy a tévedés ki van zárva. Ez nem valami általánosság. Itt mind ténylegesen róla van szó. Még ennél is több. Ez itt mind valóban és ténylegesen ő maga. Ha paradox, hát paradox. Ha úgy tűnik, hogy összehányt jegyzet, hát úgy tűnik. Ha ijedelmet kelt, hát kelt. Mintha össze lenne törve? Összefüggéstelen? Mégis így van.

A kolonosi aggastyánok kara mondja: Irtózat ez, öreg, minden régmúlt szenvedést álmából felriasztani!

A melankólia állapotára jellemző, hogy kettős. A szkizoidhoz természetesen semmi köze sincs, mert semmi köze sincs a pathológiához. A melankólia az emberi életben az utolsó áldás. A melankóliában az ember szüntelenül legalább dupla helyzetben van és ez magyarázza meg azt, amit áthallásnak kell hívni.

Az áthallás néha a mű felépítésében van meg. Ez az eset az a-moll kvartettben, a Tao te kingben, az Oidipos Kolonosban és a Faustban. Másutt a művészetben több hang üt át, mint a Viharban, vagy a Kunst der Fuge-ban, vagy Platonnál és Tolsztojnál és valahányszor átüt, minden alkalommal úgy van, hogy az egész mű existenciáját felborítja.

Az alapszint, amelyre a kései mű áthall, rendszeren a kolonosi aggastyánok kara, a tétova és fakó, rekedt és monoton basszus. Úgy látszik, ez az az érzékenység és hangoltság, amely alkalmas arra, hogy az emberinél megmérhetetlenül hatalmasabb erőt fel tudja fogni. Erre a szintre valamilyen kísértetiesen tiszta és élesen metszett hang hallatszik át. Néha csak úgy, mint egy ütés. Néha fátyolosan. Ha ütés, akkor az egész mű inogni kezd. Ha fátyol, az ember megretten, mert az az érzése, hogy a fátyolban a mű elmerül. A Faust második részében e hangok roppant számban törnek át. A Viharban az első mozgató Ariel és a színen megjelennek Ceres és Iris és tündérek és háрпиák és szörnyek. E hangok a vámpírok, a tündérek, a kövek, a halak. Az Oidipos Kolonosban a hang arányosan, a mű szövetének minden sejtjét áthatja. Úgy tűnik, mintha az egész Oidipos áthallás lenne s az egész Oidipos anyagtalánul valahol a levegőben lebegne.

Az a-moll kvartettben a helyzet egészen különös. Van egységes és hosszú részlet, főként a lassú tétel, amely az áthallott idegen zenét elképzelhetetlen koncentrációval az emberi zene nyelvére fordítja. Hangról hangra, pontosan ütemről ütemre, minden hangsúlyt, fokozást, lankadást, kitörést, áradást a mi földi zenénk nyelvére hangszerel át. Hasonló teljesítmény az emberi világban nincs. Beethoven ebben az időben már teljesen süket volt s így nem tudta, de nem is tudhatta, hogy milyen hangokat hall. Emberieknek értelmezte azokat. Ha még nem lett volna süket, e hangok fülét biztosan széttépték volna.

Ennek semmi köze a hallucinációhoz. Nem látomásról és álmokról és imaginációról van szó. Ez az emberinél megmérhetetlenül hatalmasabb valóság megnyilatkozása. Das stärkere Dasein, ahogy Rilke mondja: amelyben, ha teljesen át tudnánk lépni, létünk elolvadna. És ha már álmokról és hallucinációkról és káprázatról és varázslatról van szó, nincs kétség afelől, hogy ez a mi életünk a varázslat, ez a káprázat és az álom és a hallucináció. We are such stuff as dreams are made of, ahogy Shakespeare a Viharban mondja: abból az anyagból készültünk, amelyből az álom. And our little life is rounded with a sleep. Szegény kis életünk az alvás óceánjának közepén úszik. Ez az álom itt, amelyben élünk, ez a jelen életünk és erre az álomlétre halljuk át a valóságot. A varázslatnak vége. "Now my charms are all overthrown" (bűbájam elpárolgott). "This rough magic I here abjure" (e durva varázst ma megtagadom).

A varázslat a legnagyobb, amelynél csak egy nagyobb van, a valóság. És nem a káprázat a probléma, nem a földi lét, nem az itt, nem a látszat, nem a sors, a véletlen, az élet, a szerelem, a mámor, az éjszaka, a rejtély, a végzet a szenvedély, nem! A probléma az éppen az egyszerű hatalmas lét, a túlnan, a világosság, a valóság. Ez a nehéz. Ez a könnyű. Ó, nincs ennél könnyebb s e könnyűnél nincs nehezebb.

12.

Ha a művész a hangoltságot, amellyel az igazi valóságot át tudja venni, megszerezte, munkája véget ér. Nem minden művész szerzi meg. Kevesen vannak, Sophoklész, Goethe, Rilke, Beethoven, Tolsztoj, Shakespeare, Bach, néhány gondolkodó, Platon, Hérakleitos, Lao-ce. Megszerezték életük végén és most már tudják, mit kellene tenni. Tudják és ezzel a tudással vadonatúj életre lenne szükségük, hogy amit tudnak, meg is valósítsák.

Az öreg Tolsztoj élete legvégén írt naplójában és leveleiben embertelenül szenved. Már tudja. Mit? Tudja, amit Oidipos, hogy ez az élet itt így sötét és véres gyalázat. Megmentette az utolsó csepp mézet s az utolsó áldást és a tudást az igazi életről és a valóságról megszerezte. Kezében van és íme nyolcvanéves. Mit tud belőle megvalósítani? Megkísérli, hogy magát megváltoztassa, hogy valódi legyen? Megkísérli, hogy a valódi életet hirdesse? Mint az öreg Platon, aki pontosan úgy, mint az öreg Tolsztoj, megszerezte a tudást és mialatt megszerezte, nyolcvanéves lett. Mint Goethe. Mint Lao-ce. A valódi valóságból az igazi létezésnek már hangjait áthallja és most meg kellene csinálni, nem a művet, hanem az embert. Meg kellene csinálni a valódi embert és a valódi életet és hozzá kellene fogni a világ átalakításához és az egész emberiséget meg kellene tanítani arra, hogy ezt miképpen kell csinálni.

Mit tehet? Dolgozzon tovább? Tovább a munkakicsapongásban éljen? Mint Cézanne, aki azt mondta, hogy festés közben akar meghalni. Az öreg Michelangelo szobrot farag és félbenhagyja. Másikat. Azt is. Beethoven az egész valóságot emberi zenére hangszereli. Rilke az angyalok létének hatalmáról szól. Sophoklész azt kérdezi: csak akkor vagyok Hatalom, ha nem vagyok Semmi? Ez a kései művek melankóliája. Elnyerni a tudást és nem használni tudni. Eddig vak volt, de most, mint Oidipos, tisztán lát. "Most már világosan látok." Túl van a káprázaton. Pihenj, varázs. "Értelméből kizökkent" (been justled from your senses). Megkopott és megszürcült, de sohasem volt ilyen hatalma, mint így üresen és széttépve. Már semmitől sem fél, mert itt van közvetlenül a kéréshetetlen kapujában. Közben az élet elfogyott. A mű nagyobbik felére nincs idő. Menni kell. Most! Éppen most!

Az öreg Tolsztoj szavaiból világosan látszik, hogy ő a dolgot nem így értette. Azt hitte, hogy az igazi életet meg kell keresnie és ha megtalálta, át kell adnia az embereknek. Az embereknek, igen, kivétel nélkül mindenkinek. Ha tudta volna, ha megtalálja, senkinek sem

adhatja tovább! Ha tudta volna! Hiszen nem neki kellett, neki, Tolsztojnak, hanem nekik, az embereknek, mindegyiknek! Nem magának szerezte meg. S most a markában marad. Ez a kései művek melankóliája. Senkinek sem adhatja tovább. Senkinek, az egész földön senkinek.

Ez Kolonos, a világnak e páratlan helye. Szegényes, sima, festőietlen, semmi csinosság, semmi cukor, csaknem üres tér, kegyetlenül józan és egyszerű.

PYTHIA

1.

A borzalmaknak az az apokalyptikus özöne, amit a történeti emberiség háromezer év óta átélt, nem volt értelmetlen. Szenvedni kell, az biztos. Amiről szó van, úgyis mindig csak az, hogy érdemes, vagy pedig sem. A küszöbön, ma, már látható, hogy érdemes volt. A küszöbön, ma, a borzalmak elképzelhetetlen fokozódásának és csaknem megsemmisítő sűrűsödésének idején a szenvedések értelmét egész sereg ember megtalálta. Nem úgy, hogy valamely varázsszót mondott és erre üdvtant épített. Az üdvtanokból, köszönjük szépen, nem kérünk többé. Ha a történet borzalmi másra nem is, arra mindenesetre jók voltak, hogy az üdvtanokból visszavonhatatlanul kiábrándultunk. A szakrális szubjektum első körvonalai megjelentek. A történet iszonyatai ellen az egyetlen ellenszer az az ember, aki minden iszonyatnál erősebb. Nem tanítás. A legkevésbé üdvtanítás, vagyis egyetemes recept, program, terv és generálmegváltás. Ha valaki azok után, amiket átéltünk, ilyesmit még komolyan akarna venni, a tudatos világcsalást érintő elvetemült rosszhiszeműség és a kretenizmus határán lenne kénytelen helyet foglalni. A szenvedések értelme az, hogy olyan emberré kell lenni, aki ezt az iszonyatot kibírja. Ilyen ember pedig van. Olyan létezési színvonal, olyan tudás és olyan értelem, olyan arány, olyan mérték vált lehetővé és láthatóvá és megvalósíthatóvá, amely a történet minden borzalmánál magasabb hatalom. Ez a szakrális szubjektum. Évezredek kínjából kiizzadt áldott csepp. Az apokalyptikus szenvedések értelme. Az, akiért mindezt érdemes volt végigcsinálni. Amint mondják, a sors nem olyan jól nevelt úr, mint Canterbury püspöke. S amikor műtétet végez, minden valószínűség szerint csak ritkán alkalmaz érzéstelenítést. Ezzel a ténnyel állandóan számolni kell. Nekünk ma, a jelen században, volt alkalmunk tapasztalni, az injekció nélkül végzett műtétek mit jelentenek. Az operáció fájdalmaiból pedig következtethetünk annak súlyosságára és jelentőségére. Szenvedni kell, ez biztos. Amiről szó van, csakis az, hogy érdemes, vagy sem. A küszöbön, ma már látható, hogy érdemes volt. A létezésnek olyan módja és színvonala, olyan tudás, olyan értelem, olyan arány és mérték vált lehetővé és megvalósíthatóvá, amely a történet minden borzalmánál nagyobb hatalom.

2.

A szakrális szubjektum, amennyire legelső vonásaiból látható, csaknem egyenlő arányban archaikus apokalyptikus, és üdvözült. A három nagy világkorszakot, az aranykort, a történetet és a megváltást lényében összeolvastotta. Ezért szakrális, ezért diabolikus és ezért emberi. Ördögien okos, mágikusan gyarló és evangéliumian tiszta. Az elrontott, kenetteljes és pervertált kereszténységből semmi sincsen benne. De nála jobban senki sem tudja, hogy anima naturaliter christiana. Ezért nincsen benne semmi a szcientifista szakemberből, sem a moráletterroristából. A politikusok Napóleon óta próbálkoznak tapogatózni feléje. Mágikus módszerekkel kísérleteznek, de egy sem volt közöttük, aki az archaikus és az apokalyptikus létezéshez a harmadikat, az üdvözültet is meg tudta volna szerezni. Az Evangélium nélkül pedig egyetlen lépést sem lehet tenni. Mindegyik emberi és ördögi marad anélkül, hogy

szakrális tudott volna lenni. Ezért az új emberalak első megjelenése nem Napóleon, hanem Goethe. A tizenharmadik század azt hitte, hogy ennek az embernek enciklopedikusnak kell lennie. A tizenkilencedik század sokáig abban a hiszemben volt, hogy tudós. Majd, hogy forradalmár. Ma már tudjuk, hogy tudós is, forradalmár is, hódító is, költő is, gondolkozó is, szent is. Olyan arányú lény, amelyet legutoljára Empedoklésben láttunk. Empedoklés azonban teljes egészében archaikus ember, aki a történetet nem érti és hadakozik ellene. A szakrális-diabolikus ember Lao-ce és Henoch és Orpheus kolosszális archaikus arányait a történeti ember démoni életéhségével és az angyalok tudásának tisztaságával egyesíteni tudja. Ez az ember pillanatnyilag a művészet és a gondolkodás területén tartózkodik. Elég nagy zavart kelt. Nem tudnak vele mit kezdeni. Ha festő, átlép a zenébe és a költészetbe, ha gondolkozó, félig költő, félig tudós, ha zenét ír, filozófusnak látszik. Mindig egy kicsit próféta és orvos, mágus és bolond. És milyen különös. Titka mégsem abban van, amit csinál, hanem abban, ahogy van. A felkentség egy neme. Mint az iszonyú hatalom jótékony jelenléte, az óceán, mikor mosolyog, és a tájfun, amely simogat. Első percre olyan, mintha vallástalan lenne. Pedig minden esetben jákobi természet, aki az angyalokkal küzd, hogy Istent láthassa. A kollektív nyomorítás és drill és terror minél nagyobb, annál gyorsabban és tudatosabban bontakozik ki és annál erősebb lesz. Az erőszaknak végül is hálásnak kell lenni, mert szilárdabban alapozza meg. Nem riad vissza a próféciától, ugyanakkor a matematikától, a kultusztól és a misztikától sem és szeret mindenben egzakt lenni. A létezés határait a beláthatatlanba tolta. Nincs hely, ahol ne érezné magát érintve. Az egészben érdekelve van. Ezért látszik úgy, mintha a csecsemő, a bölcs és az örült keveréke lenne. Semmi sincs távolabb tőle, mint a visszavonulás, a megalkuvás, a préda és az erőszak.

3.

Azon a színvonalon élni, amelyen az ember alkot, vagy gondolkodik, egyelőre nagyon nehéz. Minden esetben valami kiszámíthatatlannak kell közbejönnie, hogy az ember azon a magasságon, amelyen a művész alkot, a költő, a gondolkodó ír, tényleg élni tudjon. Igen, valami váratlannak kell betörnie, hogy amit gondol, azt beválthassa, hogy az írás édes és magas hatalma az életet magához ragadja és a gondolkodás ereje az életet át és átragyogja. Milyen dicsőség lenne azon a színvonalon élni, amelyen az ember ír! És micsoda kiábrándító tehetetlenség, mikor az ember a gondolkodás egéből naponta nem hétszer, hanem hetvenhétszer lezuhan és tudja, hogy ilyen lezuhantan és tehetetlenül és erőtlentül kell meghalnia, nem pedig abban a dicsőségben, amelyben gondolkodik.

Az ember életének valósága, gondolkodásának valósága mögött állandóan lemarad. Bárhogyan igyekezzék is, liheg és bukdácsol, elbotlik és végül elfullad és nem bírja tovább. Az ember élete művészet után lohol, a legkisebb remény nélkül arra, hogy valaha is utolérje.

Nem az idealitás és a realitás drámájáról van itt szó. Itt ténylegesen adott két realitásról van szó, így: két, minden percben adott és jelen levő realitásról, vagyis sorvasztó duplaságról, amelyek közül az egyik a másikkal állandóan egy oktávval magasabban szól s a másik csaknem belehal abba, hogy lent van és képtelen fölemelkedni.

De az ember a két realitás drámáját megoldotta. Tudja, hogy azon a színvonalon élni, amelyen gondolkodik, nagyon nehéz. Minden esetben valami kiszámíthatatlannak kell közbejönnie, hogy abban a hatalomban és szépségben, amelyben gondolkodik, ténylegesen élni tudjon. Ez a kiszámíthatatlan és ez a váratlan azonban minden pillanatban itt van. Ez a betörés állandóan tart. Ez a megrendítő. Ez a segítség. Ez a két realitásban a harmadik, a megvalósulás, amikor az életet a gondolkodáshoz fel tudja emelni. Amikor az ember ténylegesen megvalósul.

Az emberi lét nem két, hanem három síkon fut. Az élet háromszólamú. A metafizikusok azt mondják, hogy az ember test és lélek és szellem. Ezért van a létezésnek három szakasza, az aranykor, az apokalypsis és a megváltás. Ezért él az ember három világban, a szakrális, a diabolikus és az emberi világban. Az ég, a föld és az alvilág. A kettő fragmentum. A három a kozmikus és az univerzális egység. A háromszólamúság világában a dráma feloldódik. A segítség. A megrendítő. Az a harmadik valóság, amely állandóan itt van, amely kiszámíthatatlan, kiszámíthatatlan, de itt van. Az embernek azon a színvonalon élni, amelyen gondolkodik, nagyon nehéz. De az embernek azon a színvonalon kell élni, amelyen gondolkodik, mert egyébként is, amúgy is mindenki hajszálnyira azon a színvonalon él, amelyen gondolkodik és azon a színvonalon gondolkodik, amelyen él.

4.

A szakrális-diabolikus ember megjelenésének tényét tudomásul kell venni. Ez a lény százjelben beszél és cselekszik, de mindenkéül fölött és előtt: van. Ma már szándékos rövidlátásra van szükség ahhoz, hogy valaki ezt az embert a költészetben, a zenében, a festészetben, a gondolkodásban ne lássa egyre sűrűbben és tudatosabb és bátrabb alakban megjeleni. Tevékeny valóság, aki megkezdte a világot a maga képére teremteni és a történet apokalyptikus erői fölött a hatalmat meg fogja szerezni.

Amiről azonban ebben a percben szó van, nem a szakrális szubjektum, hanem a neki megfelelő asszony.

Azt mondják, a nő az ördögnek is eladja magát, de szépségéből hajszálnyit sem hajlandó feladni. Ez így van és egészen helyes. A női szépség varázsát azonban csak az érti, aki tudja, hogy legalább felében az ördöggel való szövetség eredménye. Nem, mintha ellene bárkinek is bármi kifogása lehetne és lenne, kivéve a puritánokat. Minden női szépségben van valami ördögi, ezért van reánk olyan hatással és ezért nem tudunk ellene védekezni és ezért még az angyalok is fellázadtak és az emberek leányaival szerelembe estek. Tudomásul kell vennünk, hogy az alvilággal állandó érintkezésben vagyunk és a pokol nélkül egy pillanatig sem élhetnénk. A nő szépségmágiája pontosan megfelel a férfi diabolikus szenvedélyeinek és mind a kettő misztérium, amit nagyszerűen értünk, anélkül, hogy értenénk. Ez is rendben van így, mert semmi sem fontosabb, mint hogy az embernek az érthetlennel állandó kapcsolata legyen. A női szépség démoni természete felől teljes tájékozatlanságban vannak különösen maguk a nők, akik azt nem is értik. Még olyan nő is akad, akinek e mágia miatt lelkiismeretfurdalása van, a szépségmágia mértékét elvesztette. Ez megbocsáthatatlan. A szakrális szubjektum megjelenésével a mérték újra itt van és tévedés többé az egész vonalon lehetetlenné vált.

Ahogy a férfi pokoli szenvedélyeit étheri értelmével ellenpontozza és a kettőt emberi voltával tartja egyben, a nő is kénytelen diabolikus szépségét az angyali kedéllyel ellenpontosítani és földasszony voltával egyensúlyban tartani. A nő ilyen módon szabadabb ördög lehet, mert mélyebben angyal és kizárólagosabban asszony. A virágzó test, amelynek titka a szűzies szív.

5.

Böhme azt mondja, hogy az első ember androgyn volt. Egy személyben férfi és asszony. A teremtő nemi hatalom nem volt kettétörve. De az első ember férfi-lényét nem Éva, a mai asszony egészítette ki, ez a nő Sophia volt, amint Böhme írja: "a Szűz nem teremtett és nem született és örök: Isten bölcsessége és hasonmása". Más helyen: "Sophia Isten bölcsessége és

örök szűz, nem asszony, hanem folttalan és tiszta lény, aki Isten hasonmása." Az ember bűnbeesésével a teremtő nemi hatalom két darabra tört. " Ádám a Szűzet elvesztette és elnyerte az asszonyt... a Szűz pedig vár rá, hogy újjászülessék és akkor ismét magához fogadja."

E szavakat nem lehet elég komolyan venni. Amiről itt Böhme beszél, olyan intenzíven és masszívan konkrét, a lét minden pillanatában olyan forróan aktuális, hogy aki nem látja és nem éli, az valódi létének igazsága felől tudatlanságban kell, hogy legyen. Abban, amit Böhme mond, nem az a fontos, hogy Éva, az asszony nem az ember eredeti fele és a férfi lény teremtő nemi hatalmának primordiális kiegészítője, hanem az eredetinek rossz kópiája és elrontott másodpéldánya. Ha a dolog így is van, nem ez a fontos. Böhme szavaiban fontos Sophia lénye, ez az egész világtörténet legfontosabb látomása és fölfedezése. Sophia pedig nem valamilyen vérszegény mentális kísértet. Sophia Isten bölcsessége és hasonmása. Az örök szűz. Az élő tündöklés. A kimondhatatlan varázslat. Isten bölcsességének bűvös ragyogása, akivel szemben maga a Teremtő is tehetetlen. És mivel ő maga is ki van szolgáltatva neki, csak egyet tehet, beleszeret. Sophia az a nő, akibe Isten szerelmes. Ő a teremtés minden elemi szenvedélyének elviselhetetlen varázsú tükre élő személyében, a teremtés minden rejtett mágiájának testetöltött valósága. Sophia nem született. Nem teremtették, Sophia, mint a teremtés mágikus művének kvintesszenciája egy pillanatban váratlanul és elképzelhetetlenül kiragyogott és észbontó varázsával a Teremtő meghökkenésére egyszerre csak itt volt. Micsoda megrendülés! Sophia az a szűz, az a nem született és nem teremtett lény, a bölcsesség, a tisztaság, a teremtés varázslatának bűvös mosolya, az elképzelhetetlenül forró és érthetetlen izgalom és szikrázó nyugtalanság, akivel nem lehet betelni, akit nem lehet eleget látni és ijedt áhítattal megtapogatni, mintha ilyesmi lehetetlen lenne és meg nem engedett káprázat és tilos örület és vakmerő túlzás és az egyetlen lehetőség lényéből szomjasan inni és inni.

6.

Aki Böhme Sophiáját csak egy pillanatra is átélte, tudja, hogy férfinak lenni annyi, mint Isten bölcsességére szomjazni, ami nem más, mint Sophiába, vagyis minden nőbe kivétel nélkül állandóan szerelmesnek lenni. Hogy ez a szerelem ténylegesen nem élhető, az a világ elrontottságából következik. Minden férfi lényege és lényének bélyege a Sophia-mosolyra való szomjúság, a mosolyra, amelybe Isten egész nagyságát beleszerette és a végtelen hatalom benne határtalan szépséggé változott. Mielőtt Sophia Isten mágiájából, anélkül, hogy megszületett volna, s anélkül, hogy megteremtették volna, mint varázslat megjelent, a Teremtő Egy volt. A teremtési traumában azonban az imagináció testet öltött. Ez volt a kiszámíthatatlan. Ez a testetöltés Sophia. Megjelenésével azonban a teremtés mágikus hatalma nem tört meg. A kettétörés katasztrófája nem vált bukássá. Az eredmény elképzelhetetlen volt. A létezés megkétszereződött. A hőfok egyszerre duplájára ugrott. A kolosszális negatív arc és kép és lény megjelenése, amelyben a teremtő hatalom kettévált, a teremtés mágikus hevét nem fokozta le, hanem annak intenzitását éppen megkettőzte. Ezért, aki arról beszél, hogy a kettősség a teremtő hatalom ájultságához vezetett, téved. A kettősség a teremtő hatalom kiszámíthatatlanul felfokozott mámorát idézte.

7.

A mi világunkban a létezés képlete ugyanaz, ha az egész fátyolosan nyilatkozik is meg, a mi természetünkhöz és arányainkhoz mérten, de még mindig elég erővel ahhoz, hogy az egész létnek középpontja legyen. Különösen a jelen pillanatban, amikor a szakrális szubjektum első

körvonala megjelenőben vannak és az új férfi a neki megfelelő asszonyt a történet apokalypsiséből már megkezdte idézni. A szerelem elképzeltetlen hatalmáról ma, különösen a lélektanban elég sokat beszélnek. De még mindig nem beszélnek eleget. Egyesek azt mondják, hogy az erős jelentőségét túlozzák. Valószínűleg az erős jelentőségét nem lehet túlozni.

Beszélnek arról az igen régi .gondolatról is, amely az erőt és az agapét elválasztja. Anélkül, hogy az ember a mellékes magyarázatra különösebben sok szót vesztegetne, röviden azt mondhatná, itt a vörös és a kék problémája merül fel. A vörös nem egyéb, mint az erős, a diabolikus szenvedély és az ördöggel való vérszerződés által szerzett bűbáj, a kék pedig a kék szerelem, az égszínkék elragadtatás. A görögök ennek az entuziazmusnak fokát philosophiának, sophiaszerelemnek hívták.

A vörös és a kék között alapvető különbség van, ezt nagyon jól tudjuk. De senki sem született, aki a kettőt magában el tudta volna választani és ilyen ember nem is fog születni. A megkülönböztetés értelme azonban nem ez. Még az sem, hogy a mai világ állítólag a testi szenvedélyt a szellemivel ellensúlyozni kívánja. Az igény nem az ellensúly, hanem a fokozás. Az agapé azért jelentkezik erősebben, hogy az erőt még vörösebbé tegye.

A szakrális szubjektum alvilági szenvedélyének az asszony azúr Sophia varázsa felel meg. A férfi diadalmos értelmének az asszony vörös bűbája. A férfi kéknek a női vörös, a férfi vörösnek a női kék. Ez a létezés színvonalának fokozásához, új mértékhez, arányához tartozik.

A test a szellemi létnek nem erőtlenebb, hanem éppen magasabb feszültsége. Sophia nem testetlen. Sophia maga a nő s éppen ezért maga a test. Egyik fele a pokolból kapott varázs, másik fele a tündöklő kék bölcsességmosoly. Ez a vöröskék a szakrális-diabolikus nő. És végül ebben az esetben is nem kettőről, hanem háromról van szó. Sohasem szabad elfelejteni, hogy a lét a test, a lélek és a szellem egysége. A szerelem száma is három, nemcsak erős, nemcsak agapé, hanem sexus is.

Sophia megjelenésével a létezés megkettőződése a teremtési traumát teremtési mámorra fokozta. A kék szenvedély fokozza a vöröset, a vörös a kéket. A világ úgy van megcsinálva, hogy ahol az ellentét feszültsége jelenik meg, a létben nem ájultság támad, hanem hatványozott entuziazmus.

8.

Sophia ma ténylegesen élő alakját Pythiának lehetne hívni. Nem azért, mert különösebb jóstehetség fölött rendelkezik. A jóslat ebben a percben nem, és talán sohasem volt lényeges, főként azok számára, akik a jövőre nem kíváncsiak, mert tudják, hogy akkor is pontosan ugyanaz fog történni, ami tegnap történt s ami örökké történik. Nem az a fontos, hogy Pythia mit mond arról, ami lesz, hanem, hogy mit tud arról, ami van.

Pythia Delphoi-ban Apollón papnője volt. A szentélytől nem messze a föld mélyéből nyíló barlang fölött háromlábú széken ült és a kiáramló gőztől kábultan olyan szavakat mondott, amelyeket csak a beavatottak értettek. Pythia tudása az "ér" szóval közelíthető meg. Érintkezésben van a hatalmakkal. Meg van érintve. Meg van érintve érzékeiben és érzéseiben és értelmében. Ő az, akinek van érzékenysége arra, hogy a hatalmakat értse. Ez benne az érték. Az "ér" szó azt mondja, hogy Pythia Apollónt eléri, Apollón Pythiát megérinti. Pythia a

megérintett, aki a magas léttel érintkezésben van. Ér – érint – érzés – érzékenység – érintkezés – érzelem – értelem érzék – érték. Ez a Pythia-nő birodalma. Ez az ő kizárólagos tudása. Aki elég érzékeny ahhoz, hogy az értelmekkel érintkezésben legyen. Ez nem a Pythia-lélek kiváltsága. Ez a Pythia test-lélek-szellem tudása. A test, ez a legdrágább eszköz, nem hagyható ki. Testével érintkezik. Testében érintik. A test az érzék és az érzékenység.

9.

Érzékenységünk elsősorban nyelvünk érzékenysége. Ez az emberi szó-nyelv. Pythia ismeri a szótalán nyelveket. Nemcsak a szemekét, a mozdulatokét, nemcsak az elhallgatott érzések nyelvét. Pythia ismeri az állatok nyelvét, főként a madarakét. Ismeri a csillagok fényének, a tenger zúgásának, az erdőszongásnak, a láng lobogásának, a virágok illatának nyelvét. Beszél a sas repülése, beszélnek a csillagok, a tenger hulláma, a tölgyfalomb. Dodonában voltak asszonyok, akik Zeus fáinak suttogásából jósoltak, de itt ismét nem az a fontos, hogy jósoltak, hanem, megmondták azt, ami van.

Pythia tudja, hogy a domboldal hajlatában van hely, ahol a magas hegyekről esténként a hűvös levegő lassan lecsurog és ott, ha az ember az áramlat irányának oldalt fordul, meghallja, mit mond a szél. Különös folyamatosan hosszú szót mond, alig emelkedő és süllyedő hangszállal, egy-egy félpillanatra megszakad és újra kezdi. Nem lefordítható, de nincs is szükség arra, hogy lefordítsák, mert önmagában kész értelem. Érzék dolga. Meg van érintve. Ha lemegy a folyóhoz, egy helyen a víz forni látszik. Az örvény a mélyből buzog fel és beszél. Sok benne az s, néha az r és az l és ezen az egyszerű nyelven olyat mond, ami sehogy másként nem elmondható. Így beszél a galambok repülése nyári reggel a kék égen, amikor sétarepülésüket végzik, fent körben keringenek és amikor megfordulnak, a napfény szárnyuk belsején csillog. Így beszél a dagály a tengeren, mélyen lélegző álmatag ütemben, csaknem alva, az óceán titkairól és így beszélnek éjjel a csillagok szikrázva a határtalan világokról. Meg van érintve. Hallja, mikor a zápor a tóra hull és az esőcseppek a vízen tipegnek, mint a tündérgyermekek. Mindez érzék dolga. Érti, ha valaki távolból reagondol, azt is, hogy ki gondol, azt is, hogy mit gondol. Érti, ha a magas hatalom gondolatával megérinti. Érti az anyagtalan sugárzás forró, ugyanakkor hűvös suhanását, amely olyan, mint a csillagfény és mint az ihlet, egyszerre lángolni kezd tőle és önkívületbe esik.

10.

Pythia minden embertől abban különbözik, hogy érintkezésben van a tudással, amelyet elfelejtettünk, de amely elfelejthetetlen. Eltemetett, de eltemethetetlen. A tudással, amelytől folyton távolodunk, s amely körül szüntelenül keringünk. Érintkezésben van és ő az egyetlen, aki tudja, hogy az, amit mi érzékelésnek nevezünk és amely az egyetlen kapcsolat miközöttünk és az egyetlen a világ között és közöttünk, nem egyéb, mint az eredeti közvetlen tudásnak elsápadt mása. Volt ennél valaha magasabbrendű és tökéletesebb tudás, amelynek nem volt szüksége arra, hogy lássák és hallják és tapintsák és többet tudtunk. Eredetileg mindent közvetlenül tudtunk és az egész valósággal közvetlenül együtt éltünk. Ez volt az a létezés, amikor Ádám és Sophia egy volt, az első androgyn lény. "Ifjú vagy és szűz. mint Ádám volt, együtt mind a kettő", írja Böhme. "Ádám ifjú és szűz együtt volt, Isten teljes képe. Mind a két tinktúrát, a tüzet és a világosságot magában viselte." A tűz persze a vörös erőt jelenti, a világosság az égszínkéék agapét. Pythia az egyetlen lény az elfelejthetetlen tudással, hogy eredetileg androgyn lények voltunk és a mindenséggel közvetlenül együtt éltünk és hogy örökké androgyn lények vagyunk és a mindenséggel együtt élünk.

Az, amit mi érzéki tapasztalásnak nevezünk, az az elvesztett közvetlen tudás helyén keletkezett. Az ember azért lát, mert vak és azért hall, mert süket. Az ízlelés az ízlelni nem tudás következménye. Amit érzéki tevékenységnek nevezünk, az az érzékek ájultsága. Csupa feledés, távolság és eltemettség. Ez a mi egész életünk az elvesztett valódi létezés helyén keletkezett. El vagyunk temetve mélyen, mélyen, a határtalan világosságban elfelejtve.

De már tudjuk, hogy a világ úgy van megcsinálva, hogy ahol ellentét szakad fel, ott a létezés ereje nem törik meg, hanem éppen felfokozódik. A kezdetek kezdetén, amikor "az eget és a földet elválasztotta", vagyis, amikor a hím és a nő elszakadt, a teremtő nemi hatalom kettétört, ez a lét hatalmát megkettőzte. Ez a pillanat az, amikor Sophia, anélkül, hogy megszületett volna és anélkül, hogy megteremtették volna, megjelent. Ez a szerelem születésének pillanata. Ez a világteremtés arany pillanata. Ebben a pillanatban vált a teremtés traumája a teremtés ragyogó mámorává. A vörös erős a kék agapét nem csökkentti, hanem erejét megkettőzi. A test a szellem erejét nem ássa alá, hanem meghatványozza. S ezért tudjuk, hogy amikor az eredeti tudást elvesztettük és helyette az érzékeket kaptuk, az nem gyengülést jelent, hanem fokozást. A látás a vakság egy neme, de az érzék vaksága felfokozott látás. A fül süketége hatványozott hallás. Az érzéki tapasztalat megsokszorozódott tudás. Ez az, amit Pythia tud. Ez az, ami Pythiában az érzék, az érintés, az értelem, az érzés, az érzékenység. Nem a közvetlen tudás. Ennél több.

11.

Pythia a történet jelen pillanatában számunkra Sophia jelenléte. Nem tanítások, nem üdvözlések, nem becsvágy, nem világalom, nem vallás. A tigris erejében Isten százszorosan van jelen. Pythia Sophia sötét tükre, the charm of the dark, az éjszaka varázsa. Splendour without rays, the shining shadow. A tündöklő árnyék. De tudjuk, hogy a teremtő nemi hatalom kettétöréséből keletkezett a szerelem mámorja, a létezésnek elképzelhetetlen felfokozása. A sötét tükör, az éjszaka varázsa, ami a női szépség, az előbbinél nem gyengébb, hanem éppen kétszerte erősebb. A női szépségből ilyen éjszaka mosolyog reánk, az a nemtudás, amely, fokozott tudás, a vakság, amely hatványozott látás. Érzékenynek lenni. Több, mint tudás.

12.

A szakrális-diabolikus ember százfelében beszél és cselekszik és ma már szándékos rövidlátásra van szükség, hogy valaki ezt az embert egyre sűrűbben megjelenni ne lássa. Ennek a szakrális szubjektumnak női megfelelője Sophia. Ma ez a Sophia közöttünk Pythia alakjában él.

Pythia a szakrális-diabolikus nő, aki nem egyéb, mint a mágikus varázslat testetöltése, a teremtő hatalomtól megérintve, a legmagasabb tudás, az érzéki tapasztalat mámorának birtokában.

A szerelem a megkettőződés varázslatának entuziazmusában az eredeti egység helyreállításának szenvedélye. Minden szerelem önmagában ezt az eredeti egységet forralja. Azt, akit elvesztett, vagyis, akit nem tud elveszteni, aki ő maga. Mindnyájan androgyn lények vagyunk. Ifjú és szűz, mondja Böhme, mint Ádám volt, együtt, mind a kettő. Ezt ma már a lélektan is tudja. A szerelem paradoxona az, hogy ezt mind a ketten tudják és káprázatnak tűnik, hogy ketten vannak, illetve, hogy csak az egy van és mégis ketten vannak. E tévedésben

a létezés olyan határtalanba fokozódik, ami azelőtt mind a két. ember számára elképzelhetetlen volt.

Amennyiben férfi vagyok, szellem vagyok és teremtő hatalom, – amennyiben nő vagyok, lélek vagyok és megérintett vagyok, – és mind a kettő vagyok e testben, amelyben a teremtő hatalom szellemi égszínkének erejét és az érintettség vörös tüzét megvalósíthatom. A szakrális szubjektum androgyn lény, aki az eredeti asszonyba szerelmes, a Szűzbe, Sophiába és ezzel önmagában az eredeti embert idézi. Ez a tudás az, amit elfelejtettünk, de ami elfelejthetetlen. Az ember önmagában a kristályos értelmet az asszony alvilági szenvedélyével hatványozza, az ördögi gyönyörvályat a szűz hold-kedéllyel és az uranusi szellemet a virágzó testtel. Így fokozza magában a tudást és így teszi létét egyre intenzívebbé. Így idézi a mágikus varázslat mámorát, hogy ebben a tűzben az eredeti egységet megteremtve megszülessen főnix, az örökéletű szellemlélekmadár. Sophia a szakrális szubjektumban van, ahogy Pythia magában hordja a szakrális szubjektumot. Létezésünk forró pontja a történet jelen pillanatában nem a tudomány, nem a művészet, nem a vallás, nem a tanok, különösen nem az üdvtanok, nem a világoralom. Az ember kívül csak azt teszi, amit bent elmulasztott, mondja Saint-Martin. A tudomány, a művészet, az uralom, a tanok, a belső létezés mulasztásának jelei. Létezésünk forró pontja az, hogy ismét tudomást szereztünk primordiálisan androgyn lényünkről. Ezért van az, hogy a szerelem elképzelhetetlen hatalmáról ismét olyan sokat beszélnek, olyan sokat, de még nem eleget.

Sophia a teremtés mágikus varázslatának testetöltése. Az imagináció élő testben. Sophia a primordiális látvány. Előbb volt az asszony és csak azután keletkezett a világ az asszony mintájára. Az asszony az ősjelenség. A világ az ő másolata és az ő képe, ahogy ő képe és másolata a teremtő hatalomnak.

Unicornis

SUMMA PHILOSOPHIAE NORMALIS

BESZÉLGETÉSEK

Nem szerette, ha mesternek szólították.

– Mester az, aki meg tudja csinálni azt, amit tanít. Én pedig még azt se tudom, mit tanítsak.

Egyszer azt kérdezték tőle: – Beavatott vagy?

Mire azt válaszolta:

– Ha ez kiváltságot jelent, akkor nem. Ha fokozott életfelelősséget, akkor igen.

– Megtanultam a zenét, de nem csináltam, s azóta tudással, de irigység nélkül hallgatom. Megtanultam egy sereg tudományt, mesterséget és művészetet, értek hozzájuk, de nem csinálom, s így érdektelenül tudom azokat élvezni. Csak még az írásról kell majd leszoknom, s akkor abban is féltékenység nélkül tudok gyönyörködni.

– Fenntartom és mindig fenn fogom tartani jogomat a szólásra.

Esténként magányos sétára szokott menni. Amikor hazatért, valamit írt, verset, néhány mondatot, vagy csak egyetlen szót.

– A fák, vagy az ég, a szél, a madarak, vagy a csillagok mindennap megajándékoznak. Megtaláltam a világ tengelyét.

Másnap ismét:

– Megtaláltam a világ tengelyét.

– Hogyan – kérdeztem – mindennap tengely? És mindennap más?

– A világnak számtalan tengelye van, valamennyi körül egyszerre forog számtalan irányban, egymástól különböző és összehangzó idő mértéke szerint.

Egyszer azt mondta:

– Nem akkor érsz célhoz, ha mindent kimerítettél, hanem ha megtaláltad a kimeríthetlent.

Máskor pedig:

– Ha a világ végtelenségéből indulsz ki, az igazságot sohasem fogod elérni. Valamit akkor ismersz meg, ha abban annak személyes érdekelttségét, aki alkotta, megérted. Azt, hogy annak, aki azt alkotta, fontos volt. Aki a végtelenségéből indul ki, a számhoz jut el. Aki a kimeríthetlenségből indul ki, megtalálja a dolog lényegét. Amíg az alkotó érdekelve van, a dolog fennáll, ha az érdek nincs többé, a dolog elenyészik. Amit gravitációnak hívunk, az a dolgokban levő személyes hangsúly.

– Személytől független létezés nincs.

Szüret idején történt, langyos szeptemberi napon, délig a szőlőben időztünk. Már a portói, a fekete hamburgi, a török mazsola is beérett, a fürtökből torkoskodtunk csaknem mértéktelenül. Ebéd után a méhesbe mentünk, a sugárzó udvar kavicsán, lassan, szótlanul és eltelve. Ott ültünk a méhek zsongásába burkoltan hosszas hallgatásban.

Egyszerre azt mondta:

– Jól van. Megpróbálok kérdéssre válaszolni. Amit mondom, elmélet és csak azért állítom fel, mert illik, hogy ne legyek a többinél különb, nekem is legyen elméletem s én is csináljak valamit, aminek meg kell buknia. Életemnek új korszaka kezdődött, amikor felismertem, hogy a dicsőség és a siker nem azonos.

– Nem azt kérdeztem, hogy miképpen lehetséges nagy ember. Az, hogy születésétől fogva, nem érdekes. Azt kérdeztem, hogy mi a nagy élet, és hogyan lehetséges azt megvalósítani.

– Ez persze így, ahogy van, túl okos. Majdnem tudomány. Számíts le belőle minden ünnepélyességet, még azt is, hogy az okosság és a tudomány látszata ellen védekezem.

– Azt mondják, hogy a nagy ember különlegesség és ritka példány. Szenzáció. Ő a zseni. A kivétel. Vagyis a nyomorék, a bolond. Végül, az örült.

– Ebben az értelmezésben én annak a bosszúját vélem látni, aki a nagy embert lealjasítja és kivételnek minősíti, hogy magáról a nagy embernek reája nézve is kötelező érvényét elháríthassa.

– A nagy ember titka nem az, hogy örült, ellenkezőleg, az, hogy egészséges. Nem az, hogy ő a kivétel, hanem az, hogy ő az egyetemes és a normális. A kivétel a többi. Az örült az, aki nem olyan, mint ő. A nagy élet a normális emberi élet, és a sokaság élete a bolondokháza és a cirkusz. A nagy ember titka az, hogy ő az egyetlen ember, akinek nincs titka. Ő az egyetemes és az általános és a természetes és az egyszerű és az igazi ember.

– A többi mind csupa titok, rejtély, zavar, kivétel, rejtvény, szenzáció, különösség, különlegesség, eltorzulás, bolondság, cirkusz, örület. Csak a nagy embertől tudom meg, ki a valódi ember.

– Amíg a nagy embert kivételnek tartottam, az én helyzetem is éppen olyan reménytelen volt, mint másé. Kénytelen voltam belátni, hogy annak születni kell. Másként nem megy. Abban az értelmezésben, hogy ő nemcsak a normális, hanem az egészséges és az igazi ember, a valódi kérdéshez jutottam el. Most már nyugodtan azt mondhattam: nem az a fontos, hogy miképpen lehetséges nagy ember, hanem az, hogy miképpen lehetséges nagy élet. Ez a kérdés nem egyéb, mint miképpen lehetséges igazi és normális és egészséges élet. Ez valamennyi kérdés között a legelső.

– Az előbbi kérdésre válasz nincs, mert az a kivétel kérdése. Az utóbbi kérdésre válasz van, mert az mindenki kérdése. Nagy embernek valaki vagy születik, vagy nem. A normális életet mindenki elérheti. Elérheti pedig úgy, hogy megtanulja, miképpen kell gyarló és törekeny, rongált és abnormis, bolond és beteg, eltorzult és kivételes, különleges és zavaros életét normálissá és egészsé, egészségessé és értelmessé, egyetemessé és világossá, éppé és igazivá tenni.

– Életemnek új korszaka kezdődött, amikor felismertem, hogy a dicsőség és a siker nem azonos. A siker a kivétel dolga. A tehetség. Mutatvány, cirkusz, rekord, teljesítmény, egyéniség, különlegesség. A dicsőség a világosság, az egyetemesség, az értelem, az egészség, az igazság dolga.

– A siker a legkisebb, a dicsőség a legnagyobb ellenállás irányában fekszik.

– A siker embere a legkisebb ember, a dicsőség embere a legnagyobb ember.

– A siker helye az utca, a dicsőség helye szívednek titkos kamrája.

– Újabban a nyilvános halottgyalázás különös módját eszelték ki. Az elhaltnak, amikor már nem tud ellene védekezni, szobrot állítanak, nevére emlékbizottságot állítanak fel, még bélyegeket és érmet is készítenek és utcát is neveznek el róla. Te nagyon jól tudod, hogy nem vagyok nagy ember s ezért a nagyságnak járó gyalázat engem nem illet meg. Végredeletileg meghagyom tehát, hogy rólam emlékkönyvet ne adjanak ki, barátaim rólam ne írjanak megemlékezést, fölöttem ne tartsanak gyászbeszédet, utcát vagy teret rólam ne nevezzenek el, arcképemet ne fessék, szobromat ne faragják meg, dízsírhelyet nekem ne adományozzanak, s nevemet ne használják fel arra, hogy költői nagydíjakat tűzzenek ki.

– Mindenképpen a legnehezebb utat választottam. Autoritás és terminológia nélkül.

- Autoritás nélkül élni annyi, mint védelem nélkül, hivatkozás nélkül, apa nélkül élni.
- Terminológia nélkül élni annyi, mint meghatározások nélkül, azonos értelemben vett szavak nélkül, elvek, tételek, világnézet nélkül élni.
- Kempis Tamás: Inkább óhajtom átélni a megtörődést, semmint tudni annak meghatározását.
- Autoritás nélkül élni annyi, mint segítség nélkül állni és kényszerítve lenni arra, hogy minden pillanatomban létem teljes egészét éljem.
- Terminológia nélkül beszélni és írni annyi, mint minden megszólalásnál az egészet újra fogalmazni.
- Szókratész és Kung-ce dolga könnyű volt. Hittek abban, hogy a szavaknak végső értelme és egyszer s mindenkor helyes használata van. Mi ebben nem hiszünk, s ennek ma és reánk nézve már érvénye nincs.
- A személyiség, a szabadság és a szeretet jegyében.
- Rilke mondja: Egyszer. Soha többé. Soha még egyszer. Csak egyetlenegyszer. Minden csak egyszer.
- A küszöbön állni. Folytonos átlépésben lenni. Élve meghalni, meghalva élni.
- A pillanat. Ez a személyesség. Egy. Egyszer. Soha többé. Soha még egyszer. Aki ezt elérte, szabad. És ha szabad, belátja, hogy nem érdemes mást, csak a legtöbbet. Szeretni.

Egyszer azt mondták neki:

– Életed és szavaid között ellentétet látok. Magányban élsz. Keveset beszélsz és írsz. Azt mondd, hogy semmit sem tanítasz. Miért beszélsz és írsz egyáltalán?

Mire azt válaszolta:

- Ha már a halat a vízből kifogtam, csak nem fogom visszadobni.
- Irtózom attól, hogy bölcs, vagy hős, vagy szent leszek. Magasabb igényem van. Normális ember kívánok lenni.
- Philosophia normalis.
- Első rész: a zseni fogalmának teljes felszámolása. – Második rész: a normális (egészséges, ép, nem rongált) ember.
- Baader: az ember nem a kis világ (mikrokosmos), hanem a kis Isten (mikrotheos).

A philosophia normalis mikrotheisztikus (humanista) filozófia.

- Első tétel: az alapállást megkeresni.

Ezt is a méhesben mondta:

– Nézd meg a nyomorékokat. Mindegyik más. Görbe háta van és kicsavart válla és eltorzult karja és összezsugorodott lába. Micsoda változatok! Mindegyik individuum. Egyik se hasonlít a másikra. Mindegyiknek csakis reá szabott, más által viselhetetlen cipőre és ruhára van szüksége. Mindegyik kivétel. Külön mérték.

– Az egységes és ép ember mértéke egyforma. Itt csak az arányokról van szó.

– Egyéniségnek lenni annyi, mint elgörbülni és kicsavarni és összezsugorodottnak lenni. Rongáltnak, vagyis nyomoréknak lenni. Az egy én kivétel voltát hívják tehetségnek. Ez az emberben a mértéktelen. A nagy orr, vagy a vaksi szem, vagy a sánta láb.

– Az egészséges ember a tehetséggel szemben egyszerű és átlátszó. Az eredeti színtelenség.

– A betegség érdekesség és izgalom. Az egészség nem érdekes és nem izgalmas. Az egészség szép. A szépség az ősmérték. Az egyetemes ősmérték.

– A normális és egészséges ember ősi szépsége mindenkiben helyreállítható.

– A szépség az ember és a világ alapállása.

– Hölderlin: Itt a szépség apokalipszisében vagy.

– Testünkben mindvégig reánszabott rongáltságot kell viselnünk.

– Az ember érthetetlen misztériuma, hogy valódi életét sorsától függetlenül éli.

– Hogyan függetlenítheti az ember magát sorsától? – Ha az utolsó cseppig beteljesíti. (A keserű pohár.)

– A létezés paradoxona.

– Sorsát csak az vetheti le, aki azt teljes egészében magára veszi. Alázat. Áldozat. Szolgálat. Türelem.

– Csak, aki szolgál, lehet szabad. Csak, aki alázatos, uralkodik.

– Az ember egyszerre lehet érdekelt és közömbös. Egyszerre lehet távol és közel. Egyszerre lehet nyakig sorsában s azon kívül. Egyszerre szolgálhat és lehet szabad. Egyszerre lehet alázatos és uralkodhat. Egyszerre lehet személyes és semleges.

– A sors magamravétele, a keserű pohár kiürítése (szenvedés) és a tökéletes szabadság, az uralom gyönyöre (boldogság) között van egy kicsiny rés. Ezen a kicsiny résen át bújhat ki az ember az időből és a térből.

– Isten még messze van.

– Az autentikus létezés. Az autentikus létezés tankönyve a kinyilatkoztatás.

- Keats: divine melodious truth – az igazság égi melódiája.
- Az aktív és a kontemplatív ember nemazonosságát nem ismerem el. Az idea és a realia egymástól nem különbözik. Egyik a másik nélkül nincs. Idea és realia, külön, fiktív és hamis kezdet.
- Hölderlin: Dem Höchsten aber ist fast zu wenig das Wirken – aki a legmagasabbat akarja, annak a cselekvés csaknem kevés.
- A filozófia nem tanítás, hanem állapot. – Philo Sophia.
- Szenvedélyesen szerelmesnek lenni Sophiába, aki a legszebb asszony.
- Ha engem bántanak, aránylag könnyen elviselem, nem rólam van szó. Ha az igazságot bántják, nem tudom elviselni, személyemben vagyok érintve.
- Ha az igazságot támadják, nem magamat védem, hanem azt az asszonyt, akibe szerelmes vagyok.
- Életem legnagyobb nehézségéről szeretnék beszámolni. Reggel, amikor felébredek, önkéntelenül a tegnapi napot akarom megismételni. Minden nyáron a tavalyit. Minden gondolatomban az előbbit. Életemben az apámét. Ismételni. Örökké ismételni.
- A világegyetem keringésében élünk és mindnyájan örökké keringeni akarunk. Fölkelni, mint a nap és lenyugodni és ismét fölkelni. Kitavaszodni és megérni és a hó alatt szundikálni és megint kitavaszodni. Élni, a halálban erőt gyűjteni és újra születni.
- Életem legnagyobb összeütközése a mindig újjal volt. A pillanattal. A váratlannal, a kényelmetlennel, a kiszámíthatatlannal, a meghökkentővel. Ez volt az, ami gondolkozásra kényszerített. A thaumedzein – a megrendítő. Mindig ismételni akartam. Keringeni. És a pillanatban levő mindig új rázott fel.
- Amíg rájöttem, hogy két különböző világról van szó. Az ismétlés világa a törvényé, a kiszámíthatóé, a reinkarnációé. A körben való mozgás.
- A mindig új világa pedig a szabadságé, a személyiségé, a kiszámíthatatlané, a kegyelemé. Egyszer. Mindig csak egyszer. Mindig először, mindig utoljára.
- Nem a törvényt keresni. Szabadnak lenni. Nem alkalmazkodni. Elhatározni. Nem a megszokás. A váratlan. A kaland. A veszély. A kockázat. A bátorság.
- Azt hiszem, az ismétlés világa és a mindig új világa között az az egymást kizáró viszony áll fenn, mint a nemkeresztény és a keresztény világ között. A nemkeresztény világ a törvényen és az ismétlések szabályosságán nyugszik. A keresztény világot a kegyelem meghökkentő betörése tartja fenn.
- A törvény embere a szabály embere. A kiszámítható. A karakter. A szám. A szabadság embere az infinitezimális szubjektum. A kiszámíthatatlan. A szabad.

- Életem legnagyobb erőfeszítése, hogy az örök ismétlések körét parabolává tudjam szétfeszíteni.
- Mindenki egyszer. És mindenki először. És mindenki utoljára.
- Pascal az embert úgy határozza meg, hogy a két végtelen, a végtelen kicsiny és a végtelen nagy között.
- Az Upanishadok azt mondják, hogy ez a végtelen kicsiny és végtelen nagy maga az ember. Az ember kisebb, mint a búzaszem, kisebb, mint a daraszem, kisebb, mint a daraszem szeme, nagyobb, mint a föld, nagyobb, mint a nap, nagyobb, mint a világ, nagyobb, mint az összes világok együttvéve.
- Önmagamat csak önmagam szüntelen feláldozása árán tarthatom fenn.
- Az a lényem, aki értem magát állandóan feláldozza, az örök áldozat, a láthatatlanban van. Még láthatóságáról is lemond s így tart engem. Sohasem nyilatkozik meg másként, csak úgy, hogy létem lehetőségét fenntartja. Ő az, akiről azt mondom, hogy a semmi. A senki. Az űr. Ő az infinitezimális szubjektum. Ő a szabad és a teljes létező, aki önmaga feláldozásával engem teremt és fenntart. Valódi lényünk a szüntelen áldozat tüzeiben ég.
- Úgynevezett létezés, minősítetlenül nincs. Vagy alkotok, vagy rombolok. Vagy adok, vagy veszek. Vagy termek, vagy fogyasztok. Vagy áldozat vagyok, vagy parazita.
- Amit szubjektumnak nevezek, nem egyéb, mint távlat. Hely, ahonnan a legtisztábban látni. A láthatatlan. Ahonnan az egész egyszerre látható.
- Objektum nincs. Az egyetlen valóság a megfoghatatlan és a kimeríthetetlen, a láthatatlan és a meghatározhatatlan. Ami ezen kívül lenni látszik, az e megfoghatatlan részleges görcsös megmerevedése.
- Objektum-komplexus. A hit, hogy a bizonytalanságon kívül is van valami.
- Az objektum a bálvány. A hit, hogy a meghatározhatatlanon kívül is van valami meghatározható, a bizonytalanságon kívül is van bizonyosság, a védtelenségen kívül is van védelem, az erőtlenségen kívül is van erő, a tehetetlenségen kívül is van hatalom, a kimeríthetetlen kívül is van kimeríthető, a láthatatlanon kívül is van látható.
- Ne csinálj faragott képeket. Ne csinálj bálványokat. Ne csinálj elveket és elméleteket és világnézeteket.
- A legnehezebb a legkönnyebb, amit mindenki úgyis tud. Mi könnyebb és mi nehezebb, mint, hogy eredj és add el mindenedet? De igazán mindenedet. Nemcsak házadat és ruhádat és barmaidat és bútoraidat és földedet és értékpapírjaidat és edényeidet és párnáidat és ágycsészédet és ne tarts meg egyetlen takarót, egyetlen csészét, egyetlen lepedőt, egyetlen zsebkezdőt, egyetlen takarékkönyvet sem. Add el elveidet és műveltségedet és tudásodat, mint vagyondodat, az összes bizonyosságokat és búvóhelyeket és a világnézetet és a rejtekhelyeket, szóval add el mindenedet.
- Isten különös védelme alatt állok.

– Ez persze nem azt jelenti, hogy különösen félelmetes és erős és hatalmas vagyok. Ellenkezőleg, azt jelenti, hogy pecsenyéjét tőlem senki se féltse. Isten annak, akit különös védelmébe vesz, nem ad hatalmat és erőt és vagyont.

– Isten különös védelme alatt állok, azt jelenti, hogy reá bízta magam. Bizonyos vagyok abban, hogy jobban tudja, mi válik javamra, mint én.

– Az önzés határtalan ostobasága, a hit, hogy én vagyok az, aki a legjobban tudom, mi kell nekem.

– Nagyobb gondot viselnek rám, mint ahogy én magamra gondot viselek.

– Ha nem mentenek meg, magad úgyse tudod magad megmenteni, bolond!

– A szellem erőtlensége. Micsoda hatalom!

– Az, hogy dolgomat Istenre bízta, személyes ügyem. De mit jelent ez másnak?

– A szellem felülről lefelé nő.

Egyszer augusztus végén látogattam meg. Gazdag esztendő volt, az áldás ott sugárzott az emberek arcán, a fák nehéz lombján, a jóllakott házakon és a kövér állatokon.

A lugasban üldögéltünk, az asztalon tejes mandula és lépesméz. Még sohasem hallottam ennyit beszélni.

A második világháború után volt és először én mondtam el gondolataimat.

Aztán ő beszélt:

– A hangodból szemrehányást vélek kihallani. Csaknem vádat e nép iránt, amely itt csendesesen tenyészik, mint a búza és a bor. Elhatározást vársz tőle, csaknem lázadást, és színt vallani, ha lehetne, korbáccsal kényszerítenéd. Azt mondod, hogy részvétlen és közömbös. Hogy alszik. És hogy ez az alvás különösen ma, bűn.

– Mindig jobban látom, hogy helyesen választottam. Helyesen, itt ebben az alvó népben, mert még mindig többet ér így aludni, mint így élni.

– Ez itt Berzsenyi és Kisfaludy Sándor népe és földje. Elpusztíthatod, de az aranykorból sohasem fogod tudni felébreszteni. Ez a méhes földje.

– Mit mondtál arról a világról, amelyből éppen megérkezted? Vér, fogvacogás, félelem. Ez a világ, azzal szemben, öröktől fogva rehabilitálva van.

– Persze nehogy eszedbe jusson ebből a véres világ ellen vádat kovácsolni. Ha megtennéd, megbocsáthatatlan lenne. Az ő végzetük, hogy örökké tévedjenek. Hogy boldogtalanok legyenek. És vállalták az áldozatot, hogy az örület poharát helyettünk is kiürítik. Ez a történet káprázata. E nép azonban mindig tiltakozni fog az ellen, hogy e káprázatba csalják. Alvással védekeznek s így tartja fenn az örök béke valóságát.

– Az előtt, aki a modern korszak rongáltságát végső mozzanataig át fogja tudni élni, soha nem látott távlat nyílik meg. A becsapottság és elveszettség és a bomlottság és a tudatlanság és a vakság és a zűrzavar és a tehetetlenség és a romlottság és tévelygés után lehetőségünk fog nyílni arra, hogy olyan nagyszabású életterveket építsünk, amelyek merészségben túlmennek mindazon, ami valaha volt. Az életterv felépítésének módszerét mindenki kezébe kapja, s így önmaga és családja és népe és az emberiség életét nem fogja többé a sorsra és a véletlenre bízni, hanem okosan és gazdaságosan, éberem és ízléssel, tudatosan alkotja meg.

– Ez az Ars Magna, amelynek körvonalai ma már kibontakozóban vannak. Senki sem lesz körülményeinek és környezetének merő terméke. Aki vagyok, nem kényszerből leszek, hanem saját elhatározásomból. S az ember nem a műben teljesedik ki, hanem lényében.

– Alkalom és lehetőség nyílik arra, hogy az emberi sorsot csak adott nyersanyagnak tekintsék; amelyből monumentális lényeket lehet építeni.

– Az Ars Magna az élettervezés művészete, s ennek a művészetnek alkotásai mellett egy régebbi stílus költő, vagy hadvezér, szent, vagy remete, egy Alexandros, vagy Caesar, vagy Milarepa, vagy Goethe, arányaival és mélységével sajátos módon kicsiny, csaknem nevetséges lesz.

– Amit én akarok, az a tudatos élettervezés nagy művészetének legelső alapja.

– A kiinduláshoz képest sajátos eredménytelenség.

– Néha magam számára olybá tűnök, hogy arról, ami a legfontosabb, még csak tudomást sem szerzek. Vakon élek tovább, csinálom, csinálom az idő valóságának tudomásul vétele nélkül. Az egésznek tulajdonképpen semmi értelme sincs. A korról kapcsolatomból elvesztettem. – Rossz érzés.

– Lemaradtam? Időn kívül vagyok? Outsider? Korszerűtlen?

– De aztán azt gondolom, ha ténylegesen lemaradtam volna, erről tudomást se szereznek. Mint ahogy a korszerűtlenek és a lemaradtak erről tudomást nem szereznek. Prédikálnak és dühöngenek és úgy viselkednek, mint a diktátor, vagy a misszionárius. Aki igazán lemaradt, nem veszi észre. Aki a kortól való elszakadás lehetőségének veszélyét állandóan felteszi és fenntartja, nem maradt le.

– Lehetséges, hogy mégis outsider vagyok, de olyan éber, hogy ezt meg tudom magamról állapítani. Semmi több. Változtatni már nem tudok rajta.

– Akár így, akár úgy, mindenképpen kevés.

– Emberismeretem abban a pillanatban kezdődött, amikor megértettem, hogy üres vagyok én, üres vagy te, üres mindenki és az ember a nulladik elem, a neutron, a semleges keret, aki üres. Az emberek valódi jellegükben egymástól nem különböznek. Mindenki üres volt és üres marad és sohasem volt más, mint üres. Minősítetlen. Minőségtelen. Amiben az emberek egymástól különböznek, hogy mindenki más sorsdémont fogad be és táplál s azzal magát azonosítja. Magát a démonnal összetéveszti. Emberrel sohasem állok szemben. Nem is állhatok. Üresség nem állhat szemben ürességgel. Akik egymással szemben állnak, azok a

sors démonai. S ezek mindig szemben állnak. Sors annyi, mint szemben állni. Rilke mondja: gegenüber, immer gegenüber.

– Emberismeretem első lépése volt felismerni, hogy azért, ami történt, nem az embert kell felelősségre vonni, hanem meg kell keresni démonát. Háború, tévedés, félreértés, gyűlölet, irigység, hízelgés, erőszak, áztatás, féltékenység nem az emberek dolga, hanem a démonoké.

– Az első stádium: amikor az ember a sorsdémon megszállottja s erről sejtelve sincs. Karakter. Jellem. Egyéniség, individuum, sors, létért való küzdelem, háború, zavar, gyűlölködés, verseny, féltékenység, harag, tehetségek, félelem, védekezés, irigység, Upanishadok: szamszara; Böhme: Angstrad, Orpheus: ananké.

– Aki ezt felismeri, a megszabadulást megkísérelheti. Következik a második stádium. Az összes démonokat, akik benne laknak, akiknek szállást adott, az úgynevezett tulajdonságokat, mind, vagy legalábbis annyit, amennyit csak tud, felidézi. Rendkívüli veszélyek. Mágikus stádium. Leszállás az alvilágba. Úgynevezett önismeret. Tulajdonképpen démonológia (pszichológia).

– Harmadik stádium: az exorcizmus. A démonok leleplezése, átvilágítása és kiűzése. Aszketikus fokozat. Moralitás. Éthosz. A kufárok kiűzése a templomból. A kísértések ideje. Kritika. Önfegyelem. Ha ez sikerül, az ember eléri az ősállapotot.

– Ez a negyedik stádium. Az üresség, a nirvana. A démonok eltűntek. Elmenekültek a világosságból. Sikerült valamennyit kifüstölni. Tulajdonság nélkül. Tehetség nélkül. Minőségtelenség. Minősítetlenség. A semmi. A neutron. A nulladik elem. Keats: negative capability. Egyéniségtelenség. Jellem- és jellegtelenség. Karakter nélkül, sors nélkül, vágyak nélkül, célok nélkül: Ataraxia. Tao.

– A nemlegesség nem az utolsó. Ez a passzivitás. A várakozás. A megnyílt semmi. Ezen a fokon túl az ember saját erejéből nem juthat. A várakozó semlegesség az ötödik stádium. Esetleg nagyon sokáig tart. Esetleg az ember sohasem lép ki belőle. Ez az állapot, amikor az embert már megteremtették, de az élő szót még nem lehelték bele. Az emberiség állapota a kereszténység előtt.

– A hatodik stádium, amikor az ember a beléje lehelt szót megkapja. A minőségtelenség elnyeri alapminőségét. A semmi valamivé, a senki valakivé lesz. Megszületik a cél. A teljes és a kész ember. Jelenleg várakozó vagyok az ötödik stádiumban.

– A méhes számomra a várakozás helye. A dicsőség előcsarnoka. A siker és a sors és a démonok nem vonzanak többé.

– A siker számomra olyan, mint a madarak éneke. A szirének zenéje. Varázslat és csábítás és bűbáj, édes és halálos. Az odüsszeuszi próbát megálltam. Hallottam őket, de nem csábítottak el.

– A dicsőség éneke olyan, mint a tücsöké. Mint a méhek zsongása. Semmi varázs. Semmi édesség. Mélyen, mélyen egyhangú és szelíd.

– Nem a szirének énekének zsibbasztó gyönyörét, hanem a tücsökhalhatatlanságot választottam. A méhes-halhatatlanságot.

- Mindenkinnek megvan a maga méhese.
- Ha a méheket nézem, amint elragadó gondterheltséggel, mint az örültek, loholnak, tudom, hogy az alapállás a semmittevés.
- Végre olyasvalamit tenni, aminek semmi haszna.
- Azon gondolkozom, hogy a semmittevés-jógát feltaláljam. Ennek a jógának csúcspontja a méhes-halhatatlanság.
- A semmittevést gyakorolni.
- A cigányegzisztencia. Nem a legjobb. Életét ellógja és a naplopástól nem ér rá semmire.
- Az ürességet gyakorolni.
- A démonok között a két legnagyobb a hatalom és a tulajdon. Amíg van sorsom, a markukban vagyok.
- Életünk hatalmas démona ma a Hajsza. A Nagy Lihegő. Nyelve kilóg, úgy lohol, éjjel és nappal fuldokolva. Autolokomodémon.
- Ennél hatalmasabb csak egy van: a semlegesség. A közömbös, a nulla, a visszavonulás. Az időmalom molnára, aki az időt porrá őrli. A Semleges csinálja az űrt, a vágytalanságot, a félreállást. A Semleges feladata, hogy a dolgokat semmivé minősítse. Számptalan szolgájával a világot először megszűrki, aztán elfehérik, aztán fátyollá teszi s addig sápasztja, amíg köddé, végül űrré lesz. Elkerül. Megmered. Vállat von. Elfordul. Devalváció.
- Amíg az embernek van démona, addig van sorsa, addig van egyénisége, addig vannak elvei, vannak tételei, van elmélete, van világnézete. Fixa ideája. Rigolyája.
- Csak tévedéseknek van szükségük elméletre. – Csak az erőtlennek van szüksége hatalomra.
- A Semleges a sors démonjai közül az utolsó és a legveszedelmesebb. Az indifferencia, az üresség, a kényelem, a közöny, a részvégtlenség, a távolság kísértése. Ez az az állapot, amelyben az ember óvakodik tudomást szerezni arról az égő és irtóztatós szenvedélyről, amely a világot teremtette, teremti és fenntartja.
- Jaj a semlegeseknek.

Egyszer azt kérdeztem:

- Túl sokat beszélsz a várakozásról. Nem kvietizmus ez?

Mire azt felelte:

- Mindig ugyanaz a szavaktól való rémület. Ne félj. A várakozás nem a vétkes elzárkózás árán szerzett béke. A várakozás jelképe a nyíló rózsa. Miért bontja ki szirmait? Vár. Ez a lélek Mária-állapota. Mire vár? Az eljövételre. S azért vár, mert semmit sem tehet, hogy az eljövételt sürgesse. De meg azért is, mert már előre az eljövétel boldog tehetetlenségének

zsibbadásában él. Valamit mégis csak tenni kellene? Igen, ül és vár. Még imádkozni is elfelejt, mint a rózsza, csak hevében lángvörössé lesz és önkívületében illatozik. Éppoly kevésbé boldog, mint boldogtalan. Ez a várakozás.

Egyszer azt mondták neki:

– Sokan vannak, akik azt mondják, hogy sohasem élt ember, aki becsvágyóbb és hiúbb, kevélyebb és önhittebb lett volna, mint te vagy. Még azt is elutasítod, hogy bölcs vagy. Még azt is, hogy szent. Kevés! Azt mondod, hogy normális ember akarsz lenni s úgy teszel, mintha a világ teremtése óta minden ember között csak egyetlenegy normális ember volt, van és lesz és az te vagy. Nem példátlan hybris ez?

Mire azt felelte:

– Nem illethetnek olyan szigorú váddal, amelynél szigorúbban már sokkal ezelőtt, magamat ne illetem volna.

– De, amikor még önmagamat vád alatt tartottam, a helyes magatartástól messze voltam. Az ember azért vádolja magát jó előre, hogy ezzel más vádját megelőzze s így legalább ebben előnyben legyen. Minden vádra bólint és azt mondja: tudom, tudom, ennél súlyosabbat is tudok.

– Ha valaki önmagával szemben szigorú, még mértéktelen. Mert a szigor másik oldala az elfogultság. Amíg önmagam iránt kegyetlen voltam, a többenél különbnek tartottam magam.

– Ami a legnehezebb lenne, hogy önmagam iránt igazságos legyek. Magamnak ne kedvezzek, de viszont ne legyek kegyetlen. Mert a kedvezés és a kegyetlenség egy. Ne vádold magad, de viszont ne mentsd fel magad. Mert a vád és a felmentés egy. Ne hidd azt, hogy gyarló vagy, vagyis ne hidd azt, hogy tökéletes vagy. Mert a gyarlóság és a tökéletesség egy.

– Az emberben a rossz mögött is jó van, és a jó mögött is rossz.

– Nem kedvelem azt az embert, aki önmaga iránt bántóan részrehajlatlan.

– Szeretem önmagamat és szeretném, ha ez a szeretet elég nagylelkű és szenvedélyes tudna lenni.

– Fogadd alázattal önmagam iránt való elfogultságodat. Légy igazságos, légy elfogult.

– Kritika. Háta mögé kerülni. Leleplezni. Hátulról ledöfni. Legyőzni. Hatalmi aktus. (Gyilkosság.)

– Önkritika. Saját hátam mögé kerülni. Saját magamat leleplezni. Visszafordított hatalmi aktus. (Öngyilkosság.) – Ezzel szemben – Kritika.

– Goethe: Szívesen becsapnám magam. Ó, csak legalább tovább tartana!

– A hazugságvédelme árulás.

– Életünk így, ahogy van, a valódinak formátlan és szétfolyó másolata. Tulajdonság, tehetség, jellem, képesség, sors, elpufognak és használat nélkül elkallódnak. Rosszabbak vagyunk, mint az a szolga, aki a rábízott talentumot nem kamatoztatta, hanem elásta. Mi tudomást sem szerzünk róla.

– Az emberi normálállapot a betegség. A feladat, nem meggyógyulni, hanem a betegséggel együtt élni. Kompromisszum. Galiani: vivre avec ses maux.

– Ha sok az ellenségem, ha szegény vagyok, ha gúnyolnak, még nem jelenti, hogy többet érek.

– Tartózkodni a megalázottak kevélységétől. Nem hinni, hogy amiért üldöznek, részemen az igazság.

– Csak az én hal meg. Aki énjével él, halálával él.

– Izé, – miniszter.

– Jaj a győzőnek?

– Ami a legmélyebben van, a legelőbb keletkezett. A félelem.

– Az emberek nem engedik, hogy megzavarják őket tönkremenésükben.

– Nem az elmélet hat rám, hanem a létezési képlet. Nem a tanítás, hanem a magatartás. Nem az ábra, hanem a személy.

Egyszer azt mondták neki:

– Tanítványod keresett.

Mire azt felelte:

– Ezt a szót, hogy tanítvány, a magam számára szeretném fenntartani.

Aztán felém fordult és így szólt:

– Nem vagyok boldog. Sohasem voltam és valószínűleg sohasem leszek az. Biztosan tudom, hogy csak akkor lehettem volna boldog, ha egy lettem volna a tizenkettő közül és őt hallottam volna.

– Tanítvány az, aki magát mesterének feláldozza. A stréber az, aki a mestert áldozza fel önmagának. Feláldozza és kizsákmányolja és kifosztja, mindezt úgy, hogy látszólag meghódol, sőt hódolatával kitűnik, valójában a markába vigyorog. A stréber a tanítvány ellentéte.

– Nem ismerek embert, aki a dicsőségtől távolabb lenne s akit a siker inkább megejtett volna.

– Mindenkinek megengedem, s így nekem is jogom van valakit nem szeretni. Már csak azért is, nehogy túlságosan büntelen legyek, szent, vagy bölcs. Nos, én nem szeretem a strébert.

- Az evangéliumot megérteni annyi, mint nem a tanítást, hanem a normális ember élettechnikáját megérteni.
- A modern korban a rongáltság tetőfokához közeledik. Mi modernnek mind eunuchok vagyunk. Langyosak és szenvedélytelenek és kiköpni valók. Baader azt mondja, hogy először pogánnyá kell válnunk. Állattá. Semlegessé, tisztává, üressé. Csak aztán lehetünk keresztények. Keresztény annyi, mint ember.
- Ügyes lavírozás a jó és rossz között (reálpolitika).
- Alkalmazkodás. Az a bizonyos lassú elpiszkolódás.
- Sajtó. Skandalizátor.
- Politika. Ideoforia.
- Házasság. Gynaikotropizmus.
- Kassner: Störungsprodukt. (Az ember ne legyen a történet zavarának terméke.)
- Nem találtam fel semmit, s ezért nincs mit tanítanom. Mindössze a szentkönyveket értettem meg, és megkíséreltem azokat alkalmazni.
- A méhes nem egyéb, mint a kinyilatkoztatás alkalmazása.
- A szentkönyvek tartalma az alapállás. Az alchimisták szavával a prima materia. Ez a philosophia normalis. – A normális ember az evangéliumi ember, aki előbb volt, mint a világ. "Még mielőtt Ábrahám volt, én vagyok."
- Tanításnak nevezem a más életébe való jogtalan beavatkozást.
- Az ember önmaga életműve. A mű az alkotó. Minden más mű a romlása.
- A történet egyetlen előnye: megtanulni jelen lenni. – Kierkegaard, a praesensben való gondolkodás. (Gondolkozni jelentő mód jelen időben. – Gondolkozni és jelen lenni.)
- Az a doktrína, hogy a kultúra az emberiséget megrontja, igen rövid életű volt.
- Ha írni-olvasni megtanulok, nem leszek rosszabb. Igaz, hogy jobb sem.
- A kultúra nem javít, de nem is ront meg semmit.
- Azt hiszem, a műveltség nem egyéb, mint az eredetileg egyszerű kérdések súlyosbítása és megoldásuknak megnehezítése, amennyiben egyre sokszorúbb és bonyolultabb előfeltételekből indul ki.
- A műveltséget, mint a sors kérdéseinek megoldó módszerét, olyan gondolkozók is, mint Csuang-ce, Hérakleitos, Platón, Nietzsche, elvetik.

– Én azt mondom, a sors kérdéseinek megoldása a műveltségtől független. Ahhoz, hogy valakinek élete sikerüljön, ismeretekre és műveltségre szüksége nincs.

– Nem műveltebbnek kell lenni, hanem éberebbnek. Az éberség formái: mámor – álom – humor.

– Az infinitezimális szubjektum magatartása. A humor.

– A rongáltságot nem rekeszti ki, de elviselhetővé teszi. A rongáltsággal látszólag megbékül, de nem azért, hogy kompromisszumot kössön, hanem azért, hogy ne adjon fel semmit.

– Semmi lázadás. De semmit sem engedni.

– Tudomásul veszi, ami van, de nem ül fel neki.

– A humor az alapállásról való tudás elveszthetlensége.

– Az írás ellen súlyos kifogásom van. A negyedik mondatnál, néha a harmadiknál, sőt már a másodiknál idegen és csaknem ellenállhatatlan hatalom sodra kap el, és nem azt írom, amit akarok, hanem amit a hatalom reám kényszerít. Legtöbbször észre sem veszem. A munkával elkészülök. Elolvasom. Nem tudom, mi az, ami benne nem tetszik. A dolog nem egyezik. Gyanakszom. Nem vagyok kielégülve. Nem ez az. Nem ezt akartam? Nem! Talán jobb, amit írni kívántam, talán rosszabb. De semmiképpen sem az. Később észreveszem, hogy az ismeretlen hatalom ismét elragadott. Írás közben olyan gyönyörrel árasztott el, hogy nem tudtam neki ellenállni. E gyönyör ára, hogy azt kell írnom, amit ő akar.

– Nemcsak én vagyok így. Az emberek nagy-nagy többsége nem azt írja se versben, se zenében, amit ő maga gondol és érez, nem azt festi, nem azt faragja, a gondolkozó nem azt gondolja, hanem azt, amire a költészet, a zene, a festészet, a gondolkodás hatalma kényszeríti. Csak egészen kivételes műveket ismerek, amelyek nagyjából szerzőik alkotásai. Olyan művet pedig, amelyet az utolsó szóig a szerző írt, egyet sem.

– Külön feladat írni. És külön feladat azt írni, amit valóban én akarok. Ez az utóbbi a nehezebb. Nem is mindig sikerül.

– Most már erőm nagyobbik részét nem arra fordítom, hogy a gondolatot értelmesen megfogalmazzam, hanem hogy az írás hatalmának kényszerítő elragadtatása ellen védekezzem.

– Teljesen csak az elégít ki, ha azt írom, amit én akarok. Ha nem azt írom, a fullánk bennem marad. Kezdek újra. Nyugtalanság. Kielégítetlenség. Tartozása.

– Papiros, papiros. A kormányrendelet, a vers, a regény, a szerelmeslevél, az adó, a pénz, a sajtó, a plakát, mind papiros. Papiros a tudomány, a történet, papirossal van tele a hivatal, az egyetem, az iskola, a sok irattár mind akta és akta, és a posta papirost szállít, és a háborút papirossal csinálják, és a békét papirosra kötik, és a számlákat és a halottak listáját papirosra írják, és papirossal fizetnek, mondd, mi lenne, ha valamely elemi változás következtében a földön minden papiros egy perc alatt fellobbanna és elégne? Nem lenne többé se regény, se társadalomtudomány, se költészet, se propaganda, se püspöki pásztorlevél, se sajtó, se szerződés, se könyvtár, sem akta. Boldogtalan lennék, vagy végre boldog? Elvégre minden

kotta és minden költemény és a fegyházakban az ítéletek elégnének, az adásvételi szerződések és a telekkönyv és a katonai behívók és a keresztlevelek és a doktori diplomák és a díszpolgári oklevelek és a kinevezések és az igazolványok és a vasúti és a hajójegyek, mi lenne az emberrel, mi lenne velem? A börtönök kiürülnének, az államok felbomlanának, nem kellene iskolába és hivatalba járni, a katonák eltűnnének, a tulajdon megszűnne, nem lenne törvény, pénz, a bankokat bezárnák, az utcán nem üvöltene a rikkancs, a tudósok tökhülyén bámulnának egymásra, a miniszterek azt kérdeznék, hát ez volt az egész hatalom, papiros? Amikor ez először eszembe jutott, félni kezdtem. Mindaz, amit életemben komolyan vettem, néhány lap papiroson van. Az életmű elporladna. Másnap már nem féltem. Vesszen! Fáj? Nagyon. Sok év munkája. De mit nyernék! Erre gondolj.

– Az írásra is érvényes, ami az élet minden mozzanatára.

– A legkisebb ellenállás. irányában elérem a sikert. Ha a legkönnyebb utat választom. Ha az írás hatalmára hallgatok és azt írom, amit ő akar.

– A legnagyobb ellenállás irányában nem a siker fekszik, hanem a dicsőség. Ha a legnehezebb utat választom. Ha az írás hatalmának bűvöletét mellőzöm és csak azt írom le, amit én akarok.

– A legnehezebb út. A legnagyobb ellenállás. Mi ez? A leghalkabb hang. Az evangélium szavaival hady to psithyrisma. A szellő suhogása.

– A hady to psithyrisma a világ alapmelódiája. A főtéma. Az örökké hangzó szó. A teremtés cantus firmus-a.

– Ha füledet megélesítetted, a szellők suhogását mindenütt hallani fogod. A leginkább a csendben. A tengerparton. Téli éjszakákon, amikor fent az égen a csillagok a legtüzesebben ragyognak. A völgyben alkonyatkor néha megállsz és tisztán hallod. A tücsök zenéjében. A méhek zsongásában, különösen forró nyári délután.

– Külön le kell hallgatnom, hogy mi is az, amit akarok. Hangoltság.

– Közhelyek.

– Lamettrie: Evangile du jour.

– Meztelen agyvelővel.

– Egy kötetre való szünet.

Késő novemberi estén hárman ültünk együtt a kályha mellett, ő, a fiatal költő és én. Gesztenyét ettünk és újbort ittunk hozzá.

A fiatal költő már a bor hatalmában volt és hangosan beszélt. Mi ketten a puha székbe süllyedtünk és hallgattunk.

Egyszerre azt kérdezte:

– Nem, egyáltalán nem vagyok megelégedve. Amit mondasz olyan, mint a kínai tusrajz. Nagy tér és benne valami folt, mint a szétkent tinta. Inkább lélektani teszt. Semmi pozitívum! Mihez tartsam magam?

Anélkül, hogy megmozdult volna, válaszolt:

– Megint elfelejtet, hogy nem vagyok tanító. Semmi lecke. Semmi könyvnélküli. Semmi recept. Sőt ellenkezőleg. Kényelmetlen, hogy mindenkinek magának kell megcsinálnia?

– Mit mondtam? Hogy a szentkönyvek nem tanítások, hanem a normális és egészséges emberi élet technikáját mondják el. Az eredeti élettervet. S azt, hogy ezt az élettervet mindenki maga csak egyszer, egyetlenegyszer a sajátmaga számára építheti fel. Először és utoljára. Nincs recept. Nincs mit tanítani.

– Ebben a pillanatban ezt a gondolatot csak azzal tudnám kibővíteni, hogy mi emberek az általános igényű és érvényű elméleteket és elveket és tanításokat nemcsak hogy nem kedveljük, és azoktól szívünk mélyéből nem csak irtózunk. Mi ezeket az úgynevezett általános és mindenkire érvényes eszményeket és elveket valójában nem is értjük. Amit mi igazán értünk, az az egyszeri. A személyes. Azt, ami csak egyszer van, soha többé. Először és utoljára. Csak az intimet, a közelit, a meghittet, a titkot és csak a misztériumot. Semmi mást.

– Ez az egész.

– De ha ragaszkodsz hozzá, elmondhatom, hogyan tettem meg egyik nagy lépésemet. Ne kövesd. Csak hallgasd meg. Nem tudok mást mondani, mint ilyen személyeset, mert nem is érdemes mást mondani. Csak az érthető.

– Baader azt mondja, hogy ez a világ, amelyben élünk, a kolosszális őstűz maradványa. Egyetlen fellobbanó villám, amely Lucifert ledöntötte, az eredeti világot felgyújtotta. A napok a kozmoszban ennek a világnak égő, füstölgő és üszkös romjai. Ez a világ kilenttized részében elégett, összetört, villámsújtotta világ. Ez a gondolat megegyezik Böhme-vel és Hérakleitossszal, és érzem benne azt a valószínűtlenül monumentálisat, ami a valóság ismertetőjele szokott lenni.

– Belső világunk kilenttized részében ugyanúgy elégett, összetört, felborult, elpusztult, megrongálódott és romhalmazzá vált. A mi feladatunk tudni, hogy az eredeti világ volt, a rongáltságban élni és az eredetit helyreállítani.

– Én magam úgy tapasztaltam, hogy munkámat akkor érzem kielégítően eredményesnek, ha az összedűlt világban összekeveredett elemeket egymástól ismét el tudom választani és rendbe tudom rakni, megformálni és az eredeti tisztaságot helyre tudom állítani. Ha a lávából, ami ez a rongált világ, az eredeti elemeket ki tudom olvasztani.

– Így jutottam el ahhoz a gondolathoz, hogy az elemek eredeti viszonyát magamban megvalósítani megkíséreljem. Ezt neveztem el azzal a nagyszerű kölcsön szóval, hogy: alapállás. Ez a tökéletesen átlátszó, kristályosított ember, akit a beléje lehelt szó minősít azzá, aki. Ez a beléje lehelt szó az ember neve. Igazi neve. Ez a szó az, amit az evangélium tanít. Ez a szenvedély, amely a világot teremtette. Nyelvünkben ennek a szónak őre az, amit szeretetnek hívunk. Nem a papok szeretete, hanem az anyáké. Nem a könyveké, hanem a vértanúké. Nem a filozófusoké, hanem Ábrahámé és Izsáké.

– Az alapállás helyreállítása egyszerre folyik az emberben, a társadalomban, a fizikai és a kémiai világban, a gazdaságban, a matematikában, a gondolkozásban. A középpont azonban az ember. Centoverzio. Belőle indul ki az új teremtés. Ahol eredményt érek el, azt a másik is felhasználhatja és használja is. Sok úton egyszerre megyünk. Mégis mind egyetlenegy úton megyünk. A cél egy: az alapállás helyreállítása.

– De itt következik az, amit valaki már biztosan kimondott és le is írt, de nem tudok róla, bár tűvé tettem érte húszezer kötet könyvet. Ez az, hogy ez az alapállás nem a régi és az első világ alapállása, hanem ennél magasabb, vagy ami ugyanaz, annál mélyebb. A kettő között levő különbség az, ami a kínai, a hindu, a héber és a görög szentkönyvek és az Evangélium között.

– Nem pietizmusból és nem konvencióból és nem kritikátlanul és nem stréberségből vagyok keresztény, hanem azért, mert meggyőződtem róla, hogy az egyetlen kinyilatkoztatás az Evangélium, mert Jézus Krisztus valóban Isten fia. Ez nálam nem világnézet, nem hit, nem tanítás dolga. Az Evangélium az autentikus létezésről szóló kinyilatkoztatás. Ezt én ellenőriztem.

– S ezért az alapállás, amelyet meg akarok valósítani, csak az Evangélium alapján történhetik. Nem az első, az elpusztult világról van itt szó. Az elpusztult. Vége. Visszaállíthatatlan. Újat kell csinálni. S ezt csináljuk. Csináljuk a belénk lehelt szó szerint. Csináljuk szabadon. Mert világ igazán csak abból lesz, amit szabadon csinálunk. Csak abból lesz ember. Abból lesz házasság. Abból lesz művészet, gondolat, abból lesz nép, közösség, emberiség. Abból lesz világ. Szabadon. Csináljuk magunkból. Magunkból, vagyis lényünkéből és nem műveinkből. Az ember a mű. Csak ez a szabad és kész ember az, akiből a világ épül. Ez a személy. Ez a világ alapanyaga.

– Ez az alapanyag a normális ember. Az ép és egészséges ember. Nem a tehetség, nem a zseni, nem a különlegesség és a kivétel és a szenzáció. A normális embert arról ismerem fel, hogy nem közömbös, nem részvétlen, nem semleges, nem minőségtelen. Ő a szenvedélyes ember, az érdekelt, a mámoros, az álmodó, az entuziaszta. Szóval az igazi ember. Nem a bölcs, nem a szent, nem a hős.

– Az összerokadt és felperzselt és rombadólt világban ez a szerelem, ez a szenvedély, ez a mámor az, ami az embert normálissá teszi. Az egyetlen, amely ezt a kozmikus rongáltságot felszámolja és az eredetnél magasabb világot fel tudja építeni. Amely a nyomorékokat egészségessé teszi, mint az Evangélium szava: Eredj, dobd el mankódat és gyógyulj meg. A rendetlenség, a komplikáció, a zűrzavar megszűnik.

– Mindenki külön. Mindenki maga. Egyszer. Egyetlenegyszer. Nincs tanítás. Nincs recept. Először. És utoljára. Megismételhetetlenül és taníthatatlanul és személyesen.

– Ez minden, amit mondani tudok.

Ugyanazon az estén, később, vacsora után az asztalnál ültünk és akkor azt kérdeztem:

– Nem gondoltál még arra, hogy személyes tapasztalataidat a magad útjáról mások útbaigazítására leírd?

Mire azt felelte:

– Gondoltam rá. De az ilyesmi nagyon veszélyes. Strébereket nevel. Kulikat. Homonkuluszokat. Végül is tanítás lesz belőle.

– Most azonban elmondanék valamit, hogy lásd, még azt, amit most mondtam, azt sem alkalmazom következetesen. Tekintsd tanításnak és nevedd ki. Én máris nevetek magamon.

És tényleg nevetett. Aztán folytatta:

– Amikor sorsom démonai ellen küzdöttem, úgy láttam, hogy a hinduk régi technikáját igen jól alkalmazni tudom. Ez a neti-neti-módszer. Neti-neti annyit jelent, mint: nem ez, nem ez. Ha valamelyik démont sikerült nyakon csípnem, ráolvastam: te nem vagyok én. Neti-neti. Értsd meg, nem vagy én. Démon vagy. Parazita. Szemtelen, aljas és pimasz élődi. Pusztulj. Nem akarlak látni. Nem tűrlek meg. Neti-neti.

– Amikor ezt a varázslatot megtartottam, a démon között és fiktív lényem között valami kicsiny rés keletkezett. Tény, hogy egymástól elváltunk. A démon és a senki (én) között a komplex összetévesztési viszony megszakadt. Már nem hittem gátlástalanul, hogy a démon és én azonosak vagyunk. Egy kicsit már tudtam, hogy őt én vetítem ki s ennek a kivetítésnek első oka saját rongáltságom. El kell őt viselnem, gondoltam, ezt a piszkos rovar.

– S akkor ilyen gondolatokkal foglalkoztam: nem félek – a félelem fél bennem. Vagy még helyesebben: ez a megfogalmazás, hogy én félek, igen pontatlan. A pontos megfogalmazás ez: magamat a félelemmel összetévesztem. S ez most bennem fél. És ezért én abban a hiszemben vagyok, hogy én félek. Mindez azért van, mert magamat a félelemmel összetévesztettem. Nem vagyok irigy – az irigység irigykedik bennem.

– Távolságot teremtettem a félelem, az irigység és magam (a senki) között. Neti-neti. Nem vagyok irigy. Nem félek. Nem vagyok bátor. Nem vagyok beteg. Nem vagyok okos. Semmi vagyok. Senki vagyok. Ez se, az se, amaz se. Ez az "ez se – az se – amaz se", vagyis ez a senki és semmi, ez a valóság. Ami ezen kívül lenni látszik, az mind káprázat.

– Egyre semlegesebb lettem. Tulajdonságmérőm leszállt. Közeledtem a nulladik állás felé.

– S amikor a démonok lassan eltűntek, mint a kísértetek, fokozott hatalmat nyertem fölöttük. Felidézhettem őket és parancsolhattam nekik. Nem szívesen tettem. Nem vagyok gondolkozó. Nem vagyok író. Nem vagyok érzéki. Nem szeretem a bort. De felidéztem a bort szerető démont és az író és a gondolkozót. Szolgálat után szépen visszadugtam őket a palackba és megáldottam őket. Neti-neti. Nem vagyok ő. Senki vagyok. Üres. Várok. Nem a démonokra várok, egészen másra.

– A démon csak azáltal válik bennem hatalommá, ha magamat vele összetévesztem. Ha azt mondom neki: neti-neti, az összetévesztés eloszlik és a kapcsolatot vele megszakítom. Abban a pillanatban erejét elveszti.

– Ezt az állapotot Kijózanodásnak, más szóval az Őrület Alkonyának hívom. Rendesen akkor élem át, ha iszom, s ezért egybeesik a Mámor Hajnalával.

Ezt másnap mondta:

– Látod, milyen igazam van, amikor nem akarok tanító lenni! Tegnap is felsültem. Beszéltem valamiről, de a felét kifelejtettem.

– Nem állítom, hogy mindenkinnél, de nálam a netineti-módszert igen szerencsésen a tat tvam asi módszer egészítette ki. Tat tvam asi annyit jelent, mint: ez vagy te.

– A démonoknak azt mondom: neti-neti. Nem vagyok te. Nem vagyok rongált. Nem vagyok irigy. Nem félek. Nem vagyok bátor. Nem vagyok okos. Senki vagyok. Ez így rendben van. De ha ugyanezt a másik embernek mondanám, ez egészen helytelen lenne. Miért? Mert ez annyit jelentene, hogy eleve és minden felelősséget magamról el akarok hárítani. A játékból magamat ki akarom vonni. Annyit jelentene, hogy a másik embert a csávában hagyom. Ez pedig megengedhetetlen.

– A másik emberrel szemben tehát pont az ellenkező magatartást kell fölvennem. Befelé a neti-neti. Kifelé a tat tvam asi. Tat tvam asi annyit jelent, mint: ez vagy te. Az egészet magamra kell vennem. Irgy vagyok? Igen, sajnos, az vagyok. Be kell látnom. Gyarló? Huncut? Ostoba? Zsivány? Igen.

– Ó, neked könnyű dolgod van kedvesem! Ezt az irigy, gyáva, romlott, hazug embert, aki én vagyok, bármikor faképnél hagyhatod. Hátat fordítasz nekem és elmész. Nem? De mit tegyek én? Nekem sok-sok éve már együtt kell élnem magammal, a legkisebb remény nélkül, hogy tőle csak egy percre is megszabadulhassak. Szörnyű! Esküszöm, az!

– Ha azt mondják, hazug vagy, nem szabad ellene védekezned. El kell fogadni. Úgy van. Ez vagy te. És ami az egészben különös, tényleg úgy is van. Hiú vagy? Igen. Kapzsi? Igen. Falánk? Igen. Bosszúálló? Igen. Ez vagy te.

– Érted miről van szó? Hogyne értenéd. Mialatt az egyik oldalon démonaidat magadról sorra levagdosod, a másik oldalon ismét magadra veszed, önként, alázattal. Befelé tudod, hogy senki vagy, semmi, úr, nulla. Kifelé pedig magadra kell vened mindazt, amit reád hárítanak. Sőt nemcsak azt, amit reád hárítanak, hanem mások minden vétkét és hibáját és bűnét és gyarlóságát és rongáltságát. Semmit sem elkerülni. Semmit sem elutasítani. Részt vállalni. Ez vagy te. Sohasem sejtett tulajdonságokért helytállni. Fölszedni mindazt, amit csak lehet. Időnként szennyet.

– Az egyik oldalon egyre kisebb leszel, kisebb, mint a búzaszem, kisebb, mint a daraszem, kisebb, mint a daraszem szeme, a másik oldalon egyre nagyobb leszel, nagyobb, mint a föld, nagyobb, mint a nap, nagyobb, mint a világ, nagyobb, mint az összes világok együttvéve.

– A két módszer kombinált alkalmazásához az örület alkonya, illetve a mámor hajnala kevés. Ehhez már humor kell.

– Annyi bűne van, mint egy öreg papnak.

Egyszer azt kérdezték tőle:

– Azt, amit kívánsz, mondd el egyetlen mondatban.

Mire azt válaszolta:

– Megtudni azt, amit mindenki tud.

Azt kérdeztem:

– Melyik sors az, amit magadnak kialakítani sikerült?

Mire azt felelte:

– A lelki szegény. Mi a lelki szegény? Akit az Evangélium boldognak mond, mert az ínségben várakozni megtanult. A tökéletes tehetetlenség beismerésének és a legmagasabb iránt való igény fenntartásának magatartása.

– Tulajdonságaim (démonaim) leépítésében eljutottam odáig, hogy üres vagyok. Senki. Éhezem és szomjazom. Ínségben vagyok. Várakozom. De már nem vagyok hajlandó befogadni mást, csak a legmagasabbat.

– Valóságom egészét csak ebben az alakban tudom fenntartani.

– Minden eszmény kevés, kicsiny, hamis, minden ideál, minden hős, szent, király, költő, filozófus, bölcs, tudós. Köszönöm.

– Az együgyűséget választottam. Ez az egy ügyem van, ez az egyetlenegy.

– Csak a víz tudja igazán, hogy mi a vízszintes.

BOLOND, AKI NEM AZ ÖRÖK ÉLETRE RENDEZKEDIK BE

ÉRTEKEZÉS

Részben profán, részben hieratikus (nem teológiai) arról, hogy ami a legkönnyebb, az a legnehezebb vagyis az Isten szót senki se tudja helyesen kiejteni és mit kellene tenni ahhoz, hogy az ember helyesen ejthesse ki.

Kivételes idők, napok, esetleg hónapok, talán évek, egyetlen ponttá tudnak sűrűsödni. Mintha egy pillanatig tartottak volna. Csillaggá változnak és halhatatlanok. Mert ha az örök az időben megjelenik, mindig egyetlen felragyogó pillanat s ha az idő az időtlenbe lép, akárhány hónap, vagy év, csillaggá, elmúlhatatlanná, egyetlen égő ponttá változik.

Ilyen örök égő pillanat, ilyen egyetlen ponttá sűrűsödött halhatatlanság múlik most, vagy ami ugyanaz, marad meg örökre, nem nekem, mert nekem nem kell. Azért van, mert lemondtam róla. S addig van, ameddig adom.

Tőlem függ, hogy mit viszek át az örökbe. A zenét. A bort. A nyári délutánt a tengerparton, izzó fényt, azúr vizet és a sirályokat. A nőket. És mindenekelőtt azt, amikor a teraszon alszom és hajnalban a szél az arcomat nyalja.

A boldogsághoz semmi köze. Még a gyönyör is csak zavarja. De nem hiányzik belőle a szenvedés sem. Van-e nagyobb gyönyör, mint mindent látni? S van-e nagyobb szenvedés, mint semmit sem tudni tenni? Így élni mindvégig, tudom, hol rossz és minél többet tudok, annál kevésbé vagyok képes változtatni rajta.

Ahhoz, hogy valakit fel lehessen szabadítani, a másik ember teljes életére lenne szükség. Ténylegesen ilyen nincs. Senkit sem lehet önmagától megmenteni.

S a bűnök. Sohasem tud az ember olyan forró lenni, olyan szegényben égni, a jóhoz olyan közel lenni, a tisztaságot annyira kívánni, mint amikor bűnt követ el.

Mindez van. Olyan félelmetesen és elérhetetlenül, mint a téli éjszakában az Orion. Olyan kérlelhetetlenül és örületmentesen.

Ez a szemtelenség!

Hosszú ideig azzal foglalkoztam, hogy az Isten szó kiejtését lehallgattam. A nyelvek. Persze, a nyelvek. Egyszer a tengeren éjszaka vihar volt és egy tengeribeteg francia vonított: mondióóó... óóó... Az angol God olyan, mint a nyakig szorosan begombolt gallér. A német Gott, mint a lutheránus papi szónoklatban a tizenöt évi fegyházról szóló ítélet kihirdetése. A latin deus, mint amikor a túl okos ember meghibban. A görög theos pneumatikus lidércnyomás. A héber, szanszkrit, kínai, tibeti? A magyar Isten hipokrita (református) prédikáció, elöl hosszú szakállal, hátul csurog belőle a nyál.

Böhme aránylag a legegyszerűbben ejti ki, ótestamentumi félelemmel, mindig térdreborulva. Eckhart mester megpróbál megbarátkozni vele, intim lenni, megpróbálja megsimogatni, de végül a torkán akad. Powys bátran kivágja s úgy tesz, mintha nem félne tőle. Hölderlin Gottja olyan, mint egy szépen redőzött sötétkék palást. Rilkeé, mint egy tátongó lyuk. Voltaire-é, mint amikor az ember ízléstelen viccet mond. Miltoné olyan, mint a csupa feketéből és vörösből készült festmény. Homéroszé, mint egy operettvalcer. Nietzscheé, mint a viharfelhő. Tolsztojé, mint egy anarchista Szibériában. Dosztojevszkijé olyan, mint a "templomból a korcsmába, korcsmából a templomba". Baaderé, mint a csaknem egészen jó lelkiismeret. A gyermekek azt mondják, Istenke, a szónak pisiszaga van és olyan íze, mint a vaníliás madártejnek. A legkomikusabbak az ateisták, különösen, amikor mogorván és bosszús hangon (mindig basszusban és piano) azt mondják, hogy Isten nincs. Meg vannak ijedve és gyorsan körülnéznek, mert azt hiszik, hogy valaki pofon fogja vágni őket. Mikor aztán látják, hogy nem történik semmi, érveket vesznek elő: papi hazugság animizmus csökevénye – felvilágosodás – (nono!...) sőt azt is, hogy egyelőre erre a feltevésre szükségük van. A teológusoktól egyenesen el vagyok ragadtatva. Az ő trükkjük a ság-ség. Istenség. Gottheit. Divinité. Megpróbálják elkenni és katalogizálni és paragrafizálni és dogmatizálni. Der verkappte Atheist. A szakemberek szeretnék úgy kimondani, mint azt, hogy doryotagrafolitoriomalbiocitis. Betegség, amelynek kórokozóját a tudomány még nem ismeri, de felkutatása folyamatban van.

Na tessék!

Az Isten szó nem név, hanem fogalom. De nem ismerek senkit, sem élő, sem holtat, aki valaha is ki tudta volna ejteni. Ki tudta volna ejteni hunyászság és félelem, páthosz és ünnepélyesség, kenet és hetykeség, hízelgés nélkül és bűnbánat és szomorúság és ájultság és tudatlanság és reszketés és rossz lelkiismeret és stréberség és szorongás nélkül.

Az Isten szót nem lehet úgy kiejteni, mint azt, hogy libamáj.

Ezzel a szóval, barátom, meg vagy fogva. Itt nem tudsz hazudni és nincs értelme sem kibúvónak, sem hetykeségnek, és reszketésed sem, ünnepélyességed sem, keneted sem, szorongásod sem ér semmit.

Pietista vagy. De ha káromkodsz, az se jobb. Nem tudsz megszökni. Hogyan akarsz kitérni? Ha azt mondod, hogy nincs? Színt kell vallani. Akár akarod, akár nem, ejtsd ki ezt a szót és le vagy leplezve.

Biztos

Életemben egyetlen pillanat sem volt, így mondom, egyetlen pillanat sem volt s ez biztos, akármire gondoltam, akármit tettem, folytonosan és szüntelenül, megállás nélkül és szakadatlanul, hogy Isten békében hagyott volna, ne kínozott, ne üldözött, ne fenyegetett, ne ráncigált volna, ez a senki, ez a semmi, akinek még nevét sem tudom, csak azt, hogy Isten, de még ezt a szót se tudom agónia nélkül kiejteni, ez a tüske, ez a tűz, méreg, átok, mánia, egyetlen pillanat sem volt, így mondom, egyetlen pillanat sem, s ez biztos.

Pedig

Pedig "az ember életét Istenhez való viszonya határozza meg". Nem csak úgy általánosan. Azt is, hogy az ember ingét hogyan veszi fel, hogyan megy át a patakon, hogyan ragasztja fel a bélyeget. Nemcsak azt, ahogy imádkozik. Azt is, ahogy borotválkozik és köhög és az ablakon kinéz. Az egész, mondom, az egész erre a szóra megy vissza és ezen az egy szón múlik. Baader azt mondja: ha az ember, nem is teljesen, de a normális viszonyt Istennel újra felveszi, ennek elkerülhetetlen hatása van a környezetre is, mint ahogy ha a normális helyzetből kilép, az egész környezetet magával húzza.

Mi a pátosz végső értelme? Hogy az ember ezt a szót Isten, patetikusan ejti ki. Ezért ejti ki patetikusan valamennyi szót. Mi a stréberség? Ha stréberül ejti ki. Mi az ünnepélyesség, a kenet, a cinizmus, a frivolitás, az ájultság? Minden szó behelyettesíthető. Minden szó metaforásítható. Minden szó meghatározható és bizonyítható. Ez az egy nem. ("Isten tagadásánál is van nagyobb ostobaság s ez az, hogy valaki létét bizonyítja.")

Egész életemben azt akartam elérni, hogy az Isten szót ki tudjam ejteni.

1. féltem tőle és kerültem 2. malaszt, fassade 3. megtapadtam (nincs, papi hazugság stb.) 4. a "Tulaj", "Az regúr" (Nagy Főnök). 5. ...

A nagybetű rémülete.

Isten előtt mindenki teljesen egyformán fedetlen. Ezért nincs értelme kibúvónak és védekezésnek és maszkoknak és hazugságnak és biztosításnak és elveknek és elkenésnek.

Az ember semmivel se jöhet. Saját magának kell jönnie. Amint mondják, "üres kézzel". De saját magával kell jönnie. Nem lehet beteget jelenteni. Nincs protekció. Nem lehet megvesztegetni. Ha az ember Isten elé lép (és nem tud nem előtte lenni), önmagát nem felejtetheti otthon. Aki ezt nem hiszi, az nem hiszi azt, amit hisz. "A valóságba nem lehet behazudni."

Isten szót bele szokták vésni a bajonettkbe és a gránátokba és a repülőbombákba.

Az elégedetlen közepszerűség a legrosszabb.

Jób: "a király, akinek neve és dicsősége nagy és ismeretlen".

A lehallgatás

A lehallgatás Ferdinand Ebner nyomán tilos művelet.

Minden kiejtett szó tulajdonképpen Isten és az ember között hangzik el. A nyelv nem egyéb, mint Isten és ember dialógusa. A tényleges dialógus a beszédbe van burkolva. Erre a dialógusról rá lehet kapcsolni és a valódi szavakat le lehet hallgatni. Tilos művelet, mondom, sőt indiszkrét. Kémkedés. A lehallgatás egyszerű és könnyű, amit mindenki begyakorolhat. Ha már megtanulta, egyetlen hangból meg tudja állapítani, hogy az ember Istennel milyen viszonyban áll. Az ilyesmi néha rendkívül mulatságos, különösen a templomban, vagy ünnepélyeken, vagy igen komoly egyéb aktusok alkalmával. Minden ember úgy hazudik, mint a többi.

Az érzékelhető nyelv (költemény, filozófia, zene, festmény, szobor) és a valódi nyelv egymást sohasem fedi. Én legalábbis egyetlen embert sem ismerek, egyetlen művet, sem írottat, sem festettet, sem zenét, ahol az érzékelhető nyelv ugyanazt mondaná, mint a valódi. Aki ki tudná mondani azt, amit valóban mond, az az ember autentikus lenne. Egyetlen autentikus szöveget ismerek s ez a kinyilatkoztatás. A kinyilatkoztatás a létezés anyanyelve. A többi nyelv és szöveg és beszéd hamis, zeneileg, természetesen logikailag és pszichológiailag és morálisan és grammatikailag. Szóval fals. Van durva és fület sértő hamisság. Van finom, csaknem kellemes. Az előbbi a fájó (hazugság), az utóbbi az édes (költészet, művészet, szirének éneke). Az emberiséggel veleszületett melodikusan fals nyelv a poézis.

A lehallgatás olyan készség, amit a gyermek magával hoz, de később leszokik róla, mert a közmegegyezés nem a valódi, hanem az érzékelhető nyelv mellett döntött. A gyermek először a valódi nyelven tanul meg beszélni. Ez a gyermekszáj. A valódi nyelvről való tudás attól a perctől kezdve, hogy a gyermek iskolába jár, feledésbe merül.

A lehallgatás alaptörvényét Baader így fejezi ki: "amit mondok, azt minden esetben csak felmondom. .. azt valakitől először hallanom kell..."

Newman kardinális írja: az ember alapvető tulajdonsága az assent. A hangoltság. Enélkül nincs nyelv. Enélkül a gyermek sohasem tanulna meg beszélni. Minden ember rendelkezik valamely hangoltsággal, de persze ez az assent csak más szó arra, hogy nyelv.

Hamann Metakritik-jében azt állítja, hogy Kant otromba tévedést követett el. Ennek magyarázata igen egyszerű (az otromba tévedések magyarázata mindig egyszerű). A racionalizmus mint világnézet szekunder jelenség. Az összes világnézetek formái együttesen a nyelvben vannak adva. A szavakat és a nyelveket nem a gondolkozás, az értelem, az ész, a ráció formálja. Éppen ellenkezőleg, az értelem semmi egyéb, mint az emberiségnek közösen adott nyelv egy-egy formája. Az apriori nem az értelem, hanem a nyelv. Az alapvető kritikának tehát nem az értelemre, hanem a nyelvre kell irányulnia. Ez a lehallgatás. Ez a tilos. Ez a kell.

Ezzel tulajdonképpen mindent följegyeztem, amire valakinek a lehallgatás tudományát majd egyszer fel kell építenie. Vannak, akik azt tartják, semmi akadály sincs annak, hogy olyan

érzékenységgű műszert konstruáljunk, amely az érzékelhető és a valódi nyelv között levő távolságot le tudja mérni, a kimondott szót följegyezni. De a fűzfapoéták, a szélhámosok, a hencegők, a politikusok, a csibészek, a papok, az újságírók nagy megrökönyödésére és fájdalomra, a kimondott szó mellé odajegyzi a valódit is. Ennek a műszernek, bármilyen nagy gyakorlati jelentősége lenne is, megszerkesztésére, nem tudom sajnós, vagy sem, de semmi remény nincs. Az anyag ugyan nem teljesen szellemtelen, mert hiszen akkor nemlétező lenne, vagyis az anyag nem ateista, de spiritualitástartalma olyan rendkívül kevés, hogy csak nagyon durva szellemi megnyilatkozásokat (fizikai, kémiai stb.) képes felfogni. Az anyag az Isten szót az elképzelhető legtokéletlenebbül, csaknem érthetetlenül ejti ki. A mi világunkban az anyag az, amelynek hangoltsága a legtompább. Éppen ezért anyagból olyan műszert készíteni, amely az emberi lélek finomabb hangoltságáról tudomást szerez, azt jelzi, sőt le is méri, nem lehet. A lehallgatás-gép megszerkesztése nonszensz.

Néhány lehallgatásról szeretnék beszámolni.

A Marokkói tanító.

Csontváry az első világháború közepén a külügyminisztert sürgönyileg értesítette, hogy ne aggódjék tovább, nincs többé baj, mert ő az Istennel való összeköttetést megtalálta. Most már nincs ok félelemre. Ugyanakkor kérte, hogy e tényről a király öfelségét is értesítse.

Az eseményen a korabeliek szánakozva nevettek. Futóbolond. Persze a dologban van is valami, vagyis lenne valami, ha Csontváry a Marokkói tanítót nem festette volna meg. Így azonban a korabeliek nevetésükkel felsültek. A Marokkói tanító bizonyíték arra, hogy amikor Csontváry azt mondta, az összeköttetést megtalálta, igazat mondott. A Marokkói tanító pedig a hívójel. Minden valaha is festett és ismert kép között az egyetlen, amely sajtáságos hangoltsággal rendelkezik. Ahogy a festő mondja, az összeköttetéssel. A Marokkói tanító ismeri azt az állapotot, amelyben ha valaki a hívójelet (Isten szót) kimondja (helyesen ki tudja ejteni), akkor Istennel összeköttetésbe lép. Ez az állapot nem ismeretlen. Dosztojevszkij Myskin-nek és Aljosá-nak nevezte. Ez az idióta. A félkegyelmű. A lelki szegény. Boldogok a lelki szegények, mert ők az Isten szót ki tudják ejteni. Csontváry számára az Isten szó, valószínűleg nem az igazi hívójel. Az igazi a Név lenne. De nem tudjuk, hogy Istent hogyan hívják. Csak azt tudjuk, hogy Isten. Ez csak az állás, a foglalkozás, mondjuk, a rang. De még ezt is csak a lelki szegény tudja kimondani. Csak a hülye ártatlanság. Ez a Marokkói tanító.

Az arcon a tudás humora. Mert a tudás mindig humor. Bizonyíték: a Gioconda. Maga se tudja, hogyan jutott hozzá és talán már a következő pillanatban elveszti. A fontos, hogy most megvan. Igazán megérte. Ha el is veszi, mindig emlékezni fog arra, hogy egyszer megvolt. Csak arra kellene még rájönni, hogy miképpen lehetne ezt tanítani. Mindig egy félhanggal melléje mondja. Ha ezt az egyet megtalálná, hirdethetné. Mennyi lelken tudna segíteni. Mind erre vár. Csontváry megfestette őket a Panaszfal-on. Most így, hogy csak neki van meg, inkább teher. Nem tudja átadni. Pedig nem is az övé. Úgy kellene kimondani, hogy. Ez nem volt elég pontos. Egyszerűbben. Még egyszerűbben. Még ennél is egyszerűbben. Mit ér az egész, ha csak én tudom és senkinek se vagyok képes átadni!

Schumann

Schumann minden műve közül a legjobban az utolsó novellette-et kedvelem, lehet azért, mert Schumann iránt való várakozásomnak a legjobban megfelel. Az, amit benne keresek, az a szimfonikus etűdökben, a zongora kvartettben és kvintettben is kétségtelenül megvan, az a-

moll koncertről nem is szólva. De sehol sem válik olyan észbontó monomániává. Számomra Schumann-nak minden művében egyetlen témája van. Ez a szívnek az a ritka, határtalanul édes elszorulása, amelyet a szerelmes ember különösképpen akkor él át, ha a kedves távol van. Mintha jelenlétével nem akarná zavarni. Amikor hirtelen és egyszerre csak úgy reá gondol és egészen belezsibbad. Mint ahogy a sötét tengerből vakító fényű csillag repül fel az éjszakába. Schumann örök témája a szívnek ez a felvillanó boldogsága, a szakrális szerelmi tébolynak ez a pillanatnyi kéjes felragyogása.

Feltevésem az, hogy Schumann ezt Klára csókjában érezte. Mert én e zenében inkább Klárát érzem. Az inspiráló nő egyetlen művésznél sem válik oly tökéletesen múzsává. Ez Schumann csodája. És sehol se jobban, mint az utolsó novellette-ben. Klára, mindig Klára. Az utolsó novellette-et senkitől se hallottam játszani. A hangversenyzők messze elkerülik. Nem csodálkozom rajta. Mindjárt az az iram, ahogy indul, ahogy benne a mámortól gőzölgő agy fantazmagorizál. S ahogy az egész Klára szerelmének ezüst tejében úszik. Nem a koncertterembe való.

Ez azonban a novellette-nek csak az egyik fele. A másik mondjuk az, ahogy a boldogságból kilóg. Ahogy kilóg, megfagy, hirtelen rideg lesz és maró és éles. Ez az ironia. Ahhoz, hogy az ember önmagát megértse, csak egyetlen mód van, ha szeret. Az ironia támadás, vagy, ami ugyanaz, védekezés. Gyűlölet. Bosszú. Ez a másik exaltáció. Schumann szereti Klárát és szereti eszeveszetten és amikor szívében a gyönyör fénye felvillan, reszketni kezd és vigyorg. Önkínzó, szenvedő, tehetetlen, önmaga hülyeségébe belesárgult vigyorgás. Ez a novellette témája. Ez a kettő. Akármerre néz, mindig kettő. Megfullad a gyönyörben és megfullad a vigyorgásban. Ha hülyéken, komiszokon, maflákon, aljasokon, dermedteken, hipokritákon, bolondokon vigyorg, az rendben van. De Klára. Mit akar? Az egyik belefűrődik a másikba és forog és recseg és nyög. Egyszerre kilóg és akkor vége.

Van Gogh

Van Gogh legutolsó, arles-i periódusában több olajfaligetet festett. Azon, amelyre nemcsak most, hanem igen sokszor gondolok, a fák elég sűrűn állnak, a kép egy kicsit felülnézetben, csaknem perspektívtalanul, mint egy kínai rajz, mintha lángoló bozótot ábrázolna sűrű füsttel.

Van Gogh örült volt, mint Schumann (és Csontváry és Gogol és Nietzsche), de én az európaiak között az örülteket rokonszenvesebbnek tartom. A józanoknak mindig azon jár az eszük, hogyan vegyék ki a másik zsebéből a pénzt, vagy a másik kezéből a kancsukát.

Itt nem valamilyen különleges és ritka, kiókumlált gyarlóságról van szó. Nem bűnről. Nem tévedésről. Nem valamilyen technikai vagy tudásbeli tökéletlenségről. Nem. Itt kérem az egész embernek generálórületéről van szó. Van Gogh rájött arra, hogy a mi szemünk a profán látásban rongált fals szem, amely a valóságot nem is látja, csak valami eltorzult hártját, amit a fényképezőgép felvesz. Mi mindnyájan a prózaiságban félig megdermedt lényünkkel (szemünkkel) olyan világot látunk, amelyik a valóságoshoz nem is hasonlít. Érvénytelen. Ahhoz, hogy az ember a valóságot lássa, azt a hazugságot, ami a realitás, fel kell gyűjtani. Ahhoz, hogy az ember józan legyen, meg kell örülni. Van Gogh a világot felgyűjtotta és megörült, hogy a valóságot olyannak lássa, mint amilyen. Az, amit mi örültségnek nevezünk, sokkal közelebb áll a normálishoz, mint az, amit mi józannak nevezünk. Ez a kép így persze még semmi. Ez még csak festmény. Mindössze csak művészet. Az olajfaliget nem ilyen. Ó, az olajfaliget borzasztó! Hogyan fogjon hozzá, hogy az egészet ki tudja mondani? Kimondani azt, amit kimond. Kimondani a kimondhatatlant. Az egészet egyszerre. A barázdát, a sárga

tököt, az ágakat, a szalmaszéket, a lombot, a kérget, a füstöt, a köveket, az asztalkendőt, a szakállas arcot, a napot, igen, a napot.

Hölderlin költeménye az emlékezetről

Az ember néma közönyben is élhetne s tunyán boldog is lehetne, mint az idióta, mint a barom. Üres szívvel könnyű boldognak lenni – es ist leicht, mit seichem Herzen glücklich zu sein. De az ember nem a közönnyt választja, hanem a Nagy Törvényt. Ez az öldöklés. Ezért él az ember kettős kísértésben. Ha békét akar, a barom közönyét kívánja, ha a Nagy Törvényt, a vérontást kell kívánnia. És teszi is. Mikor teljesíti a lényébe írt parancsot? Mi a Treue Gottes? Nem, ha barommá lesz. Nem, ha a vak halál tenyészetébe nő (das all zu gebundene). Milyen különös. Ez a józan. Ez az értelmes és az ésszerű. Mi ésszerűbb, mint a boldogságot akarni és boldognak lenni. S a józanok és az értelmesek és az ésszerűek veszélye az idiótaság árán, az üres szív árán is békében élni. A hűtlenség árán is. Eladják magukat a boldogságnak és a néma közönyben barmokká változnak. Ez az értelmes és a józan. Ez az ésszerű. A történet pedig az értelmetlen. A történet a vérontás örülete. S ez az Istenhez való hűség. Treue Gottes. Bármilyen borzalom ez, s ebben az irtózatban az ember bármilyen keveset érjen is el, mégis ez valami nagyság kezdete. Des grossen Anfang. Miért? Mert azzal, hogy a józanságot és a békét és a boldogságot feláldozza, mert azzal, hogy az örületet és a vérontást és a boldogtalanságot választja, kinyílik. Denn lang steht offen, wie Bücher, zu lernen, oder Linien und Winkel der Seele. A baromi boldogságban a lélek néma és közömbös és az is marad. Csak a történet örületében nyílik meg. Isten pedig az elől, aki megnyílt, a borzalmat eltakarja. Szemét a szépséggel fedi le – und decket die Lider mit Kunst.

A Pascal-szituáció

Pascal-szituációnak nevezem ezt:

– korrekt értelem és megfontolt ökonómia, józan, rideg, komisz, kökemény egoizmus és illúziótlanság, csupa száraz, praktikus, üzleti erény. Az öfenntartás, vagyis a becsvágy, más szóval a nagyravágyás szenvedélye, amely a kicsinnyel nem elégszik meg, amely véglegeset és bizonyosat követel. Bennem valamennyi megvan, s ez az összetétel az, amely bennem a kereszténységet választja. Nincs szó idealizmusról, rajongásról, vallásról, kenetről. Ez bennem tiszta számítás. Tudom, hogy nem a hatalom, nem a vagyon, nem a siker, nem a gyönyör. Az ilyesmi hebehurgyaság. Csak a kótyagos akar uralkodni, vagy sok pénzt, vagy gyönyöröket. Az ilyen életbiztosítás számomra nem elég szolid. Gyanakvóbb vagyok. Ennél is több. Jobban félek. Aki elég önző, elég józan és számító, akiben elég üzleti ösztön van és a holtbiztos befektetés iránt van érzéke, csak azt fogja kívánni, hogy keresztény legyen. Ez kérem, nem mélység, vagy hit, vagy szellem dolga. Ez, kérem, praktikum. Egyetlen biztosított helyzet van, kereszténynek lenni. Én ilyen szigorú, számító, önmaga végleges biztosságáért aggódó ember vagyok, s ezért a kereszténységet választom.

A Pascal-szituáció az, hogy az ember ezt tudja. Tudja, semmi több. Nem keresztény. Csak tudja. Azzá kellene lenni, mert ez nemcsak helyes, hanem okos is. Ezzel az egészet egyszerre megoldani.

Tudom azt, hogy kereszténynek kellene lennem. De csak tudom. Ez a tudás olyan biztos, hogy kár ellene védekezni. S aki nem tudja, buta. Tudom. Itt állok ezen a tudáson, de nem vagyok keresztény. Ez a Pascal-szituáció.

Saint-Martin egy mondata...

Saint-Martin azt mondja, hogy a jót először tenni kell és csak azután akarni és gondolni.

Veszélyes tanács. Azt merném mondani, alig van veszélyesebb. A spontaneitás elsőbbségében való illúziót eltörli. Először tenni. Aztán akarni és gondolni, vagy nem is akarni és nem is gondolni, csak tenni. Ha addig várnál, amíg spontán akarnád a jót, sokáig várakozhatnál, s végül észrevennéd, hogy egyetlen jót se tettél. Akkor már késő és hiába siránkozol. Ezért igaz, hogy a pokolhoz vezető út jószándékokkal van kikövezve. Csupa jószándék. És csupa gaztett.

Ne hallgass jószándékaidra. Ne légy spontán. Tedd a jót. Tedd a magad ellenére. Nem vagy jó. Vedd tudomásul, hogy nem vagy jó. A jót először tenni kell, a magad akarata ellenére, minden tudástól és jószándéktól függetlenül és spontaneitásod ellenére. Szokratész kontár volt, a jót először nem tudni és akarni kell, hanem először tenni, s aztán, akinek kedve van, akarhatja is, de nem fontos. Lehet, hogy aztán megszokod és spontán is tenni fogod. Lehet, hogy sohasem fogod megszokni. Mindegy. Nem szabad megvárni, amíg a jót önként teszed. Akár önként, akár nem, tenni kell.

...a következmények...

A kereszténység ellenspontaneitás? Ellenbiológia? Az életösztönök fölött gyakorolt erőszak? Az élet lerombolása? "Éljen az eszme, vesszen az élet?" De nemcsak a kereszténység, hanem mindaz, ami a kereszténységből született? Magam ellenére kell tennem azt, ami a magam érdekében van? Legyőzni és elpusztítani, ami spontán? Nem az a fontos, hogy önként jöjjön, hanem az, hogy jó legyen?

...és a magyarázat

Mindenekelőtt csillapodj. Aztán gondold meg, hogy az ilyen szavakról, mint "éljen az eszme, vesszen az élet" végre le kellene szokni. Erőszak? Kulisszahasogatás. Korpulens blöff.

Az, amit spontánnak neveznek, ami az ösztönödből fakad, vagy ahogy ma mondják, ami egzisztenciális, az, kedvesem, számomra mind irodalmi, nagyon is biografikus, vagyis a hőst, meg a szentet, meg a bölcsét játssza. Mindez az elrontott emberhez tartozik. Ha ezt az elrontott embert cselekedni hagyod, spontán lesz és őszinte és egzisztenciális. Csupa jószándék. És csupa gaztett. Irtózni fog a hazugságtól. És csupa bűntényt fog elkövetni. Ő már ilyen.

Én az ilyen irodalmat nem kedvelem. Én irtózom attól, hogy hős legyek, vagy szent, vagy bölcs. És az én biográfiámra nem vagyok kíváncsi. Én szeretnék normális ember lenni. És hidd el, hogy bármennyire is el legyünk rontva, mégis mindannyiunkban ez a normális ember megvan. És amikor a jót teszed (az egyszerűség kedvéért nevezem így, és te nagyon jól tudod, mi az a jó), akkor ez a normális ember az, aki cselekszik. A normális embernek ilyen kérdései, hogy spontán, vagy őszinte, nincsenek. Neki csak egy kérdése van: mi a jó? Nem kérdezi, hogy hazudik, vagy sem. Ez, hogy egzisztenciális, neki nem probléma. Nem kérdez, mert nem bölcs és nem szent és nem hős, és a biográfia nem érdekli. Őt csak az érdekli, hogy mi a jó. Mert a jó a normális és az egészséges. Nincs szó szándékról és akaratról. Ez a jó. Ez az, amit tenni kell. Nincs probléma. Nincs konfliktus. Ez a jó. Egészen egyszerűen ez a jó és semmi több és ezt kell tenni és pont.

Még egyszer Pascal

"Nem keresnél, ha nem lennék a tied. Ne nyugtalankodj."

Az igennek örökös nemre fordulása.

"Mindig kell lenni legalább egy hátsó gondolatunknak." Reszketsz? Ahogy Turenne mondja: Reszketsz! Hátha még tudnád, hova viszlek! Viszlek a tűzbe. A keresztre viszlek. Nem tudod, szerencsétlen, hogy amit életnek nevezel, az csak szellemed legszebb álma? Nincs béke. Nincs nyugalom. Nincs se boldogság, se öröm, se paradicsom. Élet! Végeredménye annak, hogy magadat felőrölted és szétmorzsolod, feláldoztad és elégetted és keresztre feszítetted. Amiért magadat megkínóztad és terrorizáltad, és amiért reszkettél és a jót sohasem akartad, de akaratod ellenére tetted.

Ne nyugtalankodj. A tied vagyok. Azért keresel, mert a tied vagyok. Nem vesztesz el, nem is veszthetsz el. Ne nyugtalankodj, ha mondom. Ne félj. Rombold le, emészd el, tépd szét. Amit magad ellenére teszel, az a magad érdekében van. Légy okos. Légy józan és önző és praktikus. Az igen örökké nemre fordul és a nem igenre. Mindig van legalább egy hátsó gondolatunk. Ha a gyönyörben, vagy a hatalomban, vagy a vagyonban, vagy a sikerben élsz, mögötted a kereszt. Ha a szenvedésben, a lemondásban és az áldozatban élsz, mögötted az élet és a dicsőség. Ne nyugtalankodj.

Tapi mester dilemmája avagy nincs kínosabb, mint mikor a hóhért akasztják

A főorvos urat mosolyáról lehet felismerni. Szakemberül mosolyog. A valóság, mondja mosolyogva, az embertől független. Ez kérem így van, mondja mosolyogva. Hiába is kapálózunk ellene. Egészen addig, amíg megbetegszik. A főorvos úr akkor nem mosolyog többé. Rájött arra, hogy a valóság az embertől nem is olyan független. Most csávában van. Amíg a többieket ő vitte akasztani, addig nem volt semmi baj. A valóság, mondta, az embertől független. Amikor őt viszik, meg van szeppenve és a szakember mosolya nincs többé sehol. Úgy látszik, az embertől független mosoly csak addig érvényes, amíg valakinek jól megy. Mihelyt elkezdik nyúzni, persze azonnal más. Nincs többé tárgyilagosság. Veszedelmes, robbanó, észvesztő, forró, szenvedélyes, felforgató, sőt mi több, felháborítóan szemérmetlen, gaz és pökhendi tudománytalan érdekltség van. Az embertől független valóság megtámadhatatlan örület lenne, ha a főorvos úr sohasé betegedne meg. Eddig azonban minden főorvos úr megbetegedett. Amikor akasztani viszik, ó, az nagyon kínos.

Az embertől független valóság, vagyis az úgynevezett objektív világ a meghülyült szívtelenség káprázata. A modern realitás-fogalom egyébként egymaga bizonyíték amellet, hogy a valóság az embertől függ. Az objektív világ sem egyéb, mint ilyen függő világ, ilyen a bestiális egoizmusban kőkeményre főtt embertől függő világ.

(...dühös vagyok, haragszom és prédikálok. A láрма semmit sem jelent. Csak azt, hogy magam is erőtlén vagyok. Ha elég erős lennék, nem kiabálnék.)

Az objektív világ sajátságos szubjektív kondíció függvénye, amely szubjektív kondíció fantáziátlan és szenvedélytelen, prózai és semleges, profán és közönséges. Az objektív világ nem az embertől független, hanem a neutrális embertől függ, az objektív világ a bankár, a végrehajtó, a vezérkari tiszt, a fuvaros, a csendőr, a porkoláb, a hivatalfőnök, a bordélyos világa. Kényszerképzet. A gépesített idióta. A főorvos úr, amíg a főorvos úrnak nincsen

semmi baja. Mihelyt akasztani viszik, kész a dilemma. Nincs többé objektív világ, csak fájdalmas, rongált, beteg, nyomorult, szegény, elhagyott, durva, sötét, kiismerhetetlenül bonyolult, kínjában üvöltöző világ.

Szükségszerűség

A szcientifizmust nem szabad összetéveszteni a tudománnyal. A szcientifizmus azt a hibát követi el, hogy a materializált kozmosz egyik arculatát, a szükségszerűséget, összetéveszti a világgal magával és azt hiszi, hogy az Isten (Bergyajev).

Bálvány

Objektivizmus annyi, mint idolatria ("A valóság az embertől független.")

Beleegyezésem nélkül ezen a világon semmi sem történhet, egyetlen kukac se mozdulhat meg, s egyetlen üstökös sem folytathatja pályáját.

Bálvány. Idolum. Objektum. Eldologiasított Isten. Pszeudoisten. Dolgok. Tárgyak. Számok. Statisztika. A bálvány a fantasztá egoista. Irreális. Moral insanity. Erre a devalvációra kell felkészülni.

Whichcote

Good men spiritualize their bodies, bad men incarnate their souls. A helyes út az, ha az ember testét átszellemíti, a helytelen út az, ha az ember lelkét húsba öltözteti.

Cave poetam

(Értékezés a nőről, a művészetéről, a költészetéről és a varázslat valóságáról)

Amiről szó van, az a reália és a mágia új viszonylata. Természetes, hogy a leghelyesebb lenne aközött, amit reális világnak és amit mágikus világnak nevezünk, a normális közepet (mértéket) megtalálni. Szubjektív rongáltságomnál fogva azonban éppen ez az, ami számomra lehetetlen. Egy biztos: a tábláról sem az egyiket, sem a másikat nem törölhetem le. Mind a kettőt meg kell tartani. A realitás mágikus és a mágia reális. Reálisnak nevezek általában mindent, ami objektív, rideg, absztrakt, geometrikus, szenvedélytelen, és a szeretetlen, egocentrikus, aszociális, szívtelen szubjektum káprázata. Mágikusnak nevezem azt, ami látomásszerű és megfoghatatlan, konkrét és szenvedélyes.

Amit valóságnak nevezünk, az a reália és a mágia valamely viszonya. Mert nem az a baj, hogy a reália és a mágia között feszültség van, hanem az, hogy a kettő között levő feszültség mértéke fölött nem rendelkezem, és a kettőt nem tudom azonosítani, vagy ami ugyanaz, elválasztani.

A mágia mögött is realitás van és a realitás mögött is mágia.

Ez az a hely, ahol a költészetéről kell beszélni.

A nők iránt kezdettől fogva sajtóságtos ellenszenvet (vonzalmat) éreztem. Éreztem pedig szenvedélytelenségük miatt. Gyanakodtam. Miért az első náluk mindig az, hogy félnek és

magukat szégyenlik? Ez volt mindig az első közvetlen tapasztalatom, amit egy nő közelében teszek. Ez az ájultság. Ez a tapasztalat, hogy tele vannak érzéssel, de hideg érzéssel. Hüllővérűség. Minél inkább nő, annál inkább. Ez az üresség. Ez a fájdalmas, sóvárgó, szomjas, tehetetlen, tátongó üresség. Ez a szívtelenség és fantáziátlanság. Ez a hideg és nyirkos erotika. Ez a szerelmi képzelet hiánya. Ez az erotikus tehetetlenség. Nem büszkék, legfeljebb kevélyek, nem alázatosak, legfeljebb megalázkodnak. Ezért a hülyeségig hiúk. Ájultságból. És ízléstelenek. Ezért olyan sértődékenyek, de nem érzékenyek. Ezért az örület egy nemével tapadnak ahhoz a férfihez, aki feljük közeledik, mintha az megszabadítaná őket önmaguktól, hogy egy kis melegben és érzésben és szenvedélyben és mámorban részesedjenek. Ezt hívják ők szerelemnek. Ezt az erőtlenséget. Az ürességnek ezt az ájultságát. Ezt a megrendítő érzelmi szegénységet. Ezt az ijesztő didergést. Ez a női erotikában a hüllőszerűen hűvös, kegyetlen és nyúlós, nyúlós vak tapadás, amely mohó és parazita. Mintha nem is élnének, csak mint a kísértetek, akkor kelnének életre, ha a férfi forró szenvedélyből egy kortyot ihattak.

Nos igen, gyermekkoromtól fogva tudtam, hogy a nő olyan, mint a szúnyog, saját vére nincs is, és ha egy csepp vért valahonnan (bárhonnan) nem szerez, úgy érzi, a megsemmisülésben nyomtalanul el kell merülnie. El tudom képzelni, hogy ennél nyomorultabb érzés egyáltalán nincs. És csak akkor kezdtem őket érteni, amikor láttam, hogy egy csepp vér megszerzéséért milyen erőfeszítésre képesek. Ha nem ihat, az egész teremtett világnak a nőnél nyomorultabb teremtménye nincs. Üres, tartalmatlan, szenvedélytelen, érzéketlen, hideg, nyúlós, értelmetlen objektív, absztrakt, szívtelen, egocentrikus, józan, kegyetlen. Teljesen a világ realitás szférájában él. Számító rideg, tárgyilagos, üzletszerű, fantáziátlan, közönséges, profán, immorális, szemérmetlen.

Kassner azt mondja, a nő azt kívánja, hogy elvarázsolják (ein Weib will verwandelt sein). A nőnél, aki nem él varázslatban, a teremtett világon nyomorultabb lény nincs. Ilyen elemi varázslat nála a ruha. Alain azt írja, hogy a nő, csak felöltözve igazán nő. Ilyen varázslat a divat. Ha nem lenne divat, a nők nyersen ennék az emberhúst, és ami az egészben a legfontosabb, sejtelmük se lenne róla, hogy mit csinálnak. Lehet, hogy gyermekeiket is megennék, mint ahogy civilizáltabb formák közt a kellő varázslat nélkül élő fantáziátlan, szenvedélytelen, absztrakt nők gyermekeiket tényleg meg is eszik. Az ilyesmit hívják anyai szeretetnek.

Tudomást szereztem arról, hogy a költészet egyik legfontosabb eleme a nőkével azonos jéghideg emocionalitás. Ahol nem a szenvedély jut szóhoz, hanem a számító ridegség. Ez a steril, vérüres és légüres terméketlen atmoszféra, ez a fantáziátlanság és szenvedélytelenség, ez a didergés és szívtelenség, az egocentrikus hiú öntetszelgés. "A költészet bizonyos tekintetben a személytelen." Az ájult hüllő, amelynek egy csepp vérre van szüksége, legalább egy csepp vérre, különben kísértet, mámortalan, üresség. Panoptikum, bádóg, kóc, festék, viasz, cserép. Absztrakt. Objektív. Steril. Reális.

Aki a szenvedélyt felébreszti, az maga szenvedélytelen. Az erőtlenség erőt provokál. A nő gyengesége – micsoda hatalom! A költészet hidegsége – micsoda tűz!

A költészet és a művészet a jéghideg emocionalitás területe.

Persze, amíg valaki ezért a nőket, vagy a költőket, vagy a művészeket felelősségre vonja, éppen úgy bakot lő, mintha abban a szentimentális tévedésben lenne, hogy a nő szíve eredettől fogva meleg, vagy a költészetben a humánus érzelmvilág jut szóhoz.

Amióta e defektus miatt a nő iránt szánalmat érzek és látom, hogy erőtlenségében mennyire kínlódik és milyen elképzelhetetlenül gyenge, annyira, hogy azóta a nő szerelmét sem tudom másként megérteni, csak mint ezt a gyengeséget, az elvarázsolás iránt való sóvárságot, azóta tudom, hogy Kassnernek igaza van: ein Weib will verwandelt sein, a nő azt akarja, hogy elvarázsolják. Mássá tegyék, mint aki. Azt akarja, hogy ezt az absztrakt és rideg, szenvedélytelen és fantáziátlan ürességet, ami a realitás, – a szenvedély és a vér és a kedély és a mámor és a vízió forrósága elöntse és eláraszsa és fölmelegítse és elvarázsolja. Ez a varázslat a mágia.

A vegyileg tiszta nő, ha lenne, a világ legszánandóbb teremtménye lenne. Mint ahogy, míg a nő aránylag vegyileg tiszta (szűz), addig fokozottan érzéketlen, üres, hideg, kemény, személytelen (Artemis). Az ember minél mélyebben merül alá az úgynevezett ösztönök ösvilágába (rovarok, hüllők, halak), az élet nem annál forróbb, hanem annál hidegebb, kegyetlenebb, vérszomjasabb, szenvedélytelenebb, nyálasabb, részvétlenebb. A póknőstény férjét felfalja és úgy termékenyül meg. Az életfonalat a Moirák, a pók-nők szövik. Az élet mélyén mind ilyen kegyetlen hulló-érzékiségben élünk. Ez a realitás. Ez az objektum. A tárgy. A szám. Az absztrakció. Ez van a költészet és a művészet mélyén. És ha egy vers megérint, először mindig ez a nyirkos nyál érint. A héber hagyomány ezt a nyálat nachasnak, kígyónak hívja. Az álom és a művészet és a költészet és a vallás ezt a kígyót jól ismeri. Ez a görögök Proteusza és az egyiptomiak Set-je. Ez a sötétség és az elhagyatottság és az üresség. Ez az embertelen és kegyetlen érzékiség. Ezzel szemben áll a Nap forró és fényes mágija, a világosság káprázata, a látomás, a megfoghatatlan, a varázslat. A nő azt akarja, hogy elvarázsolják. A költészet és a művészet alapanyaga ez a kígyó, de amit csinál, az mágia. A nő lény a ronda szürke nyirkos nyál és ha elváltoztatják, kiragyoog belőle a tündöklő szépség káprázata.

A realitás mögött is mágia van és a mágia mögött is realitás.

A kínai tusrajz

(A valami és a semmi. – A tárgy és a tér. – Az objektum és az infinitezimális szubjektum. – Az érzéki tapasztalat és a kimondhatatlan. – A realitás és a mágia.)

A kínai tusrajznak két eleme van: az egyik a fekete vonal és folt, a másik az üres fehér tér. Amíg a rajzot európai módra, úgy néztem, hogy a fekete vonalból és foltból indultam ki és a fehér teret mérő környezetnek láttam, abból semmit sem értettem. Azt hittem, hogy valamely tárgy, vagy táj, vagy jelenet ábrázolása.

Szerencsés pillanataim egyikében észrevettem, hogy nem két egyenrangú formáló erőről van szó. Nem. A fehér nem a környezet, a passzív tér, üresség, semmi, esetleges. Nem és nem. Inkább a fehér alakítja a feketét (vonalat, foltot), mint a fekete a fehéret. A formatermelő hatalom a fehér. Az űr, a semmi. A meghatározhatatlan. Az infinitezimális. Az európai szem számára csak a fekete vonal és folt van. Csak azt látja. Csak azt tekinti létezőnek. A teret, az űrt, a fehéret, a semmit észre sem veszi. Szerencsés pillanatomban egyszer nem a feketéből indultam el a fehér, hanem a fehérből a fekete felé. Ez volt az a pillanat, amikor a kínai tusrajzot megértettem. Ugyanakkor megértettem azt is, hogy bár a fehér van "kívül", a fehér a "környezet", a "tér" – mégis tulajdonképpen ez az, ami belül van, és ez a tartalom és a személy és az idő. Mindez azon múltott, hogy nem az érzékileg tapasztalható feketéből néztem a fehérbe, hanem a meghatározhatatlan fehérből a feketébe. ("A szubjektum az a hely,

ahonnan a valóság látható.") Nem a tárgyba helyezkedtem, hanem a formáló erőbe, nem az objektumba, hanem a szubjektumba. Nem a reálisba, hanem a mágikusba.

A modern festészetnek a kínai tusrajzzal kétségtelen rokonsága van. Egyetlen hibája, hogy még mindig a feketéből, az érzékileg tapasztalhatóból, az objektumból indul ki, és a teret passzívnak és ürességnek tekinti. Ez még idolatria. Realizmus. Objektum-komplexus. Háttér. Ez még nem a valóság. Az lesz a nagy modern festő, aki észre fogja venni, hogy nem a valami formálja a semmit, hanem a semmi a valamit. Aki megérti, hogy a fehér és az üresség és a tér és az infinitezimális szubjektum nem a kint, hanem a bent, nem a reális, hanem a mágikus, nem az objektum, hanem a szubjektum. Azt hiszem, a helyzet arra, hogy ez a festő megszülessen, megérett.

Amíg a képen csak vonalakat és a formákat fogjuk látni, csak a kép felét látjuk. Mint ahogy az európai kép a valódinak csak külső fele. Amíg nem fogjuk megérteni, hogy a kívülről befelé ható fehér üresség nem egyéb, mint a belülről kifelé ható formáló erő, addig a festői valóságról sejtelmünk sem lehet.

Hallgatás
(Jegyzet a kínai tusrajzhoz)

Feruccio Busoni zeneesztétikájában azt írja, hogy az európai zenében a valódi zenének csak két elemét látja: a fermata-t (kitartott hangot) és a szünetet.

A szünet, a hallgatás, a csend, a hangok maximális teltsége. Ez a kínai tusrajzban az üres tér, a semmi. Az európai kép 98 százalékban zene és két százalékban szünet (csend, tér, meghatározhatatlan, hallgatás). A kínai legalább hatvan százalékban szünet és negyvenben zene. A kínai rajz a semmiben úszik. Vannak képek, amelyekben nincs is szünet. Nyomasztó. A szoborban a szünet a torzószerűség, a hiányzó tag, a nyersen hagyott kő.

A mennydörgő szünet

Nem a tárgyat kell megformálni, hanem a semmit. Jól megfogalmazott szünet.

Isten ebben a semmiben él.

Egyszer volt, egyetlenegyszer, amióta a világ van, hogy Isten nem bírta tovább, és majdnem megszólalt. Majdnem. Amikor szíve megdobbant és kiáltani akart. Ez volt az a pillanat, amikor Krisztus a kereszten felsóhajtott: Uram, uram, miért hagytál el engem!

Nem szólalt meg. Ó, csak tudnám, mi akart mondani. S e szavak után támadt az elképzelhető legnagyobb szünet. Ez az üvöltő szünet. Ez a mennydörgő hallgatás.

Gazdagság és ínség

Nietzsche azt a művet, amely az életerők gazdag fölöslegéből keletkezett, elválasztja attól, amely az életerők ínségéből keletkezett. Aus Fülle – aus Not. Minél több a műben a tér, a semmi, az űr, a szünet, a hallgatás, a csend, a meghatározhatatlan, a fehér, annál inkább az ínséget ábrázolja. Vagyis annál inkább az életerők nagy-nagy gazdagságából fakad. A mű minél zsúfoltabb, összeszorítottabb, bőbeszédűbb, szószátyárabb, annál inkább a gazdagságot ábrázolja. De éppen ezért annál inkább az ínségből fakad. A leggazdagabb művek a

szükszavúak, sok szünettel, térrel, távlattal. A legszegényebbek azok, amelyek lélegzetvétel nélkül fecsegnek.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy kivétel nélkül mind ínségben élünk (rongáltságban, erőtlenségben, dideregve, elhagyatottságban), és gazdagságunk nem egyéb, mint gyengeségben való gazdagság.

Mystés

Eleinte azt hittem, hogy a realitás felszíne alá minél mélyebbre merülök, annál sötétebb lesz. Nem így. A varázslat nem oszlik el. Minél mélyebben vagyok a realitásban, a mágia annál inkább ragyog. Nagyobb fedettség (mystés annyi, mint beavatott és lefátyolozott). Lent. Mélyen-mélyen, a középpontban van a Mysterium Magnum. A káprázatos tündöklés. Böhme: Glanz der Majestät.

Ellenőrzés: ha a nőt csak látom, látvány – ha megkívánom, szexus – ha elbűvöl, elkezdem ismerni – e varázs fényében fokozatosan tájékozódok benne – minél mélyebb, annál világosabb – ha már szeretem, élőlény minél mélyebben szeretem, annál valóságosabb – annál jobban lefátyoloz, annál többet tudok róla.

A fordított út

A fordított út az objektiváció. A varázs egyre kisebb, a fény elfogy, a valóság sötétebb és szegényebb, A felületen, egyetlen hártán, a varázs megszűnik, tökéletes éjszaka van. Ez az objektum. Nincs fátyol, ami annyi, hogy nincs fény. Misztérium minimum. A felszín. A maya. Vakság. A valóság nullaponton. A tárgy. Eldologiasítás.

Ellenőrzés: a nőt minél inkább eldologiasítom, realitását annál inkább elveszti – csak mint misztérium élő és létező – ha fátylait leveszem, nőstény, otromba, állat, sejtállam, ronda, bűdös, tárgy, dolog, áru – nem igazi, nem valódi.

Halak

Kora reggel érkeztem meg. Nem volt kedvem pihenni, átöltöztem és a kikötőben csavarogtam. Ott fedeztem fel a vendéglőt is a leanderfák alatt, a menüt elolvastam, és mondjuk mindjárt úgy, hogy megértettem. Az idény összes halai ott voltak, egy se hiányzott. Ez megnyugtató. Ugyanakkor az ajtóban megjelent a vendéglős és nagyot köszönt. Pontosan olyan hasa volt, mint amilyennek a vendéglősnek lenni kell. Ez a tegnapi étlap, szólt, ma estére újabb fogások készülnek, legyen szerencsém, ön idegen, de látom, hogy komoly ember, művész, én emberismerő vagyok, a Bellevue-re rá se nézett, ott, uram, higgye el (szalvétájával a háromemeletes nagyszálló felé intett határtalan szóvalommal). Olyan országban élek, mondom, ahol nincsen tenger. Ő hirtelen elszomorodik és résztvevően néz. Uram, hogyan lehet olyan országban lakni? – Csak úgy, felelem én, hogyha csak teheti, azonnal eljön. De tudja, ég azért ott is van.

Alkonyatkor a leanderfák alá léptem és a pohost kerestem. Karonfogott, a kapu alatt nagy ládához vitt. A ládát bádoggal bélelték, és tele volt jéggel. A jégen pedig az egész akvárium: salpa – tonhal – molo – scombretti barboni – dental – sanpiero – sardella – kalamari.

– Scombri mondom én és az acélkék halra mutatok. Ő csaknem a földig hajlik és int, hogy mindent megértett. Kezét tiltakozóan fölemeli. Tudom, szólt, mindent tudok. Forró rizzsel, vegyes salátával és pincehús vörösbor. Parancsoljon helyet foglalni –

Leülök és elkezdek inni. Aztán jön a hal, faszén fölött rostoson sült, lassú tűzön, a pohos kenegette óvatosan olajjal, puha is volt, ropogós is, leves és omlós. Nem értem rá mással foglalkozni.

– Észre se vettem, hogy öt-hat férfi lépett be, s a jégen heverő halak előtt állanak. A levegőben a halak nevei röpködnek, s a pohos forgolódik. Egyszerre csak azt hallom: Uram, erre nem kényszeríthet! A vendég határozottan kijelenti, hogy a dentalt sültve kívánja, hagymásan és paprikásan. A pohos udvarias, de hangjában sértődöttség és metsző gúny. Uram, fáradjon a Bellevue-be ott pénzért mindent megcsinálnak – a dentalt is – bár talán ennél különbet – de nálam, uram, soha – egész életemben halat készítettem, értek hozzá – a dental így élvezhetetlen – kisgyerek koromtól fogva – bármit kívánhat, vágja le a kezemet, soha – tisztos kéz (nyújtja), vágja le, de nem csinálom paprikásan – tisztos kéz, halkészítésben öregedett meg (csaknem könnyezik), vágja le, de ne követelje, soha, soha –

A férfi kiabálni kezd. A pohos szalvétáját a földhöz vágja. Soha! A Bellevue-ben, ott lehet, nálam soha – nem csinálom magamból pojacát (elkeseredetten hahotázik) uram, ott a Bellevue, háromszáz lépés, parancsoljon, ott, uram, főzik a scombrit és marinírozzák a tonhalat, még különbet is, kisgyerek koromtól fogva, egész életemben.

Az idegen ordít. A pohos toporzékol. Soha! A társaság többi tagja is beleavatkozik és barátjukat kérlelik. De az nem. Rendőrért kiált. Jön a rendőr. Dental paprikásan? A rendőr szakember volt és a fejét csóválja. A pohos felüvölt. Hát lehet? Lehet? A halat megfogja és a földhöz csapja és ráugrik. Tapossa. Közben üvölt. Az idegen meg akarja verni, de visszatartják. A rendőr a pohost csitítja. Ott a Bellevue, ha fizet megcsinálják, olyan hely – (köp) soha, soha.

Kommentár

A pohos nem nagystílusú ember, de hívő. Szakrális életköre a halkészítés. Kultusz. Az életről való gondoskodás. Eszközök: a jegesláda, a rost, a serpenyő, a fazék, a tűz. Rituáléja szigorú. Dental nem lehet sütni. Ez szakrilégium. A scombrit rostoson kell sütni, faszénparázon, négy helyen meghasítani és olajjal kenegetni. A modern Babilon (a Bellevue) a hagyományt elárulja a pénznek. "Ott pénzért megkaphatja." Élete nem volt eredménytelen. Halkészítésben öregedett meg. "Ez a tisztos kéz." A dentalt ősidőktől fogva mindig főzik, enyhén ecetes és zöldses vízben, lehet enni paradicsommártással, vagy spagettivel, vagy olajban piroson sült krumplival és salátával. Fehér, kagylósan szétomló húsa van, tökéletesen szájkátlan és nagyon sokat lehet belőle enni. A pohos kísértése, hogy a hagyományt pénzért elárulja. Ezért erre a bűnre érzékeny. Utolsó pillanatában, ha megállja, megkönnyebbülten bocsátja útra lelkét, mert az árulás nem követte el. Az anyagi hasznot megvetette s a dentalt sohasem sütötte. A dental, ha sütik, szalmaízű, szívós, teljesen élvezhetetlen. A pohos szenvedélyes ember, mint mindenki, aki az igazságot önmagától fenyegetve érzi. Reggel ötökör már a piacon van és a halászbárkákat várja. Ha egy idényhalat nem lát, a halászokat lepiszkolja és esküdjözik, hogy holnap éjszaka ő maga megy ki halászni. "Az embernek mindent magának kell csinálni... senkiben sem bízhat meg... ezek a pocsek barbonik!... vigyék a Bellevue-be, nekem nem kell, csak nem fogom magam vendégeim előtt nevetségessé tenni." A halakat egymás mellé teszi, messziről nézi, kezével mérlegeli, megszagolgatja. A halak neveit úgy ejti ki, mint aki a halak

világhelyével tisztában van. Sem több súly, sem kevesebb. A halak hierarchiáját ismeri. A pohos a halat nem lénynek, nem szcientifikus objektumnak, vagy festői témának fogja fel, hanem tápláléknak. A hal mint az emberi létezés legfontosabb fenntartója. Maga az étel. A többi jelentősége mellette csak annyi, hogy jobban kiemelje (liszt, zöltség, gyümölcs, bor). A húsról nem vesz tudomást, mert dogmatikus és a dogma előnye (hátránya), hogy valamiről nem vesz tudomást. A tenger az a hely, ahol a halakat fogják. A halász az, aki a halakat kifogja. A vendég az, aki megeszi. Ő az, aki elkészíti. Kulcshelyzetben van. Egy lépést sem szabad engednie. Hit nélkül nem megy. A hitetlen a Bellevue.

Ha az ember ilyesmivel foglalkozik, fölösleges olyan bűnt elkövetnie, amit úgyis csak azért tesz, mert sokszor, csak úgy Isten iránt való hűségből be kell magát mocskolnia.

Tudomány és szcientifizmus

A szcientifizmus dogmatikus világnézet.

A tudomány dinamikus (dialektikus, történeti) erőfeszítés.

A szcientifizmus a hatalmi ösztön diabolikus technokráciáját akarja megvalósítani.

A tudomány ihlete az életről való szakrális gondoskodás.

A szcientifizmus civilizáció. A tudomány kultúra (kultusz).

A szcientifizmus politikai fogalom. A tudomány üdvtörténeti fogalom.

A tudomány nem szcientifista.

A tudományt az Evangélium szelleme teremtette azért, hogy az ember szellemének hatalmával az anyagi világot megváltsa.

Blaszfémia

Isten – ez lenne a közvetlen megszólítás. Ez az, amit senki sem bír ki.

Másfajta megszólítás az ateizmus.

Ismét másfajta megszólítás a blaszfémia. A blaszfémia paradox hátránya, hogy minden megszólítással borzongást támaszt. Sokk. Skandalum. Schaudern ist dein bester Teil, mondja Goethe. A káromlás és a káromkodás misztériuma.

Szent Ambrus püspök egyszer a tengeren utazott, és egy pusztaszigeten pásztort hallott, aki az Urat káromolta. Mit csinálsz boldogtalan? kérdezte a püspök. Imádkozom; felelte a pásztorjámboran. Ambrus erre így szólt: Nem helyes szavakkal imádkozol. És megtanította az Úr imájára. Egy óra múlva ismét arra utazott, és már messziről hallotta, hogy a pásztor hangos szóval átkozódott. A szent püspök erre térdre borult és felsóhajtott: Uram, csak egyszer tudnék így imádkozni, mint ez a pásztor!

Fontos pillanatokban

Fontos pillanatokban kénytelen vagyok magamat pojácának maszkírozni, nehogy autoritásnak nevezzenek ki. Ilyenkor magamat szubjiciálom. Szubjektum egyenlő subjicere, egyenlő alávetés. Csak semmi pofa, semmi szakáll, semmi prédikáció, semmi apostolság. Tökhülye!

Kierkegaard: nem akkor használz, ha magas hangon énekelsz, hanem, ha valóban az vagy, amit mondasz.

Például: – amit az ateisták se tudnak: Istent magázni.

Ateizmus és teológia

Istentagadó, de szenvedélyes hitből istentagadó. Az én szememben több, mint a parfümös keneteljesség. Azt hiszem, Isten szemében is több.

A szenvedélyes ateista materializmus és a szellemtagadás, amely az embert állatfajnak tartja, a lélek halhatatlanságát elveti, de egész erejével küzd az ember gazdasági jólétéért, a társadalmi elnyomatás ellen, a szabadságért és a hipokrita és hitetlen teológia, a klerikális dogmatika, amely az emberi lélek halhatatlanságát tanítja, de amikor a szükségét és a butaságot látja, nem tud mást, mint sopánkodni.

Melyik rosszabb?

Dionysios Areopagita

Életemben évekig tartó egész korszak volt, amikor csaknem állandóan Dionysios Areopagitának Isten neveiről írt könyvén tépelődtem. Ez a könyv arról szól, hogy az ő tulajdonságait nyelvünk egyetlen szava sem képes megjelölni. Sem az, hogy mindenható, sem az, hogy mindentudó, mindenütt jelenvaló, igazság, szépség, hatalom, jóság, kegyelem. Ő a meghatározhatatlan. A megismerhetetlen. A megfoghatatlan. Az egyetlen valóság, az egyetlen megfogható, az egyetlen megismerhető.

Miközben e könyvön tűnődtem, egyszer mégis megpillantottam. Gyermek volt. Érzékeny és törekeny, ártatlan és egyszerű. Gyengéd volt. Olyan gyengéd volt, hogy ahányszor csak arra gondolok, milyen gyengéd volt, megrendülök, szemembe könnyek gyűlnek. Azóta szeretem őt. Azóta szeretem őt mindenek felett és határtalanul és szenvedélyesen és reszketve szeretem és azóta értem, hogy a gyengédség az ő legnagyobb ereje. Ez a szelídség. Ez az alázat. A finomság, a tapintat, az előzékenység, az udvariasság, a báj, a türelem, a diszkréció.

Azért megfoghatatlan, mert ilyen egyszerű. Azért olyan erős, mert olyan gyenge. Azért mindenható, mert alázatos. Azért határtalan, mert olyan törekeny. Az ő félelmetes hatalma azért mennydörög, mert ő a leghalkabb.

Erről ismerem fel az embert, aki az ő legfőbb tulajdonsága. Nem az elkápráztató tehetség, nem a nagyság, a hatalom, a siker, a bámulatraméltó arányok, a hős, a szépség. Nem. A diszkréció, a bizalom, az alázat, az ártatlanság, az udvariasság, a gyengédség, a leghalkabb hang. Igen, a gyengédség.

Gyengédség

Jaj annak, aki az erő hatalmában hisz, és a gyengédséget megveti. Böhme azt mondja Luciferről: er verachtete die Sanftmuth im Lichte.

Allergia

Semmi sem fontosabb, mint a szenvedés törekenységének fenntartása.

Mindnyájan nyomorékok vagyunk, még érzékenységünk is egyfajta betegség. A szó ma erre az, hogy allergia. Az allergia egy szerv, vagy a szervek, vagy a bőr, vagy az idegrendszer patológ túlérzékenysége. Valami, ami a normális létezés nélkülözhetetlen feltétele, így válik bennünk defektussá. Csak a rinocéroszbőr és az allergia között választhatunk.

Ad: gyengédség – érzékenység – allergia

Allergia a szellem érzékenységének betegsége (moi de finesse).

Miért a legnagyobb hatalom az alázat, a türelem, az engedékenység, a gyengédség, az érzékenység? Politesse.

Nem kényszerből, nem haszonból, nem érdekből van itt, hanem szabadon. Minden ellene szól. Mégis. Biztosan legyőzik. Mégis. Legázolják. Mégis. Ez olyan sok, hogy nem lehet feladni belőle semmit.

Ami mélyen sért és megriaszt, amiért szégyellem magam és elpirulok és belém fagy a szó, az nem a gyilkosság, hanem a lélek elvetemült durvasága, a tolakodás, a szemtelenség, az indiszkréción.

Bataille: az ilyen erő sem erény, sem gyarlóság. Les valeurs supérieures sont plus faibles que les valeurs inférieures.

Moi géométrique és moi de finesse

Pascal még geometriai és finom észről beszélt. Ma már tudjuk, hogy a geometriai és finom Én-ről van szó.

A geometriai Én veszélye az absztrakció, a légüres tér, a minősítetlen szellem, a semlegesség, az érdektelenség, az objektivizmus, a bálvány, a Bábel, a fantáziátlanság, a szívtelenség, a pszichikus devalváció, a szenvedélytelenség.

A finom Én veszélye a hisztéria, a neuraszténia, az indulat, az anarchia; az álomkór, a pszichikus infláció, a szentimentalizmus, a szekta, az elliliomosodott lélek.

Az egynapos élet szerkezete

Az egynapos élet szerkezetének jelképe a tiszavirág, ez a kicsiny rovar, majdnem levegőből van, határtalanul törekeny, mint az illat. Életminimum. Olyan, mint az újsághír. Amikor másnap olvasom, már nem él. Olyan, mint a bálruha. Dél-Amerikában él egy növény, amely reggel kárminpiros virágot nyit, édes és bűvös illattal, délben már lila és nehéz fojtó szaga van, este barna és bűdös, mint a romlott hús. Az egynapos élet szerkezetéhez tartozik a színház, a mozi, mindaz, ami mulandó és profán, a festék, a frizura, a divat. Emberek, akiknek

élete egynapos élet. Életkörök leszűkülése: klikk, egyesület, társaság, kör, foglalkozás. A kishivatalnok. A koldus. A háziasszony. A gyári munkás. A szakember. A szobatudós. Egynapos életet élő államok és népek.

Ami ezzel szemben áll: a szakrális hétköznap. Az éthosz mélysége. A monumentális monotónia.

Kinyilatkoztatásvakság

A kinyilatkoztatásvakság és mindaz, ami ennek következménye, a morális érzéketlenség, az ízléstelenség, a csökkent intellektus, belátás hiánya, emocionális idiotizmus, elviség, fixa ideák – az egynapos élet. Az egynapos élet reggel kárminpiros és elragadó illata van, délben lila és nehéz, este barna és bűdös, mint a hulla. A szakrális hétköznap reggel kemény és nehéz, délben tele van virággal, este az érett gyümölcstől roskad.

Az egynapos élet kinyilatkoztatásvakságban él. Az életkörök leszűkülése. A láthatón túl nincs semmi. A materializmus az egynapos élet okkultizmusa. A napilap par excellence ateista. Este megsemmisül. Távlattalan. Nincs ideje. Tiszavirág. Mélység nélkül. Misztérium nélkül.

Exousia

Már csaknem ötvenéves voltam, amikor az Evangéliumot először úgy tudtam elolvasni, hogy ha annak minden szavát nem is értettem, de forróságáról tudomást szereztem. Márk Evangéliumát egyhuzamban késő szeptember délután olvastam el, amikor a paradicsom a tornác párkányán áll szép sorban, hogy hamarabb megérjen.

Az Evangélium elmondja, hogy Jézus a Mennydörgés fiait (boanérget) Hermon hegyére vitte fel. Hermon hegyére. Az "eskü" hegyére. Ahová Azazel és a bukott angyalok szálltak és egymásnak megesküdtek, hogy az angyalok vérét a föld leányainak vérével összekeverik. Mágikus hely! S itt Jézus olyan fényttestbe öltözött, hogy a tanítványoknak a tündöklés elől arcukat el kellett takarniok. Égi szózat és ének hallatszott. Itt nyilatkozott meg Jézus hatalma. A hatalom az Evangélium nyelvén exousia. Ugyanaz, ami a héber el saddhai s ami a szanszkrit siddhi. A természetfölötti hatalom. A mágikus hatalom. A csoda. A varázslat. Új tanítás isteni hatalom alapján – didaché kainé kat exousian. Úgy tanította őket, mint akinek hatalma van – exousia. Igen, igen, igen. Oupo syniete? – még mindig nem értitek?

Csoda

Egyetlenegyszer voltam a magasabb hatalom atmoszférájában s akkor azt hittem, létem úgy elolvad, mint az izzó kazánban a viasz. Akkor értettem meg, hogy mi az az exousia.

Kétezeröttszáz kilométerre voltam otthonomtól, háborúban. Pillanatnyi veszély nem volt több, mint amennyi háborúban lenni szokott, de azt, hogy a katasztrófa közeledik, mindenki tudta. Féltünk. Jobban, mintha tűzben lettünk volna. S e szorongó félelem közepén érkezik a hír, hogy egy részünket leváltják és hazaküldenek. Várakoztunk. A parancs késett. Mindenki biztosan tudta, hogy a katasztrófa közeledik és szeretett volna kitérni. Én is. A parancs egyre késett. Vajon leváltanak engem is? Várni, várni, egy hét, kettő, egy hónap, kettő. Várni és félni és szorongani. S akkor egy este a parancs megérkezett. Leváltás. Én is.

Nincsenek tárgyi bizonyítékaim. Nem tudok beszámolni égi hangokról, jelenésről, fényről, szózatról. Végeredményben nem is tudom, hogy hol, miképpen, hogyan, ki által, mikor történt csoda. De tudom, hogy az akkor csoda volt. Olyan csoda volt, hogy a házból kisiettem, el, messze, leültem a fűbe, szembe a lenyugvó nappal és nyögtem. A Hatalom jelenléte volt. Exousia. Abban a bizonyos tündöklésben úsztam, amely elől a tanítványok arcukat eltakarták. Nem tudtam mást, csak azt hajtogatni: Nem bírom, Uram, nem bírom, vedd el, vedd el. Benne voltam a csodában. Éreztem, hogyan bomlik fel bennem értelmem, emlékezetem, akaratom, érzékelésem, hogyan nyaldosnak gyémántsínű lángok, s hogyan olvadok el. Tudtam, hogy ez a csoda. Mindig vártam rá. Most itt van és nem bírom. Vedd el, Uram, vedd el, nem bírom tovább. Kezemet tördeltem és levegő után kapkodtam. Ez a Hatalom jelenléte. Nem bírom tovább. Ez az exousia. A csoda atmoszférája. Nem bírom, vedd el, vedd el.

Don Juan

Mi lenne, ha kis könyvet írnék egészen apró témákkal, arányosan és lazán és muzikálisan, nem annyira, mint Bartók Mikrokozmosza, inkább, mint Schumann Novellette-jei. Mindjárt itt van Don Juan. Ebben a pillanatban jutott eszembe. Mikor Don Juan már nem tudja elígérni magát, nincs kedve, nincs ideje, túl szerelmes, túl vallásos ahhoz, hogy tovább tudjon maradni, mint egyetlen éjszakára, de viszont mégis meghódol, talán nem is a virág, az illat, a gyönyör, a nő, a szépség, a bűbáj előtt, sokkal inkább az egésztest csupán analógiának érzi és előlegnek tartja. Don Juannak már nincs egyénisége, csak tehetetlensége, még lovag, muszájból, de rögtön utána már a szent következik, ez az utolsó előtti állomás, a búcsúcsók, amikor az utolsó pillanat gyönyörétől és gyönyöréért remeg. Goethe mondja, úgy kell utazni, hogy mindenütt legfeljebb három napig szabad maradni. Sehol gyökeret ereszteni. Ez a világ híd, menj át rajta, de házat ne építs sehol. Ez Don Juan, a virág, a csillag, a madárdal, egészen omlós, lágy és megfoghatatlan, illanó humor és paradox halkyoni félmosoly, aki a többenél messzebb megy meghalni, egészen távolra megy, melankólia nélkül, nehogy azt, akit megcsókol, elszomorítsa.

Matatron

Mindnyájan többé-kevésbé lehűtött valóságban élünk. Az eredetit közömbösítjük. Személytelenítjük. Objektíváljuk. Óvakodunk az igazi valóságról és annak hatalmáról (exousia), amelynek atmoszférájában létünk, mint a viasz a kazánban elolvadna, tudomást szerezni. Inkább elkövetjük az objektivitás bűnét. Inkább indifferensek vagyunk. Nehogy tudomást kelljen szerezni a bennünk égő irtózatosságot és elolthatatlan üdvösségszenvedélyről. A lét tökéletes eljátszásának határán imbolygunk. Mert aki üdvösségszenvedélyét fölfedezte, az nem közömbös és nem személytelen többé és nem objektív és nem indifferens. Mintha észvesztés terhe alatt tilos lenne. Mi? A valóságról tudomást szerezni és abban élni. Nem is bírjuk el. A valóság erősebb atmoszférájában reszketünk és attól félünk, hogy elolvadunk.

Voltak lelkek, akik nem féltek és a valóságba beléptek. A héber hagyomány szerint Henoch volt ilyen (matatron). Megjárta az eget, látta a világ szerkezetét, beszélt az angyalokkal és az Úr hangját hallotta.

Henochban a logikus intellektus és a monomániás entuziazmus, vagyis matematikus és az idióta, más szóval a rideg értelem és az infantilizmus találkozott. Egyetlen fontos dolog van. Ezt mondta. A logika is, a matematika is, az intellektus is, az infantilizmus is. Egyetlen fontos dolog van és ez az üdvösségszenvedély. Ez a legmagasabb tudás, ugyanakkor örület. Bölcsesség és bolondság. Matematika és elmebaj. Ezen kívül semmi egyébnek értelme nincs.

Mással nem is érdemes foglalkozni. Henoch nem félt. A valóság erősebb atmoszférájába (exousia) intellektusával és bolondságával egyszerre lépett át. Mert aki csak az egyikkel lép át, az abban elolvad. Henoch nem szűkölt attól, hogy megsemmisül. Amikor az Úr színe elé került, reszketett. De ez már így van, aki az Úr színe elé kerül, az reszket. Eszébe sem jutott, hogy nem fogja kibírni. Nem aggódott önmagáért.

A Matatron a spirituális hierarchia egyik legmagasabb rangja. Ez már abból is látszik, hogy az Úr beavatta őt a teremtés kormányzásába, reábizta a kozmosz csillagait és a lelkeket. Henoch nem csodálkozott. Nem érezte, hogy valami nagyot bíztak rá, és nem volt lámpaláza és nem szerénykedett. Lángoló gyermekessége ettől megóvta. Nem érezte magát kitüntetve. Az Úr jobban tudja, mint ő. Hát nem? Mit érdemes ezen tünődni és akadékoskodni és kéretni magát. Micsoda ostobaság!

Dialógus az Angyallal (fragmentum)

Hamleti stílus. Aki önmagában nem biztos. Mert nem szerzett bizonyosságot a bizonyosról.

Ebner: a látható nyelv csak a leírt kotta, amin mindenki saját lényének drámáját mondja el. Minden szót csak egyszer lehet kiejteni.

Nietzsche: aus Betenden müssen wir Segnende sein. (Ez az én személyes és szenvedélyes vágyam: az ima kevés, áldás akarok lenni.)

Nézd meg jól ezt a mondatot, ahogy ez a "Segnende" (áldás) úgy szeretne a világegyetem fölé hajlani, mint a lombos faág és szeretne mindenkit védelmébe venni.

Ez a gond! Ez a gondoskodás. Ez a gondolkodás. Ez a gondviselés.

Mesternek tartanak. Mester! Csak egy mester van. Senkit sem tudok megtanítani arra, hogy az Isten szót kiejtse. Mit akarok? Legalább magam szeretném megtanulni. Tanítvány. Pogány vagyok.

Miért lesz a Sátán az egyetlen lény, aki nem fog üdvözülni? Nem kell-e minden erőmet arra fordítanom, hogy a Sátánt (magamban) megtérítsem? Vajon lesznek-e olyanok, akik a Sátánnal tartanak? – Siralom.

Azzal, hogy sóvárgok, még nem jutottam közelebb ahhoz, hogy ki is tudjam ejteni.

Nem Róla, hanem Vele beszélni.

Nincsenek érveim. Azt hiszem, egész egyszerűen, hogy Vele beszélni jó. Így. Jó. További magyarázat nincs.

Milyen fantasztikus lény! Fél, anyagi, pénzsóvár, aggódik, reszket, hazudik, piszkos, tele alacsony ösztönökkel, zaklatott, zavaros – közben vallásos vágyai vannak és szeretné, ha ki tudná mondani az Isten szót (könnyen lehet, azt is valami gázságra használná).

Ha csak félne és alacsony lenne (kétségbeejtő!!), elég borzalom.

De mennyivel nagyobb az, hogy mind a kettő! Kisebb nyomorultságot kívánok, vagy nagyobbat? Egész könyv. Tele blaszfémiával.

Szeretnék mindenkit védelmembe venni. Én, aki gyenge vagyok. Én, aki védelemre szorulok. Én, aki Angyal.

Miasszonyunk bohóca. Az oltár előtt bűvészmutatványokat csinál a Szent Szűz tiszteletére.

És így tovább...

(A különbségek?) – Teljes –

Fűszerek. (A személyiség szabadon engedése.) Kontraszt... Idegen...

Ez az egész, amit tudok.

EPILEGOMENA

1.

Ebben az utószóban az iránt az ember iránt való személyes viszonyomat szeretném elmondani, akinek beszélgetéseit és feljegyzéseit e könyvben összegyűjtöttem, semmi más. Ha ezen kívül bármi egyebet le óhajtanék írni, szembe kellene találnom magamat azzal, aki fülem hallatára kérte ki magának, hogy róla méltatásokat írjanak.

E tilalmat, bevallom, hosszabb ideig, mint kellett volna, félreértettem. Igaz, hogy sikerben nem volt része. Annak ellenére, hogy arra nem is tartott igényt. Aki a sikerről és a dicsőségről szóló beszélgetéseket elolvasta, tudja. Viszont feltételeztem, hogy a sikernek ez a generális elvetése nem egyéb, mint a túlérzékeny sértett becsvágy szükségmegoldása; és az egész siker-dicsőségdiagnostikát példátlanul makacs hírvágy ösztönözte.

E megoldás, be kell vallanom, a lapos pszichologizálás vétkét követte el, és teljesen tévesnek bizonyult. Utóbb megértettem, hogy a siker a halhatatlanságnak aránylag igen alacsony rangja. Ismét az előbb említett beszélgetésekre hivatkozom. Rendkívül szerény embernek kell lennie annak, aki megelégszik azzal, hogy szobrát megfaragják és róla könyveket írjanak. Ahhoz azonban, hogy valaki az ennél magasabb rangot, a dicsőséget elérje, annak áldozatot kell hoznia. Én voltárol le kell mondania. Idézzé emlékezetébe az olvasó a feljegyzések közül azt, amelynek címe Matatron. Meg fogja érteni, hogy a siker a halhatatlanságnak káplári, legfeljebb őrmesteri rangja. Magasabb hőfokú becsvágy számára, ha valakinek nevérol utcát neveznek el, minden bizonnal több, mint nevetség. A Matatron nem altiszti, hanem hercegi rang. Annak azonban, aki megkívánja, névtelennek kell maradnia. Aki egyén, az a tettek világából a hatások világába csupán mint történelmi név megy át és az is marad. Örökké Goethe vagy Szofoklész, Keresztes Szent János vagy Pascal. Aki azonban a hatások világában névtelenül él tovább, az Hatalommá lesz. Esetleg herceg. Matatron.

A sikerről való lemondást nem kényszerű szükség ösztönözte, hanem a magasabb igény. Nem a sértett becsvágy, hanem a nagyvonalúbb élet koncepciója. Siker? Kevés. Kisstílu. Politikusoknak, hazafias költőknek, iskolaigazgatóknak, elnököknek egészen jól megfelel. Akinek nagyobb igénye van, aki hatását egyetemesen fenn akarja tartani, annak a dicsőséget kell megszereznie.

Abban az időben, amikor különböző években elhangzott, különböző személyektől a beszélgetéseket összegyűjtöttem és a dicsőség titkán tűnődtem, haboztam hogy e könyvet kiadjam-e. Azt hittem, ha ez a mű, akár a név megjelölése nélkül megjelenik, hibát követek el. Egyik barátja azonban elmondta, hogy egy méhesbeszélgetésben hasonló kérdésekről volt szó. A szavakra sajnos, pontosan nem emlékszik, de körülbelül ez volt: "Mindegy, hogy megjelenik, vagy sem... A megjelenés bizonyos tekintetben jobb... alaposabb elfelejtést jelent... az igazán nagy művek... kevés van ilyen... Lao-ce, Hérakleitosz, Rabelais, Shakespeare, Nietzsche... Ne hidd, hogy ebben a történeti emberiség iránt való megvetésem... Az ő érdekük... nem jó irodalommal lenni... Bizonyos fokon túl már nem érdemes védekezni ellene... Fölösleges... Amit kimondtam, nem az enyém többé, azé, akinek mondtam... tegyen vele, amit akar... A megjelenés a lemondás egy faja, a legtökéletesebb és visszavonhatatlan lemondás... már nem hat tovább... csak a kimondatlan..."

2.

A beszélgetések és feljegyzések éppen úgy műfajon kívül állanak, ahogy szerzőjük világnézeten kívül állt. Autoritás és terminológia nélkül, más szóval személyesen és az élő nyelv birtokában. Autoritás nélkül, vagyis hivatkozás, könnyítés, elv, műszavak, tétel, fix pont nélkül szabadon, személyesen és felelősen. „Minden pillanatban létem egészét élni.” Terminológia nélkül, vagyis meghatározások, ságok-ségek nélkül, világnézet nélkül, az élő nyelv dialogikus szenvedélyében. "Minden megszólalásnál az egészet újrafogalmazni."

Az ilyen ember megközelítése olyanok számára, akik elveket és programot és tanítást kívánnak, akik azt kívánják, hogy életfonalukat valaki kezükbe adja, nehéz, csaknem lehetetlen. Eleinte magam is ezek közé tartoztam. Azt reméltem, hogy tőle várhatóan értelmesen, pontosan megmondja, mit tegyek és mit ne. Nem számítottam arra, hogy értelmesebb, mint gondoltam. Mindjárt kijelentette, hogy nem szereti, ha mesternek szólítják. Nem kíván tanítani sem engem, sem más. Semmiféle programja sincs. A filozófiát nem tudománynak tartja, hanem személyes szenvedélynek. A tudományt egy félig apokrif beszélgetés szerint eszelős prakszisnak nevezte, amely "a gondolat eredményeit nem is érti, és nem érleli ki... hamarabb, s ezért helytelenül alkalmazza... Ezért jár a támadó háborús technika legalább egy lépéssel a békés életről gondoskodó technika előtt... A tudomány a gondolatot nem érti... a gondolat nem az élet kiirtása, hanem az életről való gondoskodás... a mai tudomány a hatalmi ösztön (politikai, vagyis halálistenek, öldöklés) gyakorlata... atombomba... A filozófia nem tudomány, hanem szenvedélyes szerelem... nem tárgyakra, hanem személyekre vonatkozik... gondoskodás... a filozófia gond, gondolat, gondoskodás... a tudomány az objektiváció bűne, objektum-komplexus... A személy nem objektum, nem phainomenon, hanem noumenon... meghatározhatatlan... csak úgy tudom megérteni, ha szólok hozzá, ha szeretem... Jézus: Ki vagyok én? Először is az, aki hozzád beszél... Aki téged szeret... Aki engem nem szeret, annak dolog vagyok, tárgy, szám... eldologiasított... akit nem szeretek, az nekem dolog, objektum..."

Eleinte, igen, meg voltam szeppenve s az egészről nem is értettem semmit. Csak izgató kíváncsiság fogott el. Bizalmatlanságom azonban hamarosan tarthatatlan lett. Azt hittem, hogy valamely következetesen elcsíphetem. Azt hittem, hogy nem iszik, nem dohányzik, hogy hipochonder, hashajtót szed, higiénikus, pedáns, moralista, humortalan. Ezzel szemben kiderült, hogy muzikális, minden valamire való nőt azonnal megkíván, mértéktelenül rajong a virágokért, és jó étvágya van.

Lehet-e program az, hogy nincs program? Lehet-e világnézet az, hogy nincs világnézet? Lehet-e a következetlenség, a humor, a szenvedély, a meghatározhatatlan "az infinitezimális szubjektum" következetes és rendszeres? Lehet-e tanítást csinálni abból, hogy tanítás nincs? Lehet-e minden autoritást kinevetni, de hülyén és kritikátlanul egyetlen önmaga autoritását elfogadni?

3.

Egyszer azt kérdeztem tőle: Mondd el egyetlen mondatban, hogy mit kívánsz. Erre azt felelte: Megtudni azt, amit mindenki tud. Persze nem akkor, amikor a jól iskolázott intellektus óvatosan fogalmaz, vagy amikor a virtuóz művész stilizál (bár egyszer állítólag azt mondta, hogy minden igazi stílus liturgia), hanem akkor tud, amikor egy szép nőt meglát és szeretné azonnal, mint egy őszibarackot felszűröcsölni, vagy ha a tengeren a napfelkeltét látja és a bámulattól dadog. Ezt tudni. Amit mindenki tud, amikor egy pohár bort megiszik, vagy szundikál, vagy édestésztába harap, vagy a kisgyerek fenekét megpaskolja.

Egyszer állítólag azt mondta: "elmélet... annyi, mint felfújtnak lenni... elmélet nélkül... annyi, mint felnyílnak lenni..." Ez a beszélgetés abba a körbe tartozik, amelybe a várakozó, vagy a rózsá-állapot, vagy a lélek . Mária-állapota.

A programtalanság nem program. A következetlenség nem következetes. Az, hogy tanítás nincs, nem tanítás. Ez a van. Ez a várakozás. Csak reá vonatkozik, senki másra. Egyszer. Először és utoljára. Miért van az, hogy mégis fel tudom fogni? Egyszer van, mégis értem? Mert "semmi általánosat, semmi egyetemesen érvényeset fel se tudok fogni, csak azt értem és érthetem meg, ami személyes, egyszer van, egyetlenegyszer". A közvetlenül személyes és az intim az egyetlen, amit a másik emberből fel tudok fogni. Csak az érthetetlen az érthető. Csak arról szerezhetek tudomást, ami meghatározhatatlan. Az infinitezimális az egyetlen pozitívum. Ezen alapszik a nyelv. A többi művészet és tudomány, stílus és definíció. "Ami reám hat, az nem az elmélet, hanem a létezési képlet." Az utánozhatatlan.

Végeredményben arról, hogy ezt miképpen értettem meg, nem tudok beszámolni. Tény, hogy megtörtént. Amíg megtörtént, minden bizonytalán több év telt el. Az út vonala elmosódott. Ha most visszafelé megkísérelném rekonstruálni, csak önkényesen tudnám tenni.

Amikor pedig megértettem, hogy amit mond, azt értem, különös dolog történt. Nem tudtam többé határozott különbséget tenni közötté és magam között. Sajátságosképpen úgy éreztem, hogy amit mondott, azt én is mondhattam volna? Nem. Pontosan olyan volt, hogy én mondtam. Ritka művekre szokták megjegyezni: azt mondja, amit én gondolok – ó, semmiség, hiszen mindenki ezt gondolja.

4.

Utolsó bizalmatlanságom oka; hogy a kereszténységről nézetem szerint a kelletténél többet beszélt. Az idézeteket megbocsátottam neki. Egy kicsit megszántam, amikor ezt a szót Evangélium, vagy Isten, vagy Jézus Krisztus, kiejtette. Ügyefogyott volt, néha erőszakolt. Akar szegény, de nem tud. Szeretne keresztény lenni. Minek ez a komédia?

Ő persze mindezt nagyon jól tudta, de sohasem beszélt róla. Valaki egyszer megpiszkálta, de rámordult: "nem vagyok hittérítő... győződj meg róla magad".

Azt a mondatát értettem meg legelőször, amelyben azt mondja: "keresztény anyyi, mint ember". (csodáltam azt, hogy jelzőt nem használt. Nem mondta, hogy igazi, vagy valódi, vagy teljesértékű. Ember. Csak így. S ezzel jótékony bizonytalanságban hagyta, hogy ki az, aki nem keresztény. Nem ember? Egész külön kereszténységet alapít magának. Mi értelme van ennek? Kereszténység a természetes állapot – a normalitás – az alapállás – az autentikus létezés. Lecke. Nem voltam meggyőzve.

Egyszer, mikor nem is gondoltam rá, hirtelen az jutott eszembe: hiszen ez az ember sohasem állította magáról, hogy keresztény. Ellenkezőleg. A részben profán, részben hieratikus értekezésben kifejezetten azt írta: pogány vagyok. S akinek ez nem elégi olvassa el a Pascalról és Don Juanról szóló fejezeteket. Évek hosszú-hosszú sora alatt minden esetben pontosan ugyanazt a hibát követtem el! Mindig azt hittem, hogy magát valamely doktrínával azonosítja és "hittérítő". Nem. S azt, hogy nem az, a legnehezebben szoktam meg.

Adottsága, sorsa, egyénisége szerint ő is éppen úgy rongált, mint mindenki más. Csupa tehetség és tulajdonság, nagy púp, uborkaorr és korcs láb. "A valódinak formátlan és szétfolyt másolata." Ebből egyetlen mozzanatot sem tagadott le és nem kent el. "Az ember normálállapota a betegség." "A feladat nem meggyógyulni, hanem a betegséggel együtt élni."

E rongáltságon azonban a normális ember alakja és lényé áttört. Áttört és felébredt. Még ennél is több. A normális ember elkezdte benne önmagát helyreállítani. A rombadőlt világban az elemek elkezdtek kristályosodni. Baader ezt a folyamatot reintegrációnak nevezi. A beteg ember, ha betegségét beismeri és azt magára veszi, erőt nyer ahhoz, hogy önmagán túl a "valódi", az "igazi", a "normális", az "egészséges" embert megalkothassa. Önmagán túl. Ezt a lépést régebről ismertem. Nietzsche Überschöpfung-nak nevezi, amikor az ember saját életét csupán építőanyagként tekinti, amit azért kapott, hogy önmaga fölé építsen valakit, aki tulajdonképpen önmaga. Ez az Ars Magna.

Az Ars Magna a rongáltságtól sohasem szabadulhat meg, és a kettőnek egymástól nem is szabad elszakadnia. Az az állandó tevékenység, hogy az ember igaz-normálisegészséges lényét maga fölé építi, állandóan az adottbeteg-abnormis-nyomorék lényből táplálkozik. A kettőnek együtt kell maradnia. Ezt az együttes kettősséget hívja ő tanítványnak. Amikor az ember beteg és rongált és gyarló, de belátja, s ez a belátás oly erőt ad neki, hogy igazi és normális és valódi lényét elkezdheti építeni. Ez a tanítvány. A várakozó. Más szóval a lelki szegény. Most értettem csak meg azt, amikor azt mondta: "akkor lehettem volna boldog, ha egy lehettem volna a tizenkettő közül".

Ettől az időtől fogva bontakozott ki előttem a profánhieratikus értekezés értelme, s az, hogy mit jelent az Isten szót kiejteni. Mit jelent lehallgatni. Mit jelent Schumannban és Van Goghban és Pascalban keresgélni.

Még egy kérdés. Honnan tudta, hogy az igazi-normális-egészséges-valódi ember a keresztény. "Ez nálam nem hit dolga, nem világnézet. Ezt én ellenőriztem." Így mondja. Tudom, hogy régebben az ateizmussal, a pogánysággal, a hagyományokkal, a kínai, hindu, héber, sőt egyéb tanításokkal kísérletezett. Amikor megismertem, ezeken már túl volt. De polcán levő könyvei tényleg azt bizonyították, hogy ő ezt ellenőrizte. És biztos, ha a normális embert az Evangéliumon kívül az Upanishadokban, vagy az Ótestamentumban, vagy a modern tudományban, vagy az ateizmusban találta volna meg, azt éppen olyan kereken kimondta volna. Egy apokrif beszélgetés töredékei: "kereszténynek lenni... nincs korszerűtlenebb, ízetlenebb, konvencionálisabb, unalmasabb és érdektelenebb... kompromittált... ostoba...

ízléstelen... az intelligenciának milyen erőtlenségére van szükség ahhoz, hogy valaki ma kereszténynek mondja magát... Erőszak nélkül nem is megy, hazugság és áltatás nélkül... akkor már becsületesebb idealistának lenni, vagy ateistának... Aki ma kereszténynek mondja magát, rosszhiszemű... valamit akar vele... rendesen semmi egyebet, mint jól élni... minden piszkára felmentést..."

Ugyanakkor állítólag azt mondta: "az intellektusnak csaknem evangéliumi érettségére van szükség, hogy valaki ezt így, ahogy van, át merje gondolni, és ki merje mondani... egy már-már az egészségéről sejtelemmel bíró lélek lehet csak az, aki mindezt tudja... blaszfémia? szabadság!... mindennel szembenézni, nem szemet hunyni... semmit kritikátlanul elfogadni... meggyőződni arról, hogy mi a hamis, mi a valódi..."

Ez igazán nem hit dolga, nem világnézet. Úgy látszik, tényleg ellenőrizte.

5.

Mit jelent a méhes? A távlatot. A szubjektum-szituáció realizálását. Mert "a szubjektum hely, ahonnan az egészet egyszerre látni". Töredék egy apokrif beszélgetésből: "a teológia (filozófia) távlata hamis... a dolgokat lekicsinyítve nézi, talán azért, hogy minél többet lásson egyszerre... De a tudomány távlata szintén hamis, mert a dolgokat nagyítóval nézi... Mind a kettő rossz... Van egészséges és normális távlat... az emberi... humánus... mérték és közép... a szubjektum... normális embernek lenni..."

Mint minden magatartás, a hatalmi, a szent, a bölcs, a szubjektum-magatartás is valamely sorsban formáltan realizálható és ábrázolható. Ez a méhes.

Negyvennyolc éves korától az ország délnyugati sarkában a vasúttól három órányira kicsiny faluban élt. A falut szelíd halmok vették körül, a kertek alatt fűzfákkal és égerfákkal szegélyezett patak. A községtől olyan távolságnyra, hogy benne is volt, kívülre is, tökéletes távolságban, mint a kínaiak tanítják, hogy a zaj nem hallatszott át, csak kakaskukorékolás, tizenhetedik században, másfél méteres falakkal épült kurtanemesi ház, az egész négy szoba, zöldes és gyümölcsös közepén, a pataktól kőhajításnyira.

A ház mögött kavicsos udvar s ennek hátsó sarkában a méhes, az "óvatos diófa" alatt. Meszelt szoba. Körülbelül húsz-huszonkét kason kívül semmi egyéb, amit a méhészethez szükséges eszközök és szerszámok, egyetlen ócska heverő, fenyő asztal, szék, egy polc, hol üresen, hol könyvel, az Upanishadok, Csuang-ce, a Zohar, néha Rabelais, Keats, Hölderlin, Shakespeare, Rilke, Sterne, Kierkegaard, Nietzsche, Kassner. Néhány ív papír, tinta, toll, egy üveg bor és ásványvíz.

A méhes nem az elvonulást, hanem a jelenlét felsőfokát jelenti, mondta egyszer. Kisfaludy és Berzsenyi költők voltak itt. Az időnek ma a költő már nem felel meg. Kevés. Ez a fajta tenyészik itt. "A világnak ezen a helyén ez az élet díszlik, mint északon a hanga, délen a banánpálma, Kínában a rizs, Mexicóban a kukorica... a szülőföldhöz való hűség... a hagyomány... bármilyen kormányforma legyen is, ezen a helyen sohasem fog más teremni, mint búza, bor, cseresznye, dió..."

A méhes meditációs hely. Hölderlint idézi: "aki a legmagasabbat akarja, annak a cselekvés csaknem kevés". Ebben a meditációs térben nem "a szószátyár filozófiák születnek, mint az egyetemeken". "Száz szó elég, mondta egyszer, még sok is." Hérakleitosznak százharminc

mondata Lao-cének nyolcvanegy verse maradt fenn. Ki kevesellte? Az emberi értelem itt úgy dolgozik, mint a méhraj. Csak a tiszta mézet.

Idejének nagy részét a méhesben töltötte, sokszor ott is aludt, hetekig szótlantul, csak a legszükségesebbet mondta.

6.

A méhesben sokszor ültünk együtt. Ő rendszeren a méhekkel pizmogott, vagy a rovarokat egyszerűen csak nézte. Néha lehevert, néha olvasott, inkább csak lapozott. Úgy mozgott, mintha egyedül lett volna, krákogásáról, vagy ahogy orrát piszkálta, láttam. Aztán rámnézett hosszasan és nyugodtan. Különös tekintet volt ez, semmi kutatás, semmi kérdés, semmi indiszkréció, semmi kíváncsiság, semmi csodálkozás. Nyári napfényben a tengerbe merülve sem éreztem magam így, mint ebben a pillanatban. Nincs titkom, gondoltam. Nincs bennem homály. Meleg volt és komoly. Abban a tekintetben, ahogy rám nézett, mélyen beleláttam magamba, egész mélyen-mélyen, nyugodtan, szédület nélkül, elfogultság nélkül és nem láttam, csak átlátszó fényt. Arra gondoltam, hogy régebben ilyen szótlan órákban mindig volt bennem egy kevés kínos feszély. Mi lesz? Mit mond? Miért nem beszél? Csak ülni és ülni és egy szót se szólani. Nem buta? Idegesített. Most nem. Ránézek. Ő megingatja fejét és vállat von. Ez annyit jelent: persze, mindenki állandóan vár valamit... jól is van ez így... nem tudja, hogy amit vár, az megvan, mindig meg is volt, s azt nem is tudja elveszteni.

Egyszer hármásban ültünk így, s a harmadik folyton locsogott. Végül még arra is vetemedett, hogy magasztalni kezdte őt, mesternek, nagy gondolkodónak, bölcsnek, sőt angyalnak nevezte. Ő szokása szerint a kasok előtt guggolt és a méheket nézte, néha grimaszt vágott és türelmetlen volt. Aztán arca egyszerre elsimult és olyan lágy lett, mint a virág. A vacsoránál azt mondta: "Bocsáss meg, hogy türelmetlen voltam." Barátunk fejét felkapta. "Hogyan?" Mire ő: "Sértegetél." Barátunk nem értette. "Igen, szólt ő, leszidítál... bölcsnek, angyalnak nevezted... Persze nem történt egészen érdemtelenül... mégis égy kicsit fáj... mintha kivétel lennék... Az én kedvemért a mértéket nem lenne szabad megbontani... Megtartani... ez a legtöbb... De amit most mondtam, azért is bocsáss meg, úgy tűnik, mintha tanítanálak, pedig csak olyasmit mondok, amit tudsz s amit mindenki tud."

Nem tudok vele mihez fogni. Igaz. De miért kell mindennel és mindenkivel mindenáron valamihez fogni? Mihez fogok a kimeríthetetlennel? Mihez fogok a ragyogó égbolttal? Vagy a tengerrel? Semmire se tudom felhasználni. Még tanulni se tudok tőle. Csak, amikor ott van, egyszerre határtalanul mennyboltnak és tengernek érzem magam. Eleinte csak akkor, ha ténylegesen jelen volt. Később akkor is, amikor távol éltem, de reá gondoltam. Végül pedig rájöttem arra, hogy "mindenkinek megvan a maga méhese".

Nem beszéltem róla, de tudta. Enyhe és derűs lett. Fel-alá járkált és bólogatott. Valamit dünnyögött, amiből csak ezt értettem: "szabadon elhallgathatom... nem taktikázni".

7.

E könyvnek sokáig azt a címet akartam adni, hogy a Hallgatás Őre. Úgy gondoltam, hogy az ismeretlen határán, a sötétség és a fény között, a titkok országának kapujában álló őrről szól. A misztikus szó iránt bizalmatlan vagyok és annak csak a misztériuin kedvéért bocsátok meg. De a könyv éppen a misztériumról szól, a meghatározhatatlanról, vagyis arról, ami az egyetlen valóság és az egyetlen tapasztalható. Végül az Unicornis címet választottam.

Az Unicornis az egyszarvú állat.

A két szarv a két szem, a két kéz, a két nem, a kettősség, a két here, a két méhkamra jele. Az egy szarv a homlokszem, az egy, a lingam, a yoni, a szív, az androgyn. Az egyszarvú a szent erdőben a szürracionális állat.

Kínában Ki-lin-nek hívták. Kung-ce anyjának, mielőtt fia megszületett, álmában megjelent. Az első egyszarvú a föld középpontjából ugrott ki. Elevenen alig látták. Tyanai Apolloniusról mondják, hogy egyszer találkozott vele. Mózes azt írja: Az Úr kivitte őket Egyiptomból, olyan az ő ereje, mint az egyszarvúé.

Az egy a megismételhetetlen. Egyszer van. Egyetlenegyszer. Először és utoljára. Megfoghatatlan és meghatározhatatlan. A misztérium. A hallgatás öre a néma szent erdőben élő hangtalan egyszarvú, a tilalmak küszöbén, az utolsó lény, a lét legvégső alakja, az Egy. De hiába egy és egyetlen. Ha vele vagy, tudod, hogy ez az egy az egész és az egyetlen, a minden. Hiába van először és utoljára. Mindig volt és van és lesz. És hiába megfoghatatlan. Ő az egyetlen megfogható, ő a valóság, a realitás, a tapasztalat és a konkrétum és ami rajta kívül van, az káprázat. Hiába ő a misztérium, ez a misztérium van bennem és benned és ez vesz bennünket körül és ez az, amit megérintünk s amit megeszünk s amit látunk és orrunkkal beszívunk, s hiába titok, ez az, amit mindenki tud és hiába tilalom, ez az, amiből vagyunk. Ez az egyszarvú.

Az egyszarvúval találkozni lehet a városok utcáin, s akkor a sors-daimon arcát viseli. Ilyenkor az ember nyakában ül, kezében korbács és az embert űzi. Az emberek az utcán azért rohannak, mert ő hajtja őket. Találkozni lehet vele gyermekek, leányok, szentek arcán, akkor ő az angyal. Ilyenkor az embert kezénél fogva vezeti szelíden. Amikor az ember a földet elhagyja, a lélek vezetője lesz, elől megy és az utat mutatja. Egy szarva világít, mint a csillag. Vannak lelkek, akik felülnek reá s az egyszarvú viszi őket hátán, a túlvilág birodalmain át, erdőkön, hegyeken, folyókon át, szarva egyre jobban és jobban ragyog, előre mered a térbe és az utat mutatja.

Szentendre, 1948. július–szeptember